

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

211

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

K2 (Δ)

13285

1998

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΔΙΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

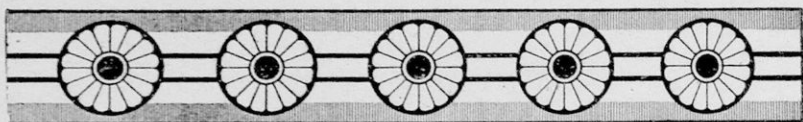
ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΔΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1953

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Ι. ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγαιῶν. Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν ἀνέπτυξεν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου με κέντρον τὴν Κρήτην λαὸς μεσογειακὸς ξένος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πολὺ ὕστερότερα παρουσιάσθη εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα με κέντρον τὰς Μυκήνας ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας πρῶτοι Ἕλληνες, οἱ Ἀχαιοί.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγαιοὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν. Καὶ αὐτοὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερου καὶ πολὺ προηγμένου λαοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν πολὺ ἑνωρὶς ἰδικούς των πολιτισμοὺς καὶ λαοὶ ἀσιατικοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοῖνικες, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι. Οἱ ἀσιατικοὶ αὐτοὶ λαοὶ μαζὶ με τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζονται Ἀνατολικοὶ λαοί. Με τοὺς λαοὺς τούτους ἦλθον εἰς σχέσεις ἀργότερον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν των.

1. ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος.

Ἡ Αἴγυπτος παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διότι εἶναι χώρα μὲ πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον πολιτισμόν. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰς ἐπιδρομάς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστή.

Ἡ Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι μεγάλη στενόμακρος πεδιάς εἰς τὸ μέσον ἐρήμων. Ἡ χώρα θά ἦτο ἔρημος, ἂν ἔλειπεν ὁ ποταμὸς Νεῖλος, ὁ ὁποῖος τὴν διαρρέει ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο.

Ὁ Νεῖλος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τοῦ κόσμου. Ἐχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κάθε χρόνον, ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, πλημμυρίζει καὶ τότε σκεπάζει μὲ τὰ νερά του ὅλην τὴν χώραν.

Αἱ πλημμυραι τοῦ Νείλου εἶναι πολὺ ὠφέλιμοι. Ἡ ἰλὺς τὴν ὁποίαν ἀφήνουν τὰ νερά, ὅταν ἀποσύρωνται, καθιστᾷ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου. «*Εἶναι φανερόν*», λέγει, *εἰς πάντα τοῖσι ἀνθρώποις, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν Αἴγυπτον καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἀκούσει τίποτα προηγουμένως, ὅτι ἡ χώρα αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ταξιδεύουν μὲ τὰ πλοῖα των οἱ Ἕλληνες, εἶναι γῆ ἐπίκτητος τῶν Αἰγυπτίων καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ . . . ».*

Οἱ κάτοικοι ἐφρόντισαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νὰ χρησιμοποιοῦσαν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ. Διὰ νὰ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἑκτασιν, κατεσκεύασαν ὑδραυλικά ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Πελώριαι δεξαμεναὶ ἐχρησίμευον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ξηρασίας. Ἐπίσης κατεσκεύασαν ὕδατοφράκτας καὶ διώρυχας εἰς πλεῖστα μέρη διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκαλλιέργουν δύο φορές τὸ ἔτος δημητριακὰ καὶ λαχανικά. Πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν χώραν. Ἐκεῖ ἐφύετο καὶ

τὸ πολυτιμότεον φυτὸν, ὁ π ἄ π υ ρ ο ς, ἀπὸ τὴν κατεργασίαν τοῦ ὁποίου παρήγετο ὁ ὁμώνυμος χάρτης τῶν ἀρχαίων. Καὶ ἡ κτηνοτροφία ἦτο ἐξ Ἰσου ἀνεπτυγμένη. Ἀγέλαι βοῶν καὶ προβάτων ἐβοσκον εἰς τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

Αἰγύπτιος
(ξύλινος ἀνδρῆς)

Οἱ κάτοικοι. Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἦλθον πιθανώτατα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ ἱσθοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσείλκυσεν ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἶχον τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σημιτικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον. Ἦσαν μελαχροinoί, μετρίου ἀναστήματος, με πλατεῖς ὠμούς καὶ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά. Ὁμοιάζον πρὸς τοὺς σημερινοὺς Φελλάχους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπόγονοὶ των.

Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον τὴν γεωργίαν. Ἦσαν ἐξυπνοί, ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι καὶ διὰ τοῦτο προώδευσαν πολὺ. Ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον. Κατεσκεύασαν πλεῖστα ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ ἔργα με καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Διεκρίνοντο ἀκόμη διὰ τὸν βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν εἰρήνην.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Τὴν ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες. Οἱ γεωργοὶ ἦσαν δουλοπάροικοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνήκον

εις την τελευταίαν τάξιν. Οί ιερείς ἦσαν ἄνδρες σοφοί με-
γάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν.

Ἀνώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς
θεὸς με ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηα τὸ κράτος
ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὠνομάζετο Φαράω.

Ἱστορικαὶ πηγαί. Τὰ ἱερογλυφικά.

Ὁ Ἡρόδοτος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν 5ον π.χ.
αἰῶνα. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦσαν
παλαιότερον αἱ μόναι πηγαί διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς
Αἰγύπτου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος Γάλλοι σοφοὶ κα-
τώρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν γραφὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυ-
πτίων. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι παράδοξος, διότι ὡς γράμματα

Ἱερογλυφικά

Εἰκόνες ἐγχάρακτοι ἢ ἀνάγλυφοι ἀποτελοῦν τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν.
Ἐδῶ σημαίνουν: Πτολεμαῖος, Βερενίκη, Κλεοπάτρα.

ἐχρησιμοποιεῖ εἰκόνας. Οἱ Αἰγύπτιοι δηλαδὴ παρίστανον με-
εἰκόνας τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἤθελον νὰ φανερῶσουν.
Τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα ὠνομάσθησαν ἱερογλυφικά.

Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν κατέστησε δυτατὴν ἡ
ἀνακάλυψις τῆς περιφήμου στήλης τῆς Ροζέττης (παρὰ τὰς ἐκ-
βολὰς τοῦ ὁμωνύμου βραχίονος τοῦ Νείλου) κατὰ τὴν ἐκστρα-
τείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυπτον (1798). Ἐπὶ τῆς στή-
λης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν (ἱερογλυφι-
κὴν καὶ δημοτικὴν) καὶ εἰς ἑλληνικὴν συνταχθεῖσα ὑπὸ Αἰγυ-
πτίων ἱερέων πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Τὴν ἐπι-
γραφὴν αὐτὴν κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ κατόπιν μακρᾶς προσ-
παθείας ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Champollion. Ὁλόκληρον τὸ
ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν ἀλφάβητον ἐγίνε πλέον γνωστόν.

Πλεῖστα ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν εἰς ἀρχαῖα αἰγυπτιακά

μνημεία. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τὰ πλούσια ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εὐρήματα διεφώτισαν πολὺ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου.

Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου.

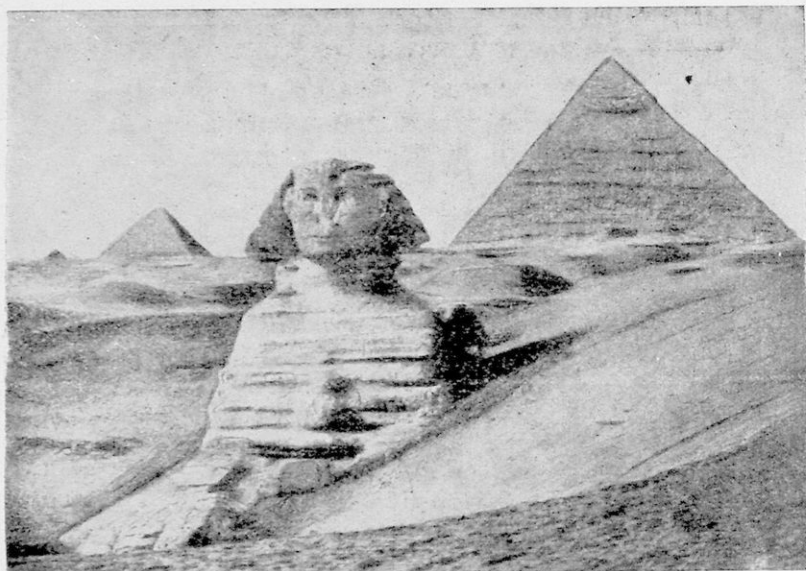
Ἡ Αἴγυπτος κατ' ἀρχάς ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς δύο βασιλεια, τὸ βασιλεῖον τῆς κάτω Αἰγύπτου καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Τέλος τὰ δύο αὐτὰ βασιλεια 4000 π.Χ. συνεχωανεύθησαν εἰς ἓν καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ ἀρχαιότερον κράτος τοῦ κόσμου. Τὴν ἑνωσιν ὁλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος ἐπέτυχον οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ἡ ὁποία ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Τὸ παλαιότερον αὐτὸ βασιλεῖον τῆς Αἰγύπτου ὠνομάσθη ἀρχαῖον κράτος τῆς Μέμφιδος.

Πρώτη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων ἦτο ἡ Μέμφις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὴν ἑδραν τῶν οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ δραστήριοι ἡγεμόνες. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐβασίλευσεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χώρα ἐφθάσεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἐφρόντισαν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἡύξησαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους. Οἱ ἴδιοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σωζόμενοι πλησίον τῆς Μέμφιδος βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς τῶν, αἱ περίφημοι πυραμίδες.

Ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ σπουδαιότερους Φαραῶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο ὁ Χέοψ. Οὗτος ἔκτισε τὴν μεγαλυτέραν ἐξ ὅλων τῶν πυραμίδων. Ὁ Ἡρόδοτος τὴν περιγράφει λεπτομερῶς διὰ τὰ δείξει ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου γιγαντιαίου, ἀληθινοῦ θαύματος. « Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πυραμίδος αὐτῆς, λέγει, ἡ ὁποία εἶναι τετράγωνος, ἐχρειάσθησαν 20 ἔτη. Αἱ πλευραὶ ἔχουν μῆκος 8 πλέθρων καὶ ἴσον ὕψος, εἶναι δὲ κατασκευασμέναι ἀπὸ πελεκητὸν λίθον τελείως ἀρμοσθημένον. Ἐχουν σημειωθῇ μὲ αἰγυπτιακὰ γράμματα εἰς τὴν πυραμίδα τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τὴν ἐργασίαν. Ὅπως καλῶς ἐνθυμοῦμαι, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξήγησιν τοῦ διερμηνέως, ἐδαπανήθησαν 1600 τάλαντα μόνον διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἐργατῶν ».

Περὶ τὸ 2100 π.Χ. ὁ ἄρχων τῶν Θηβῶν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυ-

τον ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ κατάρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἴγυπτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἔγιναν αἱ Θῆβαι καὶ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη, ὠνομάσθη μέσον κράτος τῶν Θηβῶν. Οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν εἶχον δύναμιν καὶ πλοῦτον, διεξήγαγον νικηφόρους πολέμους καὶ ἔκτισαν μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα.

Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφιγξ

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐχρειάσθησαν δεκάδες ἑτῶν καὶ εἰργάσθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Τὸ ὕψος τῆς μεγάλης πυραμίδος εἶναι 150 μ. καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Σφιγγὸς 5 μ.

Ἀλλὰ περὶ τὸ 1800 π. Χ. οἱ Ὑκσῶς, λαὸς νομαδικός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυρίαρχησαν εἰς αὐτὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ὑκσῶς ἡγεμόνες τῶν Θηβῶν κατάρθωσαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ γίνουν ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς κατακτητὰς (1530 π.Χ.).

Αἱ Θῆβαι ἔγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Τοιουτοτρόπως ἰδρύθη τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ἡ λαμπροτέρα. Κατ' αὐτὴν ἡ δύναμις τῶν Φαραῶ μετὰ τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο μεγίστη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Ραμσῆς Β' (1292 - 1225 π.Χ.), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σέσωστριν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Μετὰ τὸν Ραμσῆν Β' ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου καταπίπτει. Οἱ ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ μετέβαλον τοὺς βασιλεῖς εἰς ὄργανα τῆς τάξεώς των. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἀμμωνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἐποχὴ παρακμῆς. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξησθένησαν τὴν χώραν καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670 π. Χ.). Μετ' ὀλίγον ὁ Ψαμμήτιχος, ἡγεμὼν τῆς Σάιδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους. Ἡ Σαῖς ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, ὁ Ἀμασις, ἔδειξε μεγάλην εὐνοίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις ἑλληνικὴ, ἡ Ναύκρατις. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν Φαραῶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντίστα-
525 π.Χ. θοῦν εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Καμβύσης ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινε ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θρησκεία.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευσαν διάφορα ζῷα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Ἐλάτρευσαν ἀκόμη τὸν ποταμὸν Νεῖλον. Πρὸ πάντων ὅμως ἔθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ ἥλιος, ὁ Ρᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἦσαν ὁ Φθᾶ (Ἡφαίστος), ὁ ὁποῖος ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Ἀμμων (Ζεὺς), ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν, μετὰ περίφημον μαν-

τείον εις θελκτικὴν ὁασιν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων θεῶν ἐλάτρευοντο πολὺ ὁ "Ὅσιρις καὶ ἡ σύζυγός του Ἵσις, οἱ ὁποῖοι ἐσυμβόλιζον τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκροὺς των καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦνται ἄφθαρτα τὰ νεκρὰ σώματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ νεκροὶ ἐταριχεύοντο καὶ διετηροῦντο ὡς μούμιαι εἰς ἀσφαλεῖς τάφους. Πολλοὶ τοιαῦται μούμιαι ἀνευρέθησαν μέχρι σήμερον κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν τάφων.

Διὰ τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποῖαν ἐθεώρουν ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον, ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη, ἐφόσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἐπρεπε νὰ μείνῃ ἄφθαρτος, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα ζώων ἢ ἀνθρώπων καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς δηλαδὴ πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην μετεμψύχωσιν.

Οἱ Αἰγύπτιοι μαζί μὲ τοὺς νεκροὺς ἔθαπτον καὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ζωὴν των, διότι ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχὴ διατηρεῖ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν ὀφείλεται ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον εὐρίσκομεν εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους. Ὁ τελευταῖος ἀνακαλυφθεὶς τάφος τοῦ βασιλέως Τοῦταγχαμῶν (1350 π.Χ.) προεκάλεσε τὸν θαυμασμόν ὅλων διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν του.

Βιοτεχνία καὶ ἐπιστῆμα.

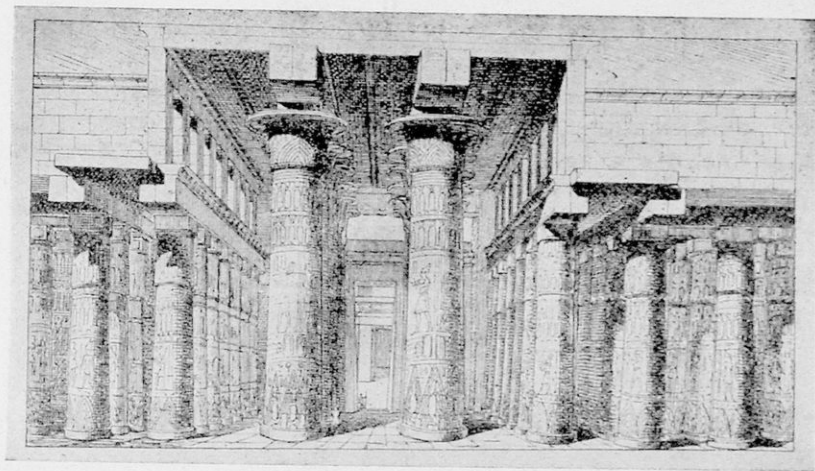
Ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος εἶχε σπουδαίους τεχνίτας, οἱ ὁποῖοι εἰς πολλὰς πρακτικὰς τέχνας ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν. Εἰς τὴν ὕφαντικὴν, τὴν βαφικὴν, τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὴν ὑαλουργίαν ἡ πρόοδός των ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὴν ἱατρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά, ἡ ἐπίδοσίς των εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Εἶχον εἰδικοὺς ἱατροὺς τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν (ὀδοντιάτρος, ὀφθαλμολόγους κλπ.). Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφὴν,

τὸ ἡλιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν, τὸν τρόπον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Τέλος, πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι κατεσκεύασαν χάρτην ἐκ παπύρου, μὲ τὸν ὅποιον διηυκόλυναν τὴν διάδοσιν τῆς γραφῆς εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαούς.

Αἱ καλαὶ τέχναι. Μνημεῖα.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ

Ὑπόστυλος αἴθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ (ἀναπαράστασις)

Ἡ αἴθουσα ἔχει 134 κίονας, τῶν ὁποίων τὰ κιονόκρανα ὁμοιάζουν μὲ ἄνθη παπύρου.

τὰ ἀνάκτορα εἶναι κτίρια τεράστια. Εὐρέθησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὧλων αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πρὸς τὰς ὀγκώδεις διαστάσεις.

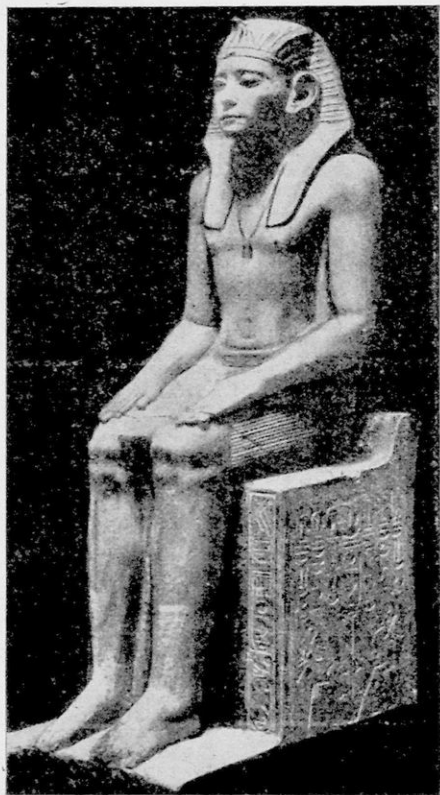
Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Τὰ πελώρια αὐτὰ λίθινα μνημεῖα ὑψώνονται ὥς ὄρη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ρίπτουν ἐπὶ τῆς ἄμμου τὴν κωνικὴν τῶν σκιάν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πυρα-

μίδων ὑπῆρχε σειρά διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασίλισσης.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας ὑπάρχει ἔν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνη-
μεία τῆς αἰγυπτιακῆς
γλυπτικῆς. Αἰγύπτιοι τε-
χνῖται ἐσκάλισαν ἓνα πε-
λώριον βράχον, εἰς τὸν ὁ-
ποῖον ἔδωκαν σχῆμα κα-
θημένου λέοντος μὲ κεφα-
λὴν γυναικός. Τὸ κολοσ-
σιαῖον αὐτὸ ἔργον εἶναι
ἡ Μεγάλῃ Σφίγξ.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θη-
βῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλο-
πρεπῆ ἐρείπια τῶν ναῶν
τοῦ Λοῦξορ καὶ τοῦ
Καρνάκ. Ὁ ναὸς τοῦ
Ἀμμωνος εἰς τὸ Καρνάκ
τῶν Θηβῶν ἀποτελεῖται
ἀπὸ σειράν αἰθουσῶν. Ἡ
πρώτη ὑπόστυλος αἰθου-
σα περιλαμβάνει δάσος
κίωνων. Εἶναι ἡ μεγαλυ-
τέρα εἰς τὸν κόσμον αἰ-
θουσα μὲ κίονας. Τὰ χρώ-
ματα, ὁ χρυσοὺς καὶ ὁ ἄρ-
γυρος ἔδιδον εἰς τὴν αἰ-
θουσαν αὐτὴν ἐξαιρετικὴν
λαμπρότητα.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων
ἔργων, τὰ ὅποια κατε-
σκεύασαν οἱ Φαραῶ, ἦτο
καὶ ἓν τεράστιον οἰκοδόμημα νοτίως τῆς Μέμφιδος. Οἱ Ἕλ-
ληνες τὸ ὠνόμασαν λαβύρινθον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο θε-
ωρεῖ ὁ Ἡρόδοτος ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τὰς πυραμίδας. Ἴδου τί

Ἀμένεμχετ Γ
(ἀνδρίας ἐξ ἀσβεστολίθου)

Ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους Φαραῶ
τοῦ μέσου κράτους τῶν Θηβῶν.

λέγει περί αὐτοῦ: « Ἦσαν μὲν καὶ αἱ πυραμίδες λόγον καὶ πολλῶν ἐλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀντάξιαι, ὁ δὲ δὴ λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. Τούτου γὰρ δώδεκα μὲν εἰσιν αὐλαὶ κατὰστρογοὶ ἀντίπυλοι ἀλλήλαις, ἑξ μὲν πρὸς βορρᾶν, ἑξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένοι συνεχεῖς· τεῖχος δὲ ἔξωθεν αὐτὰς περιείργει. Οἰκήματα δὲ ἔνεστι διπλᾶ, τὰ μὲν ὑπόγεια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοις τρισχίλια ἀριθμόν ».

Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφίαι στολίζουν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Τὰ ἀγάλματα εἶναι γεμᾶτα ἔκφρασιν καὶ ἀπεικονίζουν τὰς πραγματικὰς μορφὰς τῶν προσώπων. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι παριστάνουν τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ ἐξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραώ.

Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἡσυχολήθησαν καὶ μὲ τὴν μικροτεχνίαν. Κατεσκεύασαν ἰδίως σφραγίδας καὶ δακτυλιολίθους θαυμασίας τέχνης. Εἰς τὰ μικροτεχνήματα αὐτὰ ἔδιδον συνήθως τὸ σχῆμα σκαραβαίου (κανθάρου), τὸν ὅποιον ἐλάτρευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔντομον.

Ὅλα τὰ σφζόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων μεγάλα καὶ μικρὰ προξενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν καὶ παρέχουν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς πολλὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Περίφημοι Ἕλληνες σοφοί, ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων, ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυθρύλητον αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας.

Ἡ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ δύο μεγάλων ποταμῶν τῆς Ἀσίας, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, λέγεται Μεσοποταμία. Εἰς αὐτὴν ἀνεπτύχθη σπουδαῖος πολιτισμός, ὅπως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Αἱ πλῆμυραι τῶν

δύο ποταμῶν ἔκαμνον τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον. Ἐδῶ ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου ἀπέδιδεν ἑκατονταπλάσια.

Ἡ εὐφορος πεδιάς, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης πλησιάζουν περισσότερο, καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἐκβολῶν των λέγεται κάτω Μεσοποταμία. Τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας κατῴκησαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ Σουμεριοί, λαὸς γεωργικός, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνῆκεν οὔτε εἰς τοὺς Ἰνδοευρωπαίους οὔτε εἰς τοὺς σημίτας. Οἱ Σουμεριοί εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὁχθας τοῦ Εὐφράτου ἵδρυσαν ἀξιολογωτάτας πόλεις, τὴν Οὐρ, τὴν Λάρσαν, τὴν 4000 π.Χ. Οὐρούκ, τὴν Λαγκάσσην. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἀπεκάλυψαν πολὺ προηγμένον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος φθάνει πέραν τοῦ 4000 π.Χ. Αἱ πόλεις τῶν Σουμερίων δὲν εἶχον ἐνιαίαν διοίκησιν, ἀλλ' ἀπετέλουν μικρὰ ἱερατικὰ κράτη, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ ἡγεμὼν τῆς περὶ τὸν ναὸν πόλεως. Ὅμοια κράτη ἀπετέλεσαν καὶ αἱ βόρειαι πόλεις τῆς κάτω Μεσοποταμίας, ἡ Ἀγάδη, ἡ Κίς, τὰ Σίππαρα. Ἐδῶ κατῴκουν οἱ Ἀκκαδῖοι, σημιτικῆς καταγωγῆς. Ἐκτὸς τῶν Ἀκκαδίων καὶ ἄλλα φύλα σημιτικὰ ἐπέδραμον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπως οἱ Ἀμορίται καὶ οἱ Χανααναῖοι.

Μερικοὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας προσεπάθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἀρχὴν των καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου κράτους. Ὁ Σαργών, ἡγεμὼν τῆς Ἀγάδης, περὶ τὸ 2630 π.Χ. ὑποτάσσει ὁλόκληρον τὴν κάτω Μεσοποταμίαν, προσέτι δὲ καὶ τὰς χώρας δυτικῶς τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν μέγα ἐνιαῖον κράτος. Βραδύτερον ἐπικρατοῦν ἡγεμόνες σουμερικῶν πόλεων. Αἱ ἀπόπειραι αὐταὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Σουμερίων καὶ τῶν Ἀκκαδίων πρὸς δημιουργίαν μεγάλου ἐνιαίου κράτους παροδικῶς μόνον ἐπέτυχον.

Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς Βαβυλωνίας κατῳρθώθη διὰ 2000 π.Χ. τῆς πόλεως Βαβυλῶνος, ἡ ὁποία αὐξηθεῖσα εἰς δύναμιν ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της περὶ τὸ 2000 π.Χ. τοὺς Ἀκκαδῖους καὶ τοὺς Σουμερίους. Τοιουτοτρόπως ἔλαβε

τὴν ἀρχὴν τοῦ τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ὁλοκλήρου τῆς Μεσοποταμίας, ὅπως θὰ τὸν γνωρίσωμεν κατωτέρω, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σουμερίων.

Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος.

Οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο καὶ Χαλδαῖοι, ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς. Τὸ κράτος των, ὅπως εἶδομεν, ἐξετείνεται εἰς ὁλόκληρον τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Βαβυλωνία ἢ Χαλδαία.

Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Χαμμουραμπί, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀμορίτης (1958 - 1917 π.Χ.). Οὗτος ἠνωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ καὶ ἐγένινεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἡ φροντίς τοῦ ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὁργάνωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμμουραμπί εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἡ ὁποία εὐρέθῃ χαραγμένη εἰς λιθίνην στήλην. Οἱ νόμοι τοὺς ὁποίους ἔθεσε φανερῶνουν ἀνωτέραν περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Διὰ τοῦτο ὁ Χαμμουραμπί θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους νομοθέτας τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Μωϋσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας του ἦσαν πολὺ αὐστηραί. Ἰδοὺ μερικαὶ ἀπὸ αὐτάς:

Ἄν υἱὸς ἐκτύπησεν τὸν πατέρα, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν κανεὶς ἐξώρυσεν τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέρου ἀνθρώπου, νὰ ἐξορύξουν τὸν ἰδικὸν του.

Ἄν ἰατρός τις ἐνοσήλευσεν ἄνθρωπον ἐλεύθερον, πάσχοντα ἀπὸ βαρείαν πλῆγην, μὲ χαλκοῦν ἐργαλεῖον καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν ἀξιοματικὸς ἢ στρατιώτης, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν στρατόν, δὲν μετέβῃ, καὶ ἂν ἀκόμη ἔστειλεν ὡς ἀντικαταστάτην του μισθοφόρον, ὁ ἀξιοματικὸς ἢ στρατιώτης θεωρεῖται ἔνοχος θανάτου. Ὁ ἀντικαταστάτης θὰ λάβῃ τὴν οἰκίαν του.

Ἄν κανεὶς ὡς μάρτυς κατηγορίας εἰς δίκην περὶ ζωῆς δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅσα κατέθεσε, πρέπει νὰ θανατωθῇ.

Ἄν κανεῖς ληστευθῇ καὶ ὁ ληστής δὲν συλληφθῇ, ἡ πόλις καὶ ὁ ἄρχων τῆς περιοχῆς, ὅπου διεπράχθη ἡ ληστεία, ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλουν πλήρη ἀποζημίωσιν εἰς τὸν ληστευθέντα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμμουραμί ἤρχισεν ἡ παρακμή. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς δυναστείας του οἱ Χετταῖοι, φοβερὸς ἐχθρὸς τῶν Βαβυλωνίων, ἐπέδραμον ἐκ **1731 π.Χ.** σμῶν κατ' αὐτῶν. Οἱ ἐπιδρομεῖς κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τοῦ Χαμμουραμί καὶ ἠρήμωσαν τὴν χώραν. Ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον οἱ Βαβυλώνιοι ἔνεκα τῆς ἐπιδρομῆς, ἐπωφελήθησαν οἱ Κόσσαιοι, λαὸς ὀρεινός, κατοικῶν ἀνατολικῶς τοῦ Τίγρητος. Οὗτοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, κατέλαβον τὴν Βαβυλῶνα καὶ κατέλυσαν τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος. Οἱ κατακτηταὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν περὶ τὰ 600 ἔτη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀφωμοιώθησαν πρὸς αὐτούς.

Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος.

Οἱ Ἀσσύριοι ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ αὐτοὺς ὠνομάσθη Ἀσσύρια. Ἡ χώρα εἶναι ὀρεινὴ καὶ εἰς αὐτὴν ζοῦν σήμερον οἱ Κοῦρδοι. Ἐνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας οἱ κάτοικοι ἡσχολοῦντο περισσότερο μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ μὲ τὸ κυνήγιον καὶ ἐφημιζόντο ὡς καλοὶ πολεμισταί. Εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν γραφὴν καὶ τὸν ἴδιον πολιτισμὸν μὲ τοὺς Βαβυλωνίους.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀσσύριοι ἐγίναν ὑπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων. Ἀργότερα ἡ δύναμις των ἠρέθη καὶ τότε ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Πρῶτος μέγας κατακτητὴς βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ὑπῆρξεν ὁ Τεγλατφαλασάρ Α' περὶ τὸ 1100 π.Χ. Οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὸν ἄνω Εὐφράτην τοὺς ἐχθρούς του καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Κατόπιν ἐνίκησε τοὺς Βαβυλωνίους, κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν των. Πρὸς δυσμὰς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν του. Τὸ μέγα ἀσσυριακὸν κρά-

τος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν, ἔφθανεν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῆς ἀσσυριακῆς αὐτοκρατορίας συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσορμπανιμπάλ (668–626 π.Χ.). Τὸν βασιλέα αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σαρδανάπαλλον καὶ ἐπλάσαν πολλοὺς μύθους διὰ τὴν τρυφήν

Κυνήγιον λεόντων (ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον)

ζωὴν του. Ὁ Ἀσσορμπανιμπάλ ὑπῆρξε μέγας πολεμιστὴς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον καὶ διεξήγαγε πολλοὺς νικηφόρους πολέμους. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἡ ἀσσυριακὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασιν. Ὅταν συνεπλήρωσε τὸ πολεμικόν του ἔργον, ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσάν του κράτους Νινεὺς μετὰ λαμπροῦς ναοὺς καὶ ἀνάκτορα. Τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰ γράμματα ἔδειξε μὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων μετὰ σφηνοειδῆ γράμματα.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος.

Μετά τὸν Ἀσσυρμπανιμπάλ τὸ ἀσσυριακὸν κράτος παρήκμασε. Τοῦτο ἐπωφελήθησαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἀνέκτησαν

Πτερωτὸς ταῦρος

Κολοσσιαῖον ἄγαλμα μὲ μορφήν Ἀσσυρίου βασιλέως, ὁ ὁποῖος φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει γενειάδα. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.

τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων Κυαξάρης, μὲ τὸν ὁποῖον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Βαβυλώνιοι, κατέλυσε τὸ κρά-

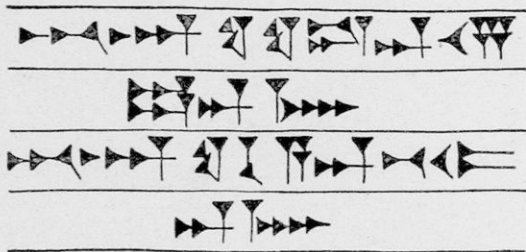
τος τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν Νινευί (612 π.Χ.).

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ (604–561 π.Χ.). Οὗτος ἐνίκησε τὸν Φαραῶ Νεκῶ πλησίον τοῦ Εὐφράτου, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ πολυετὴ πολιορκίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἐβδομηκονταετὴ βαβυλωνιον αἰχμαλωσίαν. Ἐστόλισε τὴν Βαβυλῶνα μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα σπουδαῖα μνημεῖα καὶ τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη.

Τὸ νέον βαβυλωνισκὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρήκμασε καὶ τὸ 539 π. Χ. κατελύθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κύρον.

Ἱστορικαὶ πηγαί. Σφηνοειδῆς γραφή.

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοὶ συγγενεῖς καὶ ἦλθον πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν. Διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιορίζοντο εἰς ὅσα γράφουν ὁ Ἡ-

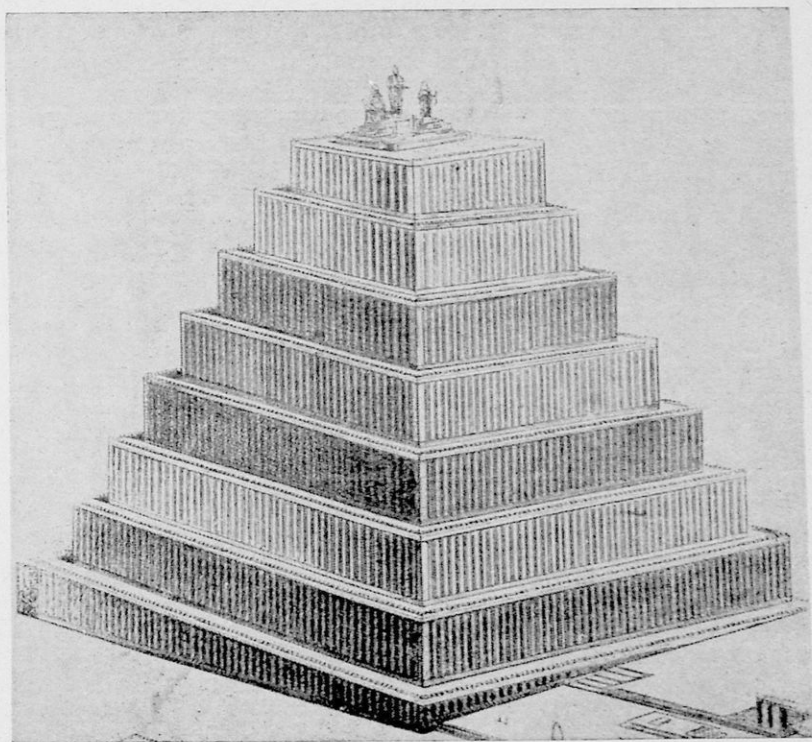

Σφηνοειδῆς γραφή

ρόδοτος καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εὐρωπαῖοι σοφοὶ κατῴρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν περιέργων καὶ πολὺ δύσκολον γραφὴν τῶν. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἐφεύρεσις τῶν Σουμερίων. Οἱ Σουμεριοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐχάρασσον τὰ γράμματά των μὲ ὀξύ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς χλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι

κατόπιν ἐσήγοντο καὶ τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ ὁμοιάζουν μὲ σφῆνας, ἡ γραφή τοῦ εἵδους αὐτοῦ ὠνομάσθη σφηνοειδής. Βιβλιοθηκαὶ ὁλόκληροι εὐρέθησαν ἀπὸ πλίνθους μὲ σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς παραδόξου αὐτῆς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

Ἀσσυριακὸς ναὸς

Πύργος μὲ πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν ἐτοποθετοῦντο τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.

Θ ρ η σ κ ε ί α.

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο κυρίως ἀστρολατρία. Ἀνώτατος θεὸς τῶν ἦτο ὁ Β ἥ λ ο ς (ἥλιος), ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ Μ ὕ λ ι τ τ α, γυναικεία θεότης (Ἀφροδίτη), τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βήλου κατεσκεύασαν μεγάλους ναοὺς καὶ ὑψηλοὺς πύργους. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου ἦτο τὸ περίφημον οἰκοδόμημα τῆς Π. Διαθήκης, ὁ πύργος τῆς Βαβέλ. Ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων, κυρίως δὲ θεὸς τοῦ πολέμου, ἦτο ὁ Ἀ σ σ ο Ὑ ρ.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων (Χαλδαίων) ὠνομάζοντο Μάγοι καὶ ἡσυχολοῦντο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Παρετήρουν δηλαδὴ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, διότι ἐπίστευον, ὅτι δι' αὐτῶν ἠδύναντο νὰ προῖδουν τὸ μέλλον. Ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, εὑρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας.

Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων.

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον ἀνεπτυγμένην διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Ἀνώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἦτο ἀνάλογος μὲ τὴν ἀξίαν τῶν καὶ μὲ τὴν ἱκανότητά των νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἡσυχολοῦντο καὶ μὲ τὴν μαντικὴν, εἶχον μεγίστην δύναμιν. Οἱ βασιλεῖς διέτρεξαν κινδύνους, ὡσάκις ἀντετάχθησαν εἰς τὸ ἱερατεῖον. Οἱ εὐγενεῖς κατεῖχον ἐπίσης σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Αὐτοὶ ἐλάμβανον τὰ ἀξιώματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνῆκον τὰ μεγάλα κτήματα. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνῆκεν ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἐργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Οἱ Βαβυλώνιοι προώδευσαν πολὺ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν ἀστρονομίαν καὶ

τὰ μαθηματικά. Ἡ καταμέτρησις τῶν ἀπεράντων γαιῶν, τὸ ἐμπόριον, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων τοὺς ἠγάγκασαν εἰς τοῦτο. Ἐγνώριζον τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν καὶ σύμφωνα μετὰ τὰς γνώσεις των αὐτὰς ἐκάνονιζον τὸ ἡμερολόγιον. Αὐτοὶ ὥρισαν ὡς μίαν τῶν διαιρέσεων τοῦ χρόνου τὴν ἑβδομάδα. Εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἐπίσης ὀφείλεται ἡ διαίρεσις τῆς ὥρας εἰς 60' καὶ τοῦ λεπτοῦ εἰς 60''.

Οἱ Ἀσσύριοι ἡσχολήθησαν περισσότερο μετὰ τοὺς πολέμους. Ἡ σκληρότης των ἦτο μεγάλη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς οἱ βασιλεῖς των ἀναφέρουν μετὰ ὑπερηφάνειαν τὰς πόλεις τὰς ὁποίας ἔκαυσαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ὁποίους ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφα των παριστοῦν σκηνὰς πολεμικάς. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς.

Ἡ ἀπασχόλησις τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοὺς πολέμους δὲν ἡμπόδισεν αὐτοὺς νὰ διακριθοῦν καὶ ὡς τεχνῖται. Περίφημοι ἦσαν οἱ κεντητοὶ τάπητές των μετὰ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ φανταστικά τέρατα.

Ὁ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων φανερῶνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν. Οἱ Χαλδαῖοι κατεσκεύαζον τὰ κτίρια των μετὰ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν.

Μνημεῖα τῆς τέχνης των εἶναι ναοὶ, ἀνάκτορα καὶ τείχη. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα ἦσαν κτίρια κολοσσιαῖα μετὰ παχεῖς τοίχους. Ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των λείπει ὁ κίων, λόγῳ τοῦ μαλακοῦ ὕλικοῦ τῶν πλίνθων. Ἀλλ' οἱ Ἀσσύριοι εἰσήγαγον μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν θόλους καὶ ἀψίδας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἰδίως τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὠραιότερου ἐξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος. Οἱ βασιλεῖς ἐστόλισαν τὰ ἀνάκτορά των μετὰ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀναγλύφους παραστάσεις.

Κέντρον τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Βαβυλών, τὴν ὁποίαν διέρρει καὶ ἐχώριζεν εἰς δύο μέρη ὁ Εὐφράτης. Κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῆς ἡ πολυανθρωποτέρα πόλις τοῦ κόσμου καὶ εἶχε στολισθῇ μὲ ὥραϊα κτίρια καὶ ἐπιβλητικούς ναοὺς. Ὀνομαστοὶ ἔγιναν οἱ κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Βαβυλώνος. Εἶχον κατασκευασθῇ ἐπὶ ἐπιπέδων, τὰ ὁποῖα ὑψώνοντο τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐβαστάζοντο διὰ θόλων.

Διὰ τῶν πλωτῶν ποταμῶν, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, ἤρχοντο εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐξ ἄλλου μὲ καραβάνια μετεφέροντο ἐκεῖ τὰ φοινικικά, συριακὰ καὶ αἰγυπτιακὰ βιομηχανικά εἶδη. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας μετεκομίζοντο μέταλλα καὶ πολυτίμοι λίθοι.

Ὀνομαστά ὑπῆρξαν καὶ τὰ βιομηχανικά προϊόντα τῆς Βαβυλώνος. Ἀπὸ αὐτὰ ἐθαυμάζοντο ἰδίως τὰ λινὰ καὶ ἐριοῦχα ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἔστελλον εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Φοίνικας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Βαβυλὼν κατέστη παγκόσμιος ἀγορὰ καὶ συνεκέντρωσε μέγαν πλοῦτον.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν περιγράφει εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἐρευναι ἐπληθήρυσαν τὴν περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Ἑλλην ἱστορικός: «*Ἡ Βαβυλὼν, λέγει, κεῖται εἰς μεγάλην πεδιάδα καὶ σχηματίζει τετραγώνον. Ἐκάστη πλευρὰ τοῦ τετραγώνου εἶναι 120 στάδια καὶ ἐπομένως ἡ περίμετρος τῆς πόλεως εἶναι 480 στάδια. Καμμία ἄλλη πόλις ἐξ ὧων γνωρίζομεν δὲν εἶχε τοιαύτην ὀχύρωσιν καὶ διακόσμησιν. Περιβάλλεται ἀπὸ τάφρον βαθεῖαν, πλατεῖαν καὶ πλήρη ὕδατος. Εὐθὺς μετ' αὐτὴν ὑφύεται τεῖχος πλάτους 50 καὶ ὕψους 200 πήχεων. . . . Ἐπάνω εἰς τὸ τεῖχος ἔχουν κτισθῇ πύργοι ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν πύργων ἦτο τόσον, ὥστε νὰ δύναται νὰ κυκλοφορῇ ἄρμα τέθριππον. Εἰς τὸ τεῖχος κατεσκευάσθησαν 100 πύλαι ὅλαι χάλκιναι,*

μέ παρασιάδας καί υπέρθυρα επίσης ἀπό χαλκόν. Τὸ τεῖχος ἔχει δύο βραχίονας, οἱ ὅποιοι φθάνουν ἕως τὸν ποταμόν».

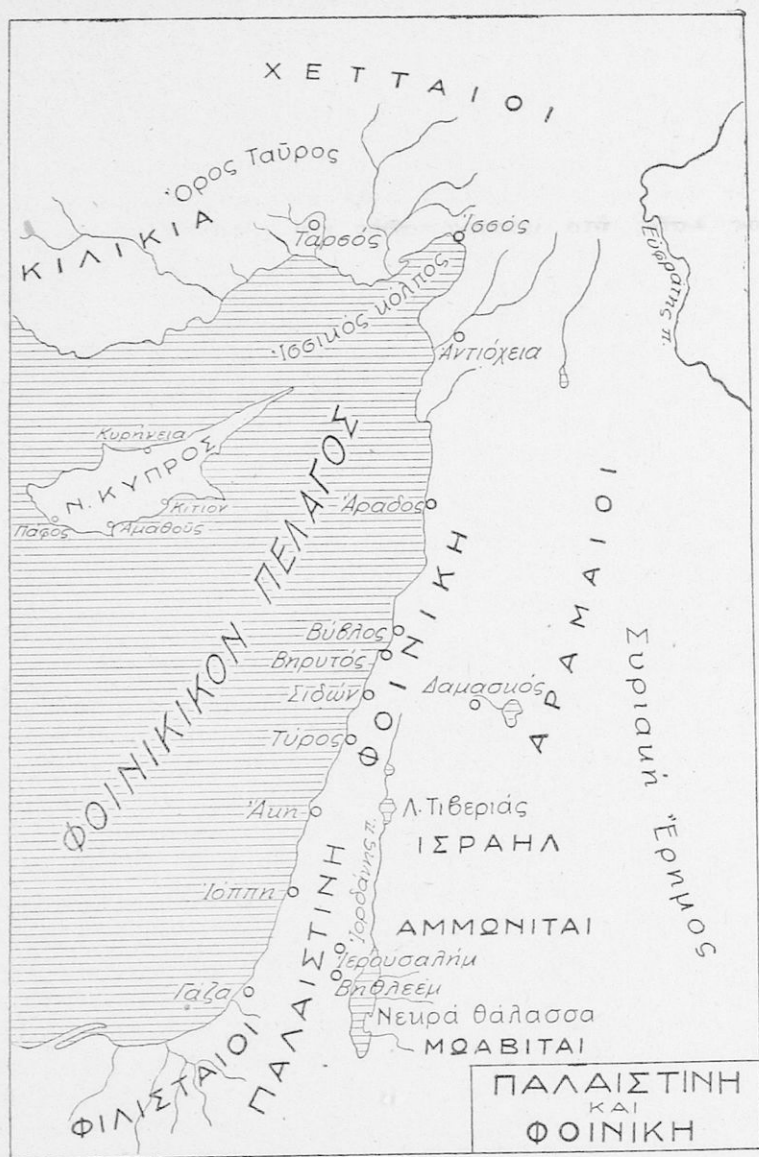
Τὰ ωραιότερα οἰκοδομήματα τῆς Βαβυλῶνος ἦσαν τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων εἰς τὸ ἐν τμήμα τῆς πόλεως καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου ἀπὸ ὀκτῶ ἐπαλλήλους πύργους εἰς τὸ ἄλλο. Γενικῶς ὁλόκληρος ἡ πόλις μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ τὰ τεῖχη, τὴν τεραστίαν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἔκαμνε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι ἀποδίδουν εἰς μυθικὰ πρόσωπα τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως.

3. ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

Χώρα καὶ κάτοικοι.

Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι σημιταὶ ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔζων βίον νομαδικόν, ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 π. Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί. 2000 π.Χ. Ἡ Ἀγία Γραφή ὀνομάζει τὴν Παλαιστίνην Γῆν Χαναάν ἢ Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ χώρα. Κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταξὺ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Φυσικῶς χωρίζεται εἰς τρία μέρη: τὴν παραλιακὴν πεδιάδα, τὸ ὀροπέδιον τῆς Χαναάν πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου. Εἶναι χώρα ὀρεινὴ μὲ πολλὰς κοιλάδας. Λόγῳ τῶν ἐδαφικῶν διαφορῶν παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλίβανου, ἀπὸ τὸν ὅποιον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμός. Ὁ Ἰορδάνης διασχίζει τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομαζομένην κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ φθάνει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γενησαρέτ. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ ὀρμητικὸς καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἡ ὁποία εἶναι λίμνη 394 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά τῆς ἔχουν ἄφθονον ἅλας καὶ πίσσαν. Ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μανθάνομεν ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὐρίσκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορα, τὰς

όποιας ο Θεός κατέκαυσε δια τὰς πολλές ἀμαρτίας τῶν κα-
τοίκων.

Οἱ Ἑβραῖοι, ἂν καὶ ἦσαν λαὸς μικρός, κατέλαβον σπου-
δαίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἐθνῶν, διότι αὐτοὶ ἐφθασαν πρῶτοι
εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μονοθεϊστικῆς
θρησκείας τῶν εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ
ἑβραϊκὸς λαὸς ἦτο μυστικοπαθὴς καὶ εὐφάνταστος. Τοῦτο
ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Τὰ
γραφικὰ τοπία, αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες καὶ τὰ βαθύσκια ὄρη ἤσκουν
μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑβραίων.
Ὁ ἰδιόρρυθμος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀνέπτυξαν, ὡς
κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας.

Ἱστορία τῶν Ἑβραίων.

Πηγὴ τῆς ἑβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ
ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν μὲ ποικί-
λον περιεχόμενον. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα εἶναι ἱστορικά, ἄλλα πε-
ριέχουν ψαλμούς, δηλαδὴ ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, τὸν δημιουρ-
γὸν τοῦ κόσμου, καὶ ἄλλα περιλαμβάνουν τὴν νομοθεσίαν τῶν
Ἑβραίων.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν
ἀξίαν. Ἀπὸ αὐτὰ μανθάνομεν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ
τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἦσαν διηρημένοι εἰς φυ-
2000 π.Χ. λὰς. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκάστης φυλῆς ἐλέγετο πατριάρ-
χης. Πρῶτος καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρ-
χας ὑπῆρξεν ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἐφυγε μὲ τὴν φυλὴν του
ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γῆν Χαναάν.
Τὰς φυσικὰς καλλονάς, τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ γονιμό-
τητα τῆς χώρας περιγράφει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὡς πραγματικὸν
παράδεισον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραάμ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχισαν
τὴν παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν, ἕως ὅτου κατέληξαν εἰς τὴν Αἴ-
γυπτον, ὅπου ἐγκατεστάθησαν. Οἱ Φαραῶ κατ' ἀρχὰς ἐδείχθη-
σαν εὐμενεῖς πρὸς αὐτούς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον δια-
μονήν των, ἡ ὁποία διήρκεσε περὶ τὰ 500 ἔτη, ἐπολλαπλασιά-

σθησαν καὶ ἔγιναν λαὸς ἰσχυρός. Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Φαραῶ, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ πιέζουν καὶ νὰ καταδιώκουν αὐτοὺς σκληρῶς. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἔθνικοῦ των βίου παρουσιάσθη μεταξύ των ἑξαιρετικὸς ἀνὴρ, ὁ Μωϋσῆς. Μὲ τὴν σοφίαν καὶ δραστηριότητά του ἔσωσε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καταδυνάστευσιν τῶν Φαραῶ. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τοὺς ὠδήγησε πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀφοῦ ἐπὶ 40 ἔτη περιεπλανήθησαν καὶ ἔδοκίμασαν πολλὰς ταλαιπωρίας, ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Χαναάν ἀνατο- 1400 π.Χ. λικῶς τοῦ Ἰορδάνου. Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀπέθανε πρὶν πατήσῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν μόνον μακρόθεν εἶδεν ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὄρους ἀπέναντι τῆς Ἰεριχοῦς.

Ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρξε καὶ μέγας νομοθέτης. Ἔθεσε νόμους συμφώνως μὲ τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Οἱ νόμοι αὗτοί ἐρρύθμιζον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑβραίων. Ἰδοὺ μερικαὶ ἀπὸ τὰς περιφήμους διατάξεις τοῦ Μωϋσέως:

Ὅποιος καταρασθῇ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του ἢ ὅποιος τοὺς κτυπήσῃ, θὰ τιμωρῆται μὲ θάνατον.

Χήραν καὶ ὀρφανὸν νὰ μὴ στενοχωρήσῃς.

Νὰ μὴ γίνῃς αἰτία νὰ τιμωρηθῇ ἄθῶος.

Νὰ μὴ καταπατήσῃς τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ.

Ὅποιος κάμῃ ζημίαν εἰς ξένον χωράφι ἢ εἰς ξένον ἀμπέλι, θὰ τὴν πληρώσῃ μὲ τὸν καλύτερον καρπὸν ἀπὸ τὸ χωράφι του ἢ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι του.

Οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως διέβησαν τὸν Ἰορδάνην παρὰ τὴν Ἰεριχὼ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ καὶ κατέλαβον εὐκόλως τὴν Παλαιστίνην. Μέγαν κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Φιλισταίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν νοτίαν παραλίαν. Μετὰ μακροὺς πολέμους ἐνίκησαν τοὺς Φιλισταίους καὶ συνέτριψαν τὴν δύναμιν των. Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς βα- 1010 π.Χ. σιλεῖς τῶν Ἑβραίων, ὁ Δαυΐδ. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ

σύνορα τοῦ κράτους καί ἔκτισε τήν Ἱερουσαλήμ, τήν ὁποίαν κατέστησε πρωτεύουσαν. Ὁ Δαυῖδ ἦτο καί ἑξοχος ποιητής, ὅπως δεικνύουν οἱ ἐμπνευσμένοι ψαλμοί του.

Ὁ Σολομών, υἱός καί διάδοχος τοῦ Δαυῖδ, ὀνομαστός διὰ τήν σοφίαν καί τήν δικαιοσύνην του, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρός του. Ἐκτὸς ἄλλων σημαντικῶν ἔργων κατεσκεύασε καί τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ναὸς οὗτος πολλάκις ἐλεηλατήθη καί εἰς τὸ τέλος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος Τίτου (70 μ. Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κῦρον, οἱ Μακεδόνες κατόπιν κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

4. ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Χώρα καὶ κάτοικοι.

Φοινίκην ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὴν στενὴν λωρίδα γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μετὰ τῆς παραλίας τῆς Συρίας καί τῆς δασώδους ὄροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Ἡ χώρα εἶναι πλουσία εἰς λιμένας καί ἀσφαλεῖς ὅρους. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινίκης ἦσαν ἡ Ἀραδος, ἡ Βύβλος, ἡ Βυρητός, ἡ Σιδὼν καί ἡ Τύρος.

Οἱ Φοινίκες εἶχον πολλὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μῦθοι, οἱ ὅποιοι σφῶνται, μαρτυροῦν, ὅτι πλεῖστα στοιχεῖα πολιτισμοῦ εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Κάδμου. Ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἱστορικός Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Οἱ Φοινίκες, οἱ σὺν Κάδμῳ ἀφικόμενοι, ἄλλα τε πολλὰ οἰκίσαντες ταύτην τὴν χώραν εἰσήγαγον μαθήματα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα οὐκ ὄντα πρὶν Ἑλλήσιν». Διὰ τοῦτο τὸ ἀλφάβητον ὠνομάσθη φοινικικόν.

Οἱ Φοινίκες ἦσαν σημίται. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ στραφοῦν εἰς τὴν ναυτιλίαν καί τὸ ἐμπόριον. Τὸ ὄρος Λίβανος ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονον καὶ ἀρίστην ξυλείαν διὰ τὴν κα-

τασκευὴν πλοίων. Μὲ αὐτὰ ἐπεχείρουν μακρινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ταξίδια χάριν τοῦ κέρδους. Ἡ εὐφυΐα, ἡ πονηρία, ἡ τόλμη καὶ ἡ δραστηριότης των κατέστησαν αὐτοὺς περιφήμους ναυτικούς καὶ ἐμπόρους. Ἀλλ' ὥς ἔμποροι ταξιδεύουν μόνον διὰ τὸ κέρδος καὶ ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνακαλύπτουν.

Οἱ Φοίνικες ἐλάτρευαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ των ἦσαν ὁ Βάαλ (ἥλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἀστάρτη (σελήνη), θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεῖα τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι ἐξιλέωνον τοὺς θεοὺς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων των.

Οἱ Φοίνικες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἐνιαῖον κράτος. Αἱ πόλεις των ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερα ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος προώδευσαν περισσότερο τῶν ἄλλων καὶ κατέλαβον ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδῶν (1100 π.Χ.), ἡ ὁποία ἐγινε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον. Τὰ πλοῖα τῆς ἐταξίδευαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μετέφερον εἰς τὴν Σιδῶνα πολὺτιμα ἐμπορεύματα.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερα ἡ Τύρος. Οἱ Τύριοι διηθύνθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ὅπου ἵδρυσαν πολυαριθμούς ἀποικίας. Διὰ τῶν πλοίων των διεξήγον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἐγιναν πλουσιώτατοι. Ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα.

Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων.

Πρῶτοι ναυτικοὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ὑπῆρξαν οἱ Κρήτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐδιδάχθησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ κατὰ θάλασσαν κυριαρχία περιήλθεν εἰς τοὺς Φοί-

νικας, οί όποιοι άνεδείχθησαν από τούς σπουδαιοτέρους άποικιακούς λαούς του κόσμου.

Οί Φοίνικες περί τό 1100 π.χ. κατέλαβον τήν Κύπρον, τήν νήσον του χαλκού, όπου ίδρυσαν άποικίας. Κατά τούς ίδιους χρόνους έγιναν κύριοι της Ρόδου και ήλθον εις έμπορικάς σχέσεις με τούς Έλληνas. Τότε διήλθον τόν Έλλησπόντον και τόν Βόσπορον και έπροχώρησαν μέχρι του Εϋξείνου πόντου.

Κατά τήν περίοδον της άκμης της Τύρου οί Φοίνικες έστράφησαν προς τήν δυτικήν Μεσόγειον. Ήλθον εις τήν Σικελίαν, έπροχώρησαν εις τας Βαλεαρίδας νήσους και έφθασαν μέχρι των Ήρακλείων στηλών (Γιβραλτάρ). Παντοϋ ίδρυσαν έμπορικούς σταθμούς και άποικίας. Πλησίον του πορθμού του Γιβραλτάρ έκτισαν τά Γάδειρα. Τας περισσότερας άποικίας έγκατέστησαν εις τά παράλια της βορείου Άφρικής. Έδω, πλησίον της σημερινής Τύνιδος, έκτίσθη ή σπουδαιοτέρα έξ όλων των άποικιών της Φοινίκης, ή Καρχηδών (800 π.χ.).

Τολμηροί θαλασσοπόροι οί Φοίνικες έπέρασαν τόν πορθμόν του Γιβραλτάρ και έφθασαν μέχρι της Μεγάλης Βρετανίας. Από Φοίνικας ναυτικούς έγινε και ό περίπλους της Άφρικής κατά παραγγελίαν του Φαραώ Νεκώ.

Έμπόριον — Βιομηχανία — Τέχνη.

Οί Φοίνικες δέν ύπηρεαν μόνον από τούς μεγαλυτέρους άποικιακούς λαούς του άρχαίου κόσμου, αλλά και ως έμποροι άνεδείχθησαν άσύγκριτοι. Από τόν Εϋξείνου πόντον μέχρι του Γιβραλτάρ έγέμισαν όλα τά παράλια και πολλές νήσους με έμπορικούς σταθμούς. Οί έμπορικοί σταθμοί ήσαν θέσεις ώχυρωμέναι πλησίον της άκτης φυσικού λιμένος. Εις αυτούς έξεφόρτωνον τά έμπορεύματά των, τά όποια άντήλλασσον με τά προϊόντα των Ιθαγενών. Άλλά και κατά ξηράν είχον οργάνωσει καραβάνια, με τά όποια συνεκέντρωνον εις τήν χώραν των όλόκληρον τό έμπόριον της Βαβυλώνος και του έσωτερικού της Άσίας.

Οί Φοίνικες έδημιούργησαν και βιομηχανίαν σημαντικήν. Κατεσκεύασαν διάφορα είδη χρήσιμα εις τήν ζωήν, οικιακά

σκεύη, πήλινα αγγεία, μικρά αγάλματα και λεπτά υφάσματα, τὰ ὁποῖα ἐζητοῦντο πολύ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεγάλη ζήτησις ἐπέβαλε τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς, ἵδρυσαν πολυάριθμα ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο πολλοὶ καὶ ἔμπειροὶ τεχνῖται. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια καὶ παρήγον ἄφθονα καὶ εὐθηνὰ βιομηχανικὰ εἶδη.

Οἱ Φοίνικες διεκρίθησαν ἰδίως εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ὑάλου καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς πορφύρας. Πορφύρα ὠνομάζετο τὸ κόκκινον χρῶμα καθὼς καὶ τὸ κογχύλιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξήγετο. Αἱ ἀκταὶ τῆς Φοινίκης ἦσαν γεμάται ἀπὸ τοιαῦτα κογχύλια. Μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἐβαφον τὰ πολυτελέστερα υφάσματα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικόν των σχέδιον, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν λαῶν. Εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Σολομὼν μὲ Φοίνικας τεχνίτας κατεσκεύασε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

5. Οἱ ΧΕΤΤΑΙΟΙ

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὁμιλεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Χετταίων. Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας δίδει, ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εὐρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν Χετταίων. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαὸς μὲ ἀξιόλογον καὶ ἰδιόρρυθμον πολιτισμόν. Ὁ λαὸς οὗτος ἔζησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲν εἶναι οὔτε ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε σημιταί, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τοὺς καλουμένους Μικρασιίτας, ὅπως οἱ Λυδοί, Κᾶρες, Λυκάονες, Καππάδοκες κλπ.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους των ἦτο ἡ Χαττοῦσα, ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Μπογάζκιοϊ ἀνατολικῶς τοῦ Ἄλφους ποταμοῦ. Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἀπέκτησε δύναμιν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καί, ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸ 1731 π. Χ. ἔκαμε μεγάλην ἐπίδρομὴν κατὰ τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ

κράτους. Ὁλόκληρος ἡ Μικρὰ Ἀσία περὶ τὸ 1500 π.Χ. εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χετταίων. Πρὸς δυσμὰς ἐπεκράτουν κατὰ θάλασσαν οἱ Κρήτες καὶ ἤκμαζεν ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμός. Ἡ Χαττοῦσα ἦτο ὠχυρωμένη με ἰσχυρὰ τείχη, στρατιωτικαὶ δὲ ὁδοὶ ἤνωνον αὐτὴν με τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν συνόρων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς.

Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἐφθασεν εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἤλθον εἰς σχέσεις με τοὺς Ἀχαιοὺς. Εὐρέθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὁποῖαν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Χετταίων ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηνῶν πρὸς διακανονισμόν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Χετταῖοι δὲν ἤδυνήθησαν νὰ ἀντιστοῦν εἰς τὴν πίεσιν μεσογειακῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν παραλίων ἐκινήθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ὑπέκυψαν οἱ Χετταῖοι καὶ τὸ κράτος τῶν κατελύθη περὶ τὰ 1200 π. Χ.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν. Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν.

Ἀνατολικῶς τῆς Μεσοποταμίας καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος ὑψώνεται τὸ ὄρος Ζάγρος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Ἰράν. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο καταλαμβάνει τεραστίαν ἑκτασιν. Φθάνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὅλη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἀριανή.

Τὸ κέντρον τοῦ Ἰράν εἶναι ἀκατοίκητος ἔρημος, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου μέρος ἔχει γόνιμον ἔδαφος με πλουσίαν βλάστησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν Ἰράν. Τὸ βόρειον τμήμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μηδία καὶ τὸ νότιον ἡ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων ὀρέων με πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Ἡ

Περσία, ὀρεινή καί αὐτή, ἔχει μεγάλας πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ποτίζονται ἀπὸ πολλοὺς ποταμοὺς καὶ εἶναι εὐφορώταται.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Ἰνδοευρωπαίων, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ὁμοφυλίαν κατῆλθον πρὸς νότον ἀπὸ τὰς ρωσικὰς στέππας. Ἀπὸ αὐτοὺς ἓν τμήμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν καὶ ἓν ἄλλο εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποτελοῦν ἓνα κλάδον τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας λαῶν, τοὺς λεγομένους Ἀρίους.

Τὸ Μηδικὸν κράτος.

Οἱ Μῆδοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν διηρημένοι εἰς μικρὰς ἡγεμονίας καὶ ἐπλήρωνον φόρον εἰς τὸν βασιλεῆα τῶν Ἀσσυρίων ὡς ὑποτελεῖς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος ἠνώθησαν καὶ ἐσχημάτισαν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἐκβάτανα. Εἰς ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἀνεγνωρίσθη τότε ὡς βασιλεὺς. Ὀλίγον βραδύτερον ἠνάγκασαν καὶ τοὺς ὁμοφύλους τῶν Πέρσας νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτούς.

Ὅταν ἐγίνε βασιλεὺς τῶν Μήδων ὁ Κυαξάρχης, συνενόηθη μὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ οἱ δύο λαοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Κατόπιν πολιορκίας ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀσσυρίων Νινευί (612 π.Χ.). Ἡ Μηδία ἀπέκτησε τότε μεγάλην δύναμιν. Ἡ Ἀσσυρία καθὼς καὶ ὅλαι αἱ χῶραι πρὸς βορρᾶν, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἄλλοτε οἱ Ἀσσύριοι, περιῆλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων. Πρὸς δυσμὰς τὸ μηδικὸν κράτος ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἄλως, μὲ τὸν ὁποῖον ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῶν Λυδῶν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυαξάρου Ἀστυάγης (584–550 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν Περσῶν σπουδαῖος ἀνὴρ, ὁ Κῦρος. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του οἱ Πέρσαι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Μήδων, κατέλυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλεῆα. Ἀπὸ τότε Μῆδοι καὶ Πέρσαι συνεχωνεύθησαν, τὸ δὲ κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζησαν ἠνωμένοι, ὠνομάσθη ἄδια-

φόρως μηδικὸν ἢ περσικὸν κράτος. Παλαιότερα πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους ἦσαν αἱ Πασαργάδες, κατόπιν ἡ Περσέπολις καὶ τέλος τὰ Σοῦσα.

Κῦρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ὁ Κῦρος (556–528 π.Χ.), ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Λυδῶν. Βασιλεὺς τῆς Λυδίας ἦτο ὁ περίφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του Κροῖσος. Οὗτος εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ ἐλληνικὰς πόλεις.

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων Κύρου καὶ Κροίσου συνητήθησαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ συνήφθη αἵματηρά μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡττήθη ὁ Κροῖσος καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του τὰς Σάρδεις. Ὁ Κῦρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις καὶ συνέλαβε τὸν Κροῖσον αἰχμάλωτον. 546 π.Χ. Τὸ πλούσιον βασίλειον τῶν Λυδῶν καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις περιήλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν.

Ὁ Κῦρος ἐστράφη κατόπιν ἐναντίον τῶν Βαβυλωνίων καὶ κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα ἀμαχητί. Τότε αἱ ἄλλαι ἐπαρχαὶ τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὸν 538 π.Χ. ἐχαιρέτισαν ὡς ἐλευθερωτὴν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Κῦρος ἀνέβαλε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐβάδισε πρὸς ἀνατολάς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησεν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας, ἐφονεύθη (528 π.Χ.).

Ὁ νεκρὸς τοῦ Κύρου ἐτέθη εἰς τάφον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας. Ὁ τάφος σφύζεται μέχρι σήμερον. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει ἐπιγραφή μὲ σφηνοειδῆ γράμματα, ἡ ὁποία λέγει: «*Ὁ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρός εἰμι ὁ Καμβύσων, ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις καταστησάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματος*».

Τὰ ἱστορικά γεγονότα καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κύρου μαρτυροῦν, ὅτι ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἔξοχος πολιτικός καὶ φιλόανθρωπος πρὸς τοὺς ἡττημένους ἐχθρούς του. Ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικός Ξενοφὼν ἔγραψεν ὁλόκληρον σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετάς του.

Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρον.

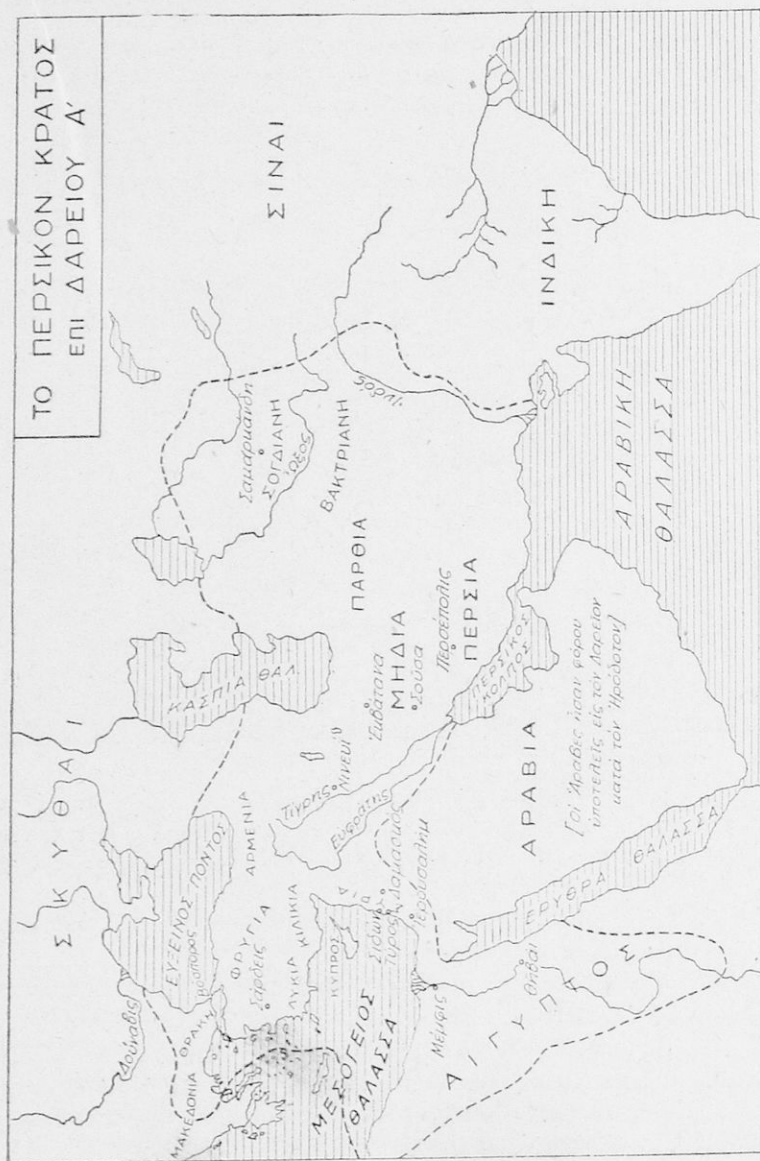
Τὸ κατακτητικὸν ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του Καμβύσης (528–521 π.Χ.). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὑπέταξε τὴν

Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας

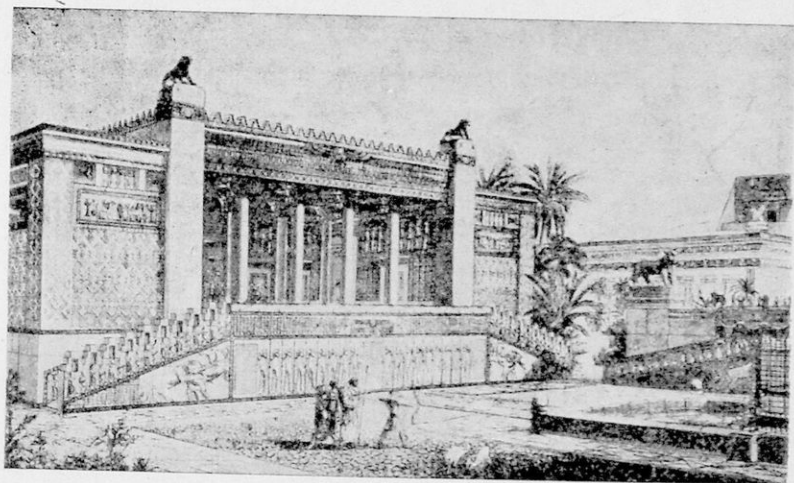
Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπανάστασις ἐξεργάγη εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ Καμβύσης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν χώραν του, καθ' ὁδὸν ὅμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ὁ Δαρεῖος Α' ὁ Ὑστάτου (521–485 π.Χ.), ὅπως τὸν ἀναφέρουν οἱ παλαιοί. Εἰς αὐτὸν τὸ περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικὴν του ὀρ-

ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ
ΕΠΙ ΔΑΡΕΙΟΥ Α΄

γάνωσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμίν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ξέρξης Α΄.

Τὸν Ξέρξην διεδέχθη ὁ Ἀρταξέρξης Α΄ καὶ αὐτὸν ὁ Δαρεῖος Β΄. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξης Β΄. Τὸν Ἀρταξέρξην Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀρτα-

Περσικὸν ἀνάκτορον (ἀναπαράστασις)

Μία πρόσοψις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων. Οἱ ὕψηλοί καὶ λεπτοὶ κίονες δίδουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα κομψότητα καὶ ἐλαφρότητα.

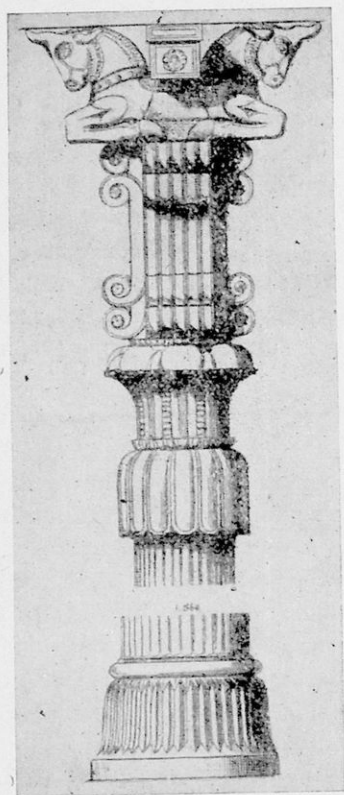
Ξέρξης Γ΄, ὁ ὁποῖος κατάρθωσε νὰ καταστείλῃ πολλὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸ βασιλεῖόν του.

Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ἐπλησίαζεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου Γ΄ Δαρεῖος Γ΄ ὁ Κοδομανὸς (336–330 π.Χ.) ὑπῆρξεν 330 π.Χ. ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Οἱ Πέρσαι ὡς Ἰνδοευρωπαῖοι εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὁμοεθνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀξείαν ἀντίληψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην τῶν πρὸς τὸ ὠραῖον. Ἀπὸ τοὺς διαφόρους λαοὺς, τοὺς ὁποίους κατέκτησαν, παρέλαβον ὅ,τι ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτοὺς.

Εἰς τὴν θρησκείαν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικοὺς λαοὺς. Πιστεύουν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον μεταξύ τῶν. Ὁ θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Ἄχουρα Μάσδα, εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθοὺς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους. Ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ Ἄριμάν, ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητὴς ἀπὸ τὴν πάλιν αὐτὴν θὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦ φωτός.

Κύριον στοιχεῖον τῆς λατρείας τῶν Περσῶν εἶναι τὸ πῦρ καὶ διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία αὐτὴ ὠνομάσθη Πυρολὰ τρῖα. Οἱ θεοὶ τῶν δὲν εἶχον ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων. Ἰδρυτὴς

Περσικὸς κίων

(ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούρων)

Ἔχει ὕψος 20 μ. Τὸ κιονόκρανον εἶναι δύο μέτρων ὕψους καὶ κοσμεῖται μὲ δύο ταύρους ἡνωμένους.

της θρηκείας είναι ο Ζαρατούστρας (Ζωροάστρης, 7ος π. Χ. αιών), ή δὲ διδασκαλία του περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν Ζένδ - Ἀβέσταν.

Οἱ Πέρσαι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργοὺς. Ἡ πρώτη τάξις ἦτο προνομιοῦχος καὶ κατελάμβανεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο μάγοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης καὶ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπῆκοοί του.

Ὅσα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν, μᾶς ἐκπλήσσουν μὲ τὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσαι αἶθουσαι τελετῶν καὶ ὑποδοχῶν, ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλῆθος κομψῶν κιόνων, πλουσία διακόσμησις μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν βασιλέων.

II. ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐγνωρίσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τοὺς σπουδαιότερους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἶδομεν τὴν προέλευσιν, τὴν πρόοδον καὶ τὴν παρακμὴν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἀνέπτυξαν κοινωνίαν μὲ σαφῶς διακρινομένης τάξεις. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν κράτη μεγάλα καὶ ἰσχυρά. Εἰς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν προώδευσαν σημαντικῶς. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης ὀφείλονται εἰς αὐτοὺς. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἓνα ἀνώτερον καὶ μόνιμον πολιτισμόν.

Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη αὐτὰ πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς παρέμειναν στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα καὶ τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπόλυτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπῆκόων του. Οἱ γαιοκτῆμονες εὐγενεῖς ἐπίεζον τὸν λαὸν καὶ ὁ κληρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξίν του.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φρόνημά των παρέμεινε πολὺ χαμηλόν. Αἱ πρόοδοί των εἰς τὰς ἐπιστή-

μας και τας τέχνας και γενικῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν δὲν ὀφεί-
λονται εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ καλυτερεύσουν τὴν ψυχὴν και
τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἱκανοποι-
ήσουν τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ἰδικῆς των ζωῆς. Ἦτο ἐπο-
μένως φυσικὸν ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νὰ ἐκλείψῃ μαζὶ μὲ τὸν
κόσμον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδημιούργησε.

Διάφοροι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ
ἐλεύθερος πολιτικός των βίος και αἱ πλούσιαι φυσικαὶ ἀρεταὶ
των ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς ὑψηλὸν και γενναῖον φρόνημα. Ὅ,τι
κυρίως τοὺς ἀπασχόλει ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας των
και ἡ βελτίωσις τοῦ πνευματικοῦ και ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώ-
που και ὅχι ἡ ἐξυπηρέτησις των ὑλικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς.
Ἐνεκα τούτου ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξαν, δὲν ἀνή-
κει εἰς μίαν μόνον ἐποχὴν οὔτε ἐνδιαφέρει ὠρισμένον ἔθνος,
ἀλλ' εἶναι αἰώνιος και πανανθρώπινος.

Ἡ συναίσθησις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀπέναντι των ἄλλων
συγχρόνων λαῶν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας θάρρος και ἐνέβα-
λεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην αὐτοπεποίθησιν. Διὰ τοῦτο ὅταν κατὰ
τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εὐρέθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν
ἀνάγκην νὰ διεξαγάγουν ἀγῶνα φοβερόν και ἄνισον ἐναντίον
των Περσῶν, ἔκαμαν ἀληθινὰ θαύματα. Κατέφεραν ἐναντίον
των συντριπτικὸν κτύπημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε κατόπι
κατάρθωσαν νὰ συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν και τιτανικὴν πάλην Ἑλλήνων και
Περσῶν θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΜΗΔΙΚΟΙ Ἡ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἴτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν.

Ἐφ' ὅτου τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηπλώθη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν βασιλέων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Εἶχον τὴν γνώμην ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ ἀπέραντον κράτος των, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία περιέβρεχε τὰ δυτικὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Μεσόγειον ἐκυριάρχουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ μικρὸς ἀλλὰ δραστήριος αὐτὸς λαὸς εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς μεγάλης αὐτῆς θαλασσίας λεκάνης καὶ τὰ πλοῖά του τὴν διέσχίζον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἦτο ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ με τοὺς διαφόρους ἄλλους λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἀπήρτιζον τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἐκίνητοποίησαν ὅλας τὰς ὑλικὰς των δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν μὲ ἀνεπαρκῆ πολεμικὴν προπαρασκευήν, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν καὶ φρόνημα ἀκατάβλητον.

Μὲ τοὺς μηδικοὺς ἢ περσικοὺς πολέμους, ὅπως λέγεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς ἐθνικῆς μας

Ιστορίας. Οί μεγάλοι πρόγονοί μας με την άποφασιστικότητα και τον άπαραμίλλον ήρωισμόν των έσωσαν τότε την Έλλάδα και όλην την Εύρώπην από την ύποδούλωσιν εις τους 'Ασιά-τας. Διά τοϋτο ή έποχή αύτή θεωρείται σπουδαιότατος στα-θμός διά την έλευθερίαν και τον πολιτισμόν όλοκλήρου της άν-θρωπότητας. Τά μεγάλα γεγονότα, τά όποια συνέβησαν κατ' αύτήν, άποτελοϋν σημαντικώτατον μέρος της παγκοσμίου Ιστορίας.

Οί Πέρσαι κατά τό τέλος τοϋ 6ου π.Χ. αιώνος.

Ό Δ α ρ ε ί ο ς .

Τό περσικόν κράτος ήτο άπέραντον, όταν άνήλθεν εις τον θρόνον ό Δ α ρ ε ί ο ς Α΄. Από τά σύνορα των 'Ινδιών έφθανε μέχρι τοϋ Αίγαίου πελάγους, της Μεσογείου θαλάσσης και της Λιβυκής έρήμου. Ό Δ α ρ ε ί ο ς ύ-πήρξεν ό όργανωτής τοϋ άχα-νοϋς κράτους του. Διήρσεν αυ-τό εις είκοσι διοικητικές περι-φερείας, αί όποιαί έλέγοντο σατραπεΐαι. Εις έκαστην σα-τραπείαν διώρισε διοικητήν, τον σατράπην, εις τον όποιον έδωσε μεγάλα δικαιώματα. Έφήρμοσε δηλαδή τό σύστημα διοικήσεως, τό όποιον σήμεραν λέγομεν άποκειτρωτικόν. Ό σατράπης ήτο ύποχρεωμέ-νος νά συναθροΐζη και νά άπο-στέλλη εις τά Σοϋσα τους φό-ρους, τους όποιους έπλήρωνον οί πολΐται διά τον βασιλέα. "Αλλο σοβαρόν καθήκον τοϋ σατρά-που ήτο νά έχη πάντοτε έτοιμον στρατόν εις την διάθεσιν τοϋ αυθέντου του. Αί παράλιοι πό-λεις ύπεχρεοϋντο νά έχουν έτοιμον ναυτικόν. Φοινικικά, αίγυ-

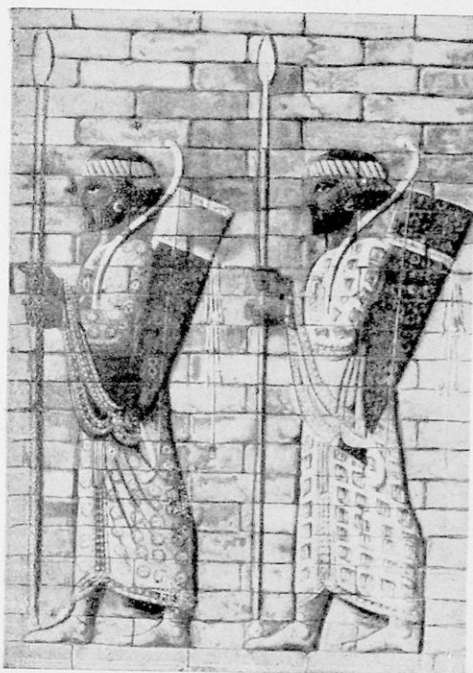

Δαρείος Α΄

(άπό περσικόν ανάγλυφον)

πειακά καὶ πλοῖα τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλουν τὸν ἰσχυρὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πέρσου μονάρχου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἦτο θαυμαστή. Οὗτος εἶχε καθιερώσει τὸ σύστημα τῶν ἐπιθε-

Πέρσαι πολεμισταὶ
(Παρίστασις ἐπὶ βερυκωμένον πλίνθων εἰς τὰ
ἀνάκτορα τῶν Σούσων)

ωρητῶν, οἱ ὁποῖοι περιώδευον εἰς τὰς σατραπείας καὶ κατόπιν ἔδιδον ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ αὐτοὶ ἦσαν καὶ ἐλέγοντο «ὀφθαλμοὶ τοῦ βασιλέως». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας εἶχε πάντοτε πλήρη καὶ πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς χώρας πρῶτος ἐφρόντισεν ὁ Δαρεῖος, οἱ δὲ διάδοχοί του τὸν ἐμιμήθησαν. Διὰ στρατιωτικούς καὶ διοικητικούς σκοποὺς κατεσκεύασεν ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας. Κατὰ

μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ εἰς ὠρισμένας ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἱ λεγόμενοι σταθμοί. Εἰς αὐτοὺς ἔμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἶδος ταχυδρόμων, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ ἐμπόριον, ἔκοψε χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ

νομίσματα. Μεγάλην κυκλοφορίαν εἶχον καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τὰ χρυσὰ νομίσματα, τὰ ὅποια ἔφερον τὴν προτομὴν τοῦ Δαρείου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο δαρεϊκοί.

Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας μετὰ τὸν Κῦρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλύτερα καὶ ἰσχυροτέρα δύναμις. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Δαρεῖον «μέγαν βασιλέα», ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ ὠνομάζουν τοιοῦτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν Πέρσας βασιλεῖς.

Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας.

Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔγιναν καὶ αὐταὶ ὑπήκοοι τῶν Περσῶν. Ἦκμαζον τότε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα. Αἱ ἐπισημότεραι μετὰ αὐτῶν ἦσαν ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Σμύρνη.

Οἱ Ἕλληνες τῶν Ἴωνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κροῖσου εἶχον αὐτονομίαν, διότι ὁ Κροῖσος ἐξετίμα αὐτοὺς διὰ τὸν πολιτισμὸν των. Ὄταν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ πόλεις των ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς Λυδίας μίαν σατραπείαν μὲ πρωτεύουσαν τὰς Σάρδεις καὶ εἶχον τὰς ἰδίας ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ περσικοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν των, τὴν ὁποίαν εἶχε σεβασθῇ ὁ Κροῖσος, καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους.

Ὁ Δαρεῖος διώρισεν εἰς τὰς Ἴωνικὰς πόλεις ἐμπίστους τοῦ Ἑλληνος ὡς διοικητὰς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο τύραννοι. Οὗτοι διὰ νὰ διατηροῦν τὰς θέσεις των, ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὰς ἐντολάς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά του. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουν.

Ὁ Δαρεῖος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἀλλ' ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π.Χ. ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δουνάβειος εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισεν 700000 πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ 600 πλοῖα. Τῆς τεραστίας αὐτῆς δυνάμεως τὴν διοίκησιν ἀνέλαβε προσωπικῶς ὁ Δαρεῖος. Ὁ Σάμιος ἀρχιτέκτων Μανδροκλῆς κατεσκεύασε κατ' ἐντολὴν του γέφυραν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μέγας βασιλεὺς ἐπέρασεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στόλος του, ἀποτελούμενος 514 π.Χ. καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ ἰωνικὰ καὶ νησιωτικὰ σκάφη, ἔπλευσεν εἰς τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ ἐκεῖ ἄλλην γέφυραν. Ἐπὶ τοῦ στόλου ἐπέβαινον οἱ τύραννοι τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Μὲ αὐτοὺς συνεστράτευσεν ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς χερσονήσου Ἀθηναῖος Μιλτιάδης.

Ὁ Δαρεῖος διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, καθυπέταξε τὰς θρακικὰς φυλάς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐκεῖ εὗρεν ἐτοίμην τὴν γέφυραν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Σκυθίαν. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς ὁποίας διεξήγαγε, διέτρεξε μέγαν κίνδυνον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Οἱ Ἕλληνες, οἱ φυλάσσοντες τὴν γέφυραν εἰς τὸν Δούναβιν, ἐπληροφορήθησαν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ Δαρείου ἀπὸ Σκύθας, οἱ ὅποιοι εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ ποταμοῦ. Οἱ Σκύθαι μάλιστα συνεβούλευσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ διαλύσουν τὴν γέφυραν καὶ νὰ φύγουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔλεγον, θὰ ἐπετύγχανον τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἰδικὴν των ἀπελευθέρωσιν. Τὴν πρότασιν αὐτὴν ὑπεστήριξεν ὁ Μιλτιάδης, ἀλλ' ἀντέδρασεν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ ἡ γέφυρα διετηρήθη.

Ὁ Δαρεῖος καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Σκύθας διέβη τὴν γέφυραν καὶ διὰ τῆς Θράκης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν Θράκην ἀφῆκε τὸν στρατηγὸν του Μεγάβαζον, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησίν της. Ὁλόκληρος ἡ Θράκη, αἱ ἑλλη-

νικαὶ ἀποικίαι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία ἐγίναν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας.

Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις.

Ὁ Ἰστιαῖος ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τοῦ Δαρείου διὰ τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Σκυθίαν. Ἐπειδὴ ὅμως κατόπιν ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος ἔνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτησεν ἐκεῖ, διὰ νὰ τὸν ἔχη δῆθεν σύμβουλόν του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰστιαίου ἐκυβέρνηα τὴν Μίλητον ὡς ἐπίτροπος ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας.

Ὁ Ἀρισταγόρας παρέσυρε τὸν Δαρεῖον εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Νάξου, ἣ ὁποία ἀπέτυχε. Κατόπιν τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς σκέψεις του αὐτὰς τὸν ἐνίσχυσε καὶ ὁ πενθερὸς του Ἰστιαῖος μὲ μυστικὴν ἐντολήν. Ἐπείσε λοιπὸν τὰς ἰωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουν στρατόν. Συγχρόνως ἐσκέφθη ὁ Ἀρισταγόρας νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. 499 π.Χ. Κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐξέθεσεν εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένην τὴν κατάστασιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων καὶ τὸν ἐξώρκισε νὰ τὰς συνδράμῃ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. «*Ἰώνων παῖδας, εἶπε, δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων ὄνειδος καὶ ἄλγος μέγιστον μὲν ἡμῖν αὐτοῖς, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ὑμῖν, οἳ προΐστασθε τῆς Ἑλλάδος. Νῦν οὖν πρὸς θεῶν τῶν ἐλληνικῶν ῥύσασθε Ἴωνας ἐκ δουλοσύνης, ἀνδρας ὁμαίμονας*». Ἀπηρίθμησε κατόπιν τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν των εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἡπειρον. Ἄλλ' οἱ διστακτικοὶ Σπαρτιάται ἠρνήθησαν τὴν ζητουμένην συνδρομήν. Τότε ὁ Ἀρισταγόρας ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ὡς ὁμόφυλοι τῶν Ἰώνων καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἐστείλαν πρὸς βοήθειάν των 20 πλοῖα μὲ ὀλίγον

στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέθεσαν ἄλλα 5 οἱ Ἑρετριεῖς τῆς Εὐβοίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς ἦλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅλοι μαζί ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, τῆς πρωτεύουσας τῆς σατραπείας, καὶ τὰς ἐκυρίευσαν εὐκόλως. Ἡ ἀκρόπολις ὅμως ἀντέστη. Ἐνῶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρκουν τὴν ἀκρόπολιν, αἰφνιδίᾳ πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐνίκηθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἴωνας, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μόνοι.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐπεκταθῇ εἰς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἔλαβον δραστήρια μέτρα.

Ἰσχυρὸς περσικὸς στόλος συνήντησε τὸν Ἴωνικὸν
494 π.Χ. παρὰ τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τὸν κατέστρεψε. Μετ' ὀλίγον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον, τὴν ὁποίαν ἔκαυσαν. Ἡ λύπη τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Ἴωνικῆς ἐπανάστασεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου ὑπῆρξε μεγάλη. Ὅταν ἀργότερα ἐπαίχθη εἰς τὸ θέατρον τὸ δράμα τοῦ ποιητοῦ Φρυνίχου «*Μιλήτου ἄλωσις*», ἡ συγκίνησίς των ὑπῆρξε τόση, ὥστε «*εἰς δάκρυα ἔπεσε τὸ θέατρον*», κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, «*καὶ ἐξημίωσαν Φρύγιχον ὥς ἀναμνήσαντα οἰκεῖα κατὰ χιλίαις δραχμαῖς καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χοῦσθαι τούτῳ τῷ δράματι*». Μετὰ τὴν Μίλητον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐτιμώρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος εἶχεν ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις. Κατέστρεψε τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἤκμαζον ἕως τότε, καὶ ἔγινεν ἡ ἀφορμὴ τῶν περσικῶν πολέμων.

Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων.

Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ μάλιστα ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς

ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἀδιακρίτως ὠνόμαζον βαρβάρους. Ἐν τούτοις δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν, ἀλλὰ παρέμειναν διηρημένοι εἰς μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια. Κάθε πόλις ἀπετέλει καὶ ἓν κράτος.

Παρ' ὅλην τὴν διαίρεσιν ἰσχυροὶ ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐκράτουν τοὺς Ἕλληνας ἡνωμένους μεταξύ των. Τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν ἡ ἰδία γλῶσσα, ἡ ἰδία θρησκεία, τὰ ἴδια ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἐλληνικὰ κράτη δύο ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα, τὸ κράτος τῆς Σπάρτης καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν μὲ διαφορετικὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὁργάνωσιν.

Τὸ κράτος τῆς Σπάρτης ἦτο στρατιωτικὸν μὲ πολίτευμα ὀλιγαρχικόν. Ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας καὶ δὲν ἐνδιέφερετο διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν καὶ τὴν ἀνετον ζωὴν τῶν πολιτῶν του. Ἡ Σπάρτη μὲ τὴν ὁργάνωσίν της αὐτὴν ἐγένεν ἡ μεγαλύτερα στρατιωτικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πελοποννησιακὴ συμμαχία, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ μόνη ὀργανωμένη, σοβαρὰ δύναμις, ὅταν παρουσιάσθῃ ὁ περσικὸς κίνδυνος.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν διέφερεν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Χωρὶς νὰ παραμελῇ τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν πολιτῶν του καὶ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν χωρὶς περιορισμοὺς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τοῦτο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθένους (507 π.Χ.) ἔλαβε τὴν πλήρη καὶ τελειωτικὴν μορφήν του καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φιλοπατρίας του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πάλης μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρωτηγωνίστησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται. Μὲ αὐτοὺς συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ τοιουτοτρόπως κατῴρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς βαρβάρους.

2. Ο ΑΜΥΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἀτυχής ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Δαρεῖος ὠργίσθη πολὺ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδιαίτερως τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἴωνας. Τόση μάλιστα, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἦτα ἡ ὀργή του, ὥστε διέταξε ἓνα δοῦλον νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν τρεῖς φορές κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου: « Δέσποτα, μέμνησο τῶν Ἀθηναίων ». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκπρωτος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Ἰππίας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, διηγείρε συνεχῶς τὸ πάθος τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσίαζεν εἰς τὸν Δαρεῖον ὡς εὐκολὸν ἐπιχείρησιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία θὰ τὸν ἀπῆλλασσεν ἀπὸ κάθε μελλοντικὴν ἀνησυχίαν.

Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ μέγας ἀγὼν μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Τὸ 492 π.Χ. ὁ Δαρεῖος ἔστειλε τὸν γαμβρὸν τοῦ Μαρδόνιον με ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ

Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν Ἑλλησποντον καὶ ὑπέταξε 492 π.Χ. τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ στόλος του ἔπλεε πλησίον τῆς παραλίας. Ἀλλ' εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω (ὅπου σήμερον τὰ μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὁρους) κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Τὰ περισσότερα πλοῖα μὲ τὰ πληρώματά των συνετρίβησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων βράχων τῆς χερσονήσου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος, διότι ἐκτὸς τοῦ στόλου καὶ ὁ στρατὸς του εἶχεν ὑποστῇ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκστρατεία τοῦ Δατίδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνης.

Ὁ Δαρεῖος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου. Κατενόει, ὅτι, ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν Ἑλλάς ἐλευθέρα, δὲν θὰ ἡσύχαζον αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς

Μικρὰς Ἀσίας. Ἐπέμεινε λοιπὸν εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων του νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως ἔστειλε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπὸ φόβον ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τόσον ὠργίσθησαν ἀπὸ τὴν θρᾷσιν ἀξίωσιν τοῦ Δαρείου, ὥστε ἔρριψαν τοὺς πρέσβεις οἱ μὲν πρῶτοι εἰς βάρανθρον, οἱ δὲ δευτέροι εἰς φρέαρ, διὰ νὰ λάβουν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισεν ἰσχυρὸν στρατόν, τὸν ὅποιον ἐπεβίβασεν εἰς 600 πλοῖα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 490 π.Χ. Ἀρχηγοὺς τῆς ἐκστρατείας διώρισε τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην. Αὐτοὶ ἠκολούθησαν διαφορετικὴν ὁδὸν ἀπὸ τὸν Μαρδόνιον. Ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Εἶχον μαζί των τὸν γέροντα Ἴππιαν ὡς σύμβουλον καὶ σύμμαχον, διότι ἐστηρίζοντο πολὺ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ὀπαδῶν του.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Κάρυστον μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν. Οἱ Ἐρετρίαις ἀντέστησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν. Οἱ Πέρσαι ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέλαβον τοὺς κατοίκους τῆς Ἐρετρίας, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν ὡς δούλους εἰς τὸν Δαρεῖον. Ὑστερον ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἴππιου ἀπεβίβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐκεῖ ὁ Ἴππιος εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Οἱ χωρικοὶ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινῶν μερῶν τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο ἀπὸ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των διακρίοι, ἔθεωροῦντο φίλοι τῶν Πεισιπρατιδῶν.

Μα ρ α θ ῶ ν.

α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἡτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Πέρσας, μόλις ἔμαθον τὴν ἀπόβασιν των εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ

νά ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἔφθασεν ἐκεῖ ἐντός 48 ὥρων καὶ παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐφόρους. Ὁμίλησεν εἰς αὐτοὺς μὲ πνεῦμα πανελληνίων. Ἐτόνισεν ἰδιαίτερος τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. «*ὦ Λακεδαιμόνιοι, εἶπεν, Ἀθηναῖοι ὑμῶν δεῖνται σφίσι βοηθῆσαι καὶ μὴ περιθεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν τοῖς Ἑλλησι δουλοσύνη περιπεσοῦσαν πρὸς ἀνδρῶν βαρβάρων· καὶ γὰρ νῦν Ἐρετρία τε ἡνδραπόδιται καὶ πόλει λογίμῃ ἡ Ἑλλὰς γέγονεν ἀσθεστερά*».

Οἱ Σπαρτιάται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλουν βοήθειαν, ἀλλ' ἀπήντησαν, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικούς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσουν, πρὶν γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν αὐθορμήτως ὅλην τὴν δύναμίν των ἐκ 1000 ὁπλιτῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐν ὅλῳ 10000 παρετάχθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρατηγῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ Μιλτιάδης. Εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἔγινε μετὰ τὴν ἐπιστροφήν τοῦ Φειδιππίδου ἐκ τῆς Σπάρτης, αἱ γνώμαι τῶν στρατηγῶν ἐδιχάσθησαν. Ὁ Μιλτιάδης προέτεινε νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ ἔχθρου καὶ μὲ τὴν γνώμην του συνεφώνησαν ἄλλοι τέσσαρες. Οἱ ὑπόλοιποι πέντε ἔλεγον, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμεῖνουν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς ἀναβολῆς ἦτο μέγιστος, διότι ἤρχισαν νὰ κινούνται ὑπόπτως οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ἰππίου. Τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ὁ πολέμαρχος Καλλιμαχος, ὁ ὁποῖος ἐτάχθη μὲ τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ ἀπόφασις

Ἑλλήν ὁπλίτης

πλέον ἐλήφθη. Ἡ ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον. Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, ἐνὸς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην. Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε τὸ ἐξῆς στρατηγικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ἠκολούθησαν μεγάλοι στρατηγοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τιμῆς ἔνεκεν εἶχε παρατάξει τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ νὰ ἐξισώσῃ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεώς του πρὸς τὸ ἐχθρικὸν μέτωπον, εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτοποθέτησεν ὀλίγους ἄνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας. Κατόπιν διέταξε τὸν στρατὸν νὰ ἐπιτεθῇ.

β) Ἡ μάχη.

Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν τρέχοντες τόσον, ὥστε οἱ Πέρσαι τοὺς ἐνόμισαν τρελλούς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερὰ. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ὁ Μιλτιάδης, ὅτι παρετάσσετο τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, ἠνάγκασε τοὺς ἀπέναντί του Ἀθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀντιθέτως αἱ δύο πτέρυγες τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ἀντίστοιχα ἄκρα τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἔστρεψε τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ νικηφόρου περσικοῦ κέντρου. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων φεύγον πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξήτησαν νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ συνήφθη νέος ἀγὼν αἱματηρότατος.

Οἱ Ἀθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα 490 π.Χ. καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθωσαν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν ἐπτὰ πλοῖα. Ἐξ χιλιάδες Πέρσαι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Οἱ ὑπόλοιποι ἐπεβίβασθησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην πάλην ἐφονεύθη ὁ πολέμαρχος Καλλιμάχος καὶ ὁ στρατηγὸς Στησίλαος. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου Κυνέγειρος ἔπεσεν ἥρωικῶς, ἐνῶ προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ περσικὸν πλοῖον νὰ φύγῃ. Ἐν ὄλῳ ἀπὸ τοῦς Ἀθηναίους ἐφονεύθησαν 192.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Μαραθῶνος ὁ περσικὸς στόλος

διευθύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ εὔρισκε τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν Περσῶν. Ἐσπευσεν ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φθινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὅπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπιασμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2000 Σπαρτιάται. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ἐν τούτοις ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὅταν εἶδον τοὺς σωροὺς τῶν λαφύρων καὶ τὰς τρομερὰς ἀπωλείας τῶν Περσῶν, συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐφυὲς σχέδιόν του ἔγινεν αἷτιος τῆς νίκης. Μοναδικὴν ἐπίσης τιμὴν ἀπένειμαν καὶ εἰς τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους. Ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ὑπέροχον τὴν ἀνδρείαν τῶν, ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθεσαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς τῶν ὁ ποιητῆς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος:

*Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσόφρονων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.*

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος. Ὁ Μιλτιάδης.

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν πρῶτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποιθήσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Δικαίως λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν: «*Πρῶτοι, λέγει, οἱ Ἀθηναῖοι δρόμον ἐς πολέμιους ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ ἠνέσχοντο ἐσθλὰ τε Μηδικὴν ὀρώντες καὶ ἄνδρας τοὺς ταύτην ἐσθήμενους*» τέως

δὲ ἦν τοῖς Ἑλλήσι καὶ τὸ ὄνομα τῶν Μήδων φόβος ἀκοῦσαι». Ἐξ ἄλλου ἢ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος, ὠδήγησεν αὐτοὺς πολλάκις εἰς νέους θριάμβους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς νίκης Μιλτιάδην.

Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Ἦτο ἀνεψιὸς ἄλλου Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Πεισιστράτου ἔδρυσεν ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ του ἔγινεν αὐτὸς κύριος τῆς χερσονήσου, ἀπεχώρησε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων.

Ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, τὴν ὁργάνωσίν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας των ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν ὑποταχθῇ εἰς τοὺς Πέρσας. Παρηκολούθησε μάλιστα ἀναγκαστικῶς, ὅπως εἶδομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅτε καὶ ἔγινεν ὑποπτος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχε συμβουλευσεὶ τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστροῦ. Διὰ τὴν πειρὰν του αὐτὴν καὶ τὴν στρατηγικὴν του ἀξίαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐξέλεξαν ἕνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

Ἀλλ' ἡ ἐξαιρετικὴ τιμὴ καὶ ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος ὁ Μιλτιάδης, ἐμεγάλωσαν τὸν ἐγωισμόν καὶ τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος του ὑπῆρξε θλιβερόν. Παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχὴ ἐκστρατείαν

Μιλτιάδης

έναντίον της νήσου Πάρου, κατά την οποίαν ὁ ἴδιος ἐπληρώθη βαρέως. Οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγορήσαν τότε, ὅτι ἐξηπάτησε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐξημίωσε τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς ποινὴν πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ὅλιγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς του Κίμων.

Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Δύο νέοι καὶ ἑξοχοὶ ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ἀριστείδης

Ἦσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἥρεμον, εὐθὺν καὶ δίκαιον χαρακτήρα του. Ἦτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὑπηρετήσε πάντοτε τὴν πατρίδα του ὄχι ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν

ὅτι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλλε τὸ καθῆκον. Οὐδέποτε ἐξεμεταλλεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, εἰς τὰ ὅποια ἀνῆλθε, διὰ νὰ πλουτήσῃ. Διὰ τοῦτο ἔμεινε μέχρι τέλους τόσο πτωχός, ὥστε ἐφρόντισε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ πολιτεία διὰ τὰς θυγατέρας του. Παροιμιώδης ἦτο ἡ δικαιοσύνη του, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπωνομάσθη δίκαιος. Ὅταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἠκούσθῃ ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου «οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει», ὅλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν

Ἀριστείδην. Πράγματι ὁ Ἀριστείδης δὲν ἤθελε μόνον νὰ φαίνεται δίκαιος ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι. Ὁ Ἀριστείδης διεξήγαγε σφοδρούς ἀλλ' εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας μὲ τὸν ἀντίπαλόν του, τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατῴρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς ἓκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος.

Ἐπεδίωκε μὲ κάθε μέσον τὴν ἐξουσίαν, διὰ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ σχέδιά του, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τὸν προβλεπτικὸν νοῦν του, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν ἑκτακτος δραστηριότης. Ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἱστορικὸς Θουκυδίδης δίδει τὴν ἐξῆς σκιαγραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους: «Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μεγαλοφυΐας. Ἦτο ἱκανὸς νὰ σχηματίζῃ κατόπιν μικρᾶς μόνον σκέψεως κρίσιν ὀρθοτάτην διὰ τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα ζητήματα καὶ νὰ κάμνῃ ἀρίστας προγνώσεις διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν.

Μὲ ἓνα λόγον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροΐκησεν ἡ φύσις, χωρὶς πολλὴν μελέτην ἠδύνατο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ εὕρισκῃ ἐκ τοῦ προχείρου τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρόποντα».

Μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς ἀρχὴν νέων ἀγῶνων μὲ τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄλλοι Ἀθη-

Θεμιστοκλῆς

ναῖοι ἐπίστευον ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἡττάν των δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθουν. Διὰ τοῦτο ὁ προβλεπτικώτατος πολιτικός ἐζήτηι ἐνίσχυσιν πρωτίστως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον.

Εἰς τὸ πρόγραμμά του συνήντησε σφοδρὰν ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν θητῶν, τῶν ἀνθρώπων δηλ. τῆς τελευταίας κοινωνικῆς τάξεως, οἱ ὁποῖοι θὰ ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς των.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατῴρθωσε νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην καὶ τότε ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικόν του πρόγραμμα. Ὡχύρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς. Μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου κατεσκεύασε 200 τριήρεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔκαμε τὰς Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν. Θάνατος τοῦ Δαρείου.

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν βαρβάρων δὲν ἐτελείωσεν, ἀπεδείχθη ὀρθή. Ὁ Δαρεῖος ἐταράχθη μὲν ἀπὸ τὴν ἡτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ μεγαλύτερον στρατὸν καὶ στόλον καὶ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς προσωπικῶς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προπαρασκευῶν ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ξέρξης (485 π.Χ.).

Ὁ θάνατος τοῦ Δαρείου ὑπῆρξεν εὐτυχὲς γεγονὸς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ νέος βασιλεὺς ὄχι μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς καθὼς καὶ τὴν πεῖραν τοῦ πατρός του, ἀλλ' ἦτο προσέτι ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλός.

‘Ο Ξέρξης κατ’ άρχάς δέν έφάνη πρόθυμος νά έγκρίνη και νά έκτελέση τά σχέδια του πατρός του. ‘Εν τούτοις μέ την πάροδο του χρόνου οί ύποστηρικταί της έκστρατείας κατώρθωσαν νά τόν παρασύρουν μέ τó μέρος των. Κατόπιν τούτου διέταξε γενικήν καθ’ όλον τó κράτος στρατολογίαν και έτοιμασίαν πολεμικών και φορτηγών πλοίων μέ τά άπαραίτητα έφόδια.

Μετά τέσσαρα έτη, εις τά όποια πρέπει νά προστεθοϋν άλλα τρία των προπαρασκευών του Δαρείου, συνεκεντρώθη τεραστία δύναμις, μοναδική διά τόν άρχαϊόν κόσμον. Κατά τόν ‘Ηρόδοτον άπετελείτο από 1700000 πεζούς, 80000 ίππείς, 1207 πολεμικά πλοία και 3000 φορτηγά. Διαφορετικοί λαοί από όλα τά μέρη του περσικού κράτους έλαβον μέρος εις την μεγάλην αύτήν επιχείρησιν. ‘Ολους αύτούς τούς λαούς μέ τās ποικίλας ένδυμασίας και τά διαφορετικά όπλα περιγράφει ó πατήρ της Ιστορίας ‘Ηρόδοτος.

‘Ο Ξέρξης ανέλαβε την άρχηγίαν της μεγάλης στρατιάς και έξεκίνησεν από τās Σάρδεις μέ διεύθυνσιν προς τόν ‘Ελλήσποντον την άνοιξιν του 480 π.Χ. Εις τó στε- 480 π.Χ. νώτερον μέρος του ‘Ελλησπόντου, μεταξύ ‘Αβύδου και Σηστοϋ, είχον κατασκευασθῆ κατά διαταγήν του δύο γέφυραι από μικρά πλοία, αλλά σφοδρά τρικυμία τās κατέστρεψεν. ‘Ο Ξέρξης, όταν έμαθε τούτο, ώργίσθη πολύ και εις την παραφοράν του διέταξε νά φονεύσουν τούς μηχανικούς, οί όποιοι κατεσκεύασαν τās γεφύρας, και νά μαστιγώσουν την θάλασσαν.

‘Εν τῷ μεταξύ νέαι γέφυραι κατεσκευάσθησαν, αί όποιαί ἦσαν έτοιμαι, όταν έφθασεν ó Ξέρξης. ‘Επτά ήμέρας και έπτά νύκτας έχρειάσθη ó στρατός του, διά νά διαπεραιωθῇ εις την Εύρώπην. Κατόπιν έβάδισε διά της Θράκης, της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας χωρίς νά συναντήσῃ καμμίαν αντίστασιν. ‘Η τεραστία στρατιά έσκόρπιζε τόν τρόπον και την άπόγνωσιν και όλοι οί λαοί, από τούς όποιους έπέρασεν, έπροσκύνησαν τόν παντοδύναμον βασιλέα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἔμαθον τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Ξέρξου, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τείχη θὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Διάφοροι ἐρμηνεῖται ἐδόθησαν εἰς τὸν χρησμόν. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ξύλινα τείχη ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἠδύναντο νὰ φέρουν ὄπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των καὶ ὀλοκλήρῳ τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν πανελληνιον συνέδριον εἰς τὸν Ἰσθμόν τῆς Κορίνθου μὲ σκοπὸν νὰ ὀργανώσουν κοινὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας καὶ ὅλοι ἠνωμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς βαρβάρους.

Ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐξύπνησεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ αἶσθημα τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἐνιαίου συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔθνος παρουσιάσθη διὰ πρώτην φορὰν 481 π.Χ. ἠνωμένον εἰς μίαν δύναμιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἔνωσις αὕτη, οἱ Ἀθηναῖοι ἐθυσίασαν τὰ πρωτεῖα των. Ἐδέχθησαν νὰ γίνουν οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὅχι μόνον κατὰ ξηράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν, μολοντί αὐτοὶ διέθετον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

Ὅταν ἔμαθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἰσθμόν ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς νότον, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης στενοπορίαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασίν των. Πράγματι 10000 μαχηταὶ ἔφθασαν ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις. Ἀλλ' ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ ὅποιος ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τὸν Ξέρξην, διεμήνυσε μυστικῶς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὅτι εἶναι τόσον τὸ πληθος τῶν Περσῶν, ὥστε εὐκόλως θὰ τοὺς πλευροκοπήσῃ ἐκ τῶν

Πιερίων, ἤναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τοποθεσίαν. Ὁ στρατὸς ἐπεβιβάσθη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ προβάλουν ἀντίστασιν οἱ Ἑλληνες εἰς τὴν δευτέραν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ φύσει ὄχυρά θέσις τῶν Θερμοπυλῶν. Συγχρόνως ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ ὁ ἐλληνικὸς στόλος εἰς τὸ βορειότερον ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἀρτεμίσιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

Θερμοπύλαι.

α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7000 Ἑλλήνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου συνεδρίου.

Ἐξ ἄλλου πολεμικὸς στόλος ἀπὸ 300 πολεμικά πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 150 ἦσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου περιέμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν ὅτι ὀλίγοι Ἑλληνες ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα κατέχουν τὸ στενόν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν καθοδὸν τοῦ πρὸς νότον. Τὸ στενὸν αὐτὸ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μία διόδος μεταξὺ τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ διόδος ἦτο τόσο στενὴ, ὥστε μία μόνον ἄμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ. Ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χώρος ἦτο πλατύτερος. Πλησίον τοῦ στενοῦ ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἀπὸ τὴν δυσκολοδιάβατον αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ τόσον μέγα πλῆθος ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περάσῃ ὁ Ξέρξης. Ἦτο ἡ μόνη γνωστὴ καὶ εὐθεῖα ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνετο ἡ συγκοινωνία τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ στενοῦ Ἑλλήνων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς παραλίας ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχεῖο ποταμοῦ.

Ὁ Ξέρξης ἐνόμισεν ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐφύλασσόν τὴν τοποθεσίαν, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόλις θὰ ἔβλεπον τὴν μυρμηκιὰν τοῦ στρατοῦ του. Ἡπατήθη ὅμως εἰς τὰς προβλέψεις του. Δι' αὐτὸ ἔστειλεν ἕνα κατὰσκοπον ἱππέα νὰ ἴδῃ πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμνον. Ὁ ἱππεὺς εἶδε πράγματα παράδοξα δι' αὐτόν. Ὅλιγοι Σπαρτιᾶται ἐφρούρουν τὸ στενὸν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ἐπέστρεψε καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ξέρξην.

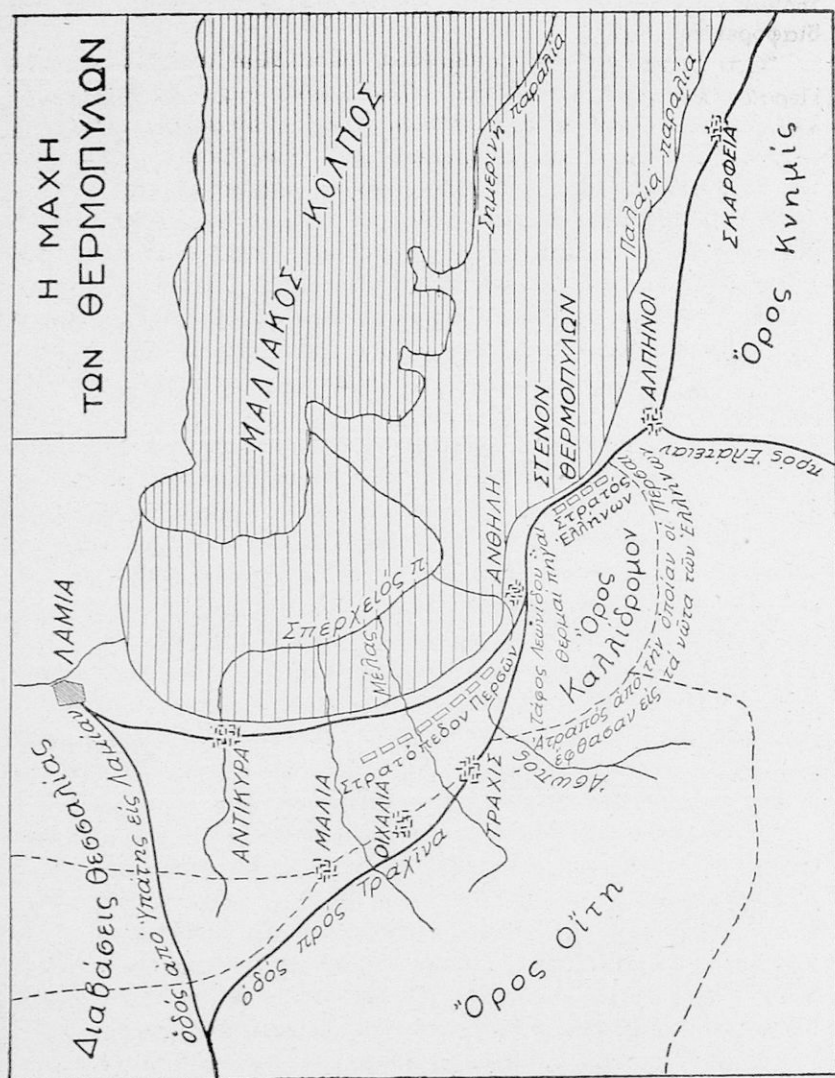
Ὁ Ξέρξης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅσα ἤκουσεν. Ἐκάλεσε τότε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον, ὁ ὅποιος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠκολούθει τῶρα τὸν περσικὸν στρατὸν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. Ὅταν ὁ Δημάρατος παρουσιάσθῃ ἐνώπιόν του, ὁ Ξέρξης ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δημάρατος, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπήντησε: «Βασιλεῦ, οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς πτωχὸς ἀλλὰ προικισμένος μὲ μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἔχουν ἔλθει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον μας διὰ τὸ στενὸν καὶ δι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχουν τὴν ἐξῆς συνήθειαν. Ὅταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν τότε στολίζουν τὰς κεφαλὰς των. Νὰ γνωρίζῃς ἐπιπροσθέτως ὅτι, ἂν ὑποτάξῃς αὐτούς, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανὲν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξαίας πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῇς ψεύστην, ἂν δὲν γίνουν αὐτά, τὰ ὅποια λέγω».

Λέγεται ἀκόμη ὅτι, ὅταν ὁ Ξέρξης παρήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄσκοπον ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν «μολὼν λαβέ».

β) Ἡ μάχη.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ περιέμενε ματαίως ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθοῦν ὠριμώτερον καὶ θὰ φύγουν, κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἐπιτεθοῦν. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἀπεκρούσθησαν, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλην φθοράν. Τέλος ὁ Ξέρξης ἔστειλε

κατά τῶν Ἑλλήνων τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Καὶ αὐτῶν ὅμως ἡ τύχη δὲν ἦτο διαφορετική.

Ὅ,τι ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσε τὸ πλῆθος καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν Περσῶν ἐπέτυχεν ἡ προδοσία. Ἐνας ἀνόητος καὶ φιλόδοξος κάτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ Ἐφιάλτης, ὁ ὅποιος ὠνειρεύετο πλοῦτον καὶ τιμὰς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Ξέρξην, ὠδήγησε τὸν περσικὸν στράτον ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν διετάχθησαν νὰ ὑπερασπίσων. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν μαζί του.

Ὁ Λεωνίδας, διὰ νὰ φέρῃ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν φθοράν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, δὲν περιορίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλ' ἐπέτεθη μὲ ὁρμὴν ἐναντίον των. Ἀγρία πάλῃ ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες καὶ 480 π.Χ. σπεῖρουν τὸν θάνατον εἰς τὰ ἐχθρικά πλήθη. Τὰ δούρατά των θραύονται καὶ τότε σύρουν τὰ ξίφη. Εἰς τὸν γιγάντειον αὐτὸν ἀγῶνα πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτώμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τῶρα μάχη φονικὴ. Οἱ Ἕλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουν τὸν νεκρὸν βασιλέα των. Περιεκυκλώθησαν ὅμως ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς ὀδόντας των, ἔπесαν μέχρις ἐνὸς μετὰξὺ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων.

Ἡ ἥρωικὴ θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι' ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τὰς κατόπιν ἑλληνικὰς γενεὰς ἀπετέλεσε πηγὴν ἐθνικῆς ὑπερηφανίας καὶ πατριωτικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπὸ τὰ βάρη τῶν αἰώνων τὸ «μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδου μεταδίδεται εἰς τοὺς Ἕλληνας ὄλων τῶν ἐποχῶν ὡς διδαγμα καὶ προσταγὴ καὶ χρέος.

Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔπесαν οἱ Σπαρτιάται, ἡ εὐγνώμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ὕψωσε κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ

ὁποῖον ἐχαράχθη τὸ πολυθρόλητον ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου :

*Ὡ ξεῖν, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.*

Ὁ Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ παρέπλεε τὸ Ἀρτεμίσιον, συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως μετὰ τὸν περσικὸν καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σοβαρὰς ζημίας. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ καταφέρει ἐναντίον αὐτοῦ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, διότι τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτὸν καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ εἶδησις ὅτι οἱ Πέρσαι ἐγιναν κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν, ἐπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς Ἀττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν των. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Ξέρξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ μετὰ τὴν νύκτα ἐπεβίβασθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. Ὀλίγοι μόνον Ἀθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσαν προχείρως μετὰ ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας, ὅτι ἡ πόλις θὰ σωθῇ ἀπὸ τὰ ξύλινα τείχη.

Ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερασπισταὶ τῆς ὑπέκυσαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας. Ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν συντριβὴν ψυχῆς καὶ δάκρυα εἰς τοὺς

ὄφθαλμοὺς παρηκολούθουν ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τὴν καταστροφὴν τῆς ἀγαπητῆς τῶν πατρίδος. Ἐν τούτοις ἐγλύκαινε τὸν πόνον τῶν ἡ ἐλπίς εἰς τὴν ἐπιστροφὴν.

Σ α λ α μ ῖ ς.

α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Ὁ περσικὸς στόλος ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμῖνα συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ἦτο ὁ στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Προέβαλον τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ἡγωνίζοντο εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἐνικῶντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθοῦν εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντιθέτως ὑπεστήριξεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Εἰς τὸν μικρὸν χώρὸν τοῦ ὁ περσικὸς στόλος δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐχέρειαν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τὰ βαρέα καὶ δυσκίνητα σκάφη τοῦ δὲν θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κινήθωιν.

Εἰς τὴν ἐξαψιν τῆς συζητήσεως, διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ Εὐρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον τοῦ, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος ἀτάραχος τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μετὰ τὴν ἡρεμον ἀπάντησίν τοῦ «πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ». Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ ἀπόφασις δὲν εἶχεν ἀκόμη ληφθῇ.

Ὁ Ξέρξης, μετὰ τὴν ἰδέαν ὅτι συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοῖα τῶν, διέταξε τὸν στόλον τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ. Τὰ περσικὰ πλοῖα ἀπέκλεισαν τὸ στενὸν καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην. Πρὸς συμπλήρωσιν μάλιστα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, μικρὰν νῆσον μετὰ τὴν Σαλαμῖνα καὶ Πειραιῶς. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Ξέρξου συνετέλεσε καὶ ὁ Θεμιστο-

κλῆς. Διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ παραμείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενόν, ἔστειλε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιστολὴν μὲ τὸν δοῦλον του Σίκιννον, Ἕλληνα ἐκ τῆς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν περσικὴν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν συνεβούλευε δῆθεν φιλικῶς τὸν Ξέρξην νὰ σπεύσῃ ν' ἀποκλείσῃ τὸν ἐλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμίνα, διότι οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι σκέπτονται νὰ ἀποπλεύσουν.

Ἦτο πλέον μεσονύκτιον. Ἡ συζήτησις εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ἐξηκολούθει θορυβῶδης, ὅταν αἴφνης ὁ ἐξόριστος Ἀριστείδης ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀπὸ τὴν Αἴγιναν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενεν, εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις τῶν Περσῶν καὶ τὸν εἶχε καταλάβει ἀνησυχία. Μὲ μικρὸν πλοιάριον κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἑχθρῶν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἀμέσως παρουσιάσθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅσα εἶδεν. Οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς ἐλησμόνησαν τότε τὴν παλαιὰν ἑχθραν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν, διὰ νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Τοιούτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενόν τῆς Σαλαμίνας. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς περσικῆς παρατάξεως.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνας ὄρους Αἰγάλεω περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικὰ τάγματα ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ξέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ πλησίον.

β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

Ἡ πρῶα τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ., εὗρε τοὺς ἑχθρικοὺς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὁ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000.

Πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Εὐρυβιάδης ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ αἱ σάλπιγγες τὸ ἐπανάλαβον. Ὁλόκληρος ἡ ἐλληνικὴ παράταξις ἐκινήθη πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνῶ τὰ πληρώματα ἐψαλλον τὸν πολεμικὸν παιᾶνα:

*Ὁ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα,
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.*

Δὲν εἶχον προχωρήσει πολὺ τὰ ἑλληνικὰ σκάφη, καὶ τὰ περσικὰ πλοῖα ὑπὸ τοῦς ἀλαλαγμοὺς τῶν πληρωμάτων ἐκινήθησαν ἐναντίον των. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤρχισε τότε νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ναῦται ἐκωπηλάτουν μὲ δύναμιν πρὸς τὰ ὀπίσω προσπαθοῦντες νὰ παρασύρουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ στενόν. Ὅταν εἶδον οἱ Ἕλληνες ὅτι τὸ σχέδιόν των ἐπέτυχε, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικὰ πλοῖα καὶ κατόπιν ὄλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἀλλ' ἔπαθον σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Ὁ χῶρος ἦτο στενός καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα τῶν ἑδuscoλεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐπέπιπτε τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιθέτως ἦσαν μικρὰ καὶ εὐκίνητα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἥρωϊσμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Φοίνικας, οἱ ὅποιοι παρέσυραν καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στό-
480 π.Χ. λον. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρων τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐγέμισεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι. Ἦτο μάλιστα τόση ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ σπουδὴ κατὰ τὴν φυγὴν των, ὥστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὅποιον εἶχον ἀποβιβάσει τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ὁ Ἀριστείδης μὲ ὀλίγους Ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἐξῶντωσε.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμψεν ὡς φωτοστέφανος εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῇ. Ἡ περίλαμπρος νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἡ ὁποία ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα.

‘Ο Ξέρξης, παρ’ ὄλην τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἶχεν ἀκόμη στόλον πολυπληθέστερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν. Ἐν τούτοις κατελήφθη ἀπὸ τρόμον καὶ ἀγωνίαν. Ἐφοβεῖτο, μήπως οἱ Ἕλληνες νικήσουν καὶ πάλιν τὸν ὑπόλοιπον στόλον του καὶ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν Ξέρξην καὶ τὸν διεβεβαίωσεν, ὅτι ἡδύνατο αὐτὸς νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα μόνον μὲ 300000 ἐκλεκτὸν στρατόν. Ἔδωκε λοιπὸν ὁ Ξέρξης ἐντολὴν εἰς τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαρδόνιον τὸν στρατὸν τῶν 300000 ἀνδρῶν, ἀνεχώρησε μὲ τὸν ὑπόλοιπον διὰ ξηρᾶς.

Ὁ στρατὸς του κατὰ τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν τροφῶν καὶ τὰς ἀσθενείας. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὔρε τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἀπὸ τρικυμίας. Ὁ ἄλλοτε ἀγέρωχος καὶ ἀλαζὼν μονάρχης, τῶρα ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐπὶ πλοιαρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τοῦ στόλου.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἠθέλησαν νὰ ἀπονεύμουν βραβεῖα, ἀριστεῖα, ὅπως ἐλέγοντο, εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς νίκης. Διὰ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητος δὲν κατῴρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἔκρινε πρῶτον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἄξιον αὐτοῦ τοῦ βραβεῖου καὶ δεύτερον τὸν Θεμιστοκλέα. Τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι ὅλοι ἀνεγνώριζον τὸν Θεμιστοκλέα ἀνώτερον καὶ ἐπομένως ἄξιον νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους ἐγίνε γνωστὸν εἰς ὄλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου τοῦ ἀπέδωκαν ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὀλίγον βραδύτερον παρουσιάσθη εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας,

ὅλοι τὸν ἐπευφήμησαν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἡμέρα αὐτή, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχέστερα τῆς ζωῆς του.

Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ξέρξου ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 479 π. Χ. ἠτοιμάζετο διὰ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπεδίωξε νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβίβασεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α', τὸν ὅποιον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζί των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸ κράτος των εἰς ἑκτασιν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ὅταν ἔμαθον τὰς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰς δεχθοῦν. Ἐγνώριζον ἄλλωστε, ὅτι εὕρισκοντο εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν λόγῳ τῆς τελείας ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς χώρας των. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ ματαιώσουν τὴν συμμαχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐνώπιον τῶν πρέσβεων τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου κατ' ἐισήγησιν τοῦ Ἀριστείδου: « *Ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἴῃ, ἣ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσειεν ἡμᾶς Ξέρξῃ; ἀλλὰ θεοῖς τε συμμάχοις καὶ τοῖς ἥρωσι πεποιοῦτες, ὧν ἐκεῖνος ἐνέπηρσε τοὺς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα, ἐπέξιμεν αὐτὸν ἀμυνόμενοι* ».

Ἐξ ἄλλου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν εἶπον τὰ ἐξῆς: « *Οὔτε χρυσὸς ἐπὶ γῆς οὐδαμῶθι τοιοῦτος, οὔτε χώρα κάλλει καὶ ἀρετῇ ὑπερφέρουσα, ἢ ἡμεῖς δεζάμενοι ἐθέλομεν ἂν μηδίσαντες καταδουλώσαι τὴν Ἑλλάδα* ». Παρεκάλεσαν μόνον τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον πελοποννησιακὸν στρατόν, διὰ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν ἰδικόν των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀ-

τικής. Είχον τὴν βεβαιότητα ὅτι ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐστρέφετο κατὰ πρῶτον ἡ μανία τοῦ Μαρδονίου μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς προτάσεις του.

ΠΛΑΤΑΙΑΙ.

α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων.

Ὁ Μαρδόνιος ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν καὶ πάλιν τὴν πόλιν καὶ μὲ τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παῖδιά ἐπέρασαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐπανάλαβε πρὸς αὐτοὺς τὰς γνωστὰς προτάσεις του. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῇ διὰ δευτέραν φορὰν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπέρριψαν αὐτὰς μὲ περιφρόνησιν. Συγχρόνως ἔστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρεπονοῦντο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν των.

Τὴν φορὰν αὐτὴν οἱ Σπαρτιάται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Στρατὸς ἐκ 40000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πausanίαν ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Καθ' ὁδὸν ἦλθον εἰς ἐνίσχυσίν του καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ἀφοῦ διήλθον τὸν Ἰσθμόν, ἠνώθησαν μὲ 8000 Ἀθηναίους καὶ 600 Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην. Ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνήρχετο περίπου εἰς 100000 μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Πausanίαν.

Ὁ Μαρδόνιος ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐναντίον του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατὸν του προσετέθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὅποιοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι περιωρίζοντο εἰς ἀσημάντους ἀψιμαχίας.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α΄, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδομεν, ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τοὺς Πέρσας, ἐγνωστοποίησε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Μαρδονίου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἐτακτοποίησαν τὴν παράταξιν τῶν. Ἡ ὥρα τῆς μεγάλης συγκρούσεως ἐπλησίαζε.

β) Ἡ μάχη.

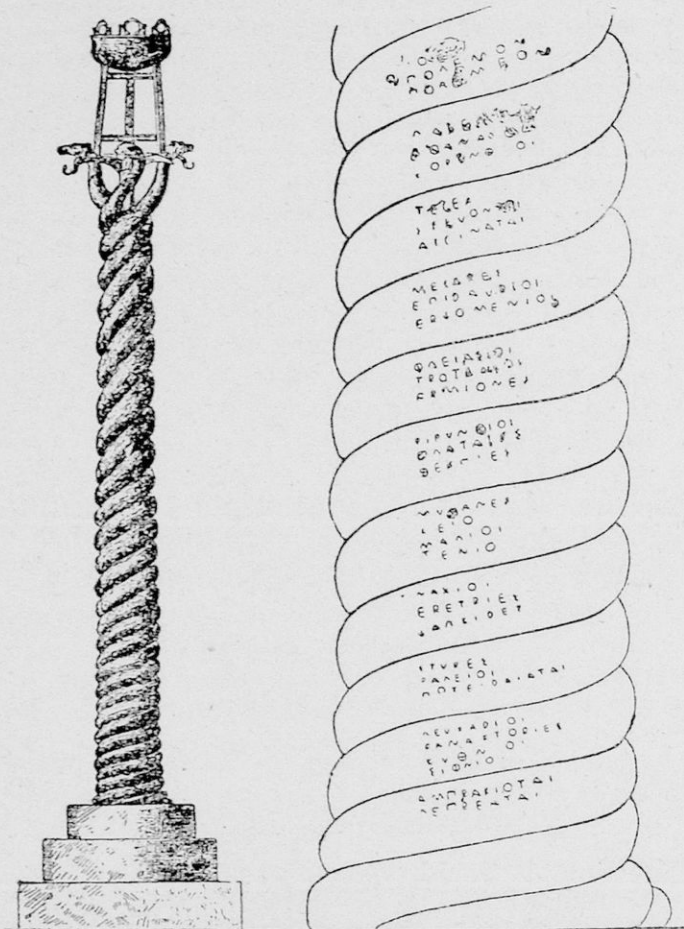
Πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη ἐναντίον τῆς πτέρυγος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Σπαρτιάται. Ὁ Πausanias τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιθέσεως καὶ οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν μετὰ μανίαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη μετὰ μεγάλην σφοδρότητα καὶ πείσμα. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ' ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ πρώτην φοράν ἐδίδοτο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μετὰ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῶν πρὸς τὸν περσικὸν στρατόν. Ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος μεταξὺ τῶν πρώτων ἐφονεύθη. Ὁ θάνατός του κατετάραξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ φύγουν πανικόβλητοι. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον νικήσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τεύχους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ἔκαμψε τὴν ἐχθρικὴν ἀντίστασιν. Τὸ τεῖχος ἐκυριεύθη.

Αἱ περσικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην ἦσαν τεράστιαι. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρξεν ἀποφασιστική.

Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν ὀριστικῶς συντριβῇ καὶ 479 π.Χ. κάθε κίνδυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ

Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν. Ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι συνεβούλευσαν τὴν συμμαχίαν μετὰ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

Ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες συνέλεξαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κατεσκευάσαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα, ὁ ὁποῖος ἐστήρι-

Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν
τῶν ὄψεων ἐπιγραφὴ

Ἐπὶ τῶν σπειρῶν εἶχον χαραχθῇ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων,
οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

ζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὄφρα. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausανίαν. Τὸ πλῆθος τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ σκευῶν ἔκαμε κατὰ πλῆξιν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἑλληνας. Ὁ Πausανίας μάλιστα διὰ τὴν ἐξάρτησιν τὴν μεγάλην ἀντίθεσιν τῆς πολυτελοῦς ζωῆς τῶν Περσῶν πρὸς τὸν ἀπλοῦν βίον τῶν Ἑλλήνων, διέταξε τοὺς συλληφθέντας μαγείρους τοῦ Μαρδονίου νὰ ἐτοιμάσουν ἐν ἀπὸ τὰ συνήθη δεῖπνα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν. Συγχρόνως ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του νὰ παρασκευάσουν τὸν μέλανα ζωμόν. Ἐπειτα ἐκάλεσε τοὺς Ἑλληνας στρατηγοὺς καί, ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε τὰ δύο δεῖπνα, εἶπε γελῶν: «*Δὲν ἦτο τρελλὸς αὐτὸς ὁ Πέρσης, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἔζη τόσον πλούσιος, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζωμόν;*»

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμήσουν καὶ τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὰ ἑδάφη τῶν ὁποίων ἠυδόκησεν ὁ θεὸς νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχον ἄλλωστε προσφέρει οἱ ἴδιοι σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους. Ἡ πόλις τῶν Πλαταίων ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ Ἑλευθερία.

Ἄλλαι νῖκαι τῶν Ἑλλήνων.

α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης.

Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου ἔμεινεν εἰς τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἑλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξανθίππος ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἡγκυροβολημένος ὁ περ-

σικὸς στόλος. Ἀλλὰ μόλις ἔμαθον οἱ Πέρσαι, ὅτι ἔρχονται ἐναντίον των οἱ Ἕλληνες, ἔσυραν τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου εἶχον συγκεντρώσει καὶ ἰσχυράν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδίστασαν. Μὲ ὀλίγον στρατόν, τὸν ὅποιον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς τετραπλασίους βαρβάρους καὶ κατέκαυσαν τὸν στόλον των.

β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας.

Δὲν ἦσαν μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἐπάλαισαν σκληρῶς κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐξ ἴσου βαρὺν ἀγῶνα εἶχον ἀναλάβει καὶ οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τῆς Σικελίας ἐναντίον ἄλλου ἐχθροῦ, τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὅποιοι ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Πέρσας ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνηνώθησαν τότε ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων. Εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ἰμέραν ἐνίκησαν τὸν πολυπληθέστερον στρατὸν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπυρπόλησαν τὸν στόλον των. Λέγεται ὅτι ἐν μόνον πολεμικὸν πλοῖον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θαλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφοράν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμῖνος.

Τὰ αἷτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ μέγας ἀγὼν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. Ἄν σκεφθῶμεν ἅψ' ἐνὸς τὴν τεραστίαν δύναμιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους καὶ ἅψ' ἐτέρου τὰς ὀλίγας δυνάμεις τῆς μικρᾶς, πτωχῆς καὶ διηρημένης Ἑλλάδος, θαυμάζομεν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Πράγματι ἀποροῦμεν, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἰσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὅποιοι ἦλθον κατὰ τῆς χώρας των.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἅπειροι δὲ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι ἐνῶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ δὲν εἶχον τὴν ἀπαραίτητον εὐστροφίαν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν. Ὁ Ξέρξης τοῦ ὁποῦ ἡ θέλησις ἦτο παντοδύναμος, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του δειλίας, ἐφάνη ἀνίκανος ἀκόμη καὶ νὰ ἀντιληφθῇ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Δημαράτου, τὸν ὁποῖον εἶχε μαζί του ὡς σύμβουλον. Ἐστηρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀναρίθμητον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δύναμίν του.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία παρετηρήθη ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν παρὰ τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν διαφορὰν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Ἀρτάβαζος ἀπὸ ἀντιπολίτευσιν πρὸς τὸν Μαρδόνιον μόλις εἶδε τοὺς περὶ αὐτὸν ὑποχωροῦντας, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς.

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες, εἶναι τὸ ὑψηλὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἐλεύθερος ἐθνικὸς τῶν βίος. Οἱ διάφοροι λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατὸς, ὡς μόνον σύνδεσμον εἶχον τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς Ἕλληνας ἀντιθέτως ἤγωνεν ἡ κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ καὶ ἐκίνει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγονον γῆν, τὴν ὁποίαν ἐκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες τῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σωματικὴ ἀσκήσις, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐλάμβανον οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαίστρας, ἐχαλύβδωσε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν καὶ τοὺς ἔκαμεν ἀπαραμίλλους πολεμιστάς.

Σημαντικὸς ἐπίσης συντελεστής τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀφ' ἐνὸς ὁ ἀνώτερος ὀπλισμὸς καὶ γενικῶς ἡ ἀνωτέρα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ναυτικόν. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα παρουσίασαν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἀρχηγούς τοῦ στόλου τῶν ἐξόχους ἄνδρας.

Εἰς αὐτοὺς ὠφείλετο κυρίως ἡ συντριβὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου οἱ ἄνδρες τῶν περσικῶν πλοίων ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὗτος ἀντελήφθη ἐγκαίρως ποῦ θὰ ἐκρίνετο ὁ ἀγὼν καὶ ἐκεῖ συνεπύκνωσε τὸ ἥμισυ τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως. Ἀντιθέτως οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ναυτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἐστεροῦντο καὶ ἐνιαίας διοικήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας. Ἐξ ἄλλου ὁ περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοῖα καὶ πληρώματα, τὰ ὅποια ἔδιδον οἱ ἄλλοεθνεῖς ὑπήκοοι τοῦ κράτους (Φοίνικες, Ἰῶνες κλπ.). Εἶναι φανερὸν ἐπομένως ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀπαραίτητος διὰ τὴν νικὴν ἐνθουσιασμός καὶ ἡ δρᾶσις τῶν πληρωμάτων εἶχεν ὡς κίνητρον τὸν φόβον ἢ τὴν ἐπίδειξιν.

Πρωτίστως ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν διὰ τὴν μεγάλην ἠθικὴν τῶν δυνάμιν, ἡ ὁποία ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὰς ὑπερόχους ἀρετὰς τῆς ἐθελουσίας, τῆς καρτερίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τέλος τῶν ἐνδόξων ἀμυντικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐγένεν ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας καὶ μεγάλης ἐποχῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ὁ νικηφόρος ἀμυντικὸς ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποιθήσιν καὶ τοὺς κατέστησεν ὑπερηφάνους. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡσθάνοντο δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πράγματι αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὠφείλετο ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας θυσίας.

Οἱ Σπαρτιάται ἐξ ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατὸν τῶν ἔδωκαν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀντιζηλία μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Ἄλλ' ἡ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰς νίκας τῶν κατὰ τῶν Περσῶν δὲν διεσπάσθη. Μὲ πλήρη συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἀπεφάσιον νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν τῶρα μορφήν. Ἐγίνεν ἐπιθετικὸς. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν Περσῶν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος διήρκεσε 30 ἔτη καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίδρασιν. Οἱ Σπαρτιάται ἐφοβοῦντο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, γίνουιν καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, διότι δῆθεν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἐπιδρομὴν τῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους τῶν. Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφθασεν ἐκεῖ, ἀνέβαλλε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἐφόρους, ἕως ὅτου ἐπληροφορήθῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὅτι τὰ τεῖχη ὑψώθησαν ἀρκετά. Τότε ἐδήλωσε καθαρὰ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τειχισθῇ καὶ ὅτι διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσουν τὴν ἄδειάν τῶν. Οἱ Σπαρτιάται ἐκρυσαν τὴν ὀργὴν τῶν, ἀλλ' οὐδέποτε συνεχώρησαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν ἀπάτην.

Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνεπλήρωσε τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς πόλεως. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὅποιον κατέστησεν ἰσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἐμπορικὸν λιμένα ἀσφαλέστατον.

Τὸ τέλος τοῦ Πausanίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Πausanίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐπροστάτευσεν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, αἱ ὅποιαι ἀμέσως μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Περσῶν ἐξεδίωξαν τὰς περσικὰς φρουράς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπηλευθέρωσε καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῶν

παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλ-
θον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐπειτα ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐπλευσεν
εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου κατέλαβε τὴν Σηστόν, κατόπιν δὲ
εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον. Ἐκεῖ
συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλου-
σίους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία
μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἀπὸ τὰς τι-
μὰς καὶ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε, καὶ ἀπὸ τὴν

Ὅστρακον μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸν δῆμον τοῦ Θεμιστοκλέους
(Μία ἀπὸ τὰς ψήφους, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν τὸ 470 π.Χ.
διὰ τὴν ἐξορίαν του).

νέαν δόξαν του ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἔγινε
πολὺ ἐγωιστὴς καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ᾔθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς
τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἦρχισε νὰ ζῇ πολυτελῶς ὡς
Πέρσης σατράπης καὶ κατεπίζεε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν δια-
γωγὴν του αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀνεκάλεσαν. Ἀργότερα
ἀπεδείχθη, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ξέρην, διὰ
νὰ γίνῃ ἄρχων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν βοήθειάν του. Τότε οἱ ἔφο-
ροι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Διὰ νὰ σωθῇ, κατέφυγεν εἰς

τόν ναόν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ πείνης, διότι κατὰ διαταγὴν τῶν ἐφόρων ἐκτίσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ. Τόση ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐναντίον του, ὥστε λέγεται, ὅτι ἡ ἰδία ἡ μήτηρ του ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον κατὰ τὸ κτίσιμον τῶν θυρῶν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πausanias.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγας πολιτικός τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλετο ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν, ἀπέθανεν ἐπίσης ἀδόξως. Βίαιος κατὰ τὸν χαρακτήρα, μὲ δυνατὸν ἀλλ' ἀνήσυχον νοῦν ὁ Θεμιστοκλῆς, δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τὰ ἥρεμα ἔργα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως περιήλθεν εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικούς ἀντιπάλους του. Ἐπὶ πλέον ἡ Σπάρτη ἐβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν ἐξόντωσίν του. Ἦτο ἄλλωστε πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀπάτης του.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν παραμερισμὸν του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Τὸ 472 π.Χ. ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὸς κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικούς ἐχθροὺς τοῦ Θεμιστοκλέους κατῴρθησε νὰ τὸν ἐξορίσῃ (470 π.Χ.).

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμεινεν ἥσυχος. Οἱ Σπαρτιάται τὸν κατηγορήσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆθεν συνένοχον τοῦ Πausaniou, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπεδίωξαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἦναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῇ τὸν Ξέρξην.

Ὁ Ἀρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ εὐχαρίστησιν καὶ τοῦ ἀπέδωκε μεγάλας τιμὰς. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων τοῦ παρεχώρησε καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῇται ἀπὸ τὰς προσόδους των. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Οἱ συγγενεῖς

του, εἰς ἐκτέλεσιν παραγγελίας του, μετεκόμισαν τὰ ὄστᾱ του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου.

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausaniou εἰς τὴν Σπάρτην οἱ σύμμαχοι δὲν ἐδείκνουν προθυμίαν νὰ ὑποταχθοῦν ἐκ νέου εἰς Λακεδαιμόνιον ἀρχηγόν. Ἐστράφησαν τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τῶν ὁποίων εἶχον ἐκτιμῆσαι τὴν μετριοπάθειαν, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν τῶν.

Οἱ Σπαρτιάται, καίτοι προσεβλήθη ἡ φιλοτιμία τῶν, δὲν ἀντέδρασαν, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας. Δὲν ᾔσαν ἄλλωστε διατεθειμένοι νὰ διατηροῦν δυνάμεις μακρὰν τῆς Πελοποννήσου πρὸς προστασίαν τῶν ἰωνικῶν πόλεων, οὔτε καὶ νὰ διεξάγουν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοὺς Σπαρτιάτας ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλλήνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔδειξαν μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμαχοὺς ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀργανωθῇ καλῶς ἡ συμμαχία τῶν διὰ τὴν ἐπιτυχὴ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὁποῖον διώρισαν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὁ Ἀριστείδης συνεκέντρωνε τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμμάχων. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ δίδῃ ἐκάστη πόλις διὰ τὴν συμμαχίαν, μὲ τόσην ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπονον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη συμμαχία τῆς Δῆλου. Εἰς τὴν συμμαχίαν ἔλαβον μέρος εὐθὺς ἐξ

ἀρχῆς ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίῳν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο κατὰ περιόδους εἰς τὴν Δῆλον καὶ ἀπε- 478 π.Χ. φάσιζον μὲ ἰσοψηφίαν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμ- μαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατετίθεντο τὰ συμμαχικὰ χρήματα. Οἱ διαχειρισταὶ τοῦ ταμεῖου τούτου ὠνομάζοντο ἐλλληνοταμίαι καὶ ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίᾳς συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ' ἀρχὰς 460 τάλαντα.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀφ' οὔτου ἰδρύθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ὃ Ἀριστείδης, ὃ δίκαιος ὁργανωτὴς αὐτῆς, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος (468 π.Χ.). Δὲν εἶχεν ἀφήσει οὔτε τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ταφὴν του. Ἡ πατρίς εὐγνώμονοῦσα ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του μνημεῖον εἰς τὸ Φάληρον, ἐπροίκισε τὰς δύο θυγατέρας του καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζει διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀπογόνους του.

Ὁ Κίμων.

Ὁ Ἀριστείδης εἶχε διακρίνει τὰ προτερήματα τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, πολὺ ἑνωρίς. Εἰς τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὸ ὥρατον πρόσωπον καὶ τὴν βοστρυχωτὴν κόμην ἔβλεπεν ἓνα ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἐργάτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου. Διὰ τοῦτο τὸν περιέβαλε μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαμπρὰ καὶ ἑνδοξος δρεῖσις τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε, πόσον ὀρθὴ ἦτο ἡ πρόβλεψις τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ὁ βίος του ἦτο ἄτακτος. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ ποτά. Ἀργότερα ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναῖο-φρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀριστείδου ἀφωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν του ἀπεκάλυψεν ὁ Κί-

μων δια πρώτην φοράν, όταν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Ξέρξου. Ἐπειδὴ ὁ Κίμων ἐθεώρησε τὸ σχέδιον τοῦτο σωτήριον, καίτοι ἦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ τὸ δεχθοῦν. Πρῶτος μάλιστα αὐτὸς ὤρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Νέος ἀκόμη ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Κεφαλὴ τοῦ Κίμωνος

Ὁ Κίμων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας του πολὺ γενναϊόδωρος. Τὴν περιουσίαν του ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ὅταν ἐξήρχετο εἰς τὰς ὁδοὺς, τὸν ἠκολούθουν δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι ἐμοίραζον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοῦς, ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν πολυλογίαν, ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὡς πολιτικὸς ἀνήκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ διεδέχθη τὸν Ἀριστείδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά

του αὐτὴν ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκύρου. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἔσπειρον τὸν τρόμον εἰς ὅλοκληρον τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκύρον. Καὶ τοὺς μὲν Δόλοπας ἐπώ-

λησεν ὡς δούλους, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληρούχους.

Αἱ νῖκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν. Κιμώνειος εἰρήνη.

Αἱ νῖκαι τοῦ Κίμωνος ἐστερέωσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀσίαν. Ὡνειρεύετο νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν κυριώτερον σκοπὸν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.

Τὸ 467 π.Χ. μὲ διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ὅμως αὐτὰς ἐδαπανήθη ἄρκετὸς χρόνος. Οἱ Πέρσαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τούτου καὶ συνεκέντρωσαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Εὐρυμέδοντος εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ὁ Κίμων ἔπλευσεν εἰς συνάντησίν των καὶ εἰς ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν 467 π.Χ. κατέστρεψε τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά. Ἀμέσως κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπέτεθῃ κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν παραλίαν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν μάχην ὁ περσικὸς στρατὸς ὑπέστη ὀδυνηρὰν ἥτταν καὶ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἡ μεγάλη αὕτὴ νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Πλούσια ἦσαν τὰ λάφυρα καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτὴν ἐκστρατείαν.

Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπιθετικὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐπολιόρκησε τὸ

Κίτιον (σημερινήν Λάρνακα). Ἄλλ' ὁ νικητὴς τοῦ Εὐρυμέδοντος δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου ἀπέθανε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατόπιν τούτου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ ἀπέπλευσε. Κατὰ τὸν πλοῦν συνήντησε τὸν περσικὸν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου καὶ μετὰ βραχείαν ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Τοιουτοτρόπως ὁ Κίμων καὶ νεκρὸς ἀκόμη ἐνίκησε τοὺς Πέρσας!

Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέδωκαν πλουσίους καρπούς. Πλὴν τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῇ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἦτο τόσοσ ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὥστε οὗτος διέκοψε κάθε ἐπαφὴν πρὸς αὐτοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πλοῦς περσικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔπαυσε καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐκ τῶν ἐλληνικῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας 449 π.Χ. εἰς μεγάλην ἀκτίνα πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ προήλθεν ὁ θρύλος, ὅτι συνωμολογήθη εἰρήνη μετὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀθηναίων, ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος, ἡ περίφημος Κιμωνεὶς εἰρήνη.

Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των.

Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐστενοχῶρει τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπῆτουν οἱ Ἀθηναῖοι αὐστηρῶς. Ἰδίως ἐστενοχωροῦντο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἔδιδον ἄνδρας καὶ πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ὅσαι πόλεις ἔδιδον πλοῖα καὶ ἄνδρας, προέτειναν νὰ δίδουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφεραν ἀντίρρησην.

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη πλέον ἀπὸ μόνους τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισφέρουν ὠρισμένα χρηματικὰ ποσά. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πληρώματα ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ μισθοφόροι.

Οἱ σύμμαχοι ἔζων εἰς τὰς πόλεις τῶν βίον εἰρηνικόν καὶ οὐσιαστικῶς κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγματικότητα κυρίαρχοι τῶν συμμάχων τῶν, χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξουν. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμόσουν τὰ πολιτεύματά τῶν πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν. Μόναί αἱ νῆσοι Χίος, Λέσβος, Σάμος παρέμειναν πραγματικοὶ σύμμαχοι, ὅπως ἦσαν ἐξ ἀρχῆς. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσιζε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συμμαχικῶν πόρων.

Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον δὲν ὠμοίαζε μὲ κανὲν ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κράτος τοῦτο περιελάμβανε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὐβοίαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν παντοδύναμοι καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην εἰρήνης (451 π.Χ.).

Ἡ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης.

Εἶδομεν, ὅτι ἡ ὀλεθρία ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιῆται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν αὖξιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγάλου ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ὅτου συνεπληρώθη ἡ ἴδρυσις καὶ ὀργάνωσις αὐτοῦ τοῦ κράτους, ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν

ήγεμονίαν εις την Ἑλλάδα μεταξύ τῶν δύο πόλεων ἔλαβεν ὀξύ-
τέραν μορφήν.

Κατ' ἀρχάς αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἦσαν καλαί, διότι
εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνην οἱ ἀριστοκρατικοί, εἰς τοὺς ὁποίους
οἱ Σπαρτιαταὶ εἶχον ἐμπιστοσύνην. Εἰς ὅλας τὰς διαπραγμα-
τεύσεις τῶν μὲ τὸν Κίμωνα ἔδειξαν πνεῦμα διαλλακτικόν. Καὶ
αὐτὸ ἦτο φυσικόν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος ἦτο «εἰρήνη
μὲ τοὺς ὁμοφύλους καὶ πόλεμος κατὰ τῶν βαρ-
βάρων». Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἡ
ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῆς
Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἵτησιν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ
στείλουν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπιέ-
ζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πό-
λεμον (466-455 π.Χ.). Καὶ πράγματι δύναντο 4000 Ἀθηναίων
πολιτῶν ἐστάλῃ πρὸς ἐνίσχυσίν τῶν ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα.
Ἀλλ' ἡ δυσπιστία τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ
μετὰ τὴν φιλικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ ἀπέ-
πεμψαν μὲ διαφόρους προφάσεις τὸν Κίμωνα ὀλίγον μετὰ τὴν
ἄφιξίν του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο προσβλητικόν δι'
αὐτοὺς. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος εὗρον τὴν
εὐκαιρίαν νὰ τὸν διαβάλουν ὡς αἵτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέ-
τυχον τὴν ἐξορίαν του (461 π.Χ.).

Ἡ ὀξύτης τῶν σχέσεων μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης
ἐφθάσε μέχρι πολέμου. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὴν
Τάναγραν τῆς Βοιωτίας (457 π.Χ.). Πρὸ τῆς μάχης αὐτῆς συν-
έβη γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα
τοῦ Κίμωνος. Ὅταν ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐξῆλθεν ἀπὸ
τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν, προσῆλθεν ὁ ἐξό-
ριστος στρατηγὸς καὶ προσεφέρθη νὰ ἀγωνισθῇ ὡς ἀπλοῦς
στρατιώτης εἰς τὰς τάξεις τῆς φυλῆς του. Ἡ παράκλησις του
δὲν εἰσηκούσθη. Οἱ φίλοι του ὅμως κατ' ἐντολὴν του ἐπολέμη-
σαν μὲ πείσμα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Τοιουτοτρόπως ἀπέδει-
ξαν, ὅτι ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς φιλίας ἔθετον τὸ καθήκον πρὸς
τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιαταὶ. Καίτοι
ὅμως νικηταὶ ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα ἐκ τῆς

έξορίας κατά πρότασιν τοῦ Περικλέους. Ὁ Πλούταρχος, ἐπαι-
νῶν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν περίστασιν αὐ-
τὴν, λέγει τὰ ἑξῆς: «*Οὕτω τότε πολιτικαὶ μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί,
μέτροιοι δ' οἱ θυμοὶ καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον εὐανάγκητοι· ἡ δὲ
φιλοτιμία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν, τοῖς τῆς παιρίδος ὑπεχώ-
ρει καιροῖς*». Αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἐπιφανε-
στάτων πολιτικῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κίμωνος, ἀνέκτη-
σαν τὸ κύρος καὶ τὴν ἐπιβολὴν των. Ἡ Βοιωτία ἠναγκάσθη νὰ
εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἠκολούθη-
σαν κατόπιν ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς. Τὸ 455 π.Χ. παρεδόθη ἡ
Αἰγίνα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόν-
νησον ἔκαυσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν Μεθώνην καὶ
Γύθειον. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην
ἀκμὴν καὶ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετὴ εἰρή-
νην (451 π.Χ.).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα.
Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν Κορώνειαν ἀπὸ τοὺς ἀποστα-
τήσαντας Βοιωτοὺς, τοὺς ὁποίους ἐβοήθουν οἱ Σπαρτιάται, καὶ
ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Βοιωτίας (447 π.Χ.).
Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀθηναϊ-
κὴν συμμαχίαν. Καθ' ὑποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε
καὶ ἡ Εὐβοία. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἐξη-
νάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ σπαρ-
τιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπροχώρησε
μέχρι τῆς Ἐλευσίως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτάς ὁ πόλεμος
μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος.

Τὸν κίνδυνον ἀπεμάκρυνε προσωρινῶς ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνερ-
γειῶν τοῦ συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μεταξὺ Ἀθηναίων
καὶ Σπαρτιατῶν. Εἶναι αἱ περίφημοι τριακοντού-
τεις σπονδαί, ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ Θουκυδί- 445 π.Χ.
δης. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἄφη-
σαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς
τὴν Πελοπόννησον, καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς
τὰς ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίας. Ἐπὶ πλέον ἐδέχθησαν
νὰ περιληφθοῦν οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ὁ Περικλῆς.

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἔσωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα τῶν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων.

Περικλῆς

Ἡ πλουσία κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἄφησαν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ πολιτικοί, ἐχρειάζετο διαχειριστὰς ἀνταξίους. Εὐτυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀνὴρ μὲ σπάνια πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα, ὁ Περικλῆς.

Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης, καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιᾶς τοῦ Κλεισθένους. Εἰς τὴν νεότητά του ἔλαβεν ἀρτίαν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε μὲ ἰδίᾳς μελέτας.

Ὁ Περικλῆς ἤρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἰσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίμωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλτου. Ἦτο σοβαρὸς, ἀτάραχος καὶ εἶχεν εὐγενικοὺς τρόπους. Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσκει μεγάλην ἐπιρροὴν μὲ τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἔδιδε μεγα-

λυτέραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἥρεμον χαρακτηρὰ του, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὠνόμασαν Ὀλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον ὅτι, ὅταν ὠμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόνιζε τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Ζεὺς διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν τὴν γῆν.

Ὁ Θουκυδίδης ἐξαίρει τὰ μεγάλα πολιτικά προσόντα τοῦ Περικλέους μὲ τὰ ἑξῆς: «Περικλῆς δυνατὸς ὦν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγρετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἦγεν... Ἐρίγνετο δὲ ἡ πολιτεία λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή».

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξελέγετο κατ' ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία του ἐντὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν προσωπικότητά του.

Ἑσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους.

Ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλλε τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἑσωτερικὴν διοίκησιν ὅλων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οἱ πτωχοί, ἀπῆσχο-λημένοι μὲ τὰς ἐργασίας των, δὲν διέθετον χρόνον διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφ' οὗτου ἐμεγάλωσε τὸ κράτος. Ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὴν νοθείαν αὐτὴν τῆς δημοκρατίας.

Πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν ἐκκλησιαστικόν, δικαστικόν καὶ βουλευτικόν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδὴ, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἐκληρώνοντο δικασταὶ ἢ ἐξελέγοντο βουλευταί, ἐδίδετο ἀποζημίωσις. Ἡ καινοτομία αὕτη τοῦ Περικλέους ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἦτο συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων, πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεξάγεται ὁμαλῶς καὶ νὰ καλυτερεύη.

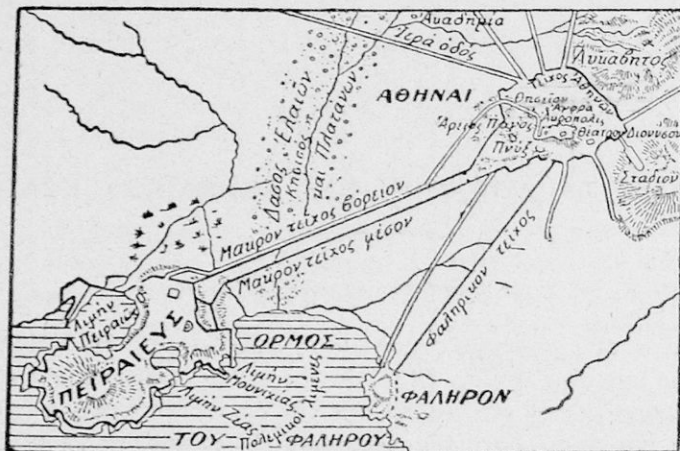
Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν

συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ πολῖται τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπλούτιζον τὰς γνώσεις των καὶ ἤκουον τὰ ὑψηλότερα πολιτικά διδάγματα καὶ τὰς ὑγιεινέρας ἠθικὰς ἀρχάς. «*Τοῖς μὲν παιδαρίοις, λέγει ὁ Ἀριστοφάνης, ἐστὶ διδάσκαλος, ὅστις φράζει, τοῖς δ' ἡβῶσι ποιηταί*». Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ πολῖται ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κοινωνικῶν τάξεων νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ εἰδικὸν νόμον ὑπεχρέωσεν ὁ Περικλῆς τὴν πολιτείαν νὰ πληρῶνῃ εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἔδιδε τὸ δημόσιον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐλέγοντο *θεωρικά*.

Ὁ Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαυεν ἡ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἀντιζηλίαν καὶ πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐψήφισε νὰ προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Θὰ συνεζήτουν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὁποῖους εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ μεταξύ των ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν προσπάθειαν ὅμως αὐτὴν τοῦ Περικλέους ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ τὸ σχέδιόν του ἐναυάγησεν.

Ὁ Περικλῆς ἔδιδεν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μὲ κάθε τρόπον προσεπάθησε νὰ αὐξήσῃ. Εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς λόγους του, ἰδοὺ τί λέγει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως: «*Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. Σκέψασθε δέ· εἰ γὰρ ἡμεῖς νησιῶται, τίνας ἂν ἀληπιότεροι ἦσαν;*» Δι' αὐτὸ ἐσκέφθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν σύνδεσμον μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ θαλάσσης. Καὶ ὁ Κίμων προηγουμένως εἶχε δεῖξει παρομοίαν φροντίδα. Ἐκτίσε δηλαδὴ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν Πειραιᾶ ἄφ' ἑνὸς καὶ μέχρι τοῦ (Παλαιοῦ) Φαλήρου ἄφ' ἑτέρου τὰ λεγόμενα μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἢ Φαληρικόν, ὅπως ὠνομάζοντο. Ἀλλ' ὁ χῶρος, ὁ ὁποῖος ἐξετείνεται μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν τειχῶν, ἦτο πολὺ πλατὺς. Δὲν ἐπροστατεύετο ἀπολύτως ἀπὸ ἐνδεχομένην

απόβασιν τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ λοιπὸν καλῦτερον αὐτὸν τὸν εὐρὺν διάδρομον ὁ Περικλῆς, ἔκτισε τὸ λεγόμενον μέσον τείχος. Εἰς τὸν χώρον μεταξύ τῶν τειχῶν ἠδύναντο νὰ εὐρίσκουν ἀνέτως ἄσυλον εἰς περίπτωσιν ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς

Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν

οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν των.

Καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντισεν ἐπίσης ὁ Περικλῆς. Ἐστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν μὲ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς αὐτόν, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἄφθαρτον δόξαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Η ΛΑΜΠΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

Μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἀρχίζει διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐξασφαλίσαι πλεόν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πατρίδος. Ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, ἀνεγείρουν τοὺς ναοὺς των καὶ κτίζουν ἄλλους ὠραιότερους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε. Γενικὴ ὄρεξις πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικώτερα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔφθασαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν λαμβά-

νει την τελειοτέραν μορφήν του. Δημιουργεί ἐξαιρετικά ἔργα, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν μεταξὺ τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ ἑλληνικοῦ θαύματος. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῶν προγόνων μας εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του.

α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται. Διὰ νὰ ἐγγραφῇ κανεὶς εἰς τὰ μητρώα, ἔπρεπε νὰ εἶναι γνήσιος. Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους μὲν γνήσιος Ἀθηναῖος ἔθεωρεῖτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀδιακρίτως τὸν ἕνα ἐκ τῶν γονέων Ἀθηναῖον πολίτην. Ἀλλ' ἐπὶ Περικλέους ἐψηφίσθη ἄλλος νόμος. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ κανεὶς ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ προέρχεται ἀπὸ γονεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ οἱ δύο Ἀθηναῖοι. Πλὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον οἱ μέτοικοι καὶ οἱ δοῦλοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνην τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνῆρχοντο εἰς 600000 καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον 140000 ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται (ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά). Ἀπὸ τὰς 140000 τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν μόνον 30000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ περισσότεροι εἶχον μεγάλα κτήματα ἢ ἦσαν ἐργοστασιάρχαι ἢ βιοτέχναι ἢ ἐφοπλισταί. Ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τεχνῖται καὶ μικροὶ μικρέμποροι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλα μέρη, οἱ ὅποιοι ἔμνον μονίμως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, οὔτε ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Δὲν εἶχον ἐπίσης δικαίωμα νὰ νυμφευθοῦν Ἀθηναίαν γυναῖκα. Ἐπὶ πλέον κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχῃ Ἀθηναῖον προστάτην, ὁ ὁποῖος τὸν ἀντεπροσώπευεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐπεβαρύνετο ἀκόμη μὲ φορολογίαν 12 ἀττικῶν δραχμῶν ἑτησίως, ἢ ὅποια ἐλέγετο μετοίκιον. Οἱ μέτοικοι ἡσχολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ ἐργασίας βιομηχανικὰς καὶ χρηματιστικὰς. Ἀλλ' ἐνῶ

οὗτοι ἐστεροῦντο παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, ἐλάμβανον ὑποχρεωτικῶς μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας, οἱ μὲν πλοῦσιοι ὥς ὀπλῖται, οἱ δὲ ἄλλοι ὥς ναῦται. Δι' ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν ἀπέκτων ἀστικά δικαιώματα, ἀλλ' ὅχι καὶ πολιτικά. Ἐλέγοντο τότε ἰσοτελεῖς καὶ ἡδύνατο νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητον περιουσίαν, διότι εἶχον τὰς ἰδίας πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας φορολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις. Ὁ ἰσοτελής ἀπηλλάσσετο τοῦ μετοικίου.

Οἱ δοῦλοι ἦσαν ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 20000. Πολλάκις πλοῦσιοι Ἀθηναῖοι εἶχον περισσοτέρους τῶν ἑκατὸν δούλων. Οἱ δοῦλοι ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων τῶν καὶ ἔκαμνον διαφόρους ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἐργαστάσια, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφὴν τῶν. Οἱ δοῦλοι δὲν εἶχον κανέν δικαίωμα. Ἀνῆκον εἰς τοὺς κυρίους τῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ κύριος εἶχε δικαίωμα νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ὅπως ἤθελε. Δὲν ἡδύνατο μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ. Σπανιωτάτῃ ἐν τούτοις ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἀπλὴ κακομεταχείρισις τοῦ δούλου. «*Οὐδ' οἰκέτας χοῖ ὀργῇ κολάζειν*» ἐδίδασκον οἱ σοφοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως τοῦ Περικλέους, ὅτε ἀπεδόθη μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ ἡ θέσις τῶν δούλων ἐβελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν καὶ τοὺς ὠνόμαζον οἰκέτας καὶ παῖδας. Ἄν ὁ κύριος ἦτο σκληρός, ὁ δοῦλος ἡδύνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νόμου.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἐμάνθανον γράμματα, προσελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς ὑπάλληλοι, ἰδίως λογισταί. Ἐπίσης δοῦλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἦσαν ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται. Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τοὺς δημοσίους τόπους. Δοῦλοι ἐπίσης ἦσαν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ μάλιστα τῆς θανατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μισθωμένοι ἀπὸ τὸν δῆμον ἐλέγοντο δῆμιοι ἢ δημόκοινοι. Ὁ δοῦλος ἡδύνατο νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν κύριόν του, ἂν ἐπεδείκνυεν ἄμεμπτον διαγωγὴν. Ἐλέγετο τότε ἀπε-

λεύθερος καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετοίκων. Ὡς τοιοῦτος εἶχεν ὑποχρεωτικῶς προστάτην τὸν πρῶτον κύριόν του.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν ἴσοι. Ὑπῆρχε μία κοινωνικὴ τάξις κυρίαρχος καὶ εἰς αὐτὴν ἀνῆκον μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται. Εἰς τοὺς προνομιούχους τούτους ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία παρεῖχε πολιτικὰ δικαιώματα, ἰσονομίαν καὶ ἀτομικὰς ἐλευθερίας.

6) Τὸ πολίτευμα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολίτευμα δημοκρατικόν. Ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ εἶχον ἴσα δικαιώματα. Αὐτοὶ ἐκυβέρνην τὸ κράτος. « Κατὰ τοὺς νόμους, ἔλεγεν ὁ Περικλῆς, ὅλοι οἱ πολῖται ἔχουν ἴσα δικαιώματα διὰ τὴν διαχείρισιν ὅμως τῶν κοινῶν προτιμᾶται ὁ καθεὶς ὅχι τόσον ἀπὸ τὴν καταγωγὴν του, ὅσον λόγῳ τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων του » (Περικλέους Ἐπιτάφιος). Κυρίαρχον ὄργανον τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπουδαιότερα ἀρχὴ ἦτο ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλαδὴ ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ, συνεκέντρωνεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, περὶ συμμαχίας μὲ ἄλλα κράτη, ἐψήφισε τοὺς νόμους, ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ ὅποιοι εἶχον ἡλικίαν ἄνω τῶν 20 ἐτῶν, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις. Συνήρχοντο κανονικῶς τρεῖς ἢ τέσσαρας φορές τὸν μῆνα κατὰ μὲν τοὺς παλαιότερους χρόνους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγοράν, κατὰ δὲ τὸν 5ον καὶ 4ον π.Χ. αἰῶνα εἰς τὴν Πνύκα, μικρὸν λόφον πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως. Βραδύτερον αἱ συνελεύσεις τῆς ἐκκλησίας ἐγίνοντο καὶ εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνήρχετο καὶ ἐκτάκτως, ὡσάκις παρουσιάζετο ἐπείγουσα ἀνάγκη. Τὸ πρόγραμμα τῶν συζητήσεων συντάσσον οἱ πρυτάνεις. Ὅλοι εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν τὸν λόγον. Οἱ ὁμιλοῦντες, οἱ ῥήτορες, ὅπως ἐλέγοντο, ἀνέβαινον εἰς τὸ βῆμα μὲ στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἡ ἀπόφασις ἐλαμβάνετο δι' ἀνατάσεως τῆς χειρός.

Ἡ σημαντικωτέρα ἀρχὴ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἦτο ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέλεγον κατ' ἔτος μὲ κλῆρον 50 βουλευτὰς ἐξ ἐκάστης τῶν δέκα φυλῶν ἀπὸ τοὺς συμπληρώσαντας τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Τὸ ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο προβουλευτικόν. Προητοίμαζε δηλαδὴ τὰ νομοθετήματα, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ συνεζήτει καὶ θὰ ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς ἐλέγοντο προβουλευμάτα. Μόνον μετὰ τὴν ψήφισιν των ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἐξῆς τυπικὴν φράσιν: «*Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*».

Ἡ βουλὴ διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. Τὸ καθὲν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανε τοὺς 50 βουλευτὰς ἐκάστης φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διαιρεθῇ τὸ ἔτος εἰς δέκα κυβερνητικὰς περιόδους, οἱ 50 βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἐκυβέρνην τὸ κράτος ἐπὶ 35 ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν 35 ἡμερῶν οἱ βουλευταὶ ὠνομάζοντο πρυτάνεις, ἡ φυλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον, πρυτανεύουσα καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς πρυτανεία. Ἡ σειρὰ τῶν πρυτάνεων ὠρίζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου ἐπίσης ἐξελέγετο καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρος των, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλεῖδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προήδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτο μὲ ἄλλους λόγους ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ πρυτανεῖον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

Ἄλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν νόμων ἡ βουλὴ εἶχε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἰς τὰ σημερινὰ πολιτεύματα ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

γ) Οἱ στρατηγοί.

Τὸ ἀξίωμα τῶν στρατηγῶν ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ περισσότερον τιμητικόν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν. Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἄρχοντες. Ἦσαν δέκα καὶ ἐξε-

λέγοντο δι' ἓν ἔτος κατ' ἀρχάς μὲν εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 487 π.Χ. καὶ ἐξῆς μόνον οἱ ἑννέα. Ὁ δέκατος στρατηγὸς ἐξελέγετο ἀδιακρίτως φυλῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας καὶ ἦτο τρόπον τινὰ ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ οὕτως ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἦτο συνήθως ἡ σπουδαῖος πολιτικός ἢ ἐπιφανὴς στρατιωτικός, ὅπως π. χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς.

Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰδικὰς γνώσεις καὶ νὰ ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, ἐξελέγοντο μὲ διάφορον τρόπον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας. Μαζὶ μὲ τοὺς ταμίαις, τοὺς διαχειριστὰς δηλαδὴ τοῦ δημοσίου χρήματος, ἦσαν οἱ μόνοι ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμά των διὰ ψηφοφορίας (αἶρετοὶ) καὶ ὄχι διὰ κλήρου (κυαμευτοὶ). Ἡ ἐπανεκλογὴ τῶν στρατηγῶν ἐπετρέπετο χωρὶς κανένα περιορισμόν.

Οἱ στρατηγοὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν στρατολογίαν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Αὐτοὶ ἐπίσης διηύθυνον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ἐδέχοντο τοὺς ξένους πρεσβευτὰς καὶ ἠδύνατο νὰ συνάπτουν συνθήκας. Εἶχον ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ καλοῦν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὡσάκεις τὸ ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη. Ἐνίοτε ὁ λαὸς ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν καὶ τότε ἐλέγοντο στρατηγοὶ αὐτοκράτορες.

δ) Τὰ δικαστήρια.

Ἡ μεγάλη μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπῆλθε μὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστα τὰ παλαιὰ δικαστήρια. Καὶ αὐτὰ ὑπὸ τὴν δημοκρατίαν ἔχασαν τὰ προηγούμενα δικαιώματά των. Ὁ Ἄρειος Πάγος διετηρήθη, ἀλλ' ἀπέβαλε μέγα μέρος τῆς δυνάμεώς του. Περιωρίσθη νὰ δικάζῃ μόνον τὰς δίκας φόνου ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ ἄλλας ὀλιγώτερον σπουδαίας.

Ὁ λαὸς ἐδημιούργησε νέον δικαστήριον, τὴν ἡλιαίαν,

ὅμοιον περίπου μὲ τὰ σημερινὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων. Ἡ ἡλικία εἶχεν 6000 δικαστὰς, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πολλῖται, ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, ἐξελέγοντο κατ' ἔτος μὲ κλῆρον καὶ ὠνομάζοντο ἡλιασταί.

Ἡ ἡλικία μὲ ἄλλους λόγους ἀντιπροσώπευε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦτο εἶδος λαϊκοῦ δικαστηρίου καὶ ὄχι σῶμα ἀπὸ δικαστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος. Καὶ οἱ ἡλιασταὶ ἐλάμβανον μισθὸν ὥς ἀποζημίωσιν. Πρὶν ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά των, ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρδηττοῦ, ὅτι θὰ δικάσουν εὐσυνειδήτως καὶ χωρὶς προκατάληψιν.

Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δικάζουν ὅλοι μαζί οἱ ἡλιασταί, διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε 500 δικαστὰς. Οἱ 1000 ἐπὶ πλέον ἦσαν ἀναπληρωματικοί. Διὰ τὰς σοβαρώτερας δίκας ἠνώνοντο δύο τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐδίκάζον χίλιοι δικασταί. Σπανίως ἐδίκάζον τρία ἢ καὶ τέσσαρα τμήματα ἠνωμένα. Τὰς δίκας εἰς τὰ δικαστήρια εἰσῆγον ἀναλόγως τῆς φύσεώς των οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι διεξήγον καὶ τὴν προανάκρισιν.

2. Αἱ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

α) Ὁ στρατός.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοὺς καὶ ἵππεῖς. Οἱ πεζοὶ ἦσαν ἡ ἰσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῶ οἱ ἵππεῖς ἦσαν ὀλίγοι, κατ' ἀρχὰς 300 καὶ κατόπιν 1000. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἱππικοῦ ἦτο μικρά, ἀλλὰ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποίαν προσέδιδεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, ἐτίμων πολὺ αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ πεζοὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐνῶ οἱ ἵππεῖς μόνον ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ διαθέσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἵππων. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο καὶ οἱ μέτοικοι. Ὡς ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταί) ὑπνέτουν οἱ θῆτες.

Τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ εἶχον οἱ δέκα στρατηγοί, τοῦ ἱππικοῦ οἱ δύο ἱππαρχοί. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλῖται ἀνήρ-

χοντο εἰς 13000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν εἰς τὰς μάχας. Ὁ Περικλῆς μὲ ὑπερηφάνειαν ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, καίτοι δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Σπαρτιατῶν, μὲ ἴσῃ ὁρμῇ πρὸς ἐκείνους ἐβάδιζεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν διὰ μισθὸν καὶ δύο διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ ἵππεις τριπλάσιον καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον.

Ὁ στρατός τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀνέκαθεν μικρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἀρκετὸς διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἐκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῆς κληρουχίας. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα ἡ κυβέρνησις εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα κατακτωμένης χώρας, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους. Εἰς τοὺς κληροῦχους παρεχωροῦντο κτήματα εἰς τὸν τόπον τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των, διετήρουν δὲ οὗτοι καὶ εἰς τὴν νέαν πατρίδα τῶν ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

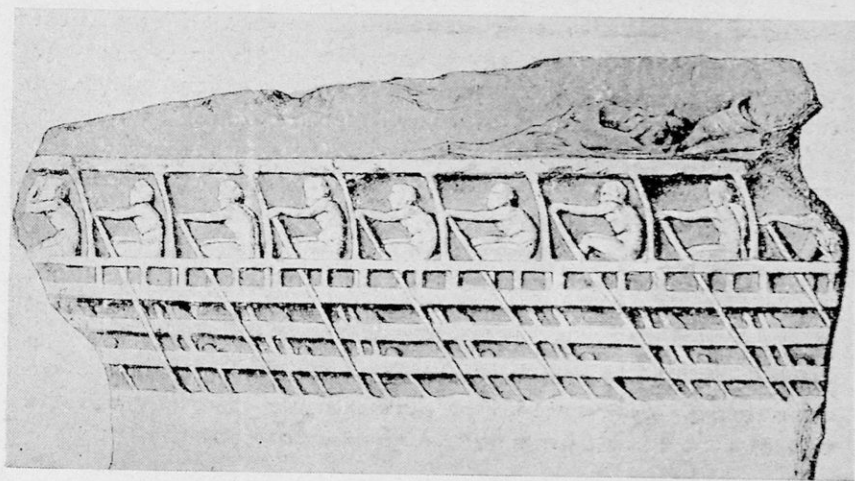
β) Ὁ στόλος.

Ποῖαν σημασίαν εἶχεν ὁ στόλος διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶδομεν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, κατὰ τὴν ὁποίαν μικροτέρα δύναμις μὲ εὐφυὲς σχέδιον κατενίκησε τὴν ἀνωτέραν ἀριθμητικῶς περσικὴν, ἐπεδόθησαν μὲ μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν.

Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (ἑρέτας) καὶ 30 ἢ περισσοτέρους ὀπλίτας (ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τριήρους. Ἐκτὸς τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ τὰ ὀπλιταγωγὰ ἢ ἱππαγωγὰ πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Τὰ φορτηγὰ πλοῖα ἐλέγοντο ὀλκάδες ἢ στρογγύλα πλοῖα ἢ ἀπλῶς πλοῖα. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἶχον οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα.

Κατεσκεύασαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας τοὺς λεγομένους νεωσοῖκους. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοῖα, διὰ νὰ μὴ μένουν εἰς τὴν θάλασσαν

Τριτήρης (Μαρμάρινον ἀνάγλυφον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν)

καὶ ὑφίστανται φθοράν. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους.

Αἱ Ἀθηναὶ εἶχον μεγάλα ἔξοδα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τοῦ στόλου. Διὰ τὰς δαπάνας αὐτάς διεθέτον ἔσοδα, τὰ ὅποια προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς νήσου Θάσου καὶ τῆς Θράκης. Τὰ μεταλλεῖα ἰδίως τοῦ Λαυρείου ἀπέδιδον τότε ἀξιολόγους προσόδους. Γνωρίζομεν, ὅτι μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύα-

σε 200 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον πολλὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν εἰσ-
αγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπὸ τὸν φόρον,
τὸν ὁποῖον ἐπλήρωνον οἱ μέτοικοι, τὸ μετοίκιον. Ἐπίσης τὰ
χρηματικά πρόστιμα, τὰ ὁποῖα ἐπεβάλλοντο κατὰ τὰς δίκας,
ἀπετέλουν σημαντικὸν ἔσοδον. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα
εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν
συμμάχων μετὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρη-
ματικαὶ αὐταὶ πρόσοδοι ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περι-
κλέους εἰς 600 τάλαντα καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ πε-
ρισσότερα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἔσόδων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τακτικά,
ὕπῃρχον καὶ τὰ ἔκτακτα ἔσοδα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο
ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλλεν ἡ πολιτεία
εἰς πλουσίους πολίτας. Εἰς περίπτωσιν πολεμικῆς ἰδίως ἀνάγ-
κης ἐξευρίσκοντο καὶ ἄλλα ἔσοδα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἠδύ-
νατο νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρουν διὰ τὴν κά-
λυψιν ἐλλειμμάτων εἰς τὸν δημόσιον προϋπολογισμόν ἀναλόγως
πρὸς τὴν περιουσίαν των. Αἱ ἔκτακτοι αὐταὶ εἰσφοραί, ἀπὸ τὰς
ὁποίας ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἄποροι, ἐλέ-
γοντο εἰσφοραί. Ἡδύνατο ἐπίσης ἡ πολιτεία νὰ προσκαλέσῃ
τοὺς πολίτας νὰ προσφέρουν ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν ὅτι
ἤθελεν ἕκαστος. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γινομένη προσφορά
ἐλέγετο ἐπίδοσις.

Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὸν
ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ
ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχε καὶ ἄλλα πρόσθετα ἔξοδα. Ἡ πλήρης
δραστηριότητος ζωῇ, τὴν ὁποῖαν διῆγεν ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, εἶ-
χεν ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας. Διὰ τοῦτο σο-
βαρὰ ποσὰ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ διετίθεντο διὰ τὰς
ἐορτὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ
ποσόν, τὸ ὁποῖον ἔδαπανα ἡ πόλις, διὰ νὰ διδῇ ἡμερησίαν ἀπο-
ζημίωσιν εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἀνικάνους
πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠνομάζοντο ἀδύνατοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

1. Ἡ κατοικία.

Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων, οὔτε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦσαν κομψαὶ οὔτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν στολισμὸν ἦσαν πολυτελεῖς. Δὲν παρεῖχον τὰς ἀνέσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι προϊόν τῆς καταπληκτικῆς τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰῶνος. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων ἦτο ἀρκετὰ περιποιημένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του, ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς, ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ιδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων. «Καὶ ἐναντίον τῶν κόπων, λέγει, ἐφροντίσαμεν νὰ εὖρωμεν πλεῖστα μέσα ἀνακούφισεως... μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμεν εὐπρεπεῖς ιδιωτικὰς κατοικίας». Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν μεγαλυτέρας καὶ ἀνεωτέρας κατοικίας. Γενικῶς ὅμως αἱ οἰκαὶ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν μικραὶ καὶ ἰσόγειοι, ἀλλ' ὑγιειναί, εὐάεροι καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ἰσόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλὴν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκαὶ ἀνῆκον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολίζοντο μὲ τοιχογραφίας.

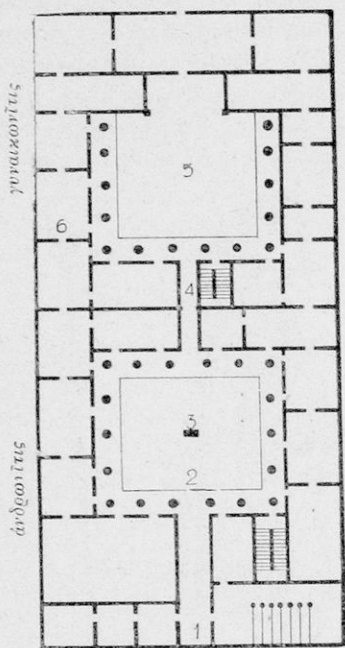
Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἰδίᾳ. Ὁ καθεὶς

διερρυθμιζε την οίκίαν του αναλόγως προς τὰς ἀνάγκας του. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὕτη περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀνδρῶν, ἀνδρωνίτις) καὶ τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γυναικῶν, γυναικωνίτις).

Τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν εἶναι τὸ πρῶτον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσερχόμεθα ἀπὸ ἑνα διάδρομον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ δωματία ὕπνου, φαγητοῦ καὶ συνναστροφῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε καὶ βωμός καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑρκείου Διός, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευε τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν. Ἐδῶ ἐθυσιάζον καὶ ἐτέλουν τὰς οἰκογενειακάς των ἐορτάς.

Ἀπὸ μίαν εἰσοδὸν ὀπισθεν τοῦ ἀνδρῶνος ἔφθανε κανεὶς εἰς τὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον προωρίζετο διὰ τὰς γυναῖκας. Εἰς μερικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου, τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν ἦτο εἰς δεύτερον ὄροφον. Αὐτὸ ἐλέγετο ὑπερῶον.

Οἱ ἄνδρες τὰς περισσοτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας εἰς τὰς παλαιστρας, τὴν ἀγοράν, εἰς τὰ μυροπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, μαχαιροποιεῖα καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια. Συνήθης τόπος διημερεύσεως ἦσαν καὶ τὰ κουρεῖα. Ἐκεῖ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων. Αἱ γυναῖκες ἀντιθέτως παρέμενον εἰς τὰς οἰκίας ἐργαζόμεναι.

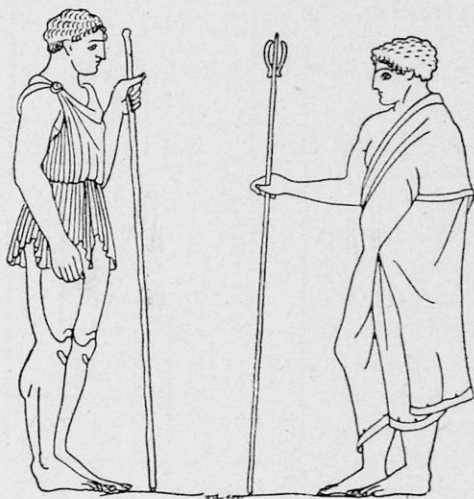

Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας

1. Εἰσοδὸς ἀπὸ τὸν δρόμον.
2. Περίστυλος αὐλῆς.
3. Βωμός ἑρκείου Διός.
4. Εἰσοδὸς εἰς γυναικωνίτιν.
5. Περίστυλος αὐλῆς γυναικωνίτιδος.
6. Θάλαμοι.

2. Ἡ ἐνδυμασία.

Ἡ ἐνδυμασία ὄλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐφόρουσαν τὰ ἴδια περίπου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη φορέματά των ἦσαν ὁ χιτῶν καὶ τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα ἐφόρουσαν κατὰσαρκα, ὅπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Ὁ δωρικός ἦτο κοντός, μάλλινος καὶ χωρὶς χειρῖδας (μανίκια). Ὁ ἰωνικός ἦτο λινοῦς, χειριδωτός καὶ ἔφθανε μέχρι τῶν ποδῶν (ποδήρης). Αἱ γυναῖκες μὲ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των εὗρι-

Ἄνθρωπος μὲ χιτῶνα καὶ ἄνθρωπος μὲ ἱμάτιον

σκον ποικίλους τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ὁ χιτῶν προσέδιδεν ἰδιαιτέραν χάριν καὶ λυγρότητα εἰς τὸ σῶμά των. Συνήθως ἔζωνον αὐτὸν ὑψηλὰ καὶ ἐσχημάτιζον κόλπον μὲ πολλὰς πτυχάς.

Τὸ ἱμάτιον ἦτο μάλλινον ἐπίμηκες ὕφασμα, χονδρότερον ἀπὸ τὸν χιτῶνα. Ἦτο τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοῦς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Πολλοὶ ἦσαν οἱ τρόποι, μὲ

τοὺς ὁποίους τὸ ἱμάτιον ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Ἦτο ἐν εἶδος σημερινοῦ ἐπανωφορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαισθητὴν ἐμφάνισίν του. Αἱ γυναῖκες ἰδίως διέθετον διὰ τὸ ἐνδυμα τοῦτο ὅλην τὴν ἐφευρετικότητά των. Εἶδος ἱματίου ἦτο καὶ ἡ χλαμύς, φόρεμα κοντὸν καὶ ἐλαφρόν. Χλαμύδα ἐφόρουσαν οἱ ἱππεῖς, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὁδοιπόροι.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔφερον κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλὴν. Μόνον οἱ ἱππεῖς, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὁδοιπόροι ἐφόρουσαν στρογγύλον καὶ πλατύγυρον πῖλον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο πέτασος. Δὲν ἦτο ἐπο-

μένως παράδοξον ὅτι περιεποιούντο τὴν κόμην των, ἢ ὁποία συνήθως ἦτο μακρά. Διετῆρουν ἀκόμη καὶ μέτριον πώγωνα. Διὰ τὴν περιποίησιν αὐτοῦ καὶ ἰδίως τῆς κόμης προσέφευγον οἱ ἄνδρες εἰς τὰ κουρεῖα.

Μεγαλυτέραν φροντίδα διὰ τὴν κόμμωσίν των ἐδείκνυν, ὅπως ἦτο φυσικόν, αἱ γυναῖκες. Τὰ εἶδη τῶν γυναικείων κομμώσεων ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα. Πολλὰ σχέδια σημερινῶν γυναικείων κομμώσεων ἔχουν γίνει κατὰ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Διὰ τὴν διατηρήσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ σχῆμα τῆς κόμης, οἱ κουρεῖς μετεχειρίζοντο τὸ αἰγυπτιακὸν κόμμι (γόμμα). Αἱ γυναῖκες ἐξ ἄλλου διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κόμης ἔδενον αὐτὴν ὀλόγυρα μὲ ταινίαν (κεφαλόδεσμον).

Καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἕλλήνων ἦσαν πολὺ ἀπλά. Ἐφόρουσαν δάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὁποῖα ἀπετελοῦντο ἐξ ἐνὸς δερματίνου πέλματος καὶ ἐδέοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἐπισήμους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κλπ.), διότι συνήθως ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιεπάτουσαν ἀνυπόδητοι.

Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον

3. Ἡ μόρφωσις τῶν νέων.

Τὰ παιδιά μέχρις ἐπτὰ ἐτῶν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἐκεῖ ἔπαιζον, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικίαν των παιγνῖδια εἰς τὴν γυναικωνῖτιν ἢ τὴν αὐλήν. Ὅταν ἐμεγάλωνον, τὰ ἄρρενα ἐστέλλοντο εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ τὴν διδασχθῆναι τὰ πρῶτα γράμματα. Τὰ κορίτσια ἡσχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Σκοπὸς τῆς μορφώσεως τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων τῶν, διὰ νὰ γίνουν τέλειοι ἄνθρωποι, «καλοὶ κάγαθοί», ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσουν ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην. Ἡ Σπάρτη ὡς σκοπὸν τῆς εἶχε θέσει νὰ δημιουργήσῃ ἄνδρας ρωμαλέους καὶ γενναίους, διὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν μόνον τὰ συμφέροντά τῆς πολιτείας, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πί-

Σχολεῖον (ἀπὸ ἀγγείου τοῦ ἀγγειογράφου Δούριδος)

Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλλῃ ποίημα. Ἀριστερὰ ἄλλος διδάσκει μουσικὴν. Δεξιὰ ὁ δοῦλος παιδαγωγὸς ἀναμένει τὸν μαθητὴν, διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοῖχον κρέμονται μουσικὰ ὄργανα.

πρὸς ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεδίωκε νὰ πλάσῃ ἄνθρώπους πλήρεις φρονήματος καὶ ἀνδρείας, μὲ συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, συγχρόνως ὅμως ἠθικοῦς καὶ ἐξηυγενισμένους.

Τὰ σχολεῖα δὲν ἦσαν δημόσια, ἀλλὰ ἰδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐλέγοντο γραμματισταὶ (γραμματοδιδάσκαλοι) καὶ ἐδίδασκον

ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν. Εἰδικοί διδάσκαλοι ἐδίδασκον τὰ παιδιὰ τὴν γυμναστικὴν. Οὗτοι ἐκαλοῦντο παιδοτρίβαι. Ἄλλοι πάλιν ἐδίδασκον μουσικὴν καὶ ἐλέγοντο κιθαρισταί. Οἱ μαθηταὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων ἐμάνθανον νὰ ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὅποια ἀπεστήθιζον. Μετὰ τὴν μόρφωσίν των αὐτὴν ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαίστρας καὶ τὰ δημόσια γυμνάσια (γυμναστήρια). Ὑπῆρχον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ ἄλμα, ἔρριπτον τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ὑπῆρχον καὶ διπλᾶ ἀγωνίσματα, ὅπως τὸ παγκράτιον, τὸ ὅποιον ἦτο ἀγὼν πυγμῆς καὶ πάλης.

Παλαίστρα (ἀπὸ ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον)

Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ παιδοτρίβου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸ μέσον, δύο ἔφηβοι ἀριστερὰ παλαίουν. Δεξιὰ ἄλλος ἔφηβος θέλει νὰ χαράξῃ γραμμὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Οἱ νέοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως δὲν πάρημέλουν τὴν πνευματικὴν των μόρφωσιν. Ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, δημόσια ἢ ἰδιωτικά, δὲν ὑπῆρχον. Εἶχον ὅμως τὴν ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν οἱ ἔφηβοι τῶν Ἀθηνῶν νὰ ζοῦν εἰς περιβάλλον, εἰς τὸ ὅποιον ἡδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν μόρφωσιν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια. Εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις ὅλοι οἱ σοφοί, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν σοφίαν των. Διὰ τοῦτο μὲ δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι

τὴν πόλιν τῶν παιδευμα (ἐκπαιδευτήριον) τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης.

Οἱ νέοι ἐν τούτοις τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς αὐτὴν τὴν μόρφωσιν. Ὅσοι ἰδίως ἡσθάνοντο ἔλξιν πρὸς τὴν πολιτικὴν προσέφευγον εἰς τοὺς λεγομένους σοφιστάς, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ τὴν ρητορικὴν μὲ μεγάλα δίδακτρα.

4. Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ νέοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο, ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὰ ὅπλα καὶ ἐδίδον τὸν ἀκόλουθον ὅρκον: «Ὁὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ ἱερὰ, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην ὅτῳ ἂν στοιχίσω· ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ δσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὅσης ἂν παραδέξωμαι. Καὶ εὐηκοήσω τῶν αἰεὶ χρινόντων καὶ τοῖς θεομοῖς τοῖς ἰδρυμένοις πείσομαι καὶ οὔστινας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἰδρῶσεται ὁμοφρόνως· καὶ ἂν τις ἀναιρῇ τοὺς θεομοὺς ἢ μὴ πείθεται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν. Καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμῶσω. Ἰστορὸς θεοὶ τούτων Ἀγλαυρός, Ἐννάλιος, Ζεὺς, Ἀὔξω, Θαλλώ, Ἡγεμόνη».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ νέοι ἠσκούντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑπηρετοῦν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουν τὰ τεῖχη καὶ τὰ ὄχυρά τῶν συνόρων καὶ ἐτήρουν τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπιστράτευσιν, ὡσάκις εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ἢ πατρίς. Ἀπὸ τοῦ πενηκοστοῦ ὅμως μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ἢ ὁποία δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκστρατείας καὶ εἶχεν ἔργον νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐφῆβων.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὀπλίτας, ψιλοῦς καὶ ἱππεῖς. Οἱ ὀπλίται ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι καὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπωτέρας τάξεις, τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἱπ-

πείς καί τοὺς ζευγίτας, καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ὄπλα μὲ ἰδικὰ τῶν χρήματα.

Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔδιδον τοὺς ἀναγκαίους ἱππεῖς. Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, τὸ ἱππικὸν τῶν Ἀθηναίων εἶχε μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Πολὺ σπανίως ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς πολέμους. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας ἀξιόλογον ἱππικὸν εἶχον οἱ Βοιωτοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες.

Οἱ ψилоὶ ἦσαν ἐλαφρῶς ὥπλισμένοι (πελτασταί, σφενδο-νῆται, τοξόται) καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

5. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον.

Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἄγονος καὶ ἡ παραγωγή δὲν ἐπῆρκει διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων τῆς. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε πολλὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης, ἰδίως σῖτον, νὰ εἰσάγουν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἔστρεψαν τὴν προσοχήν των πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατῴρθωσαν νὰ ὀργανώσουν ἀξιόλογον βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εἶχον μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα αἱ Ἀθῆναι εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργάζονται χιλιάδες δοῦλοι. Μεγάλην ἰδίως ἐξέλιξιν ἐσημείωσεν ἡ κεραμευτικὴ. Τὰ προϊόντα τῆς γίνονται πολὺ ταχέως ὀνομαστά καὶ τὰ περίφημα ἀττικά ἀγγεῖα κυριαρχοῦν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ὁ πρωτόγονος τροχὸς τοῦ ἀσήμου ἀγγειοπλάστου καὶ ὁ πτωχικὸς χρωστήρ τοῦ ταπεινοῦ ἀγγειογράφου ἔδιδον εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα χάριν, κίνησιν, ζωὴν.

Ἐκτὸς τῆς κεραμευτικῆς καὶ ἡ ναυπηγικὴ, ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, τῶν ὄπλων, τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων, τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀρωμάτων εἶχον μεγίστην ἀνάπτυξιν. Ὅλα τὰ προϊόντα διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον εὐρὺ ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Πειραιῶς, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς εἶχε γίνει ὁ σπουδαιότερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ἀναγκαῖος σταθμὸς δι' ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Δύσιν ἢ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐταξίδευον πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἄλλας χώρας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν λαὸς ναυτικός, ἡ δὲ ναυτιλία ἔχει μεγάλην συγγένειαν μὲ τὸ

Ἑσωτερικὸν σιδηρουργεῖον (ἀπὸ ἀγγείων)

Εἰς τὸ μέσον δύο δοῦλοι ἐργάζονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ ἐργαστηρίου. Μεταξὺ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἰδιοκτῆτου εἰκονίζεται ἐπισκέπτῃς.

ἐμπόριον. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ πρῶτοι ἐμποροὶ τῆς Ἑλλάδος.

Σπουδαίας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον ἰδίως μὲ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερον εἰς τὴν Ἀττικὴν σιτηρά, ἀλίπαστα, ξυλεῖαν, δέρματα καὶ ἔστελλον ἀγγεῖα καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη τῆς βιομηχανίας των. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Εὐξείνιον πόντον ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρὸ πάντων ἐπρομηθεύοντο

τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἄγονον Ἀττικὴν σῖτον. Διὰ τὴν ἐξασφαλίσουν μάλιστα τὴν ἀνεμπόδιστον εἴσοδον εἰς τὸν Εὐξείνιον, κατέλαβον τὴν θρακικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία μετὰ τῆς ἀντικρῦ ἀσιατικῆς ἀκτῆς σχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλλον διόδια εἰς ὅλα τὰ διερχόμενα πλοῖα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐφρόντιζον νὰ εὕρισκωνται πάντοτε εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλέα τῆς Θράκης.

Σῖτον ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Μὲ αὐτὴν εἶχον ἀνέκαθεν ζωερὰν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν, διότι, ἐκτὸς τοῦ σίτου, εὕρισκον ἐκεῖ τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν γήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἰδίως μπαχαρικά. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον μετέφερον ἐπίσης σῖτον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διετήρουν μετ' αὐτῶν συνεχεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις.

Καὶ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγὰς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα, ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἵδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν ἀποικίαν, τοὺς Θουρίους. Διὰ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐξέτειναν τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς τῶν μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ καὶ ἡγόνουντο ἀπὸ τὰς ἀριθμητικῶς περισσοτέρας δωρικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι μάλιστα ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιοιουτρόπως εἰς ὁλόκληρον τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ πλοῖα, τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῶν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, συνεκέντρωσαν εἰς χεῖράς τῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἶδους ἐκυκλοφόρουν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγοράν. Διὰ τὴν ἀνταλλα-

γὴν των καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

6. Αἱ μεγάλαι ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠγάπων τὰς ἐορτάς. Γνωρίζομεν μάλιστα, ὅτι μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς, ὅπως τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα εἶχον γίνεαι πανελλήνιοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι σχετικῶς μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἶχον τὰς περισσοτέρας ἐορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Εἰς τὰς ἐορτάς ἐλάμβανον μέρος ὅχι μόνον οἱ πλοῦσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοί. Περὶ αὐτοῦ ἐφρόντισε νόμος τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἔπρεπε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἀπόρους χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γενικὴν χαρὰν καὶ νὰ μὴ αἰσθάνωνται πικρίαν, διότι εὕρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν πλουσίων.

Τὰ Παναθήναια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ ὅλων τῶν δῆμων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας. Ἦτο ἡ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἐορτὴ. Ἐωρτάζετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προσήρχοντο ἄθροοι εἰς τὴν ἐορτὴν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελετὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ Παναθήναια κυρίως ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἵππικόν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐορτὴ διήρκει ἕξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοί, ἀθλητικοί, ἵππικοί, ἄρματοδρομικοί, ναυτικοί. Οἱ μουσικοὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ὠδεῖον, οἱ ναυτικοί, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο εἰς λεμβοδρομίας, διεξήγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνας ἠγωνίζοντο εἰς τὰ γνωστὰ ἀγωνίσματα. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεὺς μὲ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱεράς ἐλαίας τῆς Ἀθηνᾶς, τὰς μορίας, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐγίνετο ἐπίσης ἀγὼν εὐαν-

δρίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ Ἀθηναῖοι· Κατ' αὐτὸν ἐκάστη φυλὴ ἔστελλεν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ γερόντων, ἐνῖκα δὲ ἐκείνη, ἡ ὁποία παρουσίαζε τοὺς ρωμαλεωτέρους καὶ ὠραιοτέρους ἀνδρας ἢ τοὺς ἀκμαιοτέρους γέροντας. Τὴν ἑορτὴν ἐποίκιλλον καὶ ἀπαγγελλοῦν τῶν ποιημάτων τοῦ Ὅμηρου καὶ λόγοι ρητορικοί. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα τῶν Παναθηναίων ἐγίνετο λαμπαδηδρομία.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ θαυματικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, ἡ ὁποία διεξήγετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιοῦχον θεάν τὸν κίτρινον μάλλινον πέπλον, τὸν ὅποιον εἶχον ὑφάνει εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τοῦ πέπλου ἦσαν κεντημέναι σκηναὶ ἀπὸ τὸν ἄγωνα τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τῶν Γιγάντων.

Ἡ πομπὴ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγεῖτο πλοῖον κινούμενον ἐπὶ τροχῶν. Ἐπάνω εἰς τὸν ἱστὸν τοῦ ἦτο κρεμασμένος ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς. Εὐθὺς κατόπιν ἠκολούθουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ τούτους αἱ κανηφόροι καὶ μετ' αὐτὰς τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Ἐκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ξένων, γέροντες μὲ κλάδους ἐλαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ ἄρματι-

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς

λάται. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵπποις, οἱ ὅποιοι μὲ δυσκόλῃαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους τῶν. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐωχία. Τὴν πομπὴν ἀπηθανάτισαν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του.

Τὰ Διονύσια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο μὲ μεγάλην εὐθυμίαν κατὰ μῆνα Μάρτιον. Κατ' αὐτὰ ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν στεφανωμένοι μὲ κισσόν. Νέοι μετημφισμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς λόγους εἰς οἷονδῆποτε χωρὶς νὰ παρεξηγῶνται. Ἦρκει νὰ προκληθῇ γέλως εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ἦτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὅποιος ἡγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἐψάλλετο ἑνθουσιῶδες ᾄσμα, τὸ ὅποιον ἐλέγετο διθύραμβος. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα δραματικὰ ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας καὶ τῆς κόρης τῆς Περσεφόνης. Διήρκουν ἐννέα ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρώτας πέντε ἐγίνοντο καθαρμοί, θυσίαι καὶ προσευχαί. Τὴν ἕκτην, μεγάλη πομπὴ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐγίνοντο οἱ λεγόμενοι γεφυρισμοί, πειράγματα δηλαδὴ καὶ ἀστεῖσμοι πρὸς τοὺς διαβάτας. Μετὰ τετράωρον πορείαν ἡ πομπὴ ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ πλῆθος διενυκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικαὶ τελεταὶ ἐντὸς τοῦ τελεστηρίου (ναοῦ) τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτὰ παρηκολούθουν ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι μεμνημένοι εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ μύσται μέσα εἰς τὴν κατανυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ναοῦ ἤκουον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Δήμητρος συμβολικοὺς λόγους σχετικούς μὲ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

7. Αΐ λειτουργίαι.

Αΐ μεγάλαι έορταί, περί τών όποίων έγινε λόγος, άπή-
τουν καί μεγάλα έξοδα. Διά νά άνακουφίζεται άπό τās δαπά-
νας αὐτās τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ άθηνάϊκή πολιτεία έπέβαλ-
λεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ώρισμένas έκτάκτους ύποχρεώ-
σεις. Οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ανέλάμβανον τὰ πρόσθετα αὐτὰ
βάρη. Ἐφιλοτιμοῦντο νά συντελέσουν καί αὐτοί εἰς τήν μεγα-
λοπρεπεστέραν έμφάνισιν τών έορτών, αἱ όποῖαι προσέδιδον
αἴγλην καί μεγαλεῖον εἰς τήν πατρίδα. Διά τοῦτο όχι σπανίως
τὰ ανέλάμβανον μόνοι των. Αἱ Ιδιαίτεροι αὐταί ύποχρεώσεις
τών εὐπόρων Ἀθηναίων πολιτῶν έλέγοντο λειτουργίαι καί
άπετέλουν τρόπον τινά ειδικήν φορολογίαν τών πλουσίων. Αἱ
σπουδαιότεραι έξ αὐτῶν ἦσαν ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχ-
ία, ἡ άρχιθεωρία καί ἡ τριηραρχία.

Ἡ χορηγία ἦτο πολὺ δαπανηρά λειτουργία. Ὁ άναλαμβά-
νων αὐτήν ώνομάζετο χορηγός. Ἐκάστη φυλή έξέλεγε με-
ταξύ τών πλουσίων πολιτῶν Ιδικόν της χορηγόν. Αὐτός ύπε-
χρεοῦτο νά εὕρῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν χορόν, ὁ
όποῖος προωριζετο διὰ τοὺς λυρικούς ἡ δραματικούς άγῶνας,
νά διδῇ μισθόν εἰς τοὺς χορευτάς, νά τοὺς συντηρῇ, έφ' ὅσον
χρόνον ἡσκοῦντο. Ἐπὶ πλέον ύπεχρεοῦτο νά εὕρῃ καί νά μι-
σθοδοτῇ τὸν κατάλληλον χοροδιδάσκαλον. Ἐπρεπεν άκόμη νά
έτοιμάσῃ με έξοδά του τās ειδικάς ένδυμασίας, τās προσωπί-
δας κλπ., αἱ όποῖαι έχρειάζοντο διὰ τήν παράστασιν τοῦ
δράματος.

Ἐάν ὁ χορὸς ένίκα εἰς τὸν δραματικόν άγῶνα, ὁ χορηγός
έλάμβανεν ὡς βραβεῖον άπλοῦν στέφανον άπό κισσόν. Πρὸς
διαίωνισιν τῆς νίκης του άνέθετε χάλκινον τρίποδα με άναμνη-
στικὴν έπιγραφὴν εἰς τὸν Διόνυσον ἡ τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τήν
ὁδὸν Τριπόδων. Αὐτοί οἱ τρίποδες έλέγοντο χορηγικοί
καί τὰ καλλιτεχνικά μνημεῖα, έπὶ τών όποίων τοὺς έτοποθέ-
τουν, χορηγικά. Σφάζεται ὑπὸ τὸν ανατολικόν βράχον τῆς
Ἀκροπόλεως ωραιότατον χορηγικόν μνημεῖον τοῦ Λυσικρά-
τους, τὸ όποῖον σήμεραν ὀνομάζεται κοινῶς φανάρι τοῦ
Διογένους.

Ὁ πολίτης, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιάρχιας, ἐλέγετο γυμνασίαρχος. Κυριώτατον ἔργον τοῦ ἦτο ἡ προετοιμασία τῆς λαμπαδηδρομίας, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὰ Παναθηναία καὶ εἰς ἄλλας ἐορτάς. Ὁ γυμνασίαρχος κατέβαλλεν ὅλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ἡ ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν ἐλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους ἐορτάς ἢ τοὺς ἱεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

Ἄλλη δαπανηροτάτη λειτουργία ἦτο ἡ τριηραρχία. Ὁ τριηράρχος παρελάμβανεν ἀπὸ τὴν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἰδίων του. Βραδύτερον ἡ ὑποχρέωσις τοῦ τριηράρχου συνίστατο μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς τριήρους. Ἐπειδὴ μάλιστα καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν τὰ ἔξοδα ἦσαν μεγάλα, ἡ λειτουργία αὕτη ἀντιτίθετο πολλάκις εἰς δύο πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο συντριηράρχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Κατά τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, μετὰ τὸν ὁποῖον συμπίπτει ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ δράσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθηναὶ ἔφθασαν εἰς μεγιστην ἀκμὴν. Ὅχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἐντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα.

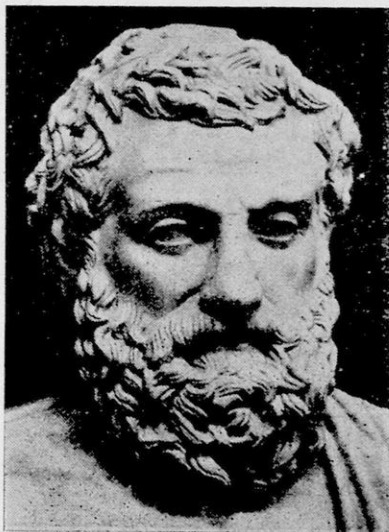
Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν, ἀπὸ ὅσας διήλθε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος, παρουσιάσθησαν ἄνδρες τόσοι σοφοὶ καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τόσοι ἐμπνευσμένοι καὶ μεγαλοφυεῖς, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Δι' αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἰὼν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περίοδον ὅχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ποίησις.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρὸν ἑλληνικὸν δημιούργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐγεννήθη καὶ ἐκαλλιιεργήθη μέχρι τοῦ ἀκροτάτου βαθμοῦ τῆς τελειότητος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ποίησις

αὐτὴ εἶναι ἔντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον. Ἡ ἐπικὴ ποίησις ἢ ψάλλει τὰ ἐνδοξα κατορθώματα τῶν ἡρώων (ἡρωικὸν ἔπος) ἢ δίδει χρησίμους διὰ τὸν βίον συμβουλὰς (διδασκατικὸν ἔπος). Ἡ λυρική ποίησις ἐγεννήθη, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ προσέχη περισσότερον τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τοῦτο ἐκφράζει τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του. Τὸ δράμα συνδέεται στενῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Διονύσου καὶ τοὺς μύθους, οἱ ὁποῖοι

Αἰσχύλος

ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν καὶ τὰ παθήματά του, καὶ ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ διθυράμβου. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς μύθους αὐτοὺς ἄλλοι μὲν ἔχουν ὑπόθεσιν θλιβεράν, ἄλλοι δὲ φαιδράν, ἐγεννήθησαν δύο εἴδη δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. Οἱ ἐνδοξότεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ποιητικὴ μεγαλοφυΐα καὶ τὰ ἔργα του δημιουργήματα ὑψηλῆς καὶ ρωμαλέας ἐμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν του εἶναι ὑπερφυσικά, δὲν συν-

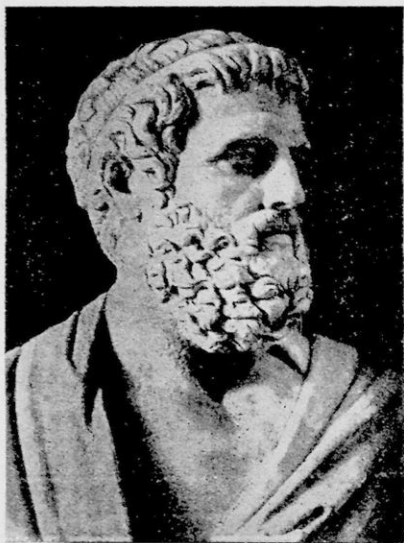
αντῶνται εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Τὰ νοήματα εἶναι μεγάλα καὶ ὑψηλά. Μαραθωνομάχος, ἀλλὰ πρὸ πάντων Σαλαμινομάχος ὁ ἴδιος, ἔγραψε καὶ ἱστορικὴν τραγῳδίαν, τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀγαπᾷ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἁρμονίαν εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Δὲν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σκη-

νήν πρόσωπα ὑπεράνθρωπα, οὔτε ταπεινά καὶ χυδαῖα. Παρουσιάζει μορφὰς ἰδανικάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φροντίζουν νὰ φθάσουν οἱ ἄνθρωποι.

Ὁ Εὐριπίδης πλησιάζει περισσότερο τὸν πραγματικὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Τὰ πρόσωπά του ζοῦν καὶ κινεῖνται ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἐκφράζουν καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας, ὁ Εὐριπίδης ὠνομάσθη ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος. Ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγωδίας του, ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ὅχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐξοχώτερος εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ ὁποῖος σατιρίζει μεγάλους συγχρόνους τοῦ ἄνδρα, ποιητὰς, φιλοσόφους, στρατηγούς, πολιτικούς. Τὴν σάτιράν του δὲν διέφυγεν οὔτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποίου εἶχε παρεξηγήσει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς σατιρίζει ὑπερβολικὰ τὸν Εὐριπίδην. Συντηρητικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ καινοτομίας.

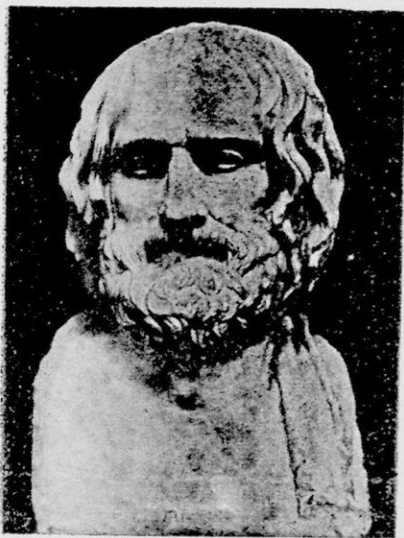
Σοφοκλῆς

Ἡ ἱστορία.

Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν ποιητικὸν λόγον. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζει μεγάλην δύναμιν ἢ φαντασίαν. Ὅταν μὲ τὴν πάροdon τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν οὗτοι περισσότερο τὴν

προσοχήν των εις τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἡ ποίησις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ πεζὸς λόγος.

Ὅπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἴωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δηλαδὴ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Ἴωνες φιλόσοφοι πρῶτοι διετύπωσαν τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον. Ἀμέσως κατόπιν ἄλλοι ἤρχισαν νὰ καταγράφουν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἱστορικὴ ὕλη.

Εὐριπίδης

Εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς. Αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἀνεμείγνουν εἰς τὰ ἔργα των καὶ μυθικὰς διηγήσεις καὶ τοπικὰς παραδόσεις χωρὶς νὰ κάμνουν διάκρισιν τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μύθου, διότι ἀπέ-

βλεπον κυρίως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ὠνομάσθησαν λογογράφοι.

Πατὴρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, μὲ τοὺς ὁποίους συμπέτει ἡ παιδικὴ του ἡλικία, τὸν συνεκίνησαν πολὺ. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἷτια, τὰς ἀφορμὰς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῇ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι

ὡς ὑπήκοοι τῶν Περσῶν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην Εὐρώπης καὶ Ἀσίας.

Ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε περιέλθει ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης, διὰ τὴν συγκεντρώσῃ πληροφορίας καὶ σχηματίσῃ προσωπικὴν ἀντίληψιν περὶ ὧν ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῇ. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν γεγονότων, καίτοι προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μύθους, δὲν τὸ κατορθώνει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐπηρεασμένος εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστοριογράφων. Γενικῶς ὅμως λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι. Ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἀπλὴ καὶ εὐχάριστος. Τὸ ἔργον του ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρῶτην ἐθνικὴν μας ἱστορίαν. Ὡς τοιοῦτον ἐνέπνευσεν ὕψηλὸν φρόνημα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς ἐλληνικὰς γενεάς.

Ἡρόδοτος

Πολὺ τελειότεραν καὶ περισσότερον ἐπιστημονικὴν μορφήν λαμβάνει ἡ Ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τότε ἔζησεν ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Θουκυδίδης, ἐκ τοῦ δήμου Ἀλιμοῦντος τῶν Ἀθηνῶν (παρὰ τὸν σημερινὸν Ἀλιμον, πέραν τοῦ Π. Φαλήρου). Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος κριτικὸς ἱστοριογράφος καὶ ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀττικῶν πεζογράφων. Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγίστην ἀκρίβειαν, μοναδικὴν ἀμερολη-

ψίαν, σπανίαν κρίσιν καὶ ἀπαράμιλλον ἐκφραστικὴν δύναμιν. Διὰ τὰς ἀρετάς του αὐτὰς ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖται ὑπόδειγμα ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡ Φιλοσοφία

α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι. Οἱ σοφισταί.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἀκόμη ἐποχὴν ἐζήτησαν

Θουκυδίδης

νὰ ἐξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μὲ τὴν ζωηρὰν καὶ δροσερὰν φαντασίαν τῶν ἑπλάσαν περὶ αὐτοῦ θελκτικωτάτους μύθους. Ὅταν ὁμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων προσεπάθησαν νὰ εὑρουν λογικὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέγοντο φιλόσοφοι καί, ἐπειδὴ ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, ὠνομάσθησαν φυσικοὶ φιλόσοφοι. Εἰς τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους ἀνήκουν οἱ Ἴωνες Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Πυθα-

γόρας, Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς, Δημόκριτος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν μαζί μὲ ἄλλους μορφωμένους ἀνθρώπους ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ φιλόσοφοι. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὰς Κλαζομενᾶς τῆς Ἰωνίας. Ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Περικλέους καὶ ἐδημιούργησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν κίνησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μὲ τὸν Ἀναξαγόραν ἔγινεν ἀξιόλογος πρόοδος

είς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Πρῶτος αὐτὸς ἐκήρυξεν, ὅτι ὁ νοῦς ζωογονεῖ, κινεῖ καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ὁ κόσμος παρουσιάζεται ὡς προϊόν λογικῆς δυνάμεως.

Ἀμέσως κατόπιν ἐνεφανίσθησαν οἱ σοφισταί. Ὅπως δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα (σοφιστής = σοφός), οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι εὐρείας μορφώσεως, προήρχοντο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, ὁ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος.

Μὲ τοὺς σοφιστὰς ἀρχίζει ἡ φιλοσοφία νὰ ἐγκαταλείπη τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς φύσεως, καὶ νὰ στρέφῃ τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Κεντρικὴ ἰδέα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια παραδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Βάσις κάθε γνώσεως εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀληθὲς εἶναι, ἔλεγον, ὅ,τι συμφέρει εἰς τὸ ἄτομον, καὶ ἀγαθὸν, ὅ,τι τὸ ὠφελεῖ. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχον συρρεῦσαι κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἤσκουν, ὅπως εἶδομεν, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς. Ἡ πρὸς μάθησιν δίψα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων καὶ ἡ καταπλήσσοις αὐτῶν εὐφυῶν τῶν σοφιστῶν προσεπόρισαν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν ἄφθονον πλοῦτον καὶ ζηλευτὴν δόξαν. Συγχρόνως ἡ παρουσία των εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν πόλιν τῆς διανοήσεως ἔδωκε μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια νὰ διαστρέφουν τὰ πράγματα μὲ τὴν ρητορικὴν δεξιότητι των ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου πρὸς αὐτούς. Αἱ πρόχειροι ἐξ ἄλλου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπατηλαὶ λύσεις, τὰς ὁποίας ἔδιδον εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα, καὶ γενικῶς ἡ νεωτερίζουσα διδασκαλία των ἀνεστάτωσε τὴν συντηρητικὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἀργότερα ἐδυσφημήθησαν καὶ ἐθεωρήθησαν ὑπεύθυνοι τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

β) Ὁ Σωκράτης

Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τοὺς σοφιστὰς παρουσιάσθη ὁ Σωκράτης. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 469 π.Χ. ἀπὸ πτωχοῦς

γονείς, τὸν λιθοξόον Σωφρονίσκον καὶ τὴν μαῖαν Φαιναρέτην. Γράμματα ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μὲ δυνατόν, δημιουργικὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του, ταχέως ὅμως τὸ ἐγκατέλειψεν. Ἡσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του προωρισμένον δι' ὑψηλότεραν εἰς τὸν κόσμον ἀποστολὴν. Τοιουτοτρόπως ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία δι' αὐτοῦ ἔλαβε σπουδαίαν ἐξέλιξιν.

Σωκράτης

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης τοῦ Σωκράτους, ὅπως καὶ τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστάς, ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγαθόν, τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὁμοίως. Τὸ λογικόν, ἔλεγεν, εἶναι τὸ ἴδιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δι' αὐτὸ σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὐρεσιν τῶν αἰώνιων καὶ ἀναλλοιώτων ἠθικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι κανονίζουν τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὁδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώ-

κῇ τὴν ἀπατηλὴν καὶ πρόσκαιρον ὕλικὴν εὐτυχίαν, ὅπως ἐπρέσβευον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. « Δὲν ἐντρέπεσαι, ἔλεγεν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διαβάτην, τὸν ὁποῖον εὗρισκεν εἰς τὸν δρόμον του, ἐνῶ εἶσαι πολίτης τῆς μεγαλυτέρας πόλεως τοῦ κόσμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δυνάμιν της, νὰ φροντίζῃς διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ νὰ ἀδιαφορῇς διὰ τὴν ἀρετὴν; » Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ γνώσις. Ὅσοι κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν γνώ-

σεις, γίνονται ένάρετοι άνθρωποι, ώφέλιμοι είς τήν κοινωνίαν. 'Αλλ' ή πρώτη γνώσις, τήν όποιαν πρέπει νά άποκτήση ό άνθρωπος, είναι ή γνώσις τοῦ έαυτοῦ του, τό γνώθι σαυτόν. Αυτό άποτελεϊ τήν βάση τής σωκρατικής διδασκαλίας.

Μέ τήν διδασκαλίαν του, διά τήν όποιαν οὔδέποτε έλαβε χρήματα, απέβλεπεν ό Σωκράτης είς τόν διαφωτισμόν καί τήν ήθικοποίησιν τών συμπολιτών του. Πλήθος νέων, ιδίως άριστοκρατικών οίκογενειών, αλλά καί ώρίμων ανθρώπων τόν ήκολούθει διαρκώς καί ήκουε τήν διδασκαλίαν του. Τόσην γλυκύτητα, ήμερότητα καί σοφίαν έστάλαζεν ό λόγος του. 'Εκτός όμως τών πολυπληθών θαυμαστών καί φίλων ό Σωκράτης απέκτησε καί έχθρους θανασίμους. Οί σοφισταί πρώτοι, τών όποίων έπολέμησε τήν διδασκαλίαν, αλλά καί άλλοι έπιφανείς 'Αθηναίοι, οί όποιοι από πλάνην έθεώρουν αυτόν έχθρόν τής δημοκρατίας, έπέδωκον νά τόν έξοντώσουν. Τέλος τό κατώρθωσαν. 'Υπέβαλον έναντίον του μήνυσιν δι' άσέβειαν καί περιφρόνησιν πρós τήν πολιτείαν καί έπέτυχον νά καταδικασθῇ είς θάνατον τό 399 π. Χ.

2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

'Η άρχιτεκτονική. Οί ρυθμοί.

Κατά τόν αἰώνα τοῦ Περικλέους έξ ίσου μέ τά γράμματα άνεπτύχθησαν καί αἱ καλαί τέχναι, ή άρχιτεκτονική, ή γλυπτική, ή ζωγραφική.

'Η άρχιτεκτονική προήλθεν από τήν φυσικήν ανάγκην τοῦ ανθρώπου νά μένη μέ τήν οίκογένειάν του υπό στέγην. Είς τήν 'Ελλάδα έδωκεν αὔτη έξαίρετα δείγματα σημαντικής ανάπτυξεως άκόμη από τούς μυκηναϊκοῦς χρόνους. Διά νά φθάση όμως είς τήν τελειότητα τών μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνος, έπέρασεν από πολλά στάδια. Τά στάδια αὐτά δυνάμεθα νά παρακολουθήσωμεν κυρίως είς τούς ναούς, διότι είς αὐτούς κατά πρώτον οί 'Ελληνες άφιέρωσαν τήν έφευρετικότητα καί τήν δημιουργικήν ικανότητά των. 'Επειδή έθεώρουν τούς ναούς ως

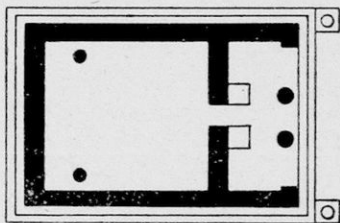
κατοικίας τῶν θεῶν, κατέβαλον ὅλην τὴν προσπάθειάν των νὰ τοὺς παρουσιάσουν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικούς. Ὁ θεὸς ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀνταξίαν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν του κατοικίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν εἶχον τὰς διαστάσεις τῶν σημερινῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται οἱ πιστοί, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ λατρεύσουν τὸν Δημιουργόν. Οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν των δὲν ἦτο ὁμοίομορφον.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπετυπώθη πολὺ ζωηρὰ ὁ διαφορετικὸς χαρακτήρ των δύο μεγάλων ἑλληνικῶν φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰωνῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργήθησαν δύο τεχνοτροπίαι, δηλαδὴ δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς ναῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται ρυθμοί, ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ἰωνικὸς. Ὁ δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι βαρὺς καὶ ἐπιβλητικὸς, ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ κομψότερος.

Μορφαὶ ἑλληνικῶν ναῶν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ὀρθογώνιον δωμάτιον, τοῦ ὁποίου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξεῖχον πρὸς ἀνατολάς. Μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὁ-

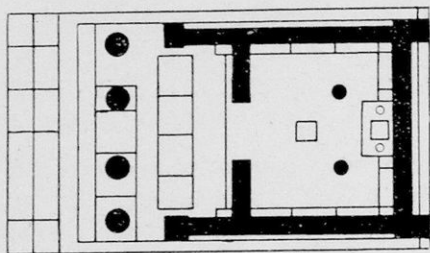
Σχ. 1. Ναὸς ἐν παραστάσι.

ποῖα ἐλέγοντο παραστάδες, ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ναὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολάς μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο πρόδομος ἢ πρόναος. Ὁ ὀπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χώρος ἐλέγετο σηκός. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο ναὸς ἐν παραστάσι (σχ. 1).

Ἀργότερα οἱ ἀρχιτέκτονες ἐτοποθέτουν κίονας καὶ πρὸ τῶν παραστάδων εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν μὲ τοὺς μεσαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη εἶδος στοᾶς μὲ τέσσαρας κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγετο πρόστυλος (σχ. 2). Χάριν συμμε-

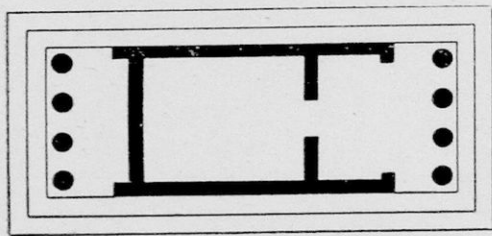
τρίας προσετέθη ὁμοία στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὁ λεγόμενος ὀπισθόδομος, καὶ ὁ ναὸς ἐγένινεν ἀμφιπρόστυλος (σχ. 3). Γενικῶς ὁ ὀπισθόδομος ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν πρόναον καὶ ἀπετέλει τὴν ὀπισθίαν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ.

Ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη πλέον ὀριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὁλόγυρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους περίστασις ἢ πτερὸν καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ὠνομάσθη περίπτερος (σχ. 4). Συχνὰ ἡ στοὰ αὐτὴ εἶναι διπλὴ καὶ τότε ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο διπτερος. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν κίωνων εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς ὠνομάζετο ὁ ναὸς τετράστυλος, ἐξάστυλος, ὀκτάστυλος.

Σχ. 2. Ναὸς πρόστυλος

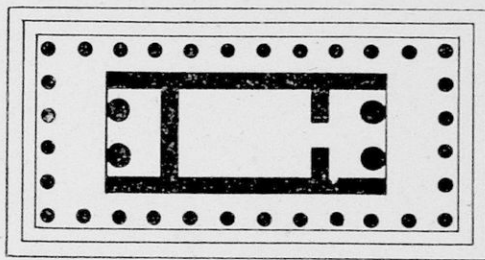
Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται εἰς βάσιν λιθόκτιστον, τὸ κρηπίδωμα, ὅπως λέγεται, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθμίδας διὰ τὴν ἀνάβασιν. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμός. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγίνοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς συνηθοῖζετο πέριξ τοῦ βωμοῦ.

Σχ. 3. Ναὸς ἀμφιπρόστυλος

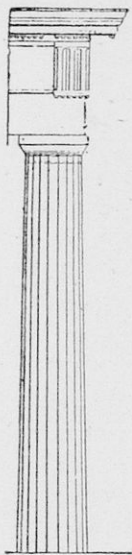
Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός. Ὁ θριγκὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιον, τὸ διάζωμα καὶ τὸ γείσων. Εἰς τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν τὸ διάζωμα φέρει παραστάσεις μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς καὶ λέγεται ζωφόρος. Εἰς τὸν δωρικὸν τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τριγλύφους καὶ μετόπας. Αἱ πρῶται ἔχουν τρία κάθετα σκαλίσματα, αἱ

δὲ μετόπαι εἶναι τετράπλευροι πλάκες με ἀναγλύφους παραστάσεις. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινῆς καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευράς τρίγωνα, τὰ ὅποια λέγονται ἀετώματα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα ἐστολίζοντο με ἀγάλματα, τὰ ὅποια παρίστανον σκηνὰς

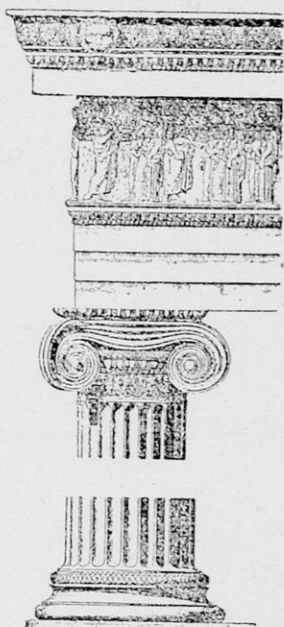

Σχ. 4. Ναὸς περίπτερος

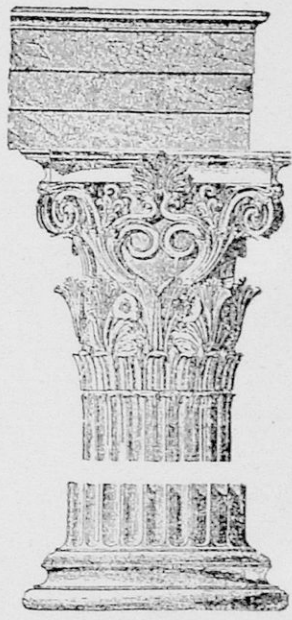
ἀπὸ τοὺς μύθους τοὺς σχετικούς με τὸν θεόν, εἰς τὸν ὅποιον ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος.

Δωρικὸς

ἰωνικὸς

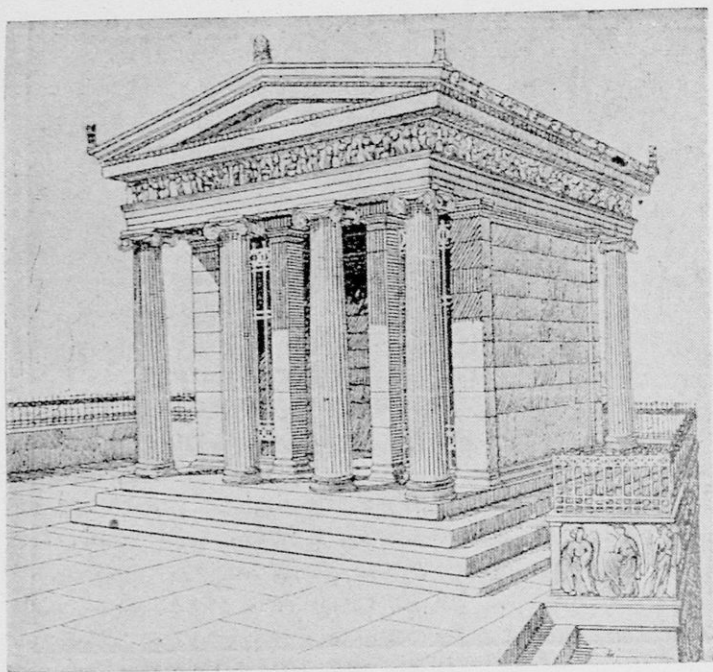

καὶ κορινθιακὸς κίον

Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοαὶ με τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ δια-

κρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικόν.

Ὁ δωρικὸς κίων στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει ἀπὸ ἐπάνω ἕως κάτω αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὀξέα ἄκρα. Ὁ ἰωνικὸς κίων στηρίζεται εἰς ὥραιαν βάσιν, ἡ ὁποία λέγεται σπειρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ
(Ἀναπαράστασις)

δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσότερας αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς στενάς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῶ τοῦ ἰωνικοῦ φέρει κοσμήματα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἑλικες. Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἰωνικὸν κίονα προήλθεν ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς μὲ καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὅπως εἶναι φανερόν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίων αὐτὸς

έχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχάς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆμα καλαθίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμὸς, ὁ κορινθιακός. Οἱ ἀρχαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἐπλασαν τὴν ἐξῆς παράδοσιν. Ὁ ἔξοχος καλλιτέχνης Καλλίμαχος (β' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος) εἶδε κάποτε εἰς τὸν τάφον μικρᾶς κόρης εἰς τὴν Κόρινθον ἓν καλάθιον μὲ τὰ παιγνίδια τῆς, σκεπασμένον μὲ πλάκα. Τὸ καλάθιον αὐτὸ εἶχον περιβάλει φύλλα ἀκάνθης. Τὸ σχέδιον ἤρεσε πολὺ εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸν νέον αὐτὸν τύπον κιονοκράνου.

Ἡ γλυπτική. Ἀρχαϊκὴ τέχνη.

Ἡ γλυπτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν κανεὶς λαός, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατάρθωσε νὰ πλησιάσῃ. Τὰ ἀγάλματα, οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μεγάλων, ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν γλυπτῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα πρὸς μίμῃσιν εἰς ὅλους τοὺς καλλιτέχνας τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν παραχθῇ ἔργα ὅμοια.

Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτικὴ ὕστερον ἀπὸ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπάθειας. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην ἔχομεν τὰ πρῶτα σημαντικὰ δείγματα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς. Ἡ δωρικὴ μετανάστευσις ἐξηφάνισε τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐσταμάτησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Μόλις κατὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἀναφαίνεται ἐκ νέου κάποια προσπάθεια νὰ ἀναζήσῃ.

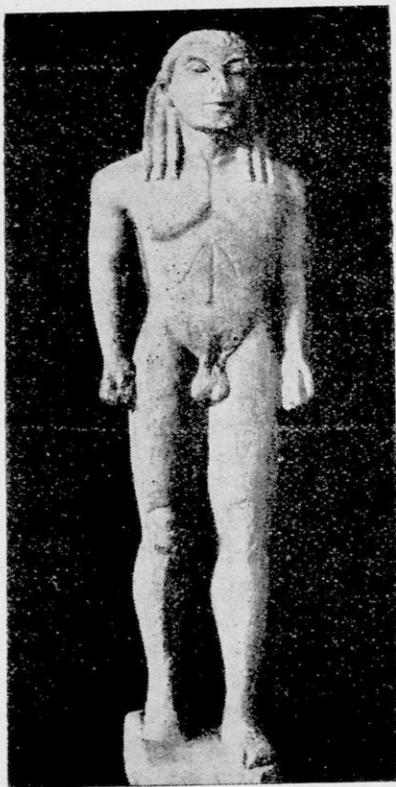
Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς γλυπτικῆς ἦσαν ἄτεχνα. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστοὺς, τὰς χεῖρας προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἡνωμένους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχάς τὸ ξύλον. Μὲ κορμούς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα.

Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχναι Ροῖκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλ-

μάτων τὸν ὀρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία προηγήθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαϊκὴ καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν διακρίνομεν δύο τεχνοτροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ἰωνικὴν. Οἱ Δωριεῖς ἐτίμων ὑπερβολικὰ τοὺς ρωμαλέους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο ἡ δωρικὴ τέχνη προτιμᾷ νὰ παριστάνῃ ἀθλητὰς γυμνοὺς, δυνατοὺς εἰς τὸ σῶμα, σχεδὸν ὑπερφυσικοὺς. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὸν ὀρείχαλκον, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει ζωηρότερον τὸ σκληραγωγημένον, τὸ ψημμένον ἀνδρικὸν σῶμα. Οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν μορφήν καὶ ὀνομάζονται κοῦροι.

Ἡ ἰωνικὴ τεχνοτροπία διαφέρει ἀπὸ τὴν δωρικὴν. Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἄνθρωποι εὐθυμοί. Ἐθαύμαζον τὴν εὐλυγισίαν, τὴν χάριν καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ἡ τέχνη τῶν Ἰόνων παρέστησε κατὰ προτίμησιν τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὕλικὸν μετεχειρίσθη τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικεῖαν σάρκα. Τὰς γυναῖκας παριστάνουν μὲ πλουσίαν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία σχηματίζει πολλὰς πτυχάς, μὲ ὥραϊον κτένισμα καὶ μὲ ἐλαφρὸν μεϊδιάμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸ μεϊδιάμα αὐ-

Κοῦρος
Μαρμάρινον ἀρχαῖκον ἄγαλμα
δωρικῆς τέχνης.

Κόρη

Μαρμάρινον ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα Ἰωνικῆς τέχνης.

τό, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους, ὀνομάζεται ἀρχαῖκόν μειδίωμα. Ὅφειλεται εἰς ἀδυναμίαν τῶν καλλιτεχνῶν νὰ δώσουν κατ' ἄλλον τρόπον ζωὴν εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραϊ.

Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἔζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὄλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τῶν ἔδωκαν εἰς τὸν ἄψυχον χαλκὸν καὶ λίθον κίνησιν, παλμόν, ζωὴν. Ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μόνον ἀντίγραφα σφύζονται. Ἄν δὲ τὰ διασωθέντα ἀντίγραφα, ἔργα κοινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, κινῶν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν, ἤμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν, ποίαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν θὰ προεκάλουν τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα. Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιφανέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς τέχνης αὐτῆς, ὁ Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ ὁ Πολύκλειτος ἔγιναν αἰῶνια πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας
(ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἑλλήνων)

Μεταξὺ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας. Αὐτὸς δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μάλιστα εἶχε καὶ γνώσεις ζωγραφικῆς. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π.Χ. καὶ ἔζησε περίπου 80 ἔτη. Τὰ ὀνομαστότερα ἔργα του εἶναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ ἐπίσης χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ.

Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, σχηματίζο-

μεν μικράν ιδέαν από τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων. Ὁ Φειδίας ἐπέτυχε νά συνδυάσῃ εἰς τὸ ἔργον του τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοβαρότητα μαζί μὲ τὴν ἀπαλὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τέλει τὴν μορφήν τοῦ Διός, διότι κατέβη ὁ ἴδιος ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην.

Ἦ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων

Φειδίᾳ, ἣ σύ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὁπόμενος

λέγει παλαιὸν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα διὰ τὸν Φειδίαν.

Ἐξαιρετικῆς ἐπίσης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμάρινον ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Βαρβακείου, τὴν λεγομένην Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρβακείου.

Περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Ὄνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κληροῦχοι τῆς Λήμου. Ἡ κεφαλὴ μὲ τὰς ἀπαλὰς γραμμὰς καὶ τὴν αὐστηρὰν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου εἶναι πραγματικὸν ἀριστούργημα.

Ἄλλ' ὁ Φειδίας δὲν ἔκαμε μόνον ἀγάλματα. Κατ' ἐντολὴν τοῦ φίλου του Περικλέους εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐποπτεῖαν ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας πολιτικὸς κατεστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἡ ζωφόρος μάλιστα τοῦ Παρθενῶνος εἶναι γνήσιον ἔργον φειδιακῆς τεχνοτροπίας καὶ μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ Ἀθηναίου γλύπτου.

Ὁ Μύρων εἶναι ἐπίσης Ἀθηναῖος ὀλίγον προγενέστερος τοῦ Φειδίου. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ χαλκοπλάστου Ἀγελάδα ἀπὸ τὸ Ἄργος. Τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος εἶναι ὀρειχάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Περίφημον ἔργον του ἦτο ἡ χαλκὴ βοῦς, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατεῖαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἦτο τόσο φυσικὴ, ὥστε, κατὰ

Μαρμάρινον αντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς
(Ἀθηνᾶ τοῦ Βαρβακείου)

τὴν παράδοσιν, ὅταν διήρχετο ἀγέλη βοῶν, ἐξηπάτα τὸν μόσχον καὶ τὸν ἴδιον τὸν βουκόλον. Τὸ μαρτυρεῖ χαριτωμένον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀνακρέοντος :

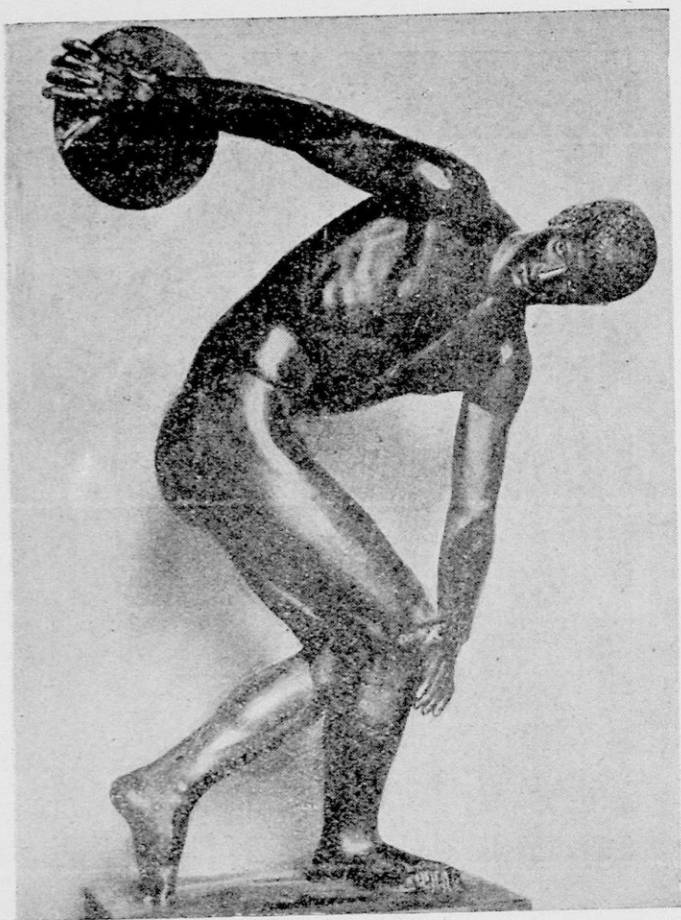
*Βουκόλε, τὴν ἀγέλην πόρρω νέμει, μὴ τὸ Μύρωνος
βοῖδιον ὡς ἐμπνουν βοῦσι συνεξέλασθης.*

Ὡραῖον ἄγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ δισκοβόλος. Ἐπρόκειτο περὶ ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν στάσιν, ἣ ὅποια δεικνύει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατῴρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαίῃν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωὴν.

Ὁ Πολύκλειτος ἦτο νεώτερος τοῦ Φειδίου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τῆς Κορινθίας. Ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς μαθητῆς τοῦ Ἀγελάδα καὶ ἐγένεν ὁ διασημότερος καλλιτέχνης τῆς σχολῆς τοῦ Ἀργους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιεῖ τὸν ὀρείχαλκον καὶ ἀνεδείχθη ἑξοχος χαλκοπλάστης. Παρίστανεν ἰδίως νέους ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ σωματικὴ ἄσκησις εἶχε δώσει δύναμιν καὶ ὠραιότητα. Ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰς ὀρθὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διότι, ὅπως ἔλεγεν, ἐκεῖ ἐστηρίζετο τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Τὰς ἰδέας του αὐτάς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον δορυφόρον, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κανὼν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα τῶν σωματικῶν ἀναλογιῶν εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. Ἄλλο ἐξαίρετον ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ὁ διαδοῦμενος. Ὁ ἀνδριάς παριστᾷ ἔφηβον, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του μὲ ταινίαν.

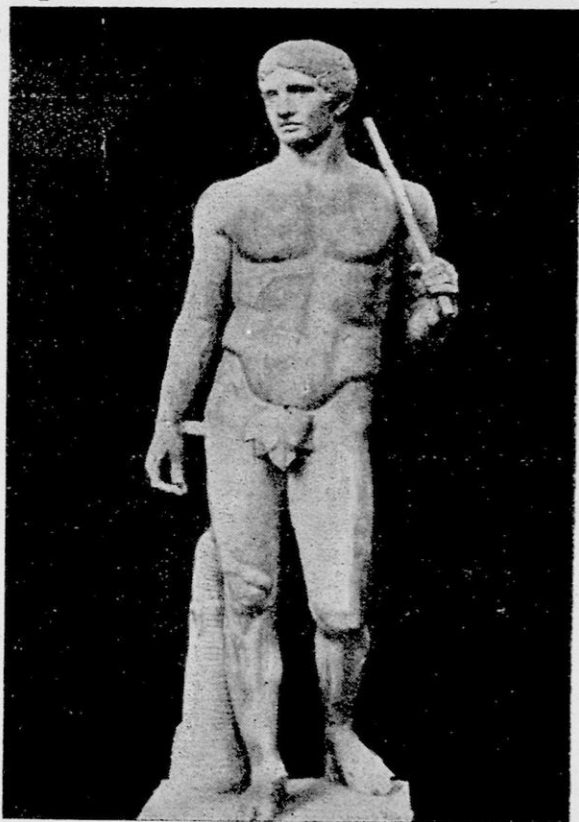
Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία.

Ἡ ζωγραφικὴ εἶχε λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κρητικὴν καὶ τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην. Αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Τίρυνθος ὁμιλοῦν εὐγλώτως περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ γνωρίζομεν τόσον καλὰ τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικὴν, αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφικὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι πολὺ περιορισμέναι. Δι' αὐτὴν ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος
(Ἀντίγραφον)

Ἐκ τούτων μαθαίνομεν περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀξίας τῶν
μεγαλυτέρων ζωγράφων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, τοῦ Πολυγνώ-

Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου
(Μαρμάρινον ἀντίγραφον)

τοῦ, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου, διότι οὐδεὶς πί-
ναξ αὐτῶν σφύζεται.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιῶν, διαφω-

τίζουν σημαντικώτατα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ ἀγγειογραφίαι. Οἱ ἀγγειογράφοι, καίτοι ἦσαν ἀπλοὶ τεχνῖται, μᾶς ἀφῆκαν ἐν τούτοις ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Πολλὰ μάλιστα εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων. Τὰ θέματα τῶν ἀγγειογράφων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μυθολογικά. Συχνὰ τὰ ἀγγεῖα κοσμοῦνται μὲ σκηνὰς ἀπὸ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ συμπληρῶνουν τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν δι' αὐτοὺς ἀπὸ ἄλλας πηγὰς. Πλήθος τοιούτων ἀγγείων ἔχουν διασωθῇ καὶ στολιζοῦν ὅλα τὰ μουσεῖα τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας ἐπεκράτησαν δύο ρυθμοί, ὁ μελανόμορφος καὶ ὁ ἐρυθρόμορφος. Ὁ μελανόμορφος ἔχει πατρίδα τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυριάρχησε κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα. Ὁ ἐρυθρόμορφος ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

Τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα φέρουν ζωγραφισμένας μὲ μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀντιθέτως ἔχουν μαῦρον χρῶμα εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου καὶ τὰς μορφάς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα εἶναι τὰ ὠραιότερα.

Μελανόμορφος ἀμφορεὺς

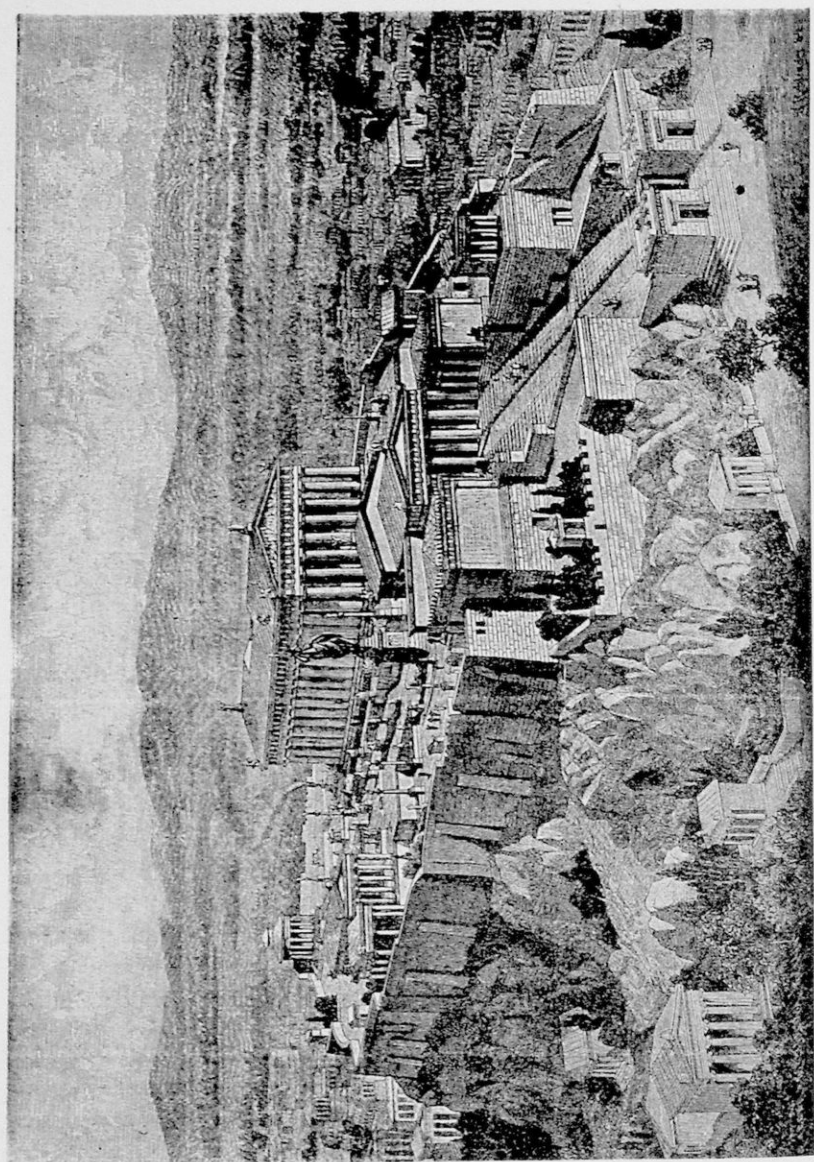
Ὁ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίζουσιν πεσσοῦς. Ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀθηναίου ἀγγειογράφου τοῦ 6ου αἰῶνος Ἐξηκίου.

Οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπέδωκαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηναῖαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ Ἀκρόπολις. Αἱ Ἀθηναῖαι εἶναι τώρα μεγάλη δύναμις μὲ πλοῦσια εἰσοδήματα. Διαθέτουν ἐπὶ πλέον καὶ ἐξαίρετον ὕλικόν, τὰ λευκὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἀπὸ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν θεὰν ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἐρειπωμένους ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως πολυτελεστέρους καὶ ὠραιότερους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς. Εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ κατῴρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὅλων τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθίνη κλίμαξ. Ὅταν ἀνέλθωμεν τὴν κλίμακα, εὕρισκόμεθα ἔμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἡ ὁποία ὠνομάζεται Προπύλαια. Τὸ λαμπρὸν αὐτὸ οἰκοδόμημα ἔκτισεν ὁ ἀρχιτέκτων Μνησικλῆς ὁλόκληρον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου. Ἡ κατασκευὴ τοῦ διήρκεσε πέντε ἔτη. Ταῦτοχρόνως μὲ τὰ Προπύλαια ἐκτίσθη ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης, ὅπως λέγεται σήμερον. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εὕρεται δὲ δεξιὰ μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεσχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὅταν περάσωμεν τὰ Προπύλαια καὶ προχωρήσωμεν, θὰ παρατηρήσωμεν χώρον τετραγωνικόν, ὅπου σφύζονται τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσιαίου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ὕψος εἶχε τὸ ἄγαλμα, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον κατὰ τὰς ἀνεφέλους ἡμέρας τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς νὰ ἀκτινοβολῇ ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου.

Καθὼς προχωροῦμεν, συναντῶμεν ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον χώρον τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Παρθενῶνα. Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικοῦ

· Η Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (Ἀναπαράστασις

μαρμάρου είναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς. Ὁ Ἴκτινος καὶ ὁ Καλλικράτης ἦσαν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκὸν τοῦ ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ὁ ὀπισθόδομος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παν-

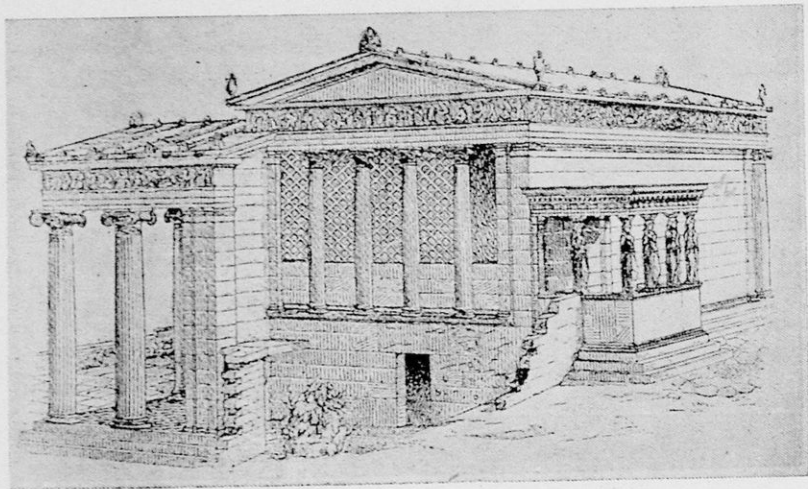

Παρθενῶν (Ἀναπαράστασις)

τοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του. Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ σηκοῦ εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φιλονικία τῆς μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως.

Ἀπέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρέχθειον. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ δωρικὸν ρυθμὸν τοῦ Παρθενῶνος ὁ λεπτὸς καὶ ἐλα-

φρός Ιωνικός τοῦ Ἐρεχθείου δίδει τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ κομποτεχνήματος. Εἰς τὸν χώρον, ὅπου ἰδρῦθη ὁ ναός, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, ἡ ὁποία ἔχει στεγασμένην προεξοχήν ἐν εἵδει στοᾶς. Ἀντὶ κίωνων ἔξ ὥραται κόραι μὲ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν τῆς μικρᾶς κώμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυῶν (σήμερον Ἀράχωβα), ὑπο-

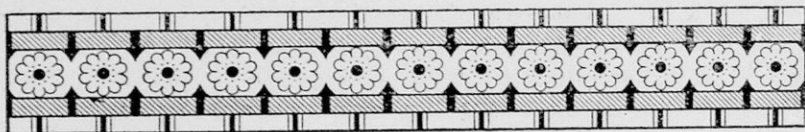
Τὸ Ἐρέχθειον. Στοᾶ τῶν Καρυατίδων
(Ἀναπαράστασις)

βαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περίφημοι Καρυάτιδες, ἀπὸ τὰ ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα γλυπτὰ τῆς τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὄλων τῶν ἐποχῶν.

Ὅπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα κατῴρθωσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡ βαθεῖα εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ὅλος ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἠσθάνετο

ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἑθαμβώνετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμά των.

Ὁ ἴδιος θαυμασμὸς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ὁ ἴδιος σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κοσμοῦ εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν ἱερῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἣ ὁποῖα ἐπέκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἔδιδεν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις, ὅτι τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐχώριζον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἔσβησαν καὶ ὅτι ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν θὰ ἀνεστάτωνον πλέον τὴν χώραν. Ἡ ἀντίληψις αὕτῃ ἐνισχύθη, ὅταν τὸ 445 π.Χ. συνωμολογήθη ἡ τριακονταετής εἰρήνη μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος.

Ἡ Σπάρτη, τῆς ὁποίας τὸ κύρος εἶχε καταπέσει ἔνεκα τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ Πausanίου, περιωρίσθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸ κράτος τῆς, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ καιροφυλακτῇ. Συνεκέντρωνε καὶ ὠργάνωνε τὰς δυνάμεις τῆς, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν τὸ παλαιὸν καὶ φιλόδοξον σχέδιόν τῆς νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐδείκνυε καμμίαν διάθεσιν νὰ ἀναγνώρισῃ ὡς μόνιμον κατάστασιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ προθέσεις τῆς Σπάρτης ἐφάνησαν μὲ τὴν ματαίωσιν ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τοῦ Περικλέους περὶ πανελληνίου συνεδρίου διὰ τὴν ἑνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐθαίρετος διαγωγή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίση καὶ νὰ ἐξαφθοῦν τὰ παλαιὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐπωφελήθησαν οἱ Σπαρτιάται καὶ παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτάς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη. Μία ἀσήμαντος ἀφορμὴ ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν καταστρεπτικὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ αὐτὸ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῇ.

Κατὰ τὸ ἔτος 431 π. Χ. ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη κατελύθη καὶ ἤρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστός ὡς πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξήντησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ποτὲ πλέον δὲν ἠδυνήθη νὰ συνέλθῃ. Μὲ τὸ τέλος τοῦ ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος.

2. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ σπουδαιότερον αἷτιον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεσις αὕτῃ ἠυξήθη εἰς μέγαν βαθμόν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκτεταμένου καὶ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου τῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῶν ἦσαν περιζήτητα παντοῦ. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων τῶν Κορινθίων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἀνταγωνισταὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Οἱ Κορίνθιοι ἀνησύχησαν πολὺ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἕως τότε οἱ Κορίνθιοι εἶχον τὸ μονοπώλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Αἱ προσπάθειαι των νὰ σταματήσουν μετὰ εἰρηνικὰ μέσα τὴν πρόοδον τῶν

Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἔφεραν κανὲν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο οἱ Κορίνθιοι ἐπεδίωκον καὶ παρεσκεύαζον τὸν πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἤλπιζον, ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των. Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμή, τὴν ἐπωφελήθησαν καὶ ἦλθον εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατάρθωσαν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των καὶ τοὺς Σπαρτιατάς, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον μὲν μὲ ἀνῆσυχον βλέμμα τὴν ἀναπτυξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἐναντίον των.

Ἀφορμὰς εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκαν τὰ ἐξῆς γεγονότα. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδαμνον (σημερινὸν Δυρράχιον), ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐγένετο ἐπανάστασις. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιδαμνίων ἀνεμείχθησαν οἱ Κορίνθιοι. Ἀλλ' ἡ ἐπέμβασις τῶν κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, μολονότι ἐγνώριζον, ὅτι, μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους, παρεβίαζον τοὺς ὅρους τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης, ἔκριναν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθοῦν ὡς σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εὕρισκετο εἰς ἐξαιρετικὴν θέσιν.

Οἱ Κορίνθιοι, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτείδαιαν, ἡ ὁποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ἔμαθον αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτείδαιαν καὶ τὴν ἐπολιόρκησαν στενῶς.

Ἀλλή σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγοράς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΙΣ ΣΠΑΡΤΗΝ. Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συγκληθῇ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς, Ἀρχίδαμος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν εἰρήνη δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ὠνομάσθη δεκαετής ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431-421 π.Χ.). Ἐλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ λοιποῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀρχίδαμον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα.

Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415-413 π.Χ.), ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν.

Τὴν τρίτην περίοδον ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκελεικὸς πόλεμος (413-404 π.Χ.), ὁ ὁποῖος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγωνιώδη πάλιν τῶν δύο ἐπιφανῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῇ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἡ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων τῶν εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρνᾶνας καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηνῶν, διότι διεκήρυττον, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρουν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηράν. Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο

μόνον κατά τὸ θέρος (Μάρτιος - Νοέμβριος). Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνος (Δεκέμβριος - Φεβρουάριος) προωρίζετο διὰ τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν ἐμπολέμων.

4. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ .

Ἀρχιδάμειος πόλεμος. Ὁ λοιμός τῶν Ἀθηνῶν.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 431 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μετ' ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κόπῃ τὰ δένδρα καὶ νὰ καταστρέφῃ τοὺς ἀγρούς. Οἱ ἀγρόται μετ' ὀνύχων ψυχῆς παρηκολούθουν τὴν φθορὰν τῆς περιουσίας των μέσα ἀπὸ τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον καταφύγει μετ' ὅλην τὴν οἰκονομικὴν ἐκκένωσιν των καὶ μετ' ὅλην τὴν κινητὰ πρᾶγματά των κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους. Ὁ μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι κατὰ ξηρὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν. Δι' αὐτό, μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, παρήγγειλεν εἰς τοὺς κτηματίας τῆς Ἀττικῆς νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ὅλος ὁ χῶρος ὁ μετὰ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐγένετο ἀπὸ πρόσφυγας. Ἐκεῖ ἦσαν ἀσφαλεῖς, διότι τὰ μακρὰ τεῖχη προεφύλαττον τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ ἀποδώσουν τὰ ἴσα εἰς τοὺς Λακεδαιμόνιους, ἔστειλαν τὸν στόλον των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐληλάται τὰ παράλια τῆς.

Ὁ Ἀρχίδαμος δὲν παρέτεινεν ἐπὶ μακρὸν τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Μόλις ἤρχισαν νὰ λείπουν αἱ τροφαί, ἐγκατέλειψε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπίσης, ἀφοῦ ἐληλάτησε τὰ εὐφωρότερα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἐπανάπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέρασε τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν μετ' ἐπιμέλειαν τοῦ δημοσίου τοὺς πρῶτους νεκροὺς τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ σύμφωνα μετ' ἀρχαίαν ἔθιμον ἔπρεπε κατὰ τὴν ταφὴν νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τιμὴν των ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀνὴρ με

γενικὴν ὑπόληψιν καὶ κύρος, ὥρισθῃ ὁ Περικλῆς νὰ εἴπῃ «ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα». Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τότε ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός, εἶναι πραγματικὸν ἀριστοῦργημα. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ὅπως λέγεται, ἀποτελεῖ ὕμνον πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των καὶ τὸν πολιτισμὸν των. «Μόνη, λέγει, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ ὅλας τὰς σημερινὰς πόλεις παρουσιάζεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐρευνητοῦ ἀνωτέρα τῆς φήμης της καὶ μόνη αὐτὴ οὕτε εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅταν ἔλθῃ ἐναντίον της, δίδει ἀφορμὴν νὰ ἀγανακτῇ, διότι κακοπαθεῖ ἀπὸ τοιοῦτους ἀσημάντους ἀνθρώπους, οὕτε εἰς τὸν ὑπῆκοον νὰ παραπονῇται, διότι τάχα κυβερνᾶται ἀπὸ ἀναξίους... Λοιπὸν χάριν τοιαύτης πόλεως αὐτοὶ ἐδῶ γενναίως μαχόμενοι ἐφονεύθησαν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν χρέος των νὰ μὴ τὴν ἀφήσουν νὰ χαθῇ, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ὅσους μένουσιν εἰς τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρει πρὸς χάριν της». (Θουκυδίδου, Περικλέους ἐπιτάφιος).

Τὸ δευτέρον ἔτος ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐληλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου.

Ἀλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸ μεγάλη συμφορὰ ἐπληξε τοὺς Ἀθηναίους. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λοιμός, ὅπως τὸν λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεδόθη εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ ξένον ἐμπορικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ συνωστισμός, ὁ ὁποῖος εἶχε δημιουργηθῇ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν χώρον καὶ τὰς ἀνθυγιεinas καλύβας, ὑπεβοήθει τὴν ἐξάπλωσίν της. Προσέβαλεν ὅλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας.

Ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος προσεβλήθη ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἐσώθη, τὸν περιγράφει μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. «Τόσον ἀσύνηδες ἦτο τὸ νόσημα, λέγει, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον, ὅπως τὰ πρόβατα, καὶ πολλοὶ ἔμενον ἄταφοι. Τὰ δὲ πτηνὰ, τὰ

ὅποια τρώγουν ἀνθρώπινα πτώματα, ἢ δὲν ἐπλησίαζον τοὺς ἀτάφους νεκροὺς, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολλοί, ἢ, ὅσα ἔφαγον ἀπὸ αὐτοῦ, ἐμολύνθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὰ πτηνὰ αὐτὰ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου ἐδρίσκοντο ἄταφα πτώματα». Ὁ λοιμὸς διήρκεσε μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις καθ' ὅλον τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμόν.

Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων. Θάνατος τοῦ Περικλέους.

Ὁ Ἀρχίδαμος ἐφοβήθη, μήπως προσβληθῇ ὁ στρατός του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν, καὶ ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἐξ ἄλλου ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγούς εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Ποτειδαίας. Ὁ στόλος ὅμως ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ κατάστασις ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θραυσίν τοῦ λοιμοῦ ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστικὴ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἠθικόν των. Εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν ὑπαίτιον τῶν συμφορῶν.

Ὁ Περικλῆς τότε συνεκάλεσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μὲ τὴν γνωστὴν ἀταραξίαν του ὠμίλησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὡς πατὴρ καὶ ὄχι ὡς ἀνώτατος ἄρχων. «*Ἄν ἡ πατρις εὐτυχῇ, εἶπεν, αἱ ἰδιωτικαὶ ἀτυχφαὶ θεραπεύονται, ἐνῶ οὐδεμία ἰδιωτικὴ εὐτυχία δύναται νὰ διατηρηθῇ, ὅταν ἡ πατρις περιέλθῃ εἰς δυστυχίαν. . . .*” Ὅταν λοιπὸν ἡ μὲν πατρις ἡμπορῇ νὰ βαστάσῃ τὰς συμφορὰς τῶν πολιτῶν, ἕνας δὲ ἕκαστος μεμονωμένος πολίτης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ, πῶς δὲν ἐπιβάλλεται ὅλοι μαζί νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν καὶ νὰ μὴ μᾶς τρομάζουν αἱ ἀτομικαὶ κατοτυχφαὶ μας;»

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ λόγου ὑπῆρξε μεγάλη. Ἡ δυσφορία τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Περικλέους ἔπαυσεν, ἀλλὰ προσωρινῶς. Αἱ ταλαιπωρίαι τῶν ἀπὸ τὴν νόσον ἐμεγάλωνον καὶ ἡ ὀργὴ των ἐξέσπασε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Περικλέους, ἀπὸ τὸν ὅποιον τώρα ἀφῆρσαν τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ. Χωρὶς δυσφορίαν καὶ παράπονον ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔχασεν ἀπὸ τὴν νόσον

τοὺς δύο υἱοὺς του. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν συμφορὰν διετήρησεν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν του.

Ἡ ἀνικανότης τῶν διαδόχων τοῦ Περικλέους ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἀρχήν. Δὲν ἦτο ὅμως πλέον πεπρωμένον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν πατρίδα του. Προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν θανατηφόρον ἐπιδημίαν καὶ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 62 ἐτῶν.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἀνεπανόρθωτος συμφορά. Ὁ Περικλῆς, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς καὶ ρήτωρ. Μὲ τὰ προτερήματα αὐτὰ ἀπέκτησε μέγα κύρος, μὲ τὸ ὅποιον κατῴρθωνε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν πειθαρχίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν λαῶν. Καὶ ἐπετύγγανεν αὐτὸ χωρὶς καθόλου νὰ δεσμεύῃ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπώλειά του ἦτο βαρὺ πλήγμα διὰ τοὺς Ἀθηναίους.

Μετὰ τὸν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς των φιλοδοξίας. Ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας του, διὰ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐκλογὴν των εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο *δημαγωγοί*. Περίφημος *δημαγωγός*, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ὑπῆρξεν ὁ Κλέων, ἄνθρωπος ἐμπαθέστατος καὶ τυχοδιώκτης. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἶχε πλουτήσῃ ὡς βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων ὅμως διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ δημαγωγικὴν ἱκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐξακολούθησεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

Ἀποστασία τῆς Λέσβου. Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιῶται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ. Δὲν ἔμειναν ὅμως ἀργοί. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιδάμου ἐξεστρά-

τεύσαν κατά τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐπολιόρκησαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσεν ἡ Ποτείδαία καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (428 π.Χ.) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ Λέσβος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μυτιληναῖοι ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ παραδοθοῦν, διότι οἱ Σπαρτιάται δὲν κατόρθωσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Λέσβος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης ἐφάνη ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγριότης τοῦ Κλέωνος. Οὗτος προέτεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσουν ὅλους τοὺς ἐνήλικας Μυτιληναίους. Καὶ δὲν ἔγινε μὲν αὐτό, διότι ἐπεκράτησαν ἄλλαι φρονιμώτεραι γνώμαι, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν χιλίους αἰχμαλῶτους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Μυτιλήνης.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον οἱ Σπαρτιάται ἐκυρίευσαν μετὰ διετῇ πολιορκίᾳ τὰς Πλαταιάς καί, διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Θηβαίους, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγένετο διαρκῶς ἀγριώτερος.

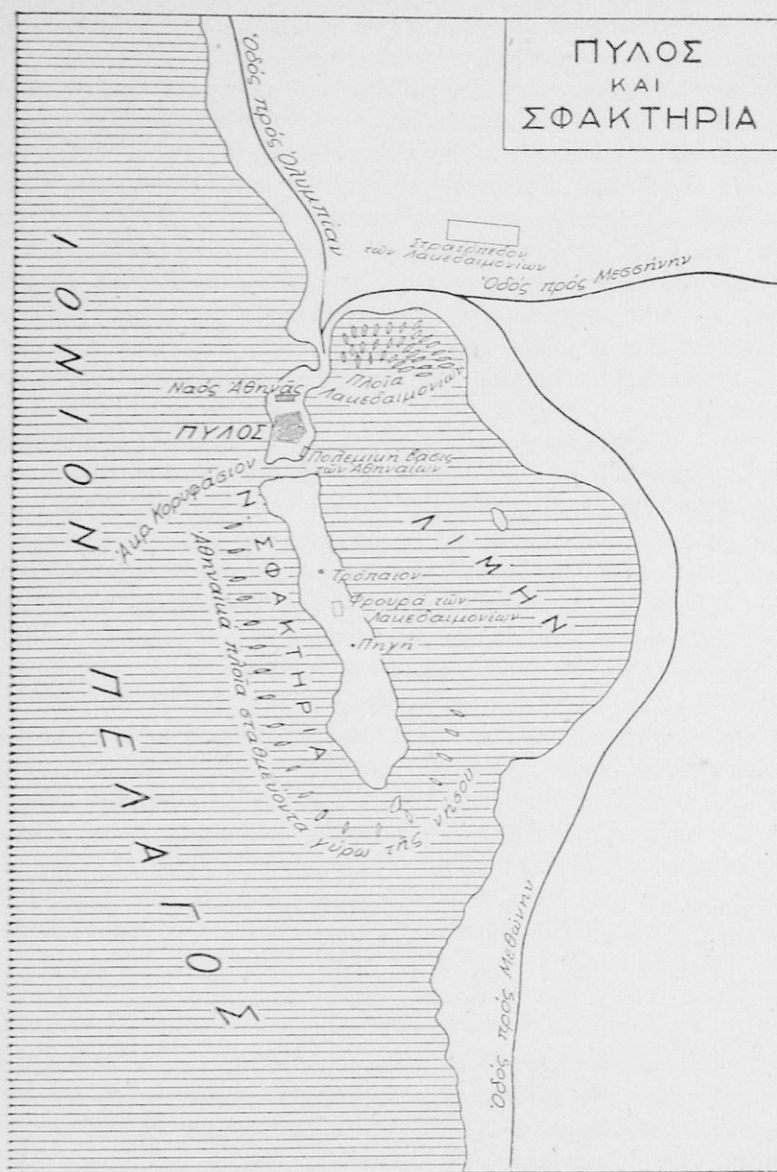
Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον τὸ σημαντικώτερον πολεμικὸν γεγονός ἐπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Πύλου καὶ τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ 425 π.Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατέπλευσε μὲ πέντε πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, ἀπεβίβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὠχύρωσε τὴν περιοχὴν. Ἐπειδὴ ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ Δημοσθένης ἐσχεδίαζε νὰ τὴν καταστήσῃ ὀρμητήριον, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστημένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους τῆς. Οἱ Σπαρτιάται ἀντελήφθησαν τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας του προέβαλε γενναίαν ἀντίστασιν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅχι μόνον κατόρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρ-

τιάτας, αλλά και έπολιόρκησε τούς 420 όπλίτας των εις την Σφακτηρίαν. Άρκετοι από τούς όπλίτας αυτούς άνήκον εις τας έπισημοτέρας οικογενείας της Σπάρτης. Διά τοϋτο οί Λακεδαιμόνοι προέτειναν εις τούς 'Αθηναίους ειρήνην, άλλ' αύτοί κατά συμβουλήν τοϋ Κλέωνος άπέρριψαν τας προτάσεις. Έπειδή όμως ή πολιορκία παρετείνεται, ό Κλέων έζήτησε νά άποσταλή ό ίδιος εις την Πύλον. "Έδωκε την υπόσχεσιν, ότι έντός 20 ήμερών ή θά έφόνευεν ή θά έφερεν εις τας 'Αθήνας αιχμαλώτους τούς άποκλεισμένους εις την Σφακτηρίαν Σπαρτιάτας. Όπως διηγείται ό Θουκυδίδης, οί 'Αθηναίοι έγέλασαν διά τας καυχαιολογίας τοϋ Κλέωνος, άλλ' έδέχθησαν την πρότασιν του. "Ηλπίζον ότι έδίδετο εύκαιρία « δυοῖν ἀγαθοῖν τοῦ ἑτέρου τεύξεσθαι, ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγῆσεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἢ Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι ».

Όταν ό Κλέων άπεβιβάσθη εις την νήσον, εϋρεν όλα έτοιμα διά την έπίθεσιν από τόν στρατηγόν Δημοσθένην. Οί Σπαρτιάται έκυκλώθησαν από παντοϋ και δέν ύπήρχεν έλπίς νά διαφύγουν. Δι' αύτό έπολέμησαν μέν γενναίως, αλλά τέλος ήναγκάσθησαν νά παραδοθοϋν. Τοιουτοτρόπως ό Κλέων έντός 20 ήμερών μετέφερεν εις τας 'Αθήνας κατά την υπόσχεσιν του τούς 292 έπιζήσαντας Σπαρτιάτας όπλίτας της Σφακτηρίας. Από τότε ό τυχοδιώκτης δημαγωγός έγινε παντοδύναμος. Οί Σπαρτιάται δέν έτόλμησαν πλέον νά εισβάλουν εις την 'Αττικήν, διότι οί 'Αθηναίοι ήπειλησαν ότι, άν συνέβαινε τοϋτο, θά έθανάτωνον τούς αιχμαλώτους.

ΝΙΚΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ.

Άπό την δύσκολον θέσιν, εις την όποιαν εύρέθη ή Σπάρτη μετά την πτώσιν της Σφακτηρίας, έξήγαγε την πατρίδα του ό χρηστός, γενναίος και εξαίρετος στρατηγός Βρασίδας. Οϋτος, διά νά άπομακρύνη τούς 'Αθηναίους από την Πελοπόννησον, έσκέφθη νά μεταφέρη τόν πόλεμον εις την Μακεδονίαν. Με την μοναδικήν διά Σπαρτιάτην ρητορικήν του ικανότητα έπεισε τούς έφόρους νά τοϋ αναθέσουν την εκτέλεσιν τοϋ τολμηροϋ του σχεδίου.

Ὁ Βρασίδης ἐπέρασε μὲ ὀλίγας δυνάμεις τὴν ἀνατολικὴν στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἦν ὠθῆ μετὸν βασιλέα Περδίκκαν, φίλον τῶν Σπαρτιατῶν. Μὲ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ ὁ Βρασίδης ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Τέλος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ναύαρχος τότε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ πλεύσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψίν της. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἀναπολόγητον εἰς θάνατον. Ὁ Θουκυδίδης διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ὑπεβλήθη εἰς ἐκούσιαν ἔξορίαν.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἄφιξίν του οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἰδίαν ὁμῶς τύχην εἶχε καὶ ὁ στατηγὸς Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμὰς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι ἀρχηγοὶ Βρασίδης καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίου, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης. Αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαί, διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον ἐξαντληθῇ ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται τὸ 421 π. Χ. ἐκλείσαν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδοθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη αὕτῃ ἐγίνε μὲ τὴν μεσολάβησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Νικίειος εἰρήνη.

Ὁ Νικίας.

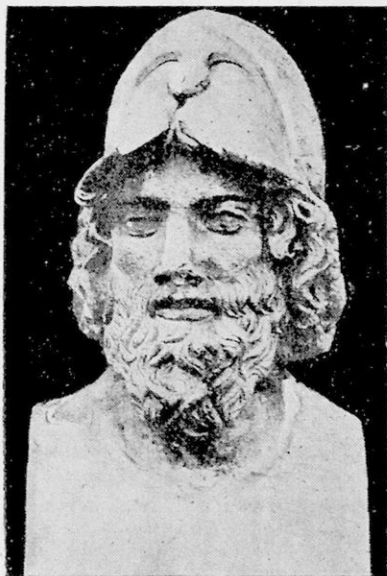
Ὁ Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ἠύξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἐγίνε ν ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Νικίας ἦτο πολίτης ἐνάρετος καὶ συνετός. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ δημοσίᾳ ζωὴ του ἦτο ἄμεμπτος. Ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ἡσθάνετο βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν προγονικὴν θρησκείαν. Καίτοι πλούσιος διῆγε βίον ἀπλοῦν καὶ λιτόν. Ἡ νομιμοφροσύνη, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἦσαν ὑποδειγματικά. Ἄλλ' ὑπεράνω ὅλων τῶν ἀρετῶν του διέλαμπεν ἡ φιλογερὰ φιλοπατρία του. Ὅνειρον ὅλης τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ διατήρησις « τοῦ μεγάλου ὀνόματος τῶν Ἀθηνῶν », ὅπως συνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ κατὰ τὰς ἀτυχίας τῆς πόλεως « ἡ ἐπανόρθωσις τῆς πεπτωκυίας δυνάμεως αὐτῆς ». Ὁ Νικίας εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας τῶν ὁποίων ἐπαινεῖ τὸν χαρακτήρα ὁ Θουκυδίδης: « Ἡ ὅλη διαγωγή, λέγει, τοῦ Νικίου ἦτο κανονισμένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὴν χρηστότητα ».

Ὡς στρατηγὸς διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ἀπέλαυε γενικῆς ὑπολήψεως. Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἠγαπᾶτο, διότι ὑπεβάλλετο μαζί των εἰς τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ τὰς αὐτὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις. Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε χαρακτήρα ἡπιον καὶ ἄτολμον, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ἀντιπάλου Κλέωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο βιαιότατος καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὰ εὐτελέστερα μέσα, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ σωφροσύνη τοῦ Νικίου δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὴν ταραχώδη ἐποχὴν, μὲ τὴν ὁποίαν συνέπεσεν ἡ ἀνάμειξις του εἰς τὴν πολιτικὴν.

Ὁ Νικίας εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας νὰ δεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπεβλήθη ἡ πολιτικὴ του, εἰς τὴν ὁποίαν ὠφείλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη. Ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἦτο ἀπλῶς μία ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν μετ' ὀλίγον οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ καταφέρονται κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἀρχηγὸς των ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ μὲ ὠραῖον παράστημα, εὐφυῆς καὶ δραστήριος ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐλαττωμάτων, ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν. Ὁ πατήρ του Κλεινίας κατήγετο ἀπὸ τὸ μυθικὸν γένος τῶν Αἰακιδῶν, ἡ δὲ μήτηρ του Δεινομάχη ἀπὸ τοὺς Ἀλκμεωνίδας καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους. Πολὺ ἔνωρίς ἔχασεν ὁ Ἀλκιβιάδης τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνέας (446 π.Χ.), καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς.

Ἀλκιβιάδης

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἰδιαιτέρως συνεδέθη μὲ τὸν Σωκράτην, ὁ ὁποῖος ὅμως, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς του, πολὺ ὀλίγον ἐπέδρασεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτηῖρα τοῦ μαθητοῦ του. Μὲ τὴν λαμπρὰν μόρφωσιν, τὴν εὐφυΐαν, τοὺς εὐγενεῖς τρόπους καὶ τὴν ὡραιότητά του ἐγοῆτευσεν ὅλους. Ἦτο γενναιόδωρος μέχρι σπατάλης, καταδεκτικὸς καὶ πειστικὸς εἰς τοὺς λόγους του. Εἶχεν ἀποκτήσει τόσην συμπάθειαν εἰς τὸ πλῆθος, ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος,

«οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι ἦνθιι ἡ δόξα αὐτοῦ μετ' εὐνοίας καὶ τιμῆς, ἐπεὶ καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἔνια πολλάκις χάριν εἶχε».

Ἀλλ' εἶχεν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Χάριν τῶν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων του ἐγίνεν ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν χωρὶς νὰ πιστεύῃ εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ἐνῶ ἦτο καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὅπως καὶ ὁ Νικίας, ἐν τούτοις ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπογραφήν της ἐκήρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέ-

μου. Ἐφαντάζετο, ὅτι θὰ ἐδίδοτο εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν καὶ ὄνομα. Μὲ τὴν ἀλλοπρόσαλλον πολιτικὴν καὶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του ὠδήγησε τὴν πατρίδα του εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔλειπεν ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ συγχρόνου του πολιτικοῦ Νικίου.

5. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας.

Ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιάται διὰ τὴν νεαρὰν κυρίως ἡλικίαν του δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Νικίαν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινεν ἐχθρὸς τῶν. Διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ, ὅταν ἐξελέγη στρατηγὸς (420 π.Χ.), συνενόηθῃ μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοὺς Ἀργεῖους, Ἀρκάδας καὶ Ἡλείους, μὲ σκοπὸν νὰ προσβάλλῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ἰδίαν της χώραν. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοιούτοτρόπως τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐματαιώθησαν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία αὐτὴ δὲν ἐσωφρόνισε τὸν φιλόδοξον πολιτικόν. Διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸ γόητρόν του, ἔβαλε τῶρα εἰς τὸν νοὺν τολμηρότερα σχέδια καὶ περιέμενε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν των πρὸς δυσμὰς. Τοὺς προσεῖλκυεν ἰδίως ἡ ἐπικαιρὸς θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἑλληνικὰς ἀποικίας της, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον αἱ Συρακοῦσαι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν των σπουδαιότατα ἑλληνικὰ κέντρα τῆς δύσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλείετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο ὑποχείριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτὸ σχέδιον. Ἐφαντάζετο, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον

θά άνεδεικνύετο ό μεγαλοφυέστερος πολιτικός τών 'Αθηνών μέχρι τής έποχής του. Καί ή εύκαιρία δέν έβράδυνε νά παρουσιασθί.

Είς τήν Σικελίαν είχον άρχίσει έχθροπραξίαι μεταξύ τής πόλεως 'Εγέστης καί τοῦ Σελινουίντος. 'Επειδή οί Συρακούσιοι έβοήθουν τοὺς Σελινουντίους, οί 'Εγεσταίτοι έζήτησαν τήν συνδρομήν τών 'Αθηναίων. 'Ο 'Αλκιβιάδης ύπεστήριξε θερμώς τήν αίτησιν τών 'Εγεσταίων, τήν όποίαν οί φρονιμώτεροι 'Αθηναίοι καί πρό πάντων ό Νικίας απέκρουον. Μεταξύ τών άλλων, όπως διηγείται ό Θουκυδίδης, ό Νικίας έτόνισε τόν μέγιστον κίνδυνον, τόν όποίον θά διέτρεχον, άν άπετύγχανον είς τήν μακρινήν αύτήν έπιχείρησιν. « *Αν πάθωμεν, είπε, κάποιαν σοβαράν ήτιαν, θά μάς έπιτεθοῦν οί έχθροί άμέσως. Αὐτοί ήναγκάσθησαν νά κάμουν ειρήνην, διότι έπαθον κατά τόν πόλεμον μεγαλύτερας συμφοράς άπό τās ιδικάς μας. 'Επειτα ύπάρχουν άρκετοί όροι τής ειρήνης άμφισβητούμενοι...* » *Αν διχάσωμεν τās δυνάμεις μας, είναι πολὺ πιθανόν νά μάς έπιτεθοῦν μαζί με τοὺς Σικελιώτας...* » *Ας άπαντήσωμεν λοιπόν είς τοὺς 'Εγεσταίους ότι, όπως ήρχισαν τόν πόλεμον με τοὺς Σελινουντίους χωρίς τοὺς 'Αθηναίους, έτσι πρέπει μόνοι των καί νά τόν τελειώσουν. 'Ημεῖς δέ είς τό έξής νά μὴ κάμνωμεν συμμάχους, όπως συνηθίζομεν, εκείνους, τοὺς όποίους θά βοηθήσωμεν, άν άτυχήσουν, ενώ δέν πρόκειται νά ώφεληθώμεν τίποτε άπ' αὐτοὺς είς περίπτωσιν ανάγκης* ». 'Αλλ' οί φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δέν έπεισαν τοὺς 'Αθηναίους. 'Η γοητεία καί τὰ άπατηλά έπιχειρήματα τοῦ 'Αλκιβιάδου τοὺς παρέσυραν καί χωρίς νά σκεφθοῦν τοὺς κινδύνους άπεφάσισαν τήν έκστρατείαν.

Ἡ έκστρατεία τής Σικελίας. Φυγή τοῦ 'Αλκιβιάδου.

'Αφοῦ ή μεγάλη άπόφασις είχε ληφθί, οί 'Αθηναίοι ήρχισαν νά όργανώνουν τήν έκστρατείαν με ζήλον καί ένθουσιασμόν. 'Αμέσως έξέλεξαν στρατηγοὺς τόν 'Αλκιβιάδην, τόν Λάμαχον καί τόν Νικίαν. Είναι πράγματι συγκινητική ή δήλωσις τοῦ Νικίου είς τήν έκκλησίαν τοῦ δήμου, ότι άναλαμβάνει τήν στρατηγίαν, έφ' όσον αύτό είναι τό θέλημα τής πατρίδος, καίτοι άντιτάσσεται είς τήν έκστρατείαν.

Ἄλλ' ἐνθ' αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέλος των, ἀπροσδόκητον γεγονὸς συνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρωίαν εὐρέθησαν κομμέναι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικραὶ τετράγωνοι στήλαι, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς τὴν κορυφὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὡς ὁδοδεῖκται. Ἐπ' αὐτῶν ἀνεγράφοντο ὁδηγίαι διὰ τοὺς διαβάτας καὶ συμβουλαὶ χρήσιμοι διὰ τὴν ζωὴν (*Μὴ φίλους ἐξαπάτα. Πορεύου δίκαια φρονῶν. Μὴ πᾶσι πίστευε. Ἀνιερὸν ἀργία κ.τ.λ.*).

Ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μεγάλη ἀσέβεια καὶ ὡς κακὸς οἰωνός διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ἡ βουλὴ προεκήρυξεν ἀμέσως ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐνόχων. Καὶ οἱ μὲν ἔνοχοι δὲν ἀνευρίσκοντο, ἀλλ' οἱ πολλοὶ ὑπώπτευον τὸν Ἀλκιβιάδην. Αὐτὸς ἐζήτησε νὰ διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις, οἱ ἀντίπαλοὶ τοῦ ὅμως ἐπέτυχον ἀναβολὴν τῆς δίκης, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῇ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία.

Ὁ στόλος μὲ τὴν ἄλλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους 415 π.Χ. Ὁ ἀπόπλους ἔλαβε μορφήν πανηγυρικὴν. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατευώδωσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμότερας εὐχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρισθῇ ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, συνηθροίσθησαν 134 τριήρεις, 5100 ὅπλιται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1500 Ἀθηναῖοι, 1300 μισθοφόροι ψιλοὶ καὶ

Στήλη Ἑρμοῦ

πλήθος ἄλλο φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. Ὅλοι αὐταὶ αἰδυνάμεις ἦσαν ἄριστα ἐξωπλισμένοι καὶ εἶχον ἄφθονα ἐφόδια.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυθύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν. Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολίαι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου
415 π.Χ. δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως αὐτοὶ ἤλπιζον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν. Ὁ Λάμαχος εἶχε τὴν γνώμην νὰ προσβάλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν πρῆγουμένως συμμάχους.

Ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἐξῆς. Εἰς τὴν νήσον κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἓν ἐκ τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων, ἡ Σαλαμινία. Εἶχεν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν Ἑρμῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πόλεως. Ἠκολούθησε μὲ τὴν ἰδικήν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καθ' ὁδὸν ὅμως ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκαναν ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του.

Τότε ἐφάνη ὁ διεστραμμένος νοῦς καὶ χαρακτήρ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους, ἐγίνε πολῦτιμος συνεργάτης τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἀφ' ἑνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ἱκανὸν στρατηγὸν μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκαταστάθουν εἰς αὐτὴν μονίμως.

Ἡ καταστροφή.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἐφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπολιόρκησαν στενῶς τὴν πόλιν. Οἱ Συρακούσιοι ἐπιέζοντο πολὺ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται

κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔστειλαν τὸν ἔμπειρο-
πόλεμον στρατηγὸν Γύλιππον μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων
ἀνδρῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Γυλίππου ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς
Συρακουσίους καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν των.

Ἀντιθέτως ἡ κατάστασις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθη-
ναίων ἐχειροτέρευε διαρκῶς. Ὁ στρατηγὸς Λάμαχος ἐφονεύθη,
ὁ δὲ Νικίας δὲν κατάρθωνε νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον κατὰ
τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις
αὐτὰς ὁ Νικίας συνέστησε δι' ἐπιστολῆς του εἰς τοὺς Ἀθηναί-
ους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν
ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν

Νόμισμα Συρακουσῶν

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὸ 413 π.Χ.

ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 5000 ὁπλίτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημο-
σθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πρά-
γματα διαρκῶς ἐχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθεσις,
τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἀπέτυχεν. Ὁ
ἀθηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανει-
λημμένους ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔγινε
τοιουτοτρόπως κρίσιμος. Μόνοι των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον
στόλον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν
τῆς νήσου. Οἱ Συρακούσιοι ἀντελήφθησαν τὰς προθέσεις των
καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τοῦ ὑποχωροῦντος ἀθη-
ναϊκοῦ στρατοῦ. Κατόπιν ἐξαιρετικῆς φθορᾶς καὶ ἀφαντάστου

κακοπαθείας οί δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοί ἤναγκάσθησαν νά παραδοθοῦν μέ τά λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατά μήνα 413. π.Χ. Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 413 π.Χ.

Ἀπό 40000 ἄνδρας μόλις 7000 εἶχον διασωθῇ. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακοῦσιοι, καί μετὰ αὐτῶν τόν Δημοσθένην καί τόν Νικίαν, καί ἄλλους ἔρριψαν εἰς τά λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπό τήν ἀποπνικτικήν ἀτμόσφαιραν, τὰς στερήσεις καί τὰς κακουχίας, οἱ περισσότεροι προσεβλήθησαν ἀπό ἀσθενείας καί ἀπέθανον. Ὅσοι ἔζησαν, ἐπωλήθησαν ἀργότερα ὡς δοῦλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατῴρθωσαν νά ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νά φέρουν τήν θλιβεράν εἶδησιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τό μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν ὁ Θουκυδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν: «οὐδέν ἐστιν, ὅ τι οὐκ ἀπώλετο».

6. ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεκελεικός πόλεμος. Ἀποστασία τῶν συμμάχων.

Ἀπό τήν ἄνοιξιν τοῦ 413 π. Χ. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν εἰς τήν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικός στρατός ὑπό τόν βασιλέα Ἀγιν εἰσέβαλεν εἰς τήν Ἀττικήν, ὡχύρωσε τήν Δεκέλειαν κατά τήν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐλεηλάτει τήν χώραν καί ἀπέκλεισε στενῶς τὰς Ἀθήνας ἀπό ξηρᾶς.

Εἰς τήν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἐφθασαν αἱ πληροφορίες διὰ τήν καταστροφὴν. Εἰς τὰς ἀρχάς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νά τὰς πιστεύσουν. Ἀλλ' ὅταν τὰ γεγονότα ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι κατῴρθωσαν νά φθάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μεγάλη ἀγωνία καί ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσυλλογίζοντο, τί ἔχασαν, ἔβλεπον, ὅτι εἶχον μείνει χωρὶς στρατὸν καί χωρὶς πλοῖα καί κατενόουν τὴν κρίσιμον θέσιν τῆς πατρίδος των. Ἐπὶ πλέον ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἤρχετο ἀπὸ τήν Σικελίαν ὁ νικητὴς καί θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσυλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἴσως καί οἱ σύμμαχοι κινηθοῦν εἰς ἀποστα-

σίαν έπωφελούμενοι τήν δύσκολον θέσιν των. Παρ' όλα αυτά οί 'Αθηναίοι δέν έχασαν όλως διόλου τό ήθικόν των. Μετά τήν πρώτην κατάπληξιν από τήν άνέλπιστον συμφοράν ήρχισαν άμέσως νέας έτοιμασίας. 'Υπεβλήθησαν εις περιορισμούς και δαπάνας και έντός όλίγου κατώρθωσαν νά άνασυγκροτήσουν τās δυνάμεις των. 'Η φιλοπατρία και ή άγάπη πρός τήν έλευθερίαν είχον ύπερνικήσει όλες τās δυσκολίας.

'Εν τούτοις ή θέσις των 'Αθηναίων έχειροτέρειε καθημερινώς. Οί Σπαρτιᾶται δέν περιωρίσθησαν εις τόν άποκλεισμόν τής 'Αττικής από τήν Δεκέλειαν. 'Ηρχισαν νά έτοιμάζουν ίσχυρόν στόλον, διά νά προσβάλουν τούς 'Αθηναίους και κατά θάλασσαν. Συγχρόνως έστειλαν τόν 'Αλκιβιάδην εις τά παράλια τής Μικρᾶς 'Ασίας, διά νά παρακινήση τούς συμμάχους των 'Αθηναίων νά άποστατήσουν και νά ταχθούν με τó μέρος των. Και πράγματι πολλοί από τούς σημαντικώτερους συμμάχους των 'Αθηνών εις τās νήσους του Αιγαίου πελάγους και εις τά παράλια τής 'Ιωνίας έγκατέλειψαν τούς 'Αθηναίους και εισήλθον εις τήν συμμαχίαν τής Σπάρτης.

'Αλλ' οί Σπαρτιᾶται έκαμαν και κάτι άλλο πολύ φοβερώτερον. Διά του σατράπου τής 'Ιωνίας και τής Καρίας Τισσαφέρνους συνενοήθησαν με τόν βασιλέα των Περσών, έγιναν σύμμαχοί του και άνεγνώρισαν τήν περσικήν κυριαρχίαν εις τās έλληνικάς πόλεις τής Μικρᾶς 'Ασίας. Εις άντάλλαγμα άνέλαβεν ό Τισσαφέρνης νά μισθοδοτῇ τά πληρώματα του σπαρτιατικού στόλου. Τοιουτοτρόπως οί Πέρσαι έπεμβαίνουν εις τόν έμφύλιον πόλεμον των 'Ελλήνων και ένισχύουν με χρήματα τούς Σπαρτιᾶτας. Πέρσαι και Λακεδαιμόνιοι ένώνονται, διά νά καταφέρουν τó τελειωτικόν κτύπημα κατά τής μεγάλης έλληνικής δυνάμεως των 'Αθηνών.

Ἀνάκλησις του 'Αλκιβιάδου εις τās 'Αθήνας.

Ό 'Αλκιβιάδης, τόν όποιον οί Σπαρτιᾶται έχρησιμοποίησαν, όπως είδομεν, διά νά άποστατήσουν τούς συμμάχους των 'Αθηναίων, έκίνησε μετ' όλίγον τās ύποψίας των. Τότε ό έξόριστος πολιτικός ήναγκάσθη νά καταφύγη εις τόν Τισσαφέρνην,

εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε καταστρεπτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐτόν, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νὰ εὐρίσκωνται εἰς διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο ἰσχυρότεραι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Σπάρτη, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νὰ ἐπιτύχῃ ἀπόλυτον ὑπεροχὴν. Συγχρόνως ὁ Ἀλκιβιάδης ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Σάμον. Εἶχε διαβεβαιώσει αὐτοὺς ὅτι θὰ ἀπέσπα τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θὰ τοὺς ἔκαμνε φίλους τῶν Ἀθηναίων. Μὲ τὴν ἐπέμβασίν των κατώρθωσε νὰ ἀνακληθῇ ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε γίνεи σοβαρὰ πολιτικὴ μεταβολή. Οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροή εἶχεν αὐξηθῇ μετὰ τὰ ἐπανελημμένα στρατιωτικὰ ἀτυχήματα, ἀνέκτησαν θάρρος καὶ μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλὴν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411 π.Χ.). Ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν γενομένην μεταβολὴν καὶ ἐπανάφερε τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἦθελε νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λάμψιν τοῦ νικητοῦ. Μὲ μικρὰν μοῖραν στόλου, τὴν ὁποίαν εἶχε συγκροτήσει μὲ χρήματα τοῦ Τισσαφέρνους, καὶ μὲ συνεργασίαν τῶν ἄλλων Ἀθηναίων στρατηγῶν εἶχεν 410 π.Χ. ἀρκετὰς ἐπιτυχίας κατὰ θάλασσαν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κύζικον τοῦ Ἑλλησπόντου κατεναυμάχησε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἔχασε καὶ αὐτὸν τὸν ναύαρχόν του, τὸν Μίνδαρον. Ἐπὶ πλέον κατέλαβε τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔγινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 407 π.Χ. ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἑξαλλον χαρὰν καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν στρατηγὸν αὐτοκράτορα, δηλαδὴ στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ ἰσχυρὸν στόλον ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ἡ τύχη ἔπαυσε πλέον νὰ τὸν εὖ νοῇ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Β' διώρισε σατράπην τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Κύρου, ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρνου. Ὁ Κύρος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἐβοήθει, ὅσον ἠδύνατο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχασε τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρνου.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλος σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀλκιβιάδου παρουσιάσθη. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου ἀνὴρ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγουμένους, ὁ Λύσανδρος. Μὲ τὴν στρατηγικὴν πεῖραν ὁ νέος Σπαρτιάτης ναύαρχος συνεδύαζε καὶ ἐξαίρετον διπλωματικὴν εὐστροφίαν.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν τοῦ Λυσάνδρου πολὺ ταχέως. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν μὲ αὐτὸν βορείως τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νότιον ἠττήθη. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲν ἔλαβε μέρος ὁ Ἀλκιβιάδης, διότι ἀπουσίαζεν εἰς ἄλλην ἀποστολήν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ ἀτυχήματος καὶ τὸν καθήρεσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασίν του ἐξέλεξαν δέκα στρατηγοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἱκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἀλκιβιάδου ὑπῆρξε σοβαρὸν σφάλμα τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν εἶχον ἄλλον ἀντάξιον αὐτοῦ στρατηγόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἐπανῆλθε πλέον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς ἰδιόκτητον ὠχυρωμένην περιοχὴν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 406 π. Χ. ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Μὲ ψυχικὸν πόνον ἐβλεπεν ὁ Καλλικρατίδας νὰ συνεχίζεται ὁ ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος σπαραγμὸς καὶ νὰ

τὸν ὑποθάλλουν μὲ χρήματα οἱ Πέρσαι. «Εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε, διότι κολακεύουν τοὺς βαρβάρους δι' ὀλίγα χρήματα» καὶ προσέθετεν ὅτι, ἂν ἐπιστρέψῃ σῶος εἰς τὴν Σπάρτην, θὰ καταβάλλῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ συμφιλίωσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας.

Ἐν τούτοις ὁ Καλλικρατίδας δὲν ἔδειξεν ἀδράνειαν εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πατρίς του. Εἶχε μάλιστα εὐθὺς ἀμέσως σπουδαίαν ἐπιτυχίαν. Κατῶρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ναύαρχον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Κόνωνα μετὰ τῶν πλοίων του εἰς τὸν λιμένα τῆ Μυτιλήνης.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἔμαθον τὸ ἀτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἡτοίμασαν ταχέως 110 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ ἄλλας 40 συμμαχικὰς καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Λέσβον. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καλλικρατίδας ἄφησε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ ἐξέπλευσε μὲ τὰ ὑπόλοιπα 120 πλοῖα πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἀργινουσῶν, μετὰ τῆς Λέσβου καὶ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι **406 π.Χ.** ἐνίκησαν περιφανῆ νίκην. Μέγα μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κατεστράφη, ὁ ἴδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνίγη. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὁποῖοι ἐπολιόρκουν τὸν Κόνωνα, ὅταν ἔμαθον τὴν ἡτταν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κόνων ἠλευθερώθη, ἠνώθη μὲ τοὺς νικητὰς καὶ ὅλος μαζί ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἡμαύρωσαν τὴν νίκην των. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ στρατηγοὶ δὲν ἡδυνήθησαν λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγοὺς καὶ τοὺς νεκροὺς των. Κατηγορήθησαν ἔνεκα τούτου ἀπὸ τοὺς δημαγωγοὺς διὰ παράβασιν καθήκοντος καὶ ἀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ μικρὰν διαδικασίαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατεδικάσθησαν ὅλοι εἰς θάνατον πλην τοῦ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν. Εἰς τὴν

δραματικήν εκείνην περίστασιν ἐθαυμάσθη ἡ ἀφοβία καὶ ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τοῦ προεδρεύοντος τῆς ἐκκλησίας φιλοσόφου Σωκράτους, ὁ ὁποῖος ἀντετάχθη εἰς τὴν παράνομον καταδίκην τῶν στρατηγῶν.

Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινουσῶν κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου εἰς τὸν Λύσανδρον. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀπηγόρευεν ὁ νόμος νὰ ἐκλεγῇ ναύαρχος δύο φορές τὸ ἴδιον πρόσωπον, διώρισαν κατὰ τύπους ἄλλον ἀρχηγὸν τοῦ στόλου, ὡς ἐπιστολέα δέ, δηλαδὴ ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον.

Ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια, ἀλλ' ἀπέφευγε νὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Μὲ ἐπιδεξιούς ἐλιγμούς ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος κατῴρθωσεν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ νὰ προσορμισθῇ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Ἄβυδον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Λάμψακον, πόλεις ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠκολούθουν κατὰ πόδας τὸν Λύσανδρον καὶ ἠγκυροβόλησαν μὲ 180 πολεμικὰ σκάφη εἰς μίαν θέσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Αἰγὸς ποταμοί. Ἀπὸ ἐκεῖ ἰσχυραὶ μοῖραι τοῦ στόλου ἐξήρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Λύσανδρος ἤρκεϊτο νὰ παρακολουθῇ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀσχολίας των εἰς τὸ ἀγκυροβόλιόν των. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰς κινήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὰ κτήματά του, συνεβούλευσεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς νὰ ἀλλάξουν ἀγκυροβόλιον. Ἄλλ' αἱ συστάσεις του ἔμειναν ἄκαρποι· « αὐτοὶ γὰρ νῦν ἔλεγον στρατηγεῖν, οὐκ ἐκείνον ».

Τοιοιουτρόπως τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἀφ' ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καταπλεύσει εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, συνετελέσθη εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τὸ μεγαλύτερον δράμα ὁλοκλήρου

τοῦ πολέμου. Ἐνῶ τὰ πληρώματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἶχον ἀποβιβασθῇ καὶ ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς τὴν ξηράν, ὁ Λύσανδρος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέλαβεν ὁλόκληρον. Μαζί μὲ τὰ πλοῖα ἡχμαλώτισε καὶ τὰ πληρώματά των, τὰ ὅποια ἀνῆρχοντο εἰς 3000 ἄνδρας. Ἀλλὰ τὸ λαμπρόν του κατόρθωμα ἐκηλίδωσε μὲ ἀπάνθρωπον πρᾶξιν, διότι διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς συλληφθέντας αἰχμαλώτους.

Μόνον ὁ Κόνων μὲ δώδεκα πλοῖα κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Κύπρον. Ἐξέφυγεν ἐπίσης καὶ τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Πάραλος, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν τρομεράν ἀγγελίαν τῆς πρωτοφανοῦς καταστροφῆς.

Ἡ συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀνεπανόρθωτος. Ὁ μακροχόνιος καὶ καταστρεπτικὸς πόλεμος ἔληξε πλέον ὀριστικῶς.

Ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν νίκην του κατέπλεεν εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔμενον ἀκόμῃ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὑπεχρέωνε τὰς ἀθηναϊκὰς φρουράς καὶ τοὺς κληρούχους νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας. Συγχρόνως κατεκράτει τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μετέφερον ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου σῖτον εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθηναὶ θὰ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ὑποκύβουν εὐκολώτερον. Ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβε τὰς σπουδαιότερας πόλεις ἐκ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδὸνα, ἄλλας θρακικὰς πόλεις, τὴν Λέσβον καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς ἐγκαθίστα ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, τὰς λεγομένας δεκαρχίας, καὶ σπαρτιατικὴν φρουράν.

Ἀφοῦ ὁ Λύσανδρος ἐτακτοποίησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν, ἐπλεε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ 200 πολεμικὰ πλοῖα.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν.

Ἦτο νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν τρομεράν εἶδησιν. Ὅλοι οἱ Πειραιεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσηκώθησαν ἐπὶ ποδός. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα οὐδεὶς ἐκοιμήθη. Θρῆνοι καὶ κλαυθμοὶ ἐγέμιζον τὴν ἀτμόσφαιραν. « Δὲν

ἐπένθουν, λέγει ὁ Ξενοφῶν, μόνον τοὺς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺν περισσότερον ἀκόμη τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοῦ τῶν, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ πάθουν ὅ,τι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων».

Τὴν ἐπομένην ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἁγίς καὶ Πausανίας μὲ ὅλην τὴν πεζικὴν δύναμιν τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας ἀπέκλεισαν τὰς Ἀθήνας τελείως ἀπὸ τὴν ξηρὰν.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἄρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν πείναν ἐπληθύνοντο καθημερινῶς, ἤναγκάσθησαν νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως. Ἀλλ' ὁ Ἁγίς ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρμόδιος διὰ τὴν εἰρήνην καὶ συνέστησε νὰ σταλοῦν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαιμόνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπήκουσαν.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὅλοι οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν συνήλθον εἰς συνέδριον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς εἰρήνης. Κατ' αὐτὸ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιατὰι ὅμως «οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις τῆς Ἑλλάδος». (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά). Ὡδηγήθησαν δηλαδὴ οἱ Σπαρτιατὰι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαυχῶντο οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἠκολούθουν μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς: «πρὸς τὸ δόμοφυλον μέχρι νίκης δεῖ πολεμεῖν καὶ μὴ δι' ὀργὴν ἰδίαν τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διαφθεῖρειν» (Πλάτωνος Μενέξενος). Ἡ γνώμη τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερίσχυεν.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὅρους. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης, ὑπεχρεώθησαν 1) νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον τῶν ἐκτὸς 12 πλοίων, 3) νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξορίστων διὰ πολιτικὰ ἀδική-

ματα καὶ 4) νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν ὁπουδῆποτε πολεμοῦν.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Λύσανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίζῃ τὰ τείχη, ἐνῶ αὐλητρίδες ἐχόρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ἡ ὁποία ἔμενεν ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην θριαμβευτής. Ἔφερε μαζί του ἐκτὸς τῶν ἄλλων λαφύρων καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

7. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν μὲ τόσον πείσμα, ὥστε αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν χώραν, ὑπῆρξαν ἀνεπανόρθωτοι. Ὅλη ἡ μακρά, ἐπίπονος καὶ δημιουργικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν εἶχον καταβάλει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ἐξεμηδενίσθη. Οἱ ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἐδενδροτομήθη, σπουδαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ οἱ κάτοικοί των ἐξωντώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Μυριάδες ἄνθρωποι ἐξ ἄλλου ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Γενικῶς ἡ ὕλική φθορά τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἠθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότεραι. Οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὸν ἥρεμον χαρακτήρα καὶ τὰ ἀπαλά των ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ τόσον εἶχον ὀξυνθῇ τὰ πάθη, ὥστε καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρσύρθησαν εἰς ἀγριότητας, αἱ ὁποῖαι ἐκηλίδωσαν τὸν πολιτισμὸν των. Ἐλησμόνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν, τοὺς κοινοὺς κατὰ

τῶν Περσῶν ἀγῶνας καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντως τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὠραίας των χώρας. Δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς θεοὺς οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους. Φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους, πωλοῦν ὡς δούλους Ἕλληνας, καταστρέφουν ἐκ θεμελίων πόλεις καὶ γενικῶς διαπράττουν κακουργήματα ἀνάξια τῶν παραδόσεών των. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος, τὸν ὅποιον ἀκολουθοῦν. Ὁ Θουκυδίδης περιγράφων τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, λέγει τὰ ἑξῆς: «*Συνέβησαν ταῦτα, καθόσον οὐδὲν μέσον συμφιλιώσεως τῶν ἀντιπάλων ὑπῆρχεν, ἀφοῦ οὔτε οἱ λόγοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδοντο, ἐτηροῦντο, οὔτε οἱ ὅρκοι ἐνέπνεον φόβον, ἀλλ' ὅλοι γενικῶς, ὅταν συνῆπτον συμφωνίαν, ὑπελόγιζον μᾶλλον ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τηρηθῶν τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάμβανον ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέτρα των, διὰ νὰ μὴ πάθουν κακὸν ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ παραβίασίν των*».

Ἐφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτο σημεῖον ταπεινώσεως οἱ Ἕλληνες, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξύ των ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους μὲ περσικὰ χρήματα.

Αὐτὰς τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς συμφορὰς ἐπεσώρευσε εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐν τούτοις διετήρει ἀκόμη τὸ ἔθνος ἀρκετὴν ζωτικότητα, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐξήντηλε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς ἄλλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ παρέσυρεν ἐκ νέου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ φθόνος μεταξύ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων.

Ὑπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν ἐλληνισμόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὅποιοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμόν, πρὸ τοῦ ὁποίου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἐλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. Ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἀκόμη χρόνους ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τῶν ἡρώων καὶ ὁ ἀσυγκράτητος πόθος πρὸς ὑπεροχὴν ἐδημιούργει ὀξείας ἀντιθέσεις καὶ ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι παρῆλθον τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴδια ἐλαττώματα ἐβάρυνον τοὺς προγόνους μας καὶ κατὰ τοὺς ἱστορι-

κούς χρόνους. Είς αυτά ακριβῶς ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι δὲν κατῴρθωσαν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ ἀποτελέσουν ἐνιαῖον κράτος μὲ κοινὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὅποιοι ὠδήγησάν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτελεῖ διδακτικώτατον μάθημα δι' ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἄμιλλα μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν καὶ ὁδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.

8. Η ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἠκολούθησε μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὀφείλετο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως ὅμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι διηύθυνον κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας του.

Ὁ Μιλτιάδης πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ἔθεσεν εἰς τὸν Μαραθῶνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του.

Ἀλλ' αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μοναδικὴν τύχην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὑπότχισαν πράγματι νὰ γεννήσουν ὄχι μόνον ἓνα, ἀλλὰ σειρὰν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς προσέθετε κατὰ εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθῆνας ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον, ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν ἀργότερα διέξοδον πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας εἰς τὸν ἐπιχειρηματικὸν νοῦν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἄλλος ὀνόμαστος Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἐστερέωσεν.

Ὁ Ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων ἠύξησε τὴν ναυτικὴν δύναμιν, διότι προσέθεσεν εἰς αὐτὴν τὰς

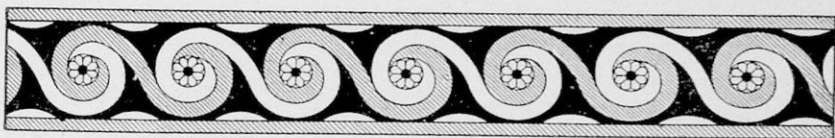
νησιωτικές και τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του.

Ὅταν μετὰ τὸν θάνατον ὅλων αὐτῶν τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν ἢ διοικήσεις τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους, ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Τὸ λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν περίφημον Ἑπιτάφιόν του. «Ὅ,τι ἐδημιουργήθη πέραν ἀπὸ τὴν κυρίαρχον θέσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πατέρες μας, τὸ ἀνεπτύξαμεν οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι εὐρισκόμεθα ἀκόμη σήμερον εἰς τὴν ὄριμον περιήπου ἡλικίαν, καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν μας καθ' ὅλα, ὥστε καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἔχῃ πλήρη αὐτάρκειαν». Ὅλοι οἱ πολῖται αἰσθάνονται τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος των. Ἡ κοινωνικὴ, πνευματικὴ, καλλιτεχνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἄνθησιν, ἡ ὁποία ἔδωκε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρῶτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

Τοιοιουτρόπως Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Κίμων, Περικλῆς ἔγιναν οἱ πρωτεργάται τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐκλείπουν αἱ μεγάλαι φυσιογνωμίαι μὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν, τὸν ἐξοχὸν νοῦν, τὸν ἀκέραιον χαρακτήρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοὶ συμφεροντολόγοι, αὐθάδεις ἐγωισταί, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἠθικὰς ἀρχάς, ἄνθρωποι μὲ ἓνα λόγον φαῦλοι. Αὐτοὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, διέλυσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ προητοίμασαν τὴν παράδοσιν τῆς πατρίδος των εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ τοὺς κυβερνοῦν εὐφυεῖς, ἱκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἠθικοὶ ἄνδρες! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὀδηγοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλουργίαν, ἐξασφαλίζουν τοῦλάχιστον εἰς αὐτοὺς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν προκοπὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι. Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἡ μόνη κυρίαρχος δύναμις. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη πολιτικὴ πράξις τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν εὐτυχῆ δι' αὐτὴν τερματισμὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο νὰ μεταβάλῃ τὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παντοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας καὶ ἐγκατέστησαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστελλον ἐπίσης εἰς κάθε σύμμαχον πόλιν Σπαρτιάτην διοικητὴν, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο ἄρμοστής, καὶ τὰς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν φόρον μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἔδιδον ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν καὶ ὑπέστησαν θυσίας διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Σπάρτη, δὲν ἐβράδυναν νὰ μετανοήσουν. Πολὺ ταχέως ἐνόησαν, ὅτι ἔπесαν εἰς νέον ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ὀλιγαρχικοὺς μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θέλει

νά καταρτίσῃ τὸν νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς πολιτείας, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἄλλ' αὐτοὶ μόλις κατέλαβον τὴν ἀρχήν, διώρισαν 500 βουλευτὰς ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεστέρους ὀλιγαρχικοὺς καὶ ἀντικατέστησαν ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχάς, ὅπως ἤθελον. Τοιοῦτοτρόπως ἀντὶ τῶν νόμων ἐκυβέρνησα ἡ αὐθαίρετος θέλησις τῶν ὀλίγων.

Διὰ τὴν ἀρχὴν τῶν οἱ τριάκοντα, ἐχρησιμοποιοῦν ἐκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, τὴν ὁποίαν ἐγκατέστησεν ὁ Λύσανδρος, καὶ σῶμα ἱππέων ἀπὸ ὀλιγαρχικοὺς τῆς ἀρεσκείας τῶν. Συγχρόνως ἐπέδωξαν νὰ ἐπιβληθῶν μὲ τὴν τρομοκρατίαν, τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν σφαγὴν. Κάθε πολίτην, ὁ ὅποιος δὲν ἐνέπνεεν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, τὸν ἐφόνευον. Δὲν ἔκαμνον διάκρισιν μεταξὺ πλουσίων ἢ πτωχῶν, δημοκρατικῶν ἢ ὀλιγαρχικῶν, ἐντοπίων ἢ ξένων. Ὅπως λέγει ὁ Ἰσοκράτης « εἰς διάστημα τριῶν μόνον μηνῶν ἐθανάτωσαν χωρὶς καμμίαν διαδικασίαν περισσοτέρους ἀπ' ὅσους ἐδίδασεν ἡ πόλις καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δημοκρατίας » (Ἰσοκράτους Πανηγυρικός). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς τῶν οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1500 πολίτας, ἐνῶ πολλοὺς ἄλλους ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Διὰ τὰ βίαια μέσα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν ἐναντίον τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὰς φρικιαστικὰς κακουργίας τῶν ὠνομάσθησαν τύραννοι. Ἡ τρομοκρατία τῶν τριάκοντα ἐφθασεν εἰς τὴν ἀποκορύφωσίν της, ὅταν ὁ σημαντικώτερος καὶ αἰμοβορώτερος ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ Κριτίας, ἐθανάτωσε καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά του Θηραμένην.

Ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι εἴτε ἐξωρίσθησαν εἴτε μόνοι τῶν ἐγκατέλειψαν τὰς Ἀθήνας ὡς δημοκρατικοί, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Θήβας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ὁ ὅποιος εἶχε διακριθῇ ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Θρασύβουλος δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Πρὸς τοῦτο ὥρ-

γάνωσε δύναμιν ἐξ 70 ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ἀνδρειοτέρους ἐξορίστους καὶ μὲ αὐτοὺς κατέλαβε τὴν Φυλὴν, ὄχυρόν φρούριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος.

Οἱ τριάκοντα ἐπετέθησαν μὲ ἀρκετὴν δύναμιν κατὰ τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ δύναμις τῶν δημοκρατικῶν ἐδεκαπλασιάσθη καὶ μὲ αὐτὴν ὁ Θρασύβουλος ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κριτίας ὤρμησεν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη. Τότε οἱ ἴδιοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καθήρεσαν τοὺς τριάκοντα, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐν τῷ μεταξύ εἰς βοήθειαν τῶν ὀλιγαρχικῶν, δὲν ἤκουσαν τὰς συστάσεις τοῦ Λυσάνδρου νὰ προσβάλουν τοὺς δημοκρατικούς. Προετίμησαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο μερίδων. Χάριν αὐτῆς ἐδέχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν οἱ τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὅταν ἀποκατεστάθῃ ἡ τάξις εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ ὁ Θρασύβουλος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν. Ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ ἦτο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Κατόπιν ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανάφερε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα διήρκεσε μόνον ὀκτῶ μηνάς, ἡ δὲ κατάλυσίς τῆς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ταπείνωσις τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας.

Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι. Ἡ Κύρου Ἀνάβασις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι κατῴρθωσαν, ὅπως εἶδομεν, νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν τῶν Περσῶν καὶ νὰ λαμβάνουν ἀπὸ αὐτοὺς χρήματα. Ἐν τούτοις μεταξύ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως δὲν ἐβράδυνε νὰ δημιουργηθῇ ἐχθρότης. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν ἔδωκεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου Β', βασιλέως τῶν Περσῶν.

Τὸ ἔτος 404 π.Χ. ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὁ ὁποῖος

τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κύρον τὸν νεώτερον, σατράπην τῆς Λυδίας. Ὁ Κύρος ἐσκέφθη νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἐβάσιζε κυρίως εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ Πέρσαι τῆς σατραπείας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Πράγματι δὲ εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ πολεπονησιακοῦ πολέμου ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως νὰ τὸν βοηθήσουν κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὁ Κύρος εἶχε κυρίως ἀνάγκην δυνάμεων κατὰ ξηράν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν δοκιμασμένην ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην λόγῳ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ ἄνθρωποι εἶχον μείνει χωρὶς ἐργασίαν ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν οἷονδήποτε ὡς μισθοφόροι. Ὁ Κύρος λοιπὸν συνήθροισεν ἐξ αὐτῶν 13000 μαχητὰς μὲ ἰδικοὺς τῶν ἀρχηγούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Σπαρτιάτης Κλέαρχος. Μὲ τὴν δύναμιν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν μύριοι, καὶ μὲ 100000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριαῖον ἐξεκίνησεν ὁ Κύρος ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἀνοιξιν τοῦ 401 π.Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος Κύρου Ἀνάβασις.

Ὁ Ἀρταξέρξης ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρνην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας. Κατὰ τὴν μάχην (Σεπτέμβριος τοῦ 401 π. Χ.) ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τοὺς ἀπέναντί των παρατεταγμένους βαρβάρους, ἀλλ' ὁ Κύρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ὁ Ἀρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὄπλα, αὐτοὶ ὅμως ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσίν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις ἑνὸς ἀπλοῦ Ἀθηναίου μισθοφόρου εἰς τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως: «*Ἡμεῖς, εἶπε, δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν στιγμήν τίποτε ἄλλο ἀγαθὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄπλα καὶ τὴν ἀνδρείαν μας. Λοιπὸν ἂν*

κρατήσωμεν τὰ ὅπλα μας, νομίζομεν, ὅτι ἡμποροῦμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἀνδρείαν μας. Ἄν ἀντιθέτως τὰ παραδώσωμεν, ἔχομεν τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ χάσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Μὴ φαντάζεσαι ἐπομένως, ὅτι θὰ παραδώσωμεν εἰς σὰς τὰ μόνα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν» (Ξενοφώντας Κύρου Ἀνάβασις).

Ἡ κάθοδος τῶν μυρίων.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως ἐσκέφθησαν, ὅτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ Πέρσαι προσεποιήθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ τοὺς διευκολύνουν εἰς αὐτό, ἕως ὅτου ὁ Τισσαφέρνης κατῴρθωσε μὲ δόλον νὰ φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφών, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ἰδιώτης τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ἐνεθάρρυνε τὸν ἀπηλπισμένον στρατὸν τῶν μυρίων μὲ λόγους πατριωτικοὺς καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν του. Κατὰ συμβουλὴν του ὁ στρατὸς ἐξέλεξε νέους στρατηγούς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἤρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Αὕτη εἶναι ἡ πολυθρύλητος κάθοδος τῶν μυρίων. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ξενοφώντος οἱ μύριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἄγνωστον χώραν πολεμοῦντες πρὸς τὸ δριμύτατον ψυχρὸς, τὴν πείναν, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔφθασαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π. Χ. εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσυνέχισαν παραλιακῶς τὴν πορείαν, ἔφθασαν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον περίπου 9000. Ἀπὸ τὴν Θράκην οἱ ἐναπομείναντες 6000 ὑπὸ τὸν Ξενοφώντα ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ Θίβρωνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρνους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν μυρίων νὰ διέλθουν μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς περσικῆς αὐτοκρα-

τορίας απέδειξεν, ὅτι, καίτοι ἀκόμη διετῆρει αὕτη τὴν παλαιὰν ἔκτασιν τῆς, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Ἐπιστοποίησε προσέτι, τί θὰ ἡδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν εὕρισκεν ἱκανὸν ἀρχηγὸν νὰ τὸ ἐνώσῃ, νὰ τὸ ὑποβάλλῃ εἰς πειθαρχίαν καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ μὲ τὸ παράδειγμά του θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Δι' αὐτὸ ἔμεινεν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς τὸν ὁποῖον κυρίως ὠφείλετο τὸ θαῦμα τῆς καθόδου τῶν μυρίων.

Πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Περσῶν.

Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ Ἀγησίλαος.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐσκέφθησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἐξασθένειαν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Δὲν ἐχρειάζετο παρὰ νὰ δοθῇ δι' αὐτὸ ἡ κατάλληλος εὐκαιρία. Καὶ πράγματι δὲν ἤργησεν αὕτη νὰ παρουσιασθῇ.

Ὁ Ἀρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρην, διώρισεν αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον πρωτύτερα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Ὁ Τισσαφέρνης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῇ μὲ τὸν Κῦρον. Οἱ Ἴωνες ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καὶ ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Πέρσου σατράπου, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Σπαρτιᾶται ὥς ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπως προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. Κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν στρατηγὸν Θίβρων αὐτὸν μὲ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Μὲ αὐτὴν ἠνώθησαν οἱ 6000 ἀπὸ τοὺς διασωθέντας μυρίους ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους. Ἀλλ' ὁ Θίβρων δὲν ἡδυνήθη νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον. Ἀντιθέτως μὲ τὴν ἀνικανότητά του προεκάλεσε τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέθεσε τὸ σπαρτιατικὸν γόητρον.

Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀντικατέστησαν μὲ τὸν στρατηγὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διπλωματικῆς του εὐστροφίας κατῴρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰολίδα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε γίνεи βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγισίλαος. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χωλὸς εἰς τὸν ἓνα πόδα, ἀλλ' εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀνέδειξαν ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο ἀπλοὺς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενής, φιλόνομος καὶ εὐπειθής εἰς τοὺς ἄρχοντας, στρατηγὸς ἑξοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνὴρ μὲ πανελλήνια αἰσθήματα.

Ὅταν ἔφθασαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀγισίλαος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 π.Χ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρην κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐξητύλισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρταξέρξου. Ὁ μέγας βασιλεὺς τόσον πολὺ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἡττας τοῦ Τισσαφέρνους, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας εὐεργεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρνους Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸν Ἀγισίλαον, συνωμολόγησε μαζί του ἐξάμηνον ἀνακωχὴν. Τὸν ἔπεισε μάλιστα νὰ στραφῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς ἐναντίον τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἦτο καὶ αὐτὸ δεῖγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ περσικοῦ κράτους.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Ἀγισίλαος καὶ ἐπλάττε μεγάλα καὶ τολμηρὰ σχέδια. Δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ ὠνειρεύετο νὰ καταλύσῃ ὅλως διόλου τὸ περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὁμως ἐναυάγησαν. Ὅτι δὲν κατῴρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὅπλων, τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Μὲ ἄφθονον χρυσόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατῴρθωσε νὰ συνενώσῃ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας.

Ὁ βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς πολιτικῆς τῆς εἶναι γενική. Καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι εἶναι πολὺ δυσηρεστοί. Καὶ στρέφονται ἐναντίον τῆς. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἀντίπαλοι τῆς Σπάρτης ἑλληνικαὶ πόλεις αὐξάνουν εἰς ἀριθμόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθαρῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρουσιάζονται τώρα ἐνισχυμένοι.

Αἱ Ἀθηναὶ ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των ἑστερεώθη καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπῆρχε πλέον ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκμηδενισθῇ τελείως. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος αἱ Ἀθηναὶ ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν λάμψιν των καὶ νὰ ἀσκοῦν γοητεῖαν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Οἱ Κορίνθιοι ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον αὐτοὶ προεκάλεσαν. Ὄταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ ὑποδουλωθοῦν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς.

Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἠνείχοντο αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης. Ἀντὶ τῆς βοηθείας, τὴν ὁποίαν ἀνέμενον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, διὰ νὰ συνενώσουν τὰς βοιωτικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, συνήντων περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν.

Τέλος τὸ Ἄργος, τὸ ὅποιον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν ὑπεροχὴν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους μόλις ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθραύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀρ-

γείοι εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἔχθρας τῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ἤθελον νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι τόσον τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς (395 π.Χ.).

Οἱ Σπαρτιάται πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. Καὶ 395 π. Χ. ἐλυπήθη μὲν οὗτος, διότι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐματαιώνοντο τὰ σχέδιά του, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

Ἡ μάχη τῆς Κορωνείας. Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης.

Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀλιάρτου οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατόν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀγησίλαος σπεύδει διὰ ξηρᾶς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, προχωρεῖ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέρχεται εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Καθ' ὁδὸν συνήντησε τὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος μετέβαινεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὅταν δὲ ὁ Δερκυλίδας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον μὲ χαράν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρώτας συγκρούσεις τῆς Κορινθίας 10000 μαχητάς, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲ ἀναστεναγμόν: « Φεῦ, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους » (Ξενοφώντας Ἀγησίλαος). Κατόπιν ἐξηκολού-

394 π. Χ. θησε τὴν πορείαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν (τέλος Αὐγούστου 394 π.Χ.) μετὰ 30 ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἠνωμένους συμμάχους εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν

εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ πέριξ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ ἑξ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἰφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσε στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποῦ ἦτο ἀρχηγός. Κατέστησεν αὐτὸν ἐλαφρότερον καὶ περισσότερον εὐκίνητον, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ δυσκινήτου στρατοῦ τῶν ὀπλιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλησίον τῆς Κορίνθου μὲ τοὺς πελταστὰς τοῦ ἐξώντωσεν ὁ Ἰφικράτης ὁλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπίπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς εἶχε καταφύγει, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ εὕρισκόμενος ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μὲ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (394 π. Χ.) καὶ τὰς κατέστρεψεν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατελύθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος Κόνων καὶ Φαρναάβας ἐπλευσαν μὲ ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον, ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ ἦλθον ἔπειτα διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρναάβας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κόνων ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

Προσέγγις Σπάρτης καὶ Περσῶν.

Οἱ Σπαρτιάται ἔβλεπον, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τόσων ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐβοήθουν χρηματικῶς οἱ σατράπαι τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθησαν νὰ συνεννοήθωσιν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων των. Ὁ

Ἄρταξέρξης μὲ δυσαρέσκεϊαν ἔβλεπε τὴν αὖξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν προσχώρησιν πολλῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν των. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν ναύαρχον Ἀνταλκίδαν, ὁ ὅποιος ἐφημίζετο διὰ τὴν πανουργίαν του. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο νὰ διαρρήξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.

Ὅταν ὁ Ἀνταλκίδας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὔρε σατράπην τῆς Ἰωνίας τὸν Τιρίβαζον, τοῦ ὁποῦ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Τιρίβαζος ἔδωκε χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδαν, διὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Διὰ νὰ δείξῃ μάλιστα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Κόνωνα, ὁ ὅποιος ὁμῶς κατῴρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐν τούτοις ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδίσταζεν ἀκόμη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς Σπάρτης.

Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει μὲ σοβαρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ πείσουν τὸν Ἀρταξέρξη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τοῦ Τιριβάζου ἐπέτυχεν ὁ Ἀνταλκίδας νὰ ἐκδώσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰρήνη αὕτη ἐκ 387 π.Χ. τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνταλκίδου, ὁ ὅποιος τὴν διεπραγματεύθη, ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος ἐπέστρεψαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης. Ὁ Ξενοφὼν διέσωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ του. Ἰδοὺ αὐτοί: « Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον, τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς

καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονομίους ἀφεῖναι, πλὴν Δήμον καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τοῦτοι πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασιν».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς βαρεῖς ὅρους τῆς περσικῆς συνθήκης. Μὲ αὐτὴν ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὅποιος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἑσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφοράς.

Ποία ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν φρονίμων Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ ἀτιμωτικῶν ἐγγραφον, μᾶς λέγει ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης. «Ἄλλοτε, λέγει, ἡμεῖς περιορίζαμεν τὰ ὅρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ καταβάλλουν μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ὁρίων του, καὶ τοῦ ἐθέταμεν φραγμοὺς εἰς τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν θαλασσῶν. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκεῖνος κανονίζει τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ αὐτὸς ἐπαγορεύει εἰς τὸν καθένα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον πὺν δὲν διορίζει καὶ σατράπας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἂν ἐξαιρέσωμεν αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξευτελισμὸς ὑπολείπεται; Μήπως δὲν διευθύνει ἐκεῖνος τὴν πολιτικὴν κατάστασιν; Δὲν κάνομεν δλόκληρον ταξίδι οἱ Ἕλληνες προκειμένου νὰ κατηγορήσωμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὥσάν νὰ ἦτο κυρίαρχός μας; δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὥσάν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του; Ὅταν πολεμοῦμεν ἀγρυπνοῦντες, δὲν στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν συνδρομὴν ἐκείνου, πὺν μὲ ὅλην τὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἐξώντωνεν, ἂν ἦτο δυνατὸν, ὅλους τοὺς Ἕλληνας; Λοιπὸν ἀφοῦ λάβουν ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄφιν τῶν οἱ Ἕλληνες, ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανθοῦν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ νὰ ἀποδώσουν μομφὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμόνιους, διότι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν τὸν (πελοποννησιακὸν) πόλεμον μὲ ἀντικειμενικὸν ὀρθὸν σκοπὸν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους εἰς τοὺς βαρβάρους» (Ἰσοκράτους Πανηγυρικός).

Ἄλλ' ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἐσταμάτησε

τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὁποῖαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἰδρύσει, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας τῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν ὁ Ἀρταξέρξης νὰ ἐπιβλέπῃ διὰ τὴν αὐστηράν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιᾶται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουν σύμμαχοί των, ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ὑπεχρέωσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

1. ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν καὶ ἰδίως κατὰ τὸν βοιωτικὸν πόλεμον ἐπέδειξαν ἀξιόλογα προτερήματα, θάρρος, τόλμην καὶ γενναιότητα. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐφάνησαν ἀκόμη καθάρωτερα, ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ παράβασιν τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π.Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ὀλυνθίους, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει ὁμοσπονδίαν μὲ τὰς γειτονικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς διατάξεις τῆς εἰρήνης καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅταν ὁ Φοιβίδας διέβαινεν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὰς Θήβας Λεοντιάδης ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας, ἄν- 382 π.Χ. θρωπος φιλόδοξος, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀμέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεον-

τιάδην. Συγχρόνως συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἴσμηνιαν. Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὖρον πρόθυμον φιλοξενίαν, ὅπως πρὸ εἴκοσι δύο ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξόριστοι εἰς τὰς Θήβας.

Ἡ καταπάτησις τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσεποιήθη, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε τὴν Καδμεῖαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμψε τὸν Ἴσμηνιαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοί, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, κατῴρθωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξὺ τῶν πατριωτῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐξαιρετικὴν γενναιότητα.

Ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι ἐξόριστοι Θηβαῖοι συνενοήθησαν μυστικῶς μὲ ὁμόφρονας εἰς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον κρυφίως ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχι- 379 π. X. γοὺς τῶν ὀλιγαρχικῶν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καδμεῖαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπαναστάται ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανεφέρον εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεστράτευσαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε ἀξιόλογον. Τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων εἶχε τώρα ἀναπτρωθῇ καὶ ἡ δύναμις των ἐντὸς τῆς Βοιωτίας ἐνισχύθη σημαντικῶς.

3. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπεινὴ ἵσχυς τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμα-

χίας, ή όποία είχε διαλυθή κατά τό τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αί περιστάσεις ἦσαν τώρα εὐνοϊκώτεραι. Αἱ ἑλληνικαί πόλεις ἤθελον νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καί ὡς μέσον δι' αὐτό ἐθεώρουν τήν συμμαχίαν των μέ τοὺς

Ἀθηναίους ἐντός τῶν διατάξεων τῆς Ἀνταλκιδείου
378 π.Χ. εἰρήνης. Οὕτω τὸ Βυζάντιον, ἡ Τέγεδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Εὐβοία ἔγιναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπός τῆς ὥρίσθη ἡ προστασία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπό σπαρτιατικὴν ἀπόπειραν πρὸς ἡγεμονίαν.

Ἀλλὰ καί ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας διαφέρει ἀπὸ τὸν παλαιόν. Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν συμμάχων, τὸ ὅποιον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν καί τὴν αὐτονομίαν των, δὲν πληρώνουν φόρους καί ἔχουν ἴσην ψῆφον μέ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότερον πρόσκομμα εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Σπάρτης διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴ ἐπίσης ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων ἐναντίον τῆς Σπάρτης, μέχρις οὗτο ἔγιναν οὗτοι ἱκανοὶ νά τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

4. Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας.

Ἡ μεγαλοφυΐα καί ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελοπίδου καί τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφεραν τὰς Θήβας εἰς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε λαμπράν ἀνατροφὴν. Μολοντί πλούσιος, ἔζη ἀπλούστατον βίον. Ἠγάπα τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καί τὴν σκληραγωγίαν. Τὸν διέκρινε φλογερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ τὴν ὁποίαν διέθεσε τὸν πλοῦτόν του καί, τι πολυτιμότερον εἶχε, τὴν ζωὴν του. Ὁ Πελοπίδας εἶναι ὁ ὄργα-

νωτής τοῦ περιφήμου ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν. Τό σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπό 300 ἐκλεκτοῦς νέους, οἱ ὅποιοι συνεδέοντο μεταξύ των μέ στενωπάτην φιλίαν καί ἦσαν ἀφωσιωμένοι ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον μέχρι θανάτου. Τὴν φιλίαν των ἐπεσφράγιζον μέ ὄρκον εἰς τὸ ἐν Θήβαις ἱερὸν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Ἰολάου, φίλου τοῦ Ἡρακλέους. Ἐξ αὐτοῦ ὁ λόχος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἱερός. Ὁ Πελοπίδας μέ τὸν ἱερὸν λόχον πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας καί τοιοῦτοτρόπως ἐνίσχυσε τὸ θάρρος καί τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Ἡ πενία ἐν τούτοις δὲν τὸν ἐστενοχῶρει, διότι ἔζη βίον λιτόν. Ἦσκειτο μέ τοὺς ἄλλους νέους εἰς τὰ γυμναστήρια καί τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐφρόντιζε πολὺ καί διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἠκροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του καί ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Καίτοι εὐφραδέστατος ρήτωρ, ἐν τούτοις ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους καί ἦτο ὀλιγόλογος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἐξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην νέα σχέδια, μέ τὰ ὅποια κατάρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στρατὸν τῆς Σπάρτης.

Ἡ φιλία μεταξύ τοῦ Πελοπίδου καί τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ μέ θαυμασμόν δι' αὐτὴν καί τὴν θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαιρετικῆς ἀρετῆς των. «*Ἡ αἰτία, λέγει, τῆς φιλίας τῶν δύο Θηβαίων ἦτο ἡ ἀρετὴ των. Χάρις εἰς αὐτὴν δὲν ἐπεδίωκον μέ τὰ ἔργα των δόξαν ἢ πλοῦτον, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὸν φοβερὸν φθόνον, τὸ αἷτιον τοῦ καταστροφικοῦ ἀλληλοφαγώματος. Καί οἱ δύο εἶχον ἐκθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν εὐγενέστατον ζῆλον νὰ ἴδουν τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην καί ἰσχυροτάτην.*

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι μέ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Σπάρτης προσέφεραν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνώσουν ὑπὸ

τὴν ἡγεμονίαν τῶν τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ ν' αὐξήσουν τὴν δύναμιν τῶν. Ἄλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου δὲν συνέφερε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔβλεπον, ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐφθείροντο, οἱ Θηβαῖοι ἀντιθέτως ἐγίνοντο καθημερινῶς ἰσχυρότεροι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν νὰ συγκληθῇ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητήσῃ τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξὺ ὄλων τῶν ἐμπολέμων.

Τὸ συνέδριον συνήλθε καὶ ὡς πρῶτον ὅρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν ἐδέχθη νὰ γίνουν ὅλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. Ἄλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, διότι ὁ ὅρος αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὀπλων.

Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας εὕρισκετο τώρα εἰς ἰσχυράς καὶ ἀτρομήτους χεῖρας. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας τῶν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικόν τῶν.

Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τὰ Λεύκτρα, μικρὰν πόλιν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐκεῖ, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ 371 π. Χ. προτερήματά του. Ἐφήρμοσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς τοῦ ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην λοξὴν φάλαγγα. Παρέταξε δηλαδὴ εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματός του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Μὲ τὴν πτέρυγα αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας θὰ ἔκαμνε τὴν ἐπίθεσιν. Θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ εἰσέδυσεν εἰς αὐτὸ ὡς σφὴν καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν διάσπασίν του. Κατόπιν θὰ

ἔκαμνε στροφὴν καὶ θὰ προσέβαλεν ἐκ τῶν πλαγίων τὸ ἄλλο τμήμα τῆς φάλαγγος τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ κέντρον ἐξ ἄλλου καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀσθενέστερα, εἶχον ἄλλην ἀποστολὴν. Παρατεταγμένα ὅπως ἦσαν ὄχι ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προωρίζοντο νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Σπαρτιάται ἀντιθέτως ἠκολούθησαν τὸ παλαιὸν σύστημα εἰς τὴν παράταξιν των. Εἰς ὁλόκληρον τὸ μέτωπόν των παρετάχθησαν εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν.

Τὸ εὐφύες σχέδιον τοῦ Ἑπαμεινώνδου ἐπέτυχε καθ' ὅλοκληρίαν. Ἡ νίκη του ὑπῆρξε περίλαμπρος. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐπολέμησε γενναϊότατα. Ἡ καταστροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο πρωτοφανής. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιάται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἤττα τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὁποῖοι μάλιστα παρέταξαν εἰς τὰ Λεῦκτρα μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, εἶχε βαρύτερον ἀντίκτυπον εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ σύμμαχοι πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐνῶ οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περίοικοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θαυμασθῇ τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ πειθαρχία των εἰς τὸν νόμον καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἴδου τί μᾶς διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν: «Ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ ὁποῖος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν συμφορὰν, ἔφθασε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδῶν, ὅταν ὁ ἀνδρικός χορὸς ἦτο ἀκόμῃ μέσα εἰς τὸ θέατρον. Καὶ οἱ ἔφοροι, ἅμα ἤκουσαν τὴν καταστροφὴν, ἔλυποντο μὲν, ὥς ἦτο φυσικόν· ἐν τούτοις δὲν διέταξαν τὸν χορὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ θέατρον, ἀλλὰ τὸν ἄφησαν νὰ συνεχίσῃ τὰς χορευτικὰς ἐπιδείξεις. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀνεκοινώθησαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των παρήγγειλαν ὅμως εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ φωνάξουν, ἀλλὰ νὰ ὑπομείνουν τὴν συμφορὰν σιωπηλῶς. Καὶ τὴν ἐπομένην ἀντίκρυζε κανεὶς τὸ ἐξῆς παράδοξον θέαμα. Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς εἶχον πέσει εἰς τὴν

μάχην, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων εὐθυμοὶ καὶ φαιδροί· ἀπὸ ἐκείνους ἀντιθέτως, εἰς τοὺς ὁποίους ἔφθασεν ἡ εἰδησις, ὅτι ζοῦν οἱ συγγενεῖς, πολὺν ὀλίγους ἡμποροῦσε κανεῖς νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ γυρίζουν μὲ σκυνθρωπὰ πρόσωπα» (Ξενοφώντας Ἑλληνικά).

Ἑκατοταμία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εὐνοϊκὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις ἠνώθησαν εἰς ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν. Ἀργεῖοι καὶ Ἥλαιοι ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κινεῖνται ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἡ εὐκαίρια διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦτο μοναδική. Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 π.Χ. κατὰ πρόσκλησιν τῶν συμμάχων κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατόν. Ἀμέσως ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης, Ἀρκάδες, Ἀργεῖοι, Ἥλαιοι ἠνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτιήσεως ἐχθρικοὺς ποὺς δὲν εἶχε πατήσῃ εἰς τὴν Λακωνικὴν. Περίφοβοι αἱ γυναῖκες τῆς Σπάρτης ἤρχισαν νὰ θρηνοῦν γοερῶς, ὅταν ἀντελήφθησαν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε. Καὶ ὅμως ἄλλοτε ἔκαυχῶντο, ὅτι οὐδέποτε εἶδον καπνὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον!

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγηςίλαος. Ἐπροχώρησεν ὅμως πρὸς νότον μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐλεηλάτησε τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἴδρυσεν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν), τὴν ὁποίαν ὠχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων. Εἰς αὐτὴν συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων καὶ συνεσκέπτοντο διὰ τὰ συμφέροντά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔστε-

ρέωσε την άρκαδικήν όμοσπονδίαν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅπως ἐλέγετο.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ἄλλας σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσήνη, ἡ ὁποία ἐκτίσθη τότε πλησίον τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως τῆς Ἰθώμης, ἐγίνε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Θηβαῖος στρατηλάτης ἐξητέλισε τὴν Σπάρτην καὶ τὴν περιώρισεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχίων, τὰς ὁποίας εἶχεν ἔως τότε. Ὡνειρεύετο νὰ κάμῃ τὰς Θήβας τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 π. Χ. ἐστράφη πρὸς βορρᾶν. Κατόπιν προσκλήσεως τοῦ θεσσαλικοῦ λαοῦ ἔστειλε τὸν Πελοπίδαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Πελοπίδας ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀποστολὴν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσετέθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν. Ὀλίγαι μόνον πόλεις παρέμειναν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Πελοπίδας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν κατέστησε σύμμαχον τῶν Θηβῶν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ μάλιστα τὴν συμμαχίαν, ἔλαβε 30 ὁμήρους ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενείας τῆς μακεδονικῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου Γ' καὶ κατόπιν ἔνδοξος βασιλεὺς.

Ἡ ραγδαία αὔξησις τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν ἀνησύχησε τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησμόνησαν τὰς παλαιὰς διαφορὰς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ συνῆψαν μὲ αὐτὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Ἐπαμεινώνδαν νὰ εἰσβάλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταστήσῃ συμμάχους τῶν Θηβαίων τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Ἀχαΐαν. Τοιούτοτρόπως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἐξε-

τείνετο εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Αἱ περισσό-
τεραι χῶραι μεταξύ Θερμοπυλῶν καὶ Ἰσθμοῦ, τὸ μεγαλύτερον
μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἦσαν
κατ' οὐσίαν ὑπήκοοι τῶν Θηβῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲν ἀπέφυγον τὰ σφάλματα τῶν Ἀ-
θηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Δὲν ἐστήριξαν τὴν ἡγεμονίαν
τῶν εἰς τὴν ἰσοπολιτείαν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν μεταξύ τῶν συμμα-
χικῶν πόλεων, ἀλλ' εἰς τὴν βίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, τῶν
ὁποίων διετήρουν πικρὰν ἀνάμνησιν οἱ Ἕλληνες. Διὰ νὰ ἐξα-
σφαλίσουν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Θηβαῖοι,
δὲν ἐδίστασαν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν,
ὅπως ἔκαμαν ἄλλοτε οἱ Σπαρτιάται. Ὁ Πελοπίδας τὸ 367 π.Χ.
μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ με-
γάλου βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι ὁ Πέρσης βασι-
λεὺς ἐξέδωκε διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτο-
νομία τῆς Μεσσηνίας, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀφοπλί-
σουν τὸν στόλον τῶν καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἡγεμόνες
τῆς Ἑλλάδος. Ἐπανελήφθη δηλαδὴ πρὸς ὠφέλειαν τῶν Θηβῶν
ὅ,τι ἔγινε πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν μετὰ τὸν Ἀνταλκίδαν πρὸς ὄφελος
τῆς Σπάρτης.

Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὐτὴ τῶν Θηβαίων προεκάλεσε τὴν ἀντί-
δρασιν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν
εἰρήνην, τὴν ὁποίαν διέταξεν ὁ μέγας βασιλεὺς. Ὁ τύραννος
τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων
ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πελοπίδας
ἔσπευσε μετὰ στρατὸν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἐφο-
νεύθη. Οἱ Θηβαῖοι καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατε-
σκεύασαν στόλον, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν
κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ὅλα τὰ
σημεῖα ἐδείκνυν, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν παρουσίαζε συμ-
πτώματα καταρρεύσεως.

Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ
δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Ἡ Ἀρκαδία ἰδίως ἦτο

ανάστατος. Αἱ βόρειαι ἀρκαδικαὶ πόλεις μὲ τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἥλαιοι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη διὰ τετάρτην φορὰν νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπομείναντας συμμάχους τῶν Θηβῶν καὶ νὰ συντρίψῃ τοὺς ἀντιπάλους. Μὲ πολυ-ἀριθμον στρατὸν διέβη τὸν Ἰσθμόν, κατῆλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ ἠνώθησαν μὲ τὸν στρατὸν τοῦ οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Σπαρτιάται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοὶ, Ἥλαιοι καὶ βόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντίνειαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι παρήρηχοτο ἀσκόπως ὁ χρόνος, συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην. Μὲ καταπληκτικὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν εὐρέθη πρὸ αὐτῆς, ἐνῷ ἦτο ἔρημος ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἐγκαίριος ἐν τούτοις ἐλιγμός τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Ἀρχίδαμον ἔσωσε τὴν ἀτείχιστον πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362 π.Χ.).

Ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῶκτρα. Μὲ ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν διέσπασεν ὁ στρατός του καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικήν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὁμῶς στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἐνῷ ἡ νίκη 362 π.Χ. ἐκκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐφονεύθη. Ἡ νίκη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοί. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῆς Μαντινείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ἐδημιούργησε σύγκυσιν καὶ ἀβεβαιότητα.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε συστήσει εἰς τοὺς ἐπιζῶντας Θηβαίους ἀξίωματικούς νὰ κλείσουν εἰρήνην μὲ τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὴν ἀνωμαλίαν ὁμῶς καὶ τὴν ἀκαταστασίαν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰρήνη οὔτε πόλεμος ἦσαν δυνατά. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρ-

ρευσε μαζί με τὸν θάνατον τοῦ Ἑπαμεινώνδου. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνησθάνοντο, ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἐξῆς περιγράφει εἰς τὸ τέλος τῶν Ἑλληνικῶν του ὁ Ξενοφῶν: « Ἀφοῦ ἐγιναν αὐτά, συνέβη τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ὅλος ὁ κόσμος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ συμβῇ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν Μαντινείαν καὶ εἶχεν ἀντιπαραταχθῇ εἰς δύο στρατόπεδα, ὅλοι ἐφαντάζοντο, ὅτι, ἂν συναφθῇ μάχη, οἱ μὲν νικηταὶ θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ νικημένοι θὰ γίνουν ἐπὶ τοῖς τειχεσιν. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔδωκε τέτοια τροπὴν εἰς τὰ πράγματα, ὥστε καὶ αἱ δύο ἀντίπαλοι μερίδες ἔστησαν τρόπαιον μὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἦσαν νικήτριαι, καὶ καμμία ἀπὸ τὰς δύο δὲν ἠμπόδιζε τὴν ἄλλην δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ δύο μερίδες ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶχον νικήσει, καὶ αἱ δύο ὅμως ἐπίσης τοὺς ἐλάμβανον ὀπίσω διὰ συμβάσεως, ὥσάν νὰ ἦσαν νικημένοι. Μολοντί μάλιστα, ἰσχυρίζοντο καὶ αἱ δύο παρατάξεις, ὅτι εἶχον νικήσει, δὲν ἐφάνησαν νὰ κατέχουν τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον, πρὶν συγκροτηθῇ ἡ μάχη, οὔτε χώραν, οὔτε πόλιν, οὔτε δύναμιν μεγαλυτέραν. Σύγχυσις δὲ καὶ ταραχὴ ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰώρᾳ παρὰ προτοῦ νὰ συγκροτηθῇ ἡ μάχη». Καὶ ὅμως εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλάδος ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος καὶ ὁρμῆς, ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες. Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται Μακεδονία. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλληνικῆς ἀκμῆς ὄρια τῆς Μακεδονίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ ὄρος Σκάρδος, πρὸς νότον ὁ Ὀλυμπος, πρὸς δυσμὰς ἡ Ἰλλυρία καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ ποταμὸς Στρυμὼν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διασχίζουν βουνά, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀπλώνονται εὐφορώταται πεδιάδες. Τρεῖς μεγάλοι ποταμοὶ διαρρέουν τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας, ὁ Ἀλιάκμων, ὁ Ἀξιὸς καὶ ὁ Στρυμὼν. Εἰς τὴν παραλίαν ἐκτείνεται ἡ τρίγλωσσος χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, περιστοιχίζοντο δὲ ἀπὸ λαοὺς βαρβάρους. Εἶχον εὖρωστα σώματα καὶ διεκρίνοντο ὡς πολεμισταί. Διέφερον ἀπὸ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὁ πολὺς λαὸς ἡσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰς ὁποίας εὐνοεῖ ἡ φύσις τῆς χώρας. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μακεδόνες ἔζων ἀγροτικὸν βίον καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἦτο πολὺ δύσκολος, καθυστέρησαν εἰς τὸν πολιτισμόν. Μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων,

οί όποιοι κατεΐχον τās άποικίας τών παραλίών, ή Μακεδονία ήρχισε νά έρχεται εις έπαφήν μέ τόν άλλον έλληνικόν κόσμον καί νά έκπολιτίζεται.

Ή διοίκησης τής χώρας ήτο εις χεΐρας τοϋ βασιλέως καί τών εύγενών, οί όποιοι ώνομάζοντο έταΐροι. Οί βασιλείς ειχον κατ' άρχάς τήν πρωτεύουσάν των εις τās Αίγας, τήν σημερινήν Έδεσσαν. Κατόπιν τήν μετέφεραν εις τήν Πέλλα ν, τά σημερινά Γιαννιτσά, δια νά ει ναι πλησιέστερον πρός τήν θάλασσαν. Μέχρι τής έπιδρομής τών Περσών κατὰ τής Έλλάδος οί βασιλείς τής Μακεδονίας ήσαν άνεξάρτητοι εις τήν χώραν των. Κατὰ τήν διάρκεια ν όμως τών περσικών πολέμων ήναγκάσθησαν νά ύποκύψουν εις τόν μέγαν βασιλέα. Ό βασιλεύς τής Μακεδονίας Άλέξανδρος Α', όπως ειδομεν, έφερεν εις τούς Άθηναίους τās προτάσεις τοϋ Μαρδονίου περί συμμάχιας καί άργότερα άπεκάλυψεν εις τούς Έλληνας στρατηγούς τό σχέδιον τοϋ Μαρδονίου πρὸ τής μάχης τών Πλαταιών. Οί Μακεδόνες βασιλείς έθεώρουν τούς έαυτούς των άπογόνους τοϋ Ήρακλέους καί έκαυχώντο, ότι ήσαν Έλληνες. Ό βασιλεύς Άλέξανδρος Α' (493 - 454 π. Χ.) μετὰ τόν εύτυχή τερματισμόν τών περσικών πολέμων έζήτησε νά λάβη μέρος εις τούς Όλυμπιακούς άγώνας, εις τούς όποιους, όπως γνωρίζομεν, μετείχον μόνον Έλληνες. Καί ή αίτησίς του έγινε δεκτή, ως ήτο φυσικόν, άπό τούς έλλανοδίκας.

Όνομαστός βασιλεύς τής Μακεδονίας ύπήρξεν ό Άρχέλαος. Έπ' αύτοϋ ή χώρα προώδευσε πολύ. Ό Άρχέλαος κατεσκεύασε δρόμους, ίδρυσε πόλεις καί διωργάνωσε τόν μακεδονικόν στρατόν, τόν όποιον ηύξησε καί τελειότερον έξώπλισεν. Ήγάπα τά έλληνικά γράμματα καί κατέ-

στησε τήν πρωτεύουσάν του κέντρον έλληνικής παιδείας καί τέχνης. Πολλοί σοφοί εκ τής Έλλάδος έφιλοξενήθησαν εις τήν αύλήν τοϋ Άρχελάου. Μεταξύ αύτών ήτο ό μέγας δραματικός ποιητής Εϋριπίδης, ό όποιος διήλθε πλησίον του τὰ τελευταΐα έτη τής ζωής του.

Ὁ Φίλιππος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Γ'. Δεκαπενταετῆς ὠδηγήθη, ὅπως ἐμάθομεν, ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν ὡς ὄμηρος εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ ἔλαβε λαμπράν μόρφωσιν. Πολὺ ἰδίως ὠφελήθη ἀπὸ τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας τῶν Θηβῶν, τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἐπαμεινώνδαν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθαύμαζεν. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος. Εἰς τὰς Θήβας εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ὅχι μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν νοτίων Ἑλλήνων καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Ἡ γνώσις αὕτη τοῦ

Φίλιππος Β'

ἐχρησίμευσεν ἀργότερα πολὺ. Ἐφρόντισεν ἄλλωστε ἐνωρὶς νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους τοὺς συμβούλους «οὐ μόνον Μακεδόνων τοὺς σπουδαιωτάτους ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολλοὺς οὐκ ἀδόξους ἄνδρας οὐδ' ἀνοήτους» (Ἰσοκράτους Φίλιππος). Εἶχε προσέτι ὁ Φίλιππος τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἡγάπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐγοήτευε μὲ τοὺς τρόπους του.

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ προτερήματα αὐτά, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν, διετήρει ὁ Φίλιππος τὰς συνηθείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν Μακεδόνων εὐγενῶν. Ἦτο βίαιος καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἠγάπα μὲ πάθος τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν οἶνον. Τὰ ἐλαττώματα ἐν τούτοις αὐτὰ ἐπεσκοτίζον αἱ ἀρεταὶ του. Εἶχε προικισθῇ ἐκ φύσεως μὲ σπανίαν διπλωματικὴν ἱκανότητα καὶ εἶχε τὸ μέγα προσὸν νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ νὰ προχωρῇ μὲ ἀποφασιστικὴν ἐξυπνότητα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν εὐφυστέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἀρχαίου κό-

σμου καὶ ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὅταν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκας, ὁ ὁποῖος τὸν διώρισε κυβερνήτην εἰς μίαν μακεδονικὴν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσε μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Περδίκκα ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ' ἀρχὰς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Ἀλλ' αἱ περιστάσεις ἦσαν πολὺ δύσκολοι διὰ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἦσαν μεγάλοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν φίλων τοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὀργανώσει, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ 360 π. Χ. ἀνηλίκου καὶ ἐγένεν αὐτὸς βασιλεὺς. Ἐφρόντισε κατόπιν νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἐξόντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου τοῦ. Μετὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων τοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι τὸ περιέβαλλον, ἦσαν πολλοὶ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς καταβάλλῃ ἀμέσως διὰ τῶν ὅπλων. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς τὴν διπλωματίαν. Μὲ δῶρα καὶ ἄλλας παροχὰς καὶ ὑποσχέσεις ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Θρᾶκας. Ἀμέσως κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν αὖξιν καὶ ὀργανώσιν τῶν στρατιωτικῶν τοῦ δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ὑπολοίπων ἐχθρῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους.

Βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὀργάνωσεως τοῦ κράτους ἔθεσεν ὁ Φίλιππος τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Ὑπεχρέωσε δηλαδὴ ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὁ Φίλιππος πολύτιμον ὁδηγὸν τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ εἰς τὰς Θήβας.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀτελῶς ὠπλισμένους πελταστάς, οἱ ὅποιοι πολλαῖς ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. "Ελειπεν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀπαραίτητος στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ πρὸ πάντων ἡ πειθαρχία. Ὁ Φίλιππος ἐβελτίωσε τὸν ὀπλισμόν των, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δευτερεύουσιν θέσιν εἰς τὸν στρατόν.

Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησεν ὁ Φίλιππος τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε καὶ ἐξώπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται, οἱ πεζέταιροι, ὅπως ἐλέγοντο, ἦσαν Μακεδόνες ὀπλῖται μὲ σπουδαιότερον ὅπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισαν, ἡ ὁποία ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἕξ μέτρων.

Μακεδὼν ἱππεὺς

(παράστασις ἐπὶ νομίσματος τοῦ 5ου αἰῶνος.)

Παρετάσσοντο εἰς δέκα ἕξ πυκνάς γραμμάς. Οἱ ἄνδρες τῶν πρώτων πέντε γραμμῶν ἐκράτουν τὰς σάρισας εἰς ὀριζόντιαν θέσιν, οὕτως ὥστε ἡ σάρισα τοῦ φαλαγγίτου τῆς πέμπτης προεξεῖχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τὸν στρατιώτην τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς φάλαγγος. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίζετο τεῖχος λογχῶν, τὸ ὅποιον ἐκινεῖτο ἀπὸ συμπαγῇ ὄγκον ἀνδρῶν.

Βοηθητικὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν οἱ πελτασταί, οἱ ἀκοντισταί καὶ οἱ τοξόται. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουν τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ ἀκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύωνται ὡς ἐμπροσθοφυλακή.

Τὸ ἱππικόν, τὸ ὅποιον ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ ὀπλισμὸς του ἔγινε τώρα βαρύτερος. Οἱ ἱππεῖς ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ βραχεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον ξυστόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη χρησιμώτατον κατὰ τὰς μάχας. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ ἐπέμβασις τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ ἔκρινε τὸν ἀγῶνα.

Οἱ ἵππεις προήρχοντο ἀπὸ τὰς εὐπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὠνομάζοντο ἑταῖροι.

Ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν τοῦ σιδηρᾶν πειθαρχίαν. Οἱ νεοσύλλεκτοι ὑπεβάλλοντο εἰς διαρκεῖς, ἐπιπόρους καὶ συστηματικὰς ἀσκήσεις. Εἰδικοί ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἐφρόντιζον διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν εἰδῶν, διὰ νὰ εἶναι πάντοτε τὸ στράτευμα ἐτοιμὸν πόνεμον. Τέλος ὁ Φίλιππος ἐφωδίασε τὸν στρατὸν τοῦ μὲ πληθὺς πολεμικῶν μηχανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλαὶ διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιοῦντο.

Τοιοιουτρόπως ἐδημιουργήθη ἰσχυρότατος στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ.

Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου.

Ὁ Φίλιππος ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων καὶ διωργάνωσε τὸν στρατὸν, ἐστράφη πρὸς κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐγκατεσπαρμέναι ἀποικίαι τῶν νοτίων Ἑλλήνων. Σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος εὐρεῖαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος εὐρίσκετο ἀξιόλογος διὰ τὴν στρατηγικὴν θέσιν τῆς πόλις, ἡ Ἀμφίπολις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς αὐτὴν πρῶτον ἔστρεψε τὰ βλέμματά του ὁ Φίλιππος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε διαλλακτικὰς διαθέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν σύμμαχόν των πόλιν Πύδναν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁμως καιρὸν κατέλαβε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν (357 π.Χ.).

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις ὀνομαζομένη Κρηνίδες, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππους. Τὴν πόλιν αὐτὴν κατέστησε κέντρον τῶν μεταλλουργικῶν ἐρ-

γαστηρίων, τὰ ὅποια ἴδρυσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1000 ταλάντων. Τότε ἔκοψε χρυσὰ νομίσματα, τὰ ὅποια ἐξετόπισαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς περσικοὺς δαρεικοὺς. Μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν χρυσωρυχείων κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐξασφάλιζε τὰ παράλια του, ἀλλὰ καὶ ἠπέλπει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ὁ Φίλιππος διεξῆγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ὅπου ἐκυρίευσεν τὴν Ποτειδαίαν (356 π.Χ.). Τὴν πόλιν αὐτὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν. Διότι ἡ Ὀλυνθος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον καὶ μητρόπολις τῆς ὁμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας αἱ Ἀθηναὶ παρέμειναν ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶχον τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν καὶ προῖταντο πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τὸ Βυζάντιον κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κουρασθῇ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ παρημέλουν τὰ στρατιωτικὰ τῶν καθήκοντα. Ἀπέφευγον νὰ στρατεύωνται οἱ ἴδιοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὀπλίτας καὶ ναύτας ξένους μισθοφόρους. Ὁ μισθοφορικὸς τῶν στρατὸς πολὺ λάκκις κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐνῶ κατ' ἀρχὰς περιεποιοῦντο τοὺς συμμάχους τῶν, κατόπιν ἥλλαξαν ἀπέναντί τῶν συμπεριφορὰν. Τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι κατέλαβον πολλὰ κτήματα εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ 358 π.Χ. οἱ Χῖοι, οἱ Κῶοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἐπανεστάτησαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς βίας τοὺς ἀποστατήσαντας εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἤρχισε πόλεμος μεταξύ των. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὀλόκληρον τριετίαν (358–355 π.Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εἰς χρῆμα καὶ ἄνδρας ἀπώλειαι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν σημαντικά. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποστατῶν.

Ὁ τριετὴς αὐτὸς πόλεμος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν συμμαχικὸς πόλεμος καὶ ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων.

Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος.

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος δὲν ἦτο τὸ μόνον δεῖγμα, ὅτι, παρ' ὅλα τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος, αἱ διαμάχαι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχον παύσει ὀριστικῶς. Κατὰ τοὺς ἰδίους περὶ χρόνους ἄλλος ἐμφύλιος πόλεμος ἐξεργράγη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶχε τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν. Ἐδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ εἰς σημαντικὸν τμῆμα αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ νέος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου προεκλήθη ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα περιστατικά.

Οἱ Θηβαῖοι ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Ἀφ' ὅτου ἰδίως οὗτοι ἠρνήθησαν νὰ συνεκστρατεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδου, οἱ Θηβαῖοι ἐζήτησαν ἀφορμὴν, διὰ νὰ τοὺς τιμώρῃσιν. Ἡ εὐκαιρία ἐνόμισαν, ὅτι ἐδόθη, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ Θηβαῖοι κατήγγειλαν τὴν βέβηλον πρᾶξιν εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ αὐτὸ κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ καταβάλουν τὸ ὑπέρογκον ποσόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ μετεχειρίζοντο ἔνεκα τούτου βίαν ἐναντίον των, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα χρῆ-

ματα, ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Δελφῶν καὶ διήρ-
πασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου.

Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἱερὸν πόλε-
μον κατὰ τῶν ἱεροσύλων, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον νὰ
355 π. Χ. διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λο-
κροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοί. Ἐν τούτοις οἱ Φωκεῖς ὄχι μό-
νον ἡμύνθησαν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος
τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγόν
τῶν Ὀνόμαρχον.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν
τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ
Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς
καὶ κατέλαβε τὰς Παγασὰς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνη-
σίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ εἰσ-
βάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ στενὸν εἶχε καταλη-
φθῇ ἀπὸ ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ ἀπο-
συρθῇ, διότι δὲν ἤθελε νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μὲ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχεν ἀφ'
ἐνὸς μὲν νὰ γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἐτέρου
δὲ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς προστάτης
τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν.

Ἡ καταστροφή τῆς Ὀλύνθου.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος
ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι
352 π. Χ. τῆς Προποντίδος. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος τοῦ Φι-
λίππου ἐκτείνεται τώρα ἕως τὸν Σκάρδον, τὰ ὅρη
τῆς Ἰλλυρίας, τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν θρακικὴν χερσόνησον.

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Τὸ 349
π. Χ. μετὰ τὴν πρόφασιν, ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἐδέχθησαν εἰς τὴν πό-
λιν τῶν ἀνταπαιτητὰς τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ἐκήρυξε τὸν
πόλεμον ἐναντίον τῶν. Εἰς τὰς κρισίμους ἐκείνας διὰ τὴν ἀνε-
ξαρτησίαν τῶν στιγμὰς οἱ Ὀλύνθιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν
τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀδράνειαν καὶ ἔστει-
λαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικρὰν μισθοφορικὴν δύναμιν. Ματαιῶς

ὁ πολιτικός καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφήμων Ὀλυνθιακῶν τοῦ λόγων συνέστησε νὰ στείλουν γενναίαν βοήθειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ὀλυνθος ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς μόνας τὰς ἰδικάς της δυνάμεις ἀντεστάθη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π.Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας. Ὁ Φίλιππος κατέσκαψε τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους της ἐπώλησεν ὡς δούλους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλύνθου ὀλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ προσηρτήθη εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος.

Φιλομακεδονικά καὶ ἀντιμακεδονικά κόμματα.

Εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεκδικήσει τὴν ἡγεμονίαν, μόνον αἱ Ἀθηναὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διετήρουν ὅπωςδῆποτε μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν δυνάμιν των. Καίτοι ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῇ μὲ τὴν ἀποστασίαν τῶν κυριωτέρων συμμάχων, ἐν τούτοις αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν ἀκόμη ὑπολογίσιμος δύναμις. Εἰς οἵανδῆποτε στιγμήν ἡδύνατο ἡ πόλις νὰ παρατάξῃ ἰσχυρότατον στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἐκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον.

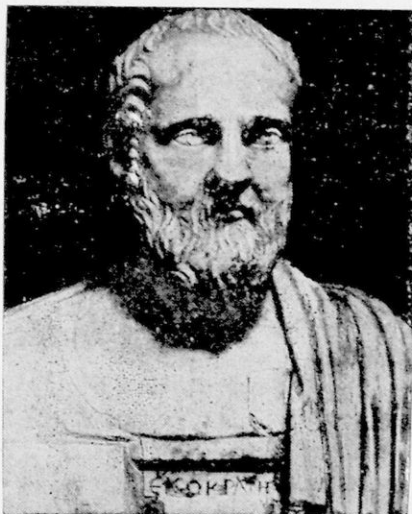

Δημοσθένης

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχον πλέον τὰς παλαιάς των ἀρετάς. Δὲν ὑπηρετοῦν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως μισθοφόρους. Τὰ ἰδανικά τῶν προγόνων των δὲν προεκάλουν πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν παλαιὰν συγκίνησιν. Μερικοὶ μορφωμένοι καὶ φιλοπάτριδες Ἀθηναῖοι ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν παλαιὰν δό-

ξαν και να αποκαταστήσουν την ηγεμονίαν των επί της 'Ελλάδος. 'Αλλ' ό πόθος των ήτο άνεκπλήρωτος. Αί 'Αθηναί τοῦ παρελθόντος είχον αποθάνει όριστικῶς.

Ό σπουδαιότερος από τοὺς άνδρας αὐτοὺς ήτο ό Δημοσθένης, μέγας ρήτωρ και πολιτικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Ό Δημοσθένης έξηγέρθη, όταν άντελήφθη, ότι ό Φίλιππος μέ τήν εύφυϊαν και τήν δραστηριότητά του θα έκυριάρχει εἰς όλόκληρον τήν 'Ελλάδα. Μὲ ανάλογον ένεργητικότητα πρὸς τὸν Μακεδόνα βασιλέα έπεδίωξε νά ανακόψῃ τήν πρόοδόν του. 'Υπεν-

Ίσοκράτης

θύμιζε διαρκῶς εἰς τοὺς συμπολίτας του τήν προγονικήν των δόξαν και προσεπάθει νά τοὺς φιλοτιμήσῃ νά έξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Φιλίππου. "Έγινε λοιπὸν ό έπισημότερος άντιπρόσωπος τοῦ άντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς 'Αθήνας. 'Αλλ' ό Δημοσθένης είχε μέν άγνήν και θερμήν φιλοπατρίαν, ὡς πολιτικός ὅμως ήτο μέτριος. "Έμεινε προσκεκολλημένος εἰς τήν παλαιάν Ιδέαν περί τῆς ηγεμονίας τῶν 'Αθηνῶν και δέν ήδυνήθη νά κατανοήσῃ τήν έπελθοῦσαν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο ή πολιτική του οὔτε τήν πατρίδα του, οὔτε τήν

άλλην 'Ελλάδα ὠφέλησεν. 'Αντίπαλος τοῦ Δημοσθένους ήτο ό επίσης ρήτωρ και πολιτικός Αἰσχίνης. Αὐτός ήτο άρχηγός τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν φιλιππιζόντων, ὅπως έλέγοντο.

'Αλλ' έκτός τοῦ Δημοσθένους και τοῦ Αἰσχίνου και τῶν ὁπαδῶν των εἰς τὰς 'Αθήνας ὑπῆρχον τότε και άλλοι άνδρες σοβαροί και μεγάλης άξίας, οἱ ὅποιοι από Ιδεολογικήν πεποίθησιν ήσαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοι ήσαν ό ρήτωρ Ίσο-

κράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων. Αὐτοὶ ἐπίστευον, ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν νέαν καὶ ρωμαλέαν ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαργμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἠνωμένον τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὸν θρίαμβον. Πέρσαι καὶ Περσία ἦσαν δι' αὐτοὺς ὁ προαιώνιος ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν ὡς εἰς ἄνθρωπος οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἡγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

Φιλοκράτειος εἰρήνη. Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος.

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ὀλύνθου ὁ Φίλιππος εἶχε φθάσει πλέον εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἱερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει. Οἱ Θηβαῖοι ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ἐξ ἄλλου ὁ νέος στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαϊκος ἐσκέπτετο νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Φίλιππον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβουν τὰς Θερμοπύλας.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτάς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν εἰρήνην. Μεταξὺ τῶν πρέσβεων ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχθη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰ ἰδικά του συμφέροντα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς οἱ δύο ἀντίπαλοι θὰ διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα κατεῖχον 346 π.Χ. μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τὴν εἰρήνην σκοπῶς ὁ Φίλιππος ἀπέκλεισε τοὺς Φωκεῖς, καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ περιλάβουν καὶ τούτους. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ὁ Φάλαϊκος μὲ τοὺς μισθοφόρους του. Ὁ Φάλαϊκος, εἴτε διότι ἐδωροδοκῆθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, εἴτε διότι ἐθεώρησε ματαίαν κάθε ἀντίστασιν, ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἀπῆλθε μὲ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος κατέλαβεν ἀμαχητί τὴν χώραν τῶν Φωκέων. Ἀμέσως συνεκάλεσε τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ φανῇ εὐάρεστον εἰς τὸν νικητὴν, ἔλαβε τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις: α) νὰ κατασκαφοῦν αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος καὶ νὰ διασκορπισθοῦν οἱ κάτοικοι εἰς κώμας· β) νὰ ἀποδοθοῦν οἱ θησαυροὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς μὲ ἐτησίαις δόσεις ἐκ 50 ταλάντων μέχρις ὀλοσχεροῦς ἐξοφλήσεως· γ) νὰ δοθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον αἱ δύο ψῆφοι τῶν Φωκέων εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ ἡ προεδρία τῶν πυθικῶν ἀγώνων.

Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος.

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος ἐτερμάτισεν, ὅπως ἤθελε, τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατὰκτησίν της. Τότε ἔκτισεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἵμου τὴν Φιλίππου πόλιν (342 π.Χ.) καὶ κατέλαβε τὰς παραλίους πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Ὀδησσὸν (σήμερον Βάρναν). Κατόπιν ἐπολιόρκησε τὰς πόλεις Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ἐν τῷ μεταξύ νέος ἱερός πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἀμφισσεῖς ἤρνουντο νὰ πληρώσουν, οἱ ἀμφικτίονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος κατῆλθεν ἐσπευσμένως πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ μικρὸν μὲν μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν, αὐτὸς δὲ μὲ τὸ μεγαλύτερον τμήμα κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν, ὀχυρὰν πόλιν τῆς Φωκίδος. Ὁ Φίλιππος μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας ἔγινε κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἡ ἀπειλὴ κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο πλέον καθαρά.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις διὰ τὴν κατά-

ληψιν τῆς Ἑλατείας, τόσον τρόμον καὶ κατάπληξιν προεκάλεσεν, ὥστε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἣ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ. Τέλος ὁ Δημοσθένης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ μὲ λόγον γεμᾶτον ἀπὸ φιλοπατρίαν προσεπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους. Συγχρόνως συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν ἐχθροπάθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον νὰ συνάψουν μὲ αὐτοὺς συμμαχίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. "Ἔστειλαν μάλιστα τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας διὰ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ συμμαχία συνωμολογήθη καὶ τοιοῦτοτρόπως Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἀνελάμβανον τραχὺν καὶ ἐπιπονον ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.

Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας, μικρᾶς πόλεως τῆς Βοιωτίας (Αὐγουστος τοῦ 338 π.Χ.). Ἐκλεκτὸν τμήμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ ἱερὸς λόχος. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30000 πεζοὺς καὶ 2000 ἵππεῖς.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρξε φοβερὰ. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μὲ ἀσύγκριτον ἀνδρείαν καὶ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἰδίως Θηβαῖοι ἱερολοχίται ἐπάλασαν ὥς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἔπεσαν μέχρις ἐνός. Ἀλλ' ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶχεν ἄλλωστε αὐτὴν τὴν φορὰν ἀτρόμητον συναγωνιστήν, τὸν δεκαοκταετῆ υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρου. Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ ὁ νεαρὸς βασιλόπαις κατετρόπωσε τὰς τάξεις τῶν Θηβαίων καὶ ἐγένεν ὁ κύριος αἴτιος τῆς νίκης. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 1000 Ἀθηναῖοι καὶ 2000 ἡχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺ μεγαλυτέρας ἀπωλείας εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἔδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς

τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των, ἔθαψε τοὺς νεκροὺς των εἰς κοινὸν τάφον, ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν πόλιν των καὶ πολλὰς νήσους ἀνεγνώρισεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκάς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρῶν συμμάχους του Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Ἐπανάφερε τοὺς ἐξορίστους φίλους του καὶ ἔθνα-

Ὁ Λέων τῆς Χαιρωνείας

νάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπὶ πλέον διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καδμεΐαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν.

Ὁ σύγχρονος Ἀθηναῖος ρήτωρ Λυκοῦργος ἐξαίρει τὸν ἥρωισμὸν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἔπесαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας των πλέκει ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ὅταν ἀποκατεστάθῃ ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀπένει-

μαν εἰς τοὺς νεκροὺς των ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου των κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐτοποθέτησαν μαρμαρινὸν λέοντα, τὸν λεγόμενον λέοντα τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου διὰ τὴν ἀρχαίαν

Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὴν ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Θηβαίων πρωταγωνιστεῖ ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμός, ὁ ὁποῖος προσέδωκε νέαν δόξαν καὶ λάμψιν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου.

Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Κόρινθον, συνῆψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἥλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομεμονωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φιλιππίζοντας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ Θῆβαι. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικής, διότι σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ συμφιλίωσῃ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσχεδίαζε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον πανελληνίον συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πλὴν τῆς Σπάρτης. Τὸ συνέδριον ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πόλεων, κατήργησε τοὺς συνασπισμοὺς καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀποκατάστασιν διαρκοῦς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ παραβάται τῶν ἀποφάσεων θὰ ἐδικάζοντο ἀπὸ ὁμοσπονδιακὸν δικαστήριον. Ἀλλ' ἡ σπουδαιότερα ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ συνέδριον, ἦτο ἡ ἱδρυσις νέας πανελληνίου συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἐθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅπως εἶχον ὀνειρευθῇ ὁ Ἰσοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεολόγοι Ἑλληνες.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικός, τὴν ἀνοιξίν τοῦ 336 π.Χ. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγοὺς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἀτταλον μὲ στρατόν,

διὰ νὰ προλειάνουν τὸν δρόμον τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν
διάρκειαν ὅμως τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν ἐδολο-
336 π.Χ. φονήθη διὰ λόγους προσωπικοῦς ἀπὸ ἑνα ἀξιωματι-
κόν, ἐνῶ ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του. Ἦτο
δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρα-
τὸς ἀνεκήρυξε βασιλεῖα τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον.

Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων.

Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμ-
πλακῇ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευ-
ταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐξήντησαν τὰς δυνάμεις
τῶν καὶ προητοίμασαν τὴν εὐκόλον ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων.
Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὀρμῆς καὶ ζω-
τικότητος, ἐπενέβησαν εἰς τὸν παλαιόν, ἄγονον καὶ καταστρε-
πτικὸν ἀνταγωνισμόν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εὐκόλως ἐπέ-
τυχον νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὅλους τοὺς Ἕλληνας.
Ἡ ἐπικρατήσις τῶν ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὠφέλιμος διὰ τὸν ἐλ-
ληνισμόν.

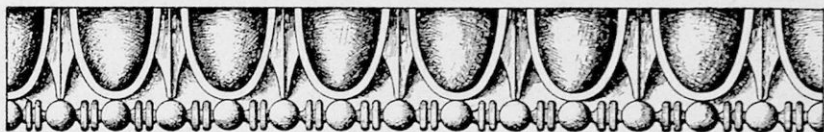
Ἐν πρώτοις ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικὸς
μὲ ἀκμαίας δυνάμεις καὶ ἀρχηγὸν ἱκανώτατον, δραστήριον καὶ
ἀποφασιστικόν, τὸν Φίλιππον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνα-
τὸν νὰ συνενώσῃ ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας τὰς καταμερισμένας
δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον μερι-
κῶν ἐξαιρέτων Ἑλλήνων μὲ πανελλήνια αἰσθήματα καὶ νὰ
δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς
ἀπέβλεπεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν
Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ ἐπικρατήσις τοῦ Φιλίππου εἶχε καὶ
ἄλλο καλόν. Ἐθεσε τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων,
αἱ ὁποῖαι ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τὸ ἔθνος. Ἐνεκα τῆς ἀθλιό-
τητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῇ εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα, πολλοὶ Ἕλληνες ἐγκατέλειπον τὴν πατρίδα τῶν καὶ εἰσ-
ήρχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὡς μισθοφόροι. Τὰς
δυνάμεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐφθείροντο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος,

διὰ τὰ περσικά συμφέροντα, θὰ χρησιμοποίησιν τώρα ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὅποιον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ μορφή τοῦ Φιλίππου, ἦτο, ὅτι ἐσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίους πολέμους μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι θὰ κατέληγον κάποτε εἰς τὸν ὀριστικὸν ἀφανισμόν τῆς φυλῆς.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνισμοῦ μετ' ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὠφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πολὺ νέος, μόλις 20 ἐτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει τὸν εὐκολοσυγκίνητον καὶ εὐερέθιστον χαρακτήρα καὶ ἰδίως τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἦτο εἰλικρινής, φιλότιμος, ἐργατικός, φιλομαθής καὶ εἶχεν ὀξεῖαν ἀντίληψιν καὶ δυνατὸν νοῦν. Ἠγάπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του. Ὁ φόβος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Τοῦναντίον ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του ἔδωκεν, ὅταν εἰς ἡλικίαν δώδεκα μόλις ἐτῶν κατῶρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὅποιον οὔτε ὁ πατὴρ του οὔτε ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν εἶχε δυνηθῇ νὰ ἱππεύσῃ. Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱόν του καὶ τοῦ εἶπε· «ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν μείζονα Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ» (Πλούταρχος). Ἡ μουσικὴ συνεκίνει πολὺ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διήγειρεν εἰς αὐτόν μέγαν ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀκόμη

έξαιρετικήν φαντασίαν, με τὴν ὁποίαν ἐδημιούργει ὁλόκληρον κόσμον πολὺ ἀνώτερον καὶ ὠραιότερον ἀπὸ τὸν πραγματικόν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ σωματικά χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Τὴν μορφήν του γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐσώθησαν. Εἰς τὸ εὖρωστον καὶ ὑψηλὸν σῶμα του ἐστηρίζετο ὠραιότατη κεφαλὴ με πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην. Εἶχε πρόσωπον ἀρρενωπὸν με ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὀφθαλμούς, οἱ ὁποῖοι ἐφάνέρωνον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτήρα του.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀκόμη ἡλικίαν ἔδειξε τὰ ὑπέροχα ψυχικά του χαρίσματα. Ἦτο δέκα ἐτῶν, ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην. Κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸ ὁποῖον ὁ Φίλιππος παρέθεσεν εἰς τοὺς ξένους του, ὁ Ἀλέξανδρος με ἓν ἄλλο παιδίον παρέστησεν ὁλόκληρον σκηνὴν ἑλληνικοῦ δράματος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτραγούδησε μόνος χορικά ἀπὸ δράματα τῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν. Ἐψαλε μάλιστα τόσον ὠραῖα, ὥστε ὁ Φίλιππος τοῦ ἔκαμεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐξῆς πικρὰν παρατήρησιν: « οὐκ αἰσχύνει οὕτω καλῶς ψάλλον; οὐ γὰρ βασιλικόν ».

Ὅσάκις ἤρχετο εἰδήσεις, ὅτι ὁ πατὴρ του ἐνίκησεν εἰς μάχην ἢ ἐκυρίευσεν σπουδαίαν πόλιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρεῖτο. Με θλίψιν καὶ μελαγχολίαν ἔλεγεν εἰς τοὺς συνομηλίκους του: « παιδιά, ὅλα θὰ τὰ κατορθώσῃ ὁ πατέρας μου καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν θὰ μείνῃ κανὲν σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν ἔργον, διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσω ἐγὼ μαζί σας ».

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο δέκα τριῶν ἐτῶν, ὁ πατὴρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν Μακεδόνα φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν μόρφωσίν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσῃν ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμὸν ἥσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά: « εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς

δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲ ἐπιμονήν, διὰ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Πόσον δὲ πράγματι βαθεῖα ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπ' αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Ἴσοκράτης.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

Εἰς μίαν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, λέγει: « Ἀκούω πάντων λεγόντων ὡς φιλόανθρωπος εἶ καὶ φιλαθῆναιος καὶ φιλόσοφος . . . Σωφρονεῖς οὖν ταῦτα μελετῶν· ἐλπίδας γὰρ τῷ τε πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεις, ὥς, ἂν πρεσβύτερος γενόμενος

ἐμμένῃς τούτοις, τοσοῦτον προέξεις τῇ φρονήσει τῶν ἄλλων, ὅσον περ ὁ πατήρ σου διενήνοχεν ἀπάντων».

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ὁ Ἀλέξανδρος ἡγάπησεν ἰδιαιτέρως τὸν Ὅμηρον, διότι ἐθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῇ. Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε πάντοτε μαζί του τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς σοβαρὰς δυσκολίας. Οἱ νότιοι Ἕλληνες μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἐπανάστασιν. Οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινοῦντο, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι χάνουν εὐκόλως τὸ θάρρος των. Μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἠνάγκασεν ὅλους νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν του καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας.

Κατόπιν διηυθύνθη πρὸς νότον μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησεν μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε πανελλήνιον συνέδριον, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατήρ του. Ὅλοι αἱ πόλεις ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολὺ πέραν τῶν μακεδονικῶν συνόρων. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη, ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν μακεδονικὴν

φρουράν εις την Καδμείαν. Ὁ Ἀλέξανδρος μόλις ἐπληροφόρηθη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἔσπευσε μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, ἐκάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσε (335 π.Χ.). Ἐξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ἐξαιρέσει τῶν ἱερέων, τῶν ἀπογόνων τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ἀποστασίαν. Ὁλόκληρος ἡ πόλις κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου. Καὶ ὁμως διὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἠσθάνθη ὁ Ἀλέξανδρος ἀργότερα μεταμέλειαν καὶ, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, «οὐδεις τῶν περιγενομένων Θηβαίων ἦν, ὃς ἐντυχὼν καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατό τι παρ' αὐτοῦ».

Ἐκτὸς τῶν Θηβαίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δείξει ἐπίσης ἐπαναστατικὰς διαθέσεις, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθημα τῶν γειτόνων τῶν ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν νίκην του. Ὁ Ἀλέξανδρος καίτοι ἔλαβε γνῶσιν τῶν σχεδίων των, ἐσεβάσθη τὴν πόλιν διὰ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της. Δὲν ἠθέλησε νὰ καταδιώξῃ οὔτε τοὺς σφοδροτέρους ἀντιπάλους τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι παρεκίνουν τὸν λαὸν εἰς στάσιν.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλέξανδρος κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβῶν, ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκεῖ συνεκέντρώθησαν ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, οἱ ὅποιοι διεβεβαίωσαν αὐτὸν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸ πρόσωπόν του. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος καθώρισε τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐκάστη πόλις ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐτοιμάσῃ δι' αὐτὸν μέχρι τῆς προσεχοῦς ἀνοίξεως, ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ δραστηρίως τὴν μεγάλῃ ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τῶν μυρίων καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ παρακμὴ τοῦ περσικοῦ κράτους. Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία καὶ ἡ διοικητικὴ παράλυσις τῆς Περσίας ἐχειροτέρευσε. Διαρκεῖς ἀντιζηλῖαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν σατραπῶν καὶ ἐπαναστάσεις τῶν ὑποδούλων ἐξησθένουν συνεχῶς τὴν περσικὴν δύναμιν. Εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτοὺς πολέμους βασιλεὺς καὶ σατράπαι χρησιμοποιοῦν Ἕλληνας μισθοφόρους, ἀκόμη καὶ στρατηγούς.

Τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτὴν ἐγνώριζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως προηγουμένως ὁ Φίλιππος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῇ. Ἦτο βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατῴρθωνε νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε τρομερὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰς τὰς ἱκανὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πέλλαν μὲ 30000 πεζοὺς καὶ 5000 ἵππεῖς. Ἀξιόλογον τμήμα τοῦ πεζικοῦ ἀπετέλουν οἱ ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ ἄλλοι μισθοφόροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ἦσαν ὁ πολὺπειρος καὶ συνετὸς Παρμενίων, ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλώτας, ἀνώτερος διοικητὴς τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Περδίκκας, ὁ Κράτερος, ὁ Κλεῖτος καὶ ὁ ἀγαπητότατος εἰς αὐτὸν Ἡφαιστίων.

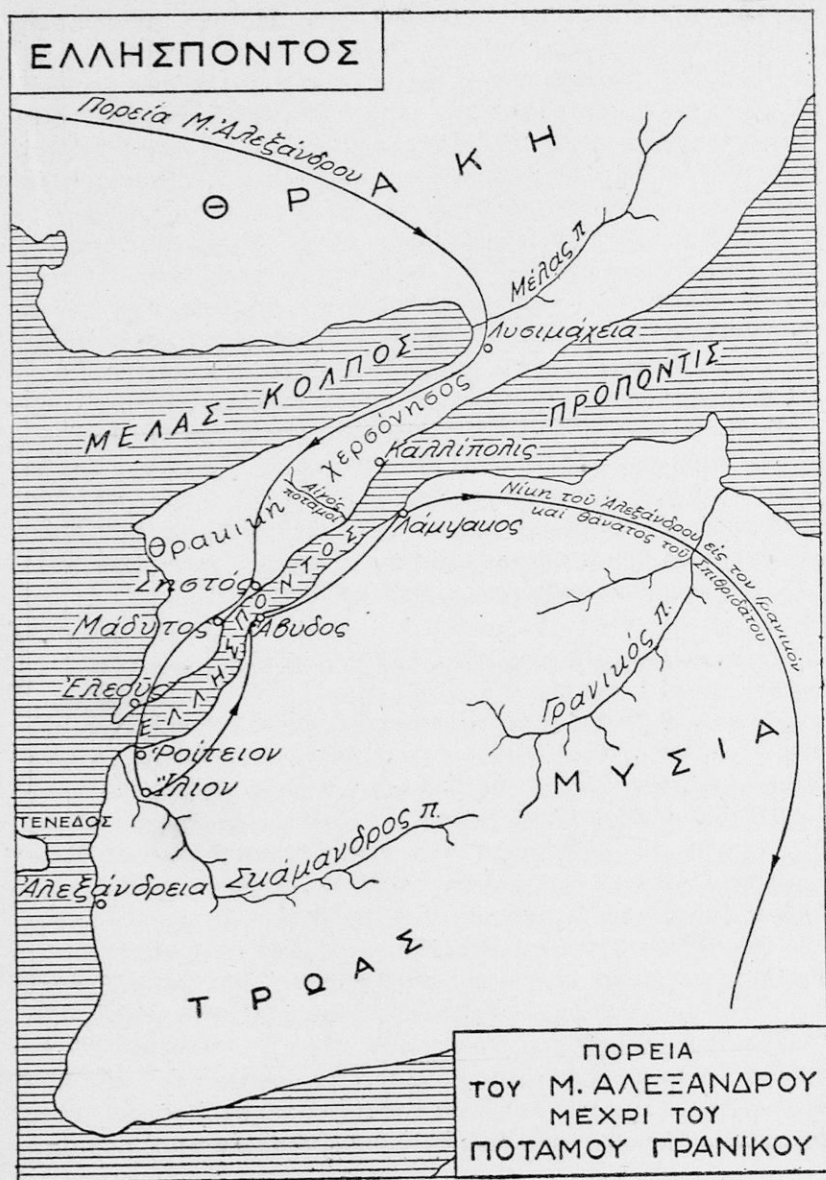
Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν τῆς θρακικῆς χερσονήσου διεπεραιώθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν κυβερνῶν ὁ ἴδιος τὴν βασιλικὴν τριήρη. Συγχρόνως ἐπέρασε καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μακεδονικοῦ καὶ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 160 πολεμικὰ καὶ βοηθητικὰ σκάφη. Ὅταν συνεπληρώθη ἡ ἀπόβασις, ὁ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως,

τὸν ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, ἐτίμα ἰδιαιτέρως ἀπὸ ὅλους τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας.

Βασιλεὺς τοῦ περσικοῦ κράτους ἦτο τότε Δαρεῖος ὁ Γ' ὁ Κοδομανὸς (336 - 330 π.Χ.). Οὗτος ἔμαθεν ἐγκαίρως τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διέταξε τοὺς στρατηγοὺς καὶ σατράπας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ σατράπαι ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐντολήν. Μὲ δύναμιν 20000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων παρετάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον (Μάιος 334 π.Χ.). Δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλὴν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων Ροδίου Μέμνωνος νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, νὰ παρασύρουν πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον, νὰ καύσουν τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν καὶ ἀφοῦ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν τροφῶν καὶ καταλυμάτων, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη τὴν συγκέντρωσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Γρανικόν, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ τμήμα μακεδονικοῦ ἱππικοῦ ρίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἀλλ' ἡ θέσις τῶν πρώτων αὐτῶν τολμηρῶν μαχητῶν εἶναι δύσκολος καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γίνεται δυσκολωτέρα. Ἀρκετοὶ φονεύονται ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ἄλλοι κατακόπτονται ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόλις φθάνουν εἰς τὴν ὄχθην. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τοὺς μαχομένους. Ὁ ἥρωϊσμός τῶν Μακεδόνων γιγαντώνεται καὶ ὅλοι μαζί ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ συνάπτεται σφοδρὸς ἀγών. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῇ. Ὁ Πέρσης στρατηγὸς Σπιθριδάτης ἐτοιμάζεται νὰ καταφέρῃ θανάσιμον κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁ Κλεῖτος μὲ τὴν σπάθην του ἀποκόπτει τὸν βραχίονα τοῦ Σπιθριδάτου. Τέλος οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην ὑπῆρξαν σημαντικά. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθη-

σαν καὶ ἄρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν τῶν. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Κυκλωθέντες, χωρὶς κἂν νὰ προφθάσουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐξωντώθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι ἐσώθησαν ἐστάλησαν δέσμιοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, «*ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἑλλήσιν, Ἑλληνες ὄντες, ἐναντίον τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο*» (Ἀρριανός).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μὲ μεγάλας τιμὰς τοὺς νεκροὺς του, ἐν ὧν 34 κατὰ τὸν Πλούταρχον. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκροὺς Ἑλλήνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν Περσῶν στρατηγῶν. Εὐθύς κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἐδωκεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Αακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων*». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἡλῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Γόρδιος δεσμός.

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παραδίδονται σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Αἱ Ἰωνικαὶ ἐξ ἄλλου πόλεις ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμόν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτὴν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Μέμνων ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ περσικοῦ στόλου, συνήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἤργησε νὰ καταβάλλῃ.

Ὅταν συνεπληρώθη ἡ κατάληψις καὶ τῶν δύο πόλεων, ὁ Ἀλέξανδρος διέλυσε τὸν στόλον του. Εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προέβη διὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους. Ἐν πρώτοις τὸ ναυτικόν του δὲν ἦτο ἀξιόμαχον ἀπέναντι τοῦ περσικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 καὶ πλέον φοινικικά, κυπριακά καὶ ροδιακά

σκάφη. "Επειτα αἱ δαπάναι διὰ τὴν συντήρησίν του ἦσαν μεγάλη, δυσβάστακτοι διὰ τὸ πενιχρὸν ἀκόμη ταμεῖον τοῦ βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ἦτο ἀδιάφορον πλέον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἂν ὁ περσικὸς στόλος διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τώρα εἶχεν ἐξασφαλίσαι ἀφθόγως τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς πλουσίας προσόδους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

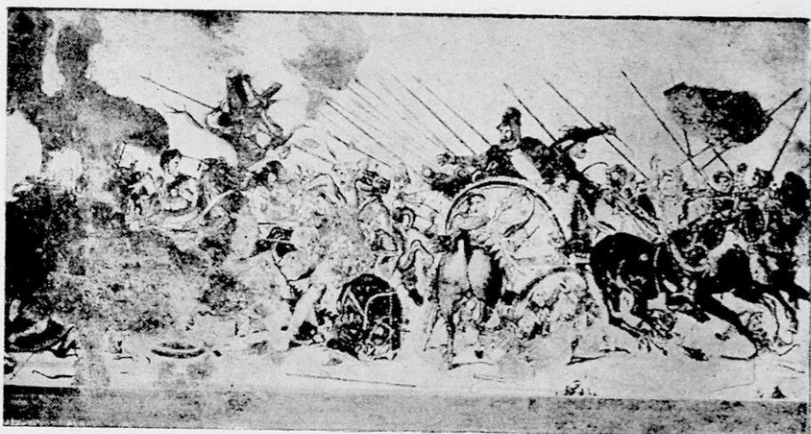
Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται πρὸς τὴν Φρυγίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Παρμενίωνα μετὰ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ κατάρθωνε νὰ τὸν λύσῃ, ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. « Ἀπετελεῖτο δὲ ὁ δεσμός, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοιὸν κρانيᾶς, στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοῖδαμάξης. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκρίνετο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε μὲν νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, δὲν ἤθελεν ὅμως καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἄλυτον, μήπως αὐτὸ προξενήσῃ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλήθη, λέγουν, ὅτι, ἀφοῦ ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος, ἔκοψε τὸν δεσμόν καὶ εἶπεν ὅτι ἐλύθη ».

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Μέμνων ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρει τὸν πόλεμον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατάρθωνε νὰ ἐξεγερῇ τοὺς νοτίους Ἑλληνας ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Ἀπὸ τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑποτάσσει. Κατόπιν διευθύνεται πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ φθάνει εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου καὶ ἡσθένησε σοβαρῶς. Ἀλλ' ὁ πατρικὸς του φίλος ἱατρὸς Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατάρθωσε νὰ τὸν διασώσῃ.

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.

Ἡ ἡττα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Γρανικὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνέβαλον τὸν Δαρεῖον εἰς θλιβεράς σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ἐχθρόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Δαρεῖος συνεκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400000 πεζῶν καὶ 100000 ἱππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτάς

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ (Ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας)

Ἀριστερὰ ὁ Ἀλέξανδρος ἔφιππος ὁρμᾷ κατὰ τοῦ Δαρείου, ὁ ὁποῖος τρομαγμένος καὶ ὀρθιος χειρονομεῖ.

πεδιάδας τῆς Βαβυλώνος, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του, εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς 333 π.Χ. Ἴσσοῦ. Ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσαν τοῦ ἀριθμητικοῦ ὄγκου. Οἱ Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων διετήρουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀργάνωσιν καὶ τὸν ὅπλισμόν των, ὑπέστησαν ὀδυνηρὰν ἡτταν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν

έχθρικήν μάζαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἱππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἐχθρικής παρατάξεως. Ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρείος ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ φόβου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς ὁ Πέρσης μονάρχης ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαραὶ θυγατέρες του, ἀμέτρητοι θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχῆσαν οἰκογένειαν τοῦ ἡττημένου ὑπῆρξε πραγματικῶς βασιλική: «Ὅταν, διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, ἐπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, τὴν ὁποίαν εἶχον προορίσει δι' αὐτὸν οἱ Μακεδόνες ὡς ἐξαιρετικὸν δῶρον. Τότε ἤκουσε θοήρους γυναικῶν καὶ θόρυβον ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηνήν του. Δι' αὐτὸ ἐζήτησε νὰ μάθῃ, ποῖαι ἦσαν αἱ γυναῖκες καὶ διὰ ποῖον λόγον μένουν εἰς σκηνήν τόσον πλησίον τῆς ἰδικῆς του. Καὶ κάποιος ἀπήντησε: Βασιλεῦ, ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Δαρείου καὶ τὰ παιδιά του, ἐπειδὴ ἔφθασαν εἰδησις εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔχεις τὸ τόξον τοῦ Δαρείου καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν καὶ ὅτι ἡ ἀσπίς του ἔχει μετακομισθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον, κλαίουν γοερῶς μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Δαρείος ἔχει φονευθῇ. Καθὼς ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔστειλε τὸν Λεοννάτον, ἕνα ἀπὸ τοὺς εἰταίρους, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅτι ὁ Δαρείος ζῇ καὶ ὅτι, ὅταν ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἀφῆκεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαζάν του τὰ ὅπλα καὶ τὸν μανδύαν του καὶ ὅτι μόνον αὐτὰ κρατεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ ὁ Λεοννάτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν τῶν γυναικῶν καὶ ἀνέφερεν εἰς αὐτὰς τὰς σχετικὰς πληροφορίες διὰ τὴν τύχην τοῦ Δαρείου. Ἐδήλωσεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραχωρεῖ εἰς αὐτὰς τὴν αὐλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς καὶ ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάζωνται βασιλίσσαι... Λέγεται μάλιστα, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν τῶν βασιλισσῶν συνοδευόμενος μόνον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἀμφέβαλλε, ποῖος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο ἦτο ὁ βασιλεὺς, διότι καὶ οἱ δύο ἦσαν λαμπροστόλιστοι, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν προσεκύνησεν, ἐπειδὴ τῆς ἐφάνη ὑψηλότερος εἰς τὸ ἀνάστημα. Ὅταν ὅμως ὁ Ἡφαιστίων ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ

κάποιος από την συνοδείαν της έδειξε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τῆς εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὴ κατεντροπιασμένη ἀπὸ τὸ λάθος τῆς ὠπισθοχώρησης. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν εἰς τὴν βασίλισσαν, ὅτι δὲν ἔκαμε λάθος, διότι καὶ ἐκεῖνος εἶναι Ἀλέξανδρος». Τόσην ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν εἶχεν εἰς τὸν φίλον του!

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰσσοῦ ἦσαν βαρεῖαι. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πέντε στρατηγοὶ καὶ 100000 περὶπου πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν συνέχισε μετὰ τὴν νίκην τὴν καταδιώξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβάδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινικὴν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κυρία βᾶσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν καὶ τὰ φοινικικά, κυπριακά καὶ ροδιακά πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς εἶδομεν, ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στόλος, προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηνδενίσθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν στόλον του, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει πλέον καὶ κατὰ θάλασσαν.

Μόνον ἡ Τύρος, ἡ «βασίλις τῆς θαλάσσης», ὅπως ἐκολακεύοντο νὰ τὴν ὀνομάζουν οἱ κάτοικοι τῆς, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλὴς ἐπάνω εἰς τὴν νησιδὰ τῆς καὶ ἡρνήθη νὰ ὑποταχθῇ. Διετῆρει ἄλλως τε ζωηρόν πάντοτε τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιζηλίαν τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρεώθη νὰ τὴν πολιορκήσῃ καὶ μετὰ ἐπτάμηνον στενὸν ἀποκλεισμόν τὴν ἐξηνάγκασεν εἰς παράδοσιν. Ἡ τιμωρία τῶν Τυρίων ὑπῆρξε παραδειγματική. Οἱ Μακεδόνες ὠργισμένοι διὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Τύρου, ἐδείχθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληροί. Μόνον ἐλάχιστοι, οἱ ὁποῖοι ἐπρόφθασαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ἱερά, ἐσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπασχολημένος μὲ τὴν πολιορκίαν

της Τύρου, ὁ Δαρεῖος μὲ ἐπιστολὴν προέτεινεν εἰς αὐτὸν συμβιβασμὸν μὲ εὐνοϊκοὺς ὅρους. Τοῦ προσέφερε 10.000 τάλαντα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τὴν χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτει ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχός του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου, ὁ Παρμενίων συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ τὰς δεχθῇ. «*Ἐγὼ τοῦλάχιστον*», εἶπε, *ἂν ἤμην Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδεχόμην*». «*Καὶ ἐγώ, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ἤμην Παρμενίων*». Καὶ ἀμέσως ἐκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐντολὴν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν κύριόν των καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν, ὅτι αἱ προτάσεις του δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν δεκταί, διότι ἄλλος εἶναι τώρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας. Ἄν ὅπωςδήποτε, εἶπεν ἐν τέλει, θέλῃ ὁ Δαρεῖος τὴν οἰκογένειάν του, ἤμπορεῖ νὰ ἔλθῃ ἀφόβως νὰ τὴν παραλάβῃ ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Αἱ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ἀμαχητί. Μόνον ἡ παραθαλάσσιος Γάζα προέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Παλαιστίνης ἥνοιξεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πλουσίας χώρας δὲν συνήνητσε κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγόν, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Τοιουτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὁλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰρηνικῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφέρθη πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους μὲ σύνεσιν, εὐγένειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς παραδόσεις των καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς παναρχαίους προγόνους των. Τότε ἔκτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρῶτην ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἀχανοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁμώνυμον

Ἀλεξανδρείαν. Ὁ ἴδιος διέγραψε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως καὶ ὥρισε τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἐλληνικῶν ναῶν καὶ τῆς Αἰγυπτίας Ἱεῖδος. Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν, ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ μετ' ὀλίγον ἔστία πνευματικὴ, ἡ ὁποία ἐξέπεμπεν ἐπὶ μακρὸν εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνατολὴν τὴν λάμψιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμὸν ἢ Ἀμμωνος, ὅπως τὸ ἔλεγον οἱ Ἕλληνες, εἰς τὴν θελκτικὴν ὁασιν Σεβᾶ τῆς Λιβύης. Ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τὸν ὠνόμασε παῖδα Διὸς, δηλαδὴ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον, τὸν ὅποιον ἔφερον ἄλλοτε οἱ ἰσχυροὶ Φαραῶ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκολακεύθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι πράγματι υἱὸς τοῦ Διός. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτυχάνῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποταγὴν τῶν. Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 331 π.Χ εἰς τὴν Φοινίκην.

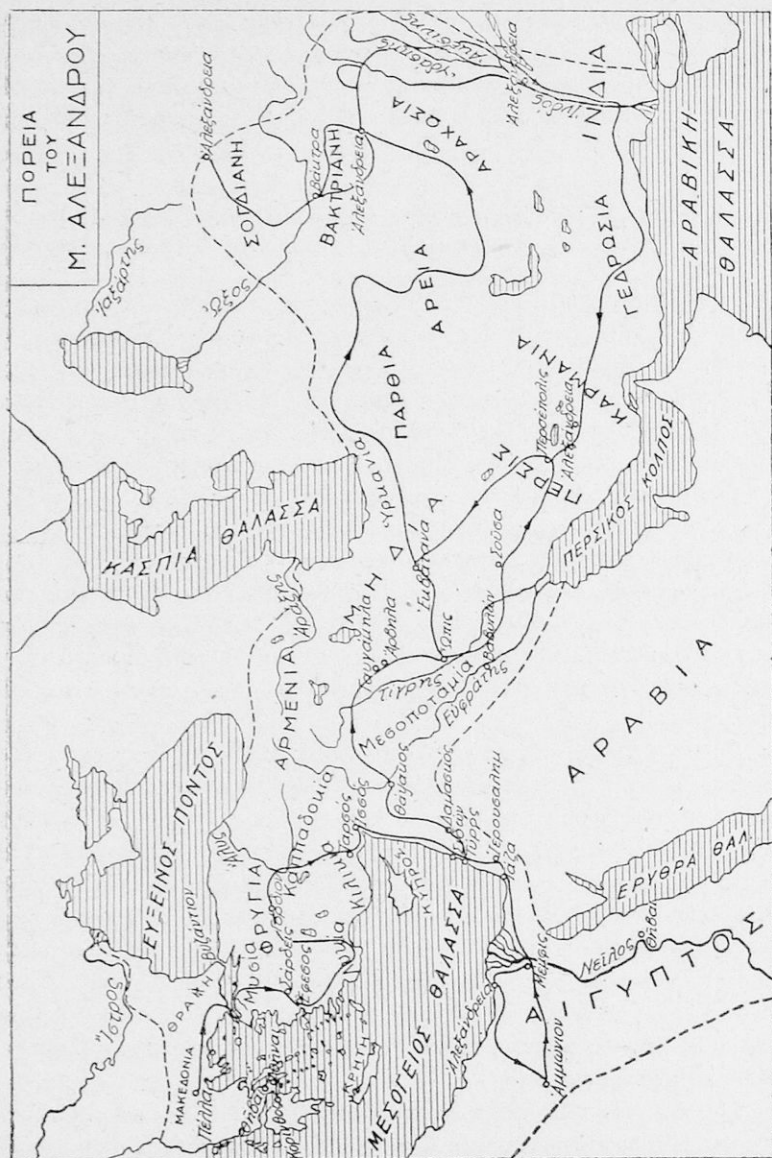
Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων.

Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς προτάσεις του, ἐνόησεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατός κανεὶς συμβιβασμός. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄλλην μίαν φορὰν τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισε κολοσσιαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἐν ἑκατομμύριον πεζικοῦ, 40000 ἵππεις, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα, ἀρκετοὶ ἐλέφαντες καὶ κάμηλοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἐκτεταμένas πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὁ στρατός του εἶχε τώρα αὐξηθῇ μὲ νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς 47000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων 7000 ἦσαν ἵππεις. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἐπροχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ δύο στρατοὶ

συνηντήθησαν εἰς τὴν θέσιν Γ α υ γ α μ ῆ λ α , πλησίον τῆς ἄσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀ ρ β ῆ λ ω ν (Σεπτέμβριος 331 π.Χ.). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δαρεῖος ἐπεχείρησε νὰ κυκλώσῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἡ φάλαγγς εἰσέδυσεν εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ ὀρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους ἐπιθέσεις τοῦ ἱππικοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς περσικῆς παρατάξεως ἔσπειρε τὴν ταραχὴν, τὸν πανικὸν καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ μετὰ ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διελύθη. Τριακόσαιο χιλιάδες νεκροὶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν καὶ ἄλλοι τόσοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἐφονεύθησαν μόλις ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἐχάθησαν χίλιοι περίπου ἵπποι ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς ταιπωρίας. Κατὰ τὴν μάχην ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς ὁ Πέρσης μονάρχης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἐπλήγωσε τὸν ἡνίοχόν του, ὁρμᾷ νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος προφθάνει νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππὸν του καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀποπνικτικοῦ κονιορτοῦ κατορθώνει νὰ διαφύγῃ. Ἡ μάχη τῶν Γ α υ γ α μ ῆ λ ω ν ἔκρινεν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῇ καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Ἡ ἑνδοξος αὐτοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρρεύσει.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἡ Β α β υ λ ῶ ν ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σ ο υ ς α μετὰ τοὺς ἀμυθήτους βασιλικοὺς θησαυροὺς ἐμιμήθησαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια εἶχε λαφυραγωγῆσαι ὁ Ξέρξης. Ἡ Περσέπολις ἐπίσης μετὰ τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν βασιλέων καὶ αἱ Π α ς α ρ γ α δ α ι , ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Περσίας, πορεδόθησαν εἰρηνικῶς εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ξέρξην. Ἀλλ' ἡ πράξις του εἶχε καὶ συμβολικὸν

νόημα. Ἡθέλησε νὰ δείξη, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἔληξεν ὀριστικῶς καὶ ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Τὸν χειμῶνα διήλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσέπολιν. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας στράτευμα.

Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου. Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως
τοῦ περσικοῦ κράτους.

Τὴν ἀνοιξὴν τοῦν 330 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει πρὸς τὴν Μηδίαν δια τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ του. Εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσάν τῆς χώρας, μανθάνει, ὅτι ὁ Πέρσης βασιλεὺς διευθύνεται πρὸς βορρᾶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁρμᾷ ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του. Καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται, ὅτι ὁ συγγενὴς τῶν Ἀχαιμενιδῶν σατράπης τῆς Βακτριανῆς (σήμερον Τουρκεστάν) Βῆσσος, ὁ ὁποῖος διέφυγε μετὰ τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς μάχης τῶς Γαυγαμήλων, κρατεῖ αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα, ἐφόρυσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Μὲ μικρὸν τμήμα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει κατὰ τοῦ ἀπίστου σατράπου Αὐτός, ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ, φονεύει τὸν Δαρεῖον καὶ φεύγει πρὸς τὴν σατραπείαν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνθη λύπην διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ἰούλιος 330 π.Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐσχεδίαζε νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο πέριξ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀνέβαλε προσωρινῶς τὴν καταδίωξιν τοῦ Βήσσου. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρείαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισε τὴν ἐν Ἀρείοις Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀραχωσίας (σήμερον νότιον Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ διήλθε τὸν χειμῶνά του.

Τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 329 π.Χ. στρέφεται πρὸς βορρᾶν. Ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ ἀφαντάστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας τὸν χιονο-

σκεπή Παροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Καύκασον (σήμερον Ἰνδοκοῦς), εἰσβάλλει εἰς τὴν Βακτριανήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσος. Ἡ χώρα ὑπετάχθη οἰκιοθελῶς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὡξου (σήμερον Ἀμούρ-Ντάρια), ἀλλ' ὁ Βῆσσος διέφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἠκολούθησε κατὰ πόδας καὶ μετὰ ἐπίπονον καταδίωξιν διὰ μέσου ἐρήμου χώρας τὸν συνέλαβε. Καὶ τότε μὲν ἠρκέσθη νὰ τὸν μαστιγῶσῃ. Κατόπιν ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Βάκτρα, ὅπου ἐδικάσθη ἀπὸ περσικὸν δικαστήριον ἐκ συγγενῶν τοῦ Δαρείου καὶ ἐθανατώθη με βασιανισμοῦς.

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν Μαρακάνδων (Σαμαρκάνδης), πρωτευούσης τῆς Σογδιανῆς, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Τάναϊν (Ἰαξάρτην, σήμερον Σίρ Ντάρια) ποταμόν. Εἰς τὸ ἀκρότατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ κράτους ἔκτισεν ὁμώνυμον πόλιν, Ἀλεξάνδρειαν τὴν Ἐσχάτην. Εἰς τὴν νέαν Ἀλεξάνδρειαν ἐγκατέστησε κυρίως Ἕλληνας μισθοφόρους καὶ ἀπομάχους Μακεδόνας, ἀλλὰ καὶ ὅσους ᾔθελον ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς συνεπληρώθη εἰς διάστημα ἐπτὰ ἐτῶν ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους. Εἰς τὴν Σογδιανήν ἔμεινεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ δύο περίπου ἔτη (328-327 π.Χ.). Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν μεθόριον ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων Μογγόλων, νὰ ἀπαλύνῃ τὰ σκληρὰ ἦθη τῶν ἐντοπίων μετὰ τὴν ἡμερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ καταπνίξῃ τὰς ἐξεγέρσεις τῶν ἀτιθάσων τοπαρχῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς του εἰς τὴν Σογδιανήν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ὡς σύζυγον τὴν ὠραιοτάτην Ρωξάνην κόρην μεγιστάνος τῆς Βακτριανῆς.

Μεταβολὴ εἰς τὰς συνθεῖας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκήρυξεν, ὅπως εἶδομεν, τὸν ἑαυτὸν τοῦ διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκεν ἐλευθέρους

ὅσους ἤθελον ἐκ τῶν συμμάχων νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς ἐστίας τῶν καὶ ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν ἀπλότητά του. Τώρα ἠκολούθει τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, παρουσιάζετο εἰς τὰς ἐορτὰς μὲ τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας, τὴν τιάραν καὶ τὸ πορφυροῦν ἐπανωφόριον, καὶ γενικῶς ἐμίμεϊτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιεποιεῖτο καὶ ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστάνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις τῶν. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο, ὅτι εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Πέρσῃ μονάρχῃ, ὃχι μόνον οἱ ἐντόπιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοί του. Ἐξ ἄλλου εἰς δοκιμασμένους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των φίλους του καὶ στρατηγοὺς ἤρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπότομον καὶ ἐνίοτε προσβλητικόν. Ἡ μέθη ἀπὸ τοὺς θριάμβους του καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν τῆς ἀκολουθίας του ἐθόλωσαν τὴν ἕως τότε καθαρὰν καὶ ἡρεμον σκέψιν του.

Οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βαθεῖαν δυσaráσκεϊαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις ἰδίως νὰ τὸν προσκυνοῦν ἐξήγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν, πῶς ὁ ἕως τότε καταδεκτικὸς βασιλεὺς, ὁ ὅποῖος τοὺς συνανεστρέφετο ὡς φίλος καὶ ἀδελφός, ἔγινεν ἐξαφνικὰ τυραννικὸς καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς συναγωνιστὰς του.

Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματοῦχων μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κόλακας εἰς τὸν Ἀλεξάνδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του ὀργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἐταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ Φιλώτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτόν τὴν συνωμοσίαν, εἰσήγαγε τὸν Φιλώταν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μακεδονικὴν συνήθειαν. Ἐκεῖ διευτρώθη ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ στρατηγοῦ, ὅτι, ἂν καὶ ἐγγώριζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ

ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλῶταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη ἀμέσως δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλῶτα ἠκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεώρησε καὶ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν ὡς συνένοχον εἰς τὴν συνωμοσίαν ἣ δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του.

Ἐν ἔτος ἀργότερα ἐφόνευσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανὴν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου τὸν Κλεῖτον. Εἰς τὴν παράφορον αὐτὴν πρᾶξιν παρεσύρθη, διότι ὁ στρατηγὸς περιεγέλασεν ἀξίωσιν τῶν κολάκων τοῦ βασιλέως νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ ἀπέδωκε μέρος τῶν κατορθωμάτων του εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ἡσθάνθη εὐθύς ἀμέσως ὁ Ἀλέξανδρος τόσον βάρος εἰς τὴν συνείδησιν διὰ τὴν πρᾶξιν του, ὥστε, ἂν δὲν ἡμπόδιζον αὐτὸν οἱ ἄλλοι συμποσιασταί, θὰ ἠυτοκτόνει μὲ τὸ ἴδιον ξίφος ἐπάνω εἰς τὸ θερμὸν ἀκόμη πτῶμα τοῦ Κλεῖτου. Μετὰ κόπου τὸν μετέφερον οἱ ὑπασπισταί εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινεν ἄσιτος καὶ ἀνέφερε διαρκῶς τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Φιλῶτα, κατηγορῶν τὸν ἑαυτὸν του ὡς φονέα τῶν φίλων του. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατάρθωσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀκολουθίας του νὰ τὸν παρηγορήσουν ὥστερον ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας.

4. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

Διάθασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ.

Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς περιπετείας, ἡ ἀκόρεστος δίψα πρὸς τὴν δόξαν καὶ τολμηρὰ πολιτικὰ σχέδια παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον εἰς νέας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐσκέφθη νὰ κατακτήσῃ τὴν μυστηριώδη χώραν τοῦ πλούτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν τοὺς Ἕλληνας μὲ ὅλον

τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν γνωριμίαν αὐτὴν θὰ κατάρθωνε νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ συμφιλιώσῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἥπειρον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 π.Χ. μὲ δύναμιν 100000 περίπου πεζῶν καὶ 15000 ἱππέων, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀμέσως ἔστειλε κήρυκας πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνας καὶ τοὺς προσεκάλει νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ταξιλῆς, ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πολύτιμα δῶρα καὶ 25 ἐλέφαντας. Ἐπὶ πλέον ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸν ἑαυτὸν του καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν 5000 Ἰνδῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἡφαιστῖωνα καὶ τὸν Περδίκκαν νὰ βαδίσουν μὲ ὁδηγὸν τὸν Ταξιλὴν καὶ ἰσχυρὸν τμήμα τῆς στρατιᾶς πρὸς τὸν Ἰνδόν, διὰ νὰ ζεύξουν αὐτὸν μὲ γεφύρας. Ὁ ἴδιος μὲ τὴν ὑπόλοιπον δύναμιν παρέμεινε ὀπίσω. Ἦθελε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν περιοχὴν ἐκείνην ἀπὸ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἰνδοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι μὲ σημαντικὰς δυνάμεις κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη. Καὶ πράγματι μὲ ραγδαίας καὶ αἰφνιδιστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν καταφυγίων τῶν Ἰνδῶν κατέβαλεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος τὴν ἄμυνάν των καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν μακεδονικὴν διοίκησιν. Τότε κατέλαβε καὶ τὸ θεωρούμενον ὡς ἀπόρθητον φρούριον τῆς Ἀόρνου, τὸ ὁποῖον, ὅπως ἔλεγεν ἡ παράδοσις, δὲν κατάρθωσε νὰ κυριεύσῃ οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἰνδόν, τὸν ὁποῖον διέβη μὲ τὸν στρατὸν ἀνενόχλητος. Ὅταν ἔφθασε πρὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ Ὑδάσπου, ἐπληροφορήθη, ὅτι πέραν τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον του ὁ βασιλεὺς τῆς Πενταποταμίας Πῶρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ εἶδε πράγματι, ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένος πρὸς μάχην ὁ στρατὸς τοῦ Πῶρου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 50000 πεζοὺς, 4000 ἱππεῖς καὶ ἀρκετὰ ἄρματα. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν 300 πυργοφόροι ἐλέφαντες ἐσχημάτιζον συνεχῆς καὶ ἀκα-

τάβλητον τεῖχος. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ παραπειστικὰς μετακινήσεις καὶ τεχνάσματα καὶ μὲ τὴν προστασίαν καταρρακτώδους βροχῆς κατώρθωσε νὰ διαβῇ ἀπὸ ἀβαθῆ σημεῖα τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Πώρου. Ὁ Ἰνδὸς βασιλεὺς ἠγωνίσθη γενναίωτα, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὅταν τὸν ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸ παράστημα, τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μὲ τὴν ὁποίαν παρουσιάσθη ἐμπρὸς του. Μὲ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἠρώτησε τὸν Πῶρον, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. Καὶ ὁ ἡττημένος βασιλεὺς ἠρκέσθη νὰ ἀπαντήσῃ « βασιλικῶς ». « *Ἀπὸ τοῦ κάμω, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλὰ σὺ ζήτησε ὅ,τι θέλεις διὰ τὸν ἑαυτόν σου* ». Καὶ ὁ Πῶρος ἀνταπήντησεν « *εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν βασιλικῶς περιέχονται ὅλα* ». Ὁ Ἀλέξανδρος ἠύχαριστήθη διὰ τὴν ἀπόκρισιν καὶ γενικῶς διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πώρου καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὴν χώραν του καὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Εἰς διαιώνισιν δὲ τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου τὴν πόλιν Νίκαιαν. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἱδρυσεν ἐπίσης ἄλλην πόλιν, τὴν Βουκεφάλειαν, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ περιφήμου ἵππου τοῦ Βουκεφάλα, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν κακουχιῶν.

Λῆξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν.

Ἀπὸ τὸν Ὑδάσπην ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑφασιν, παραπόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐδῶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβῇ καὶ τὸν Ὑφασιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Εἰς τὰ νέα κατακτητικὰ σχέδια παρεκίνησαν αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ αἱ πληροφορίες τῶν ἐντοπίων, ὅτι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου ἔζη λαὸς γεωργικὸς μὲ εἰδικὰς γνώσεις καὶ ἰκανότηας εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἄλλ' ἐνῶ ἡτοιμάζετο διὰ τὴν νέαν ἐκστρατείαν, ἐδοκίμασε ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἐκπληξιν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοὶ κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶ-

νας και τας ταλαιπωρίας ήρνήθησαν διά πρώτην φοράν νά τόν ακολουθήσουν. 'Ο 'Αλέξανδρος έπεχείρησε νά τούς φιλοτιμήσῃ. « Πέρας δέ πόνων, εἶπεν εἰς συγκέντρωσιν τῶν ήγεμόνων τοῦ στρατοῦ, γενναίῳ μὲν ἀνδρὶ οὐδὲν δοκῶ ἔγωγε οὔτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πό- νους ὅσοι αὐτῶν εἰς καλὰ ἔργα φέρουσιν... "Η οὐκ ἔστε, οὔτι ὁ πρόγονος ὁ ήμέτερος 'Ηρακλῆς οὐκ ἐν Τίρυνθι οὐδὲ "Αργεῖ, ἀλλ' οὐδ' ἐν Πελο- πονήσῳ ἢ Θήβαις μένων εἰς τοσόνδε κλέος ἦλθεν, ὥστε θεὸς ἐξ ἀν- θρώπων γενέσθαι ἢ δοκεῖν; ἀλλὰ ὑφ' ήμῶν καὶ ἡ "Αορνός πέτρα ἢ τῷ 'Ηρακλεῖ ἀνάλωτος ἐλήφθη. Ποιούντων, ὧ ἄνδρες Μακεδόνες καὶ σύμμαχοι, καὶ κινδυνευόντων τὰ καλὰ ἔργα ἐστὶ καὶ ζῆν τε σὺν ἀρετῇ ἡδὺ καὶ ἀποθνήσκειν, κλέος ἀθάνατον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὑπολειπόμε- νον » ('Αρριανός). 'Αλλ' οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ αἱ ὑποσχέσεις του διά μεγάλας ὑλικὰς ἀμοιβάς, δέν συνεκίνουν κανένα. Μὲ νοσταλγίαν πρὸς τὴν ἄγονον γῆν τῆς πατρίδος των καὶ τὸν ἄσβεστον πόθον νά ἐπανίδουν τοὺς ἰδικούς των ἐδήλωσαν, ὅτι θέλουν νά ἐπανεέλθουν ὀπίσω. 'Υπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ὁ 'Αλέξανδρος ἀπεφάσισε νά ἐπιστρέψῃ. 'Ο στρα- τὸς ἤκουσε τὴν ἀπόφασιν μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς, « πολλοὶ δὲ καὶ τῇ σκηνῇ τῇ βασιλικῇ πελάζοντες ἤρχοντο 'Αλεξάνδρῳ πολλὰ ἀγαθὰ, οὔτι ὑπὸ σφῶν μόνων νικηθῆναι ἠνέσχετο ». Καὶ τὴν μὲν κατακτη- θεῖσαν χώραν τῆς 'Ινδικῆς μέχρι τοῦ 'Υφάσιος προσέθεσεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πώρου, αὐτὸς δὲ ἡτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν.

'Εν τῷ μεταξύ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ 'Υ- δάσπου εἶχε ναυπηγήσει ὁ 'Αλέξανδρος στόλον ἐκ 2000 πλοίων. 'Επὶ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐπεβιβάσθη μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ 'Υδάσπου, τοῦ 'Ακεσίνου, ἄλ- λου παραποτάμου τοῦ 'Ινδοῦ, καὶ τέλος αὐτοῦ τοῦ 'Ινδοῦ. 'Ο ὑπόλοιπος στρατὸς ἠκολούθει τὸν 'Αλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὁχθας. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν κινήσεων ἦτο νά φθάσῃ πέραν τοῦ 'Ακεσίνου, εἰς τὴν χώραν τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ πολεμικωτάτου λαοῦ τῶν Μαλλῶν καὶ νά τὴν κατακτήσῃ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν πράγματι τὴν ὑποταγὴν τῆς κατόπιν ἀγώνων ἐπικῶν, ἀλλ' ὀλί- γον ἔλειψε νά χάσῃ τὴν ζωὴν του. 'Η ἐκστρατεία κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις, ἢ ὅποια κατέπληξε καὶ τὴν σύγχρονον καὶ τὰς κατόπιν γενεάς.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλευσεν εἰς τὰ Πάταλα παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικόν του φίλον, Κρήτα τὴν καταγωγὴν, ναύαρχον Νέαρχον. Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν μεγάλην θάλασσαν, δηλ. τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παραλίαν του καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ ὁδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γεδρωσίας (σήμερον Βελουτχιστάν).

Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἐρήμου καὶ ἀνύδρου χώρας εἶναι μία ἀπὸ τὰς καταπληκτικωτέρας διαδρομὰς, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε ποτὲ στρατὸς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπὶ 60 ἡμέρας οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον ἐπάνω εἰς ἀμμῶδες καὶ πυρακτωμένον ἔδαφος ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα. Ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἀπέθνησκον καθ' ἡμέραν πολλοί. Διὰ νὰ προκαλῆται ὀλιγώτερον ἢ δίψα μέσα εἰς τὴν κατάξηρον χώραν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὸ στράτευμα νὰ ὁδοιπορῇ τὴν νύκτα καὶ νὰ ἀναπαύεται τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ὀλίγην σκιὰν τῶν φοινίκων καὶ τοῦ εὐωδιαστοῦ σμυρνοδένδρου.

Ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἦτο μεγάλη. Στρατιῶται ἔσφαζον τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἡμιόνους τοῦ στρατοῦ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας των. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν πορείαν ἀφήνοντο εἰς τὴν τύχην των. Ὅσοι ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας κατελαμβάνοντο ἀπὸ ὕπνον καὶ ἀπεκοιμῶντο, εὕρισκον θλιβερόν τέλος. Ἐχανον τὰ ἔχνη τῆς στρατιᾶς καὶ ἀποπλανώμενοι εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀμμολόφων τῆς ἐρήμου παρεδίδοντο εἰς τὸν βραδὺν θάνατον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέφερεν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὑπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις. Τέλος ἐξηντλημένη καὶ ἀποδεκα-

τισμένη ἔφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Ποῦρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Καρμανίαν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Κράτερος μετὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Μαζὶ μετὸν Κράτερον ἦλθον καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ σατράπαι διαφόρων περιοχῶν. Ἔφερον ἄνδρας, ὑποζύγια καὶ ἄφθονα τρόφιμα διὰ τὴν στρατιάν.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σατράπας κατηγορήθησαν τότε, ὅτι εἶχον κάμει καταχρήσεις καὶ ἄλλας πράξεις προσβλητικὰς διὰ τὴν μακεδονικὴν διοίκησιν. Ἡ ταχεῖα καὶ αὐστηρὰ τιμωρία ὧσων ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ὅλοι ἀντελήφθησαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πόνηροὺς καὶ τοὺς κερδοσκόπους. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὸν προστάτην τῶν εὐγενῶν καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ τὸν διώκτην τῆς κακίας.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος εἰς τὴν Καρμανίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἡφαιστίωνα μετ' ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος μετὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὰς Πασαργάδας.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 π.Χ. ἦλθεν εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μετ' ὁ ναυτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγῆσεις τοῦ Νεάρχου καὶ τὸν ἐτίμησε μετ' χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ καταπληκτικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξερευνητικόν του ἔργον εἰς τὸν Ἰνδικόν.

Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἐξέθεσεν ἀργότερα ὁ Νέαρχος εἰς εἰδικὸν σύγραμμα, τὸν «Παράπλου», τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τεμάχια προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην τοῦ θαλασσοπόρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος μαζί με τὸ στρατιωτικὸν δαιμόνιον συνεδύαζε μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Κανεὶς Ἑλλήν πολιτικὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον, τοῦ ὁποῖου τὴν πραγματοποιήσιν ἐπεδίωξεν ὁ θαυμαστὸς βασιλεὺς, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου του. Ὁνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον μετὸν ἑλληνικὸν εἰς ἓν εὐρύτατον κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἶχον ἴσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις, χωρὶς ἐχθρότητας, μετὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγαλεπήβολου αὐτοῦ σχεδίου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ προηγουμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀλλοφύλων. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἐχρεώσθη ὀλίγον στρατόν. Διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς ψυχὰς, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλῃν διπλωματικὴν εὐστροφίαν. Μετὰ αὐτὴν κατάρθωσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιβληθῇ πολὺ ταχέως ἐπὶ τῶν ἡττημένων λαῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἠκολούθησε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς Πέρσας σατράπας εἰς τὰς θέσεις των, συμπεριεφέρθη ἡγεμονικῶς πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἔλαβε Περσίδα σύζυγον. Διὰ νὰ φέρῃ ἐξ ἄλλου εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς ζωῆς πρὸς τὸν βαρβαρικόν, ἔκτισε τὰς πολυπληθεῖς πόλεις καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας τὸν πυρῆνα τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλουν οἱ παλαίμαχοι Μακεδόνες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Εἰς τὰς πόλεις αὐτάς ἐδίδε τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰς ἐορτάς καὶ τὰς πανηγύρεις των, μετὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τέχνης, μετὰ τὰ ὁποῖα τὰς κατεστόλιζε. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον εἰς ὅσας πόλεις κατελάμβανεν ἐτέλει ὁ ἴδιος θυσίας, τελετάς καὶ ἀγῶνας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὰ τραχέα ἥθη τῶν ἐντοπίων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, τῆς ὁποίας διενοήθη τὴν κατάκτησιν, διὰ νὰ ὁλοκληρώσῃ τὸ πρόγραμμά του, ἡ προσ-

πάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων ἔγινεν ἀκόμῃ ἐντονωτέρα. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα ὅλους τοὺς Πέρσας μεγιστάνας μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ νὰ συνεορτάσουν τὴν ἀδελφωσιν τῶν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ ἴδιος νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Δαρείου, ἐνῶ τὴν νεωτέραν ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀγαπητόν του Ἡφαιστίωνα. Ἐξ ἄλλου ὀγδοήκοντα ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἐταίρους ἔλαβον ὡς γυναῖκας κόρας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Δέκα χιλιάδες ἐπίσης Μακεδόνες στρατιῶται ἐνυμφεύθησαν ἀσιάτιδας, τὰς ὁποίας ἐπρόικισεν ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος. Μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον συμβολικόν ἡ συγχώνευσις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

6. ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἐν τούτοις τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως των δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ Μακεδόνες. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς προτιμήσεώς του πρὸς τὸν τρυφήλὸν βίον τῶν Περσῶν ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιτοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἶδον νὰ σχηματίζῃ στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30000 Περσῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν Ἐπίγονοι μὲ ὀργάνωσιν καὶ ὅπλισμόν μακεδονικόν, ἐδοκίμασαν πικρίαν μαζὶ μὲ ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐμεγάλωσεν ἀκόμῃ περισσότερον, ὅταν μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν φρουρὰν ἀσφαλείας του βαρβάρους.

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως προεκάλεσεν ἀναβρασμὸν μετὰ τοῦ στρατοῦ, ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στείλῃ ὀπίσω εἰς τὴν Μακεδονίαν ὅλους τοὺς παλαιμάχους Μακεδόνας ὡς ἀχρήστους πλέον δι' αὐτόν. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς περιφρόνησις καὶ ἐξευτελισμὸς πρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι κατηνάλωσαν τὰς δυνάμεις των ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως. Οἱ ζωηρότεροι ἐξήγειραν στάσιν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος, ἀλλὰ καὶ περίσκεψιν. Μὲ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν τῶν πρωταιτίων ἀφ' ἑνός, μὲ τὰς περιποιήσεις καὶ τὴν συγγνώμην ἀφ' ἑτέρου κατῴρθωσε νὰ κα-

ταπραῦνη ἐγκαίρως τὸν ἐρεθισμόν. Εἶναι ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν σύνεσιν, τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς τοὺς μεταμεληθέντας διὰ τὴν στάσιν τῶν Μακεδόνας: «*Ὑμᾶς γε, ἔφη, σύμπαντας ἔμαν- τῶ τίθεμαι συγγενεῖς καὶ τὸ γε ἀπὸ τούτου οὕτως καλέσω*» (Ἀρριανός). Συγχρόνως προσέφερεν εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν συμφιλίωσιν καὶ κατόπιν παρέθεσε δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθισαν 9000 πρόσωπα. Εἰς τοὺς Μακεδόνας ἔδωκε τιμητικὴν θέσιν πλησίον τοῦ. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συμποσίου ὁ βασιλεὺς ἔπινεν ἀπὸ τὸν ἴδιον κρατῆρα μὲ τοὺς στρατιώτας του. Ὅταν ἐπλησίαζε τὸ τέλος τοῦ δείπνου, ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε σπονδὴν μὲ τὴν εὐχὴν νὰ δώσουν οἱ θεοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Πέρσας καὶ ὅλα μὲν τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, πρὸ πάντων ὅμως ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ συμμετοχὴν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως. Τὴν ἰδίαν εὐχὴν ἐπανελάβον καὶ οἱ ἄλλοι συμποσιασταὶ καὶ κατόπιν ἔψαλαν τὸν παιᾶνα.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεφιλιώθη ὁ στρατὸς μὲ τὸν βασιλέα, 10000 Μακεδόνες ἀπομάχοι ἐκ τῶν γηρατείων ἢ ἐξ ἄλλων ἀτυχημάτων ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἔδωκεν ὡς δῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἓν τάλαντον. Εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ διαφέροντός του πρὸς τοὺς παλαιμάχους του ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστότατον ἐκ τῶν στρατηγῶν του Κράτερον νὰ τοὺς συνοδεύῃ. Ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ ἰδιαιτέραν τιμὴν ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς συναγωνιστάς του. Διὰ τοῦτο παρήγγειλεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον «*ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προεδρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθέζονται*» (Πλούταρχος).

7. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΒΥΛΩΝΑ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἑκβάτανα. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστήριους θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὠργάνωσεν ἑορτάς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἠσθένησεν ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Ἑφαιστίων καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος

της ηλικίας του. Ὁ θάνατός του ἐπροξένησε βαθύ τραῦμα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο πλῆσιον τοῦ νεκροῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος. Ἄλλοτε ἔκλαιεν, ἄλλοτε ἐσιώπα ἀπὸ τὴν ὁδύνην καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πολυτίμου φίλου. Τέλος ὁ νεκρὸς τοῦ Ἡφαιστίωνος μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὰς τιμὰς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειψε τὰ Ἐκβάτανα. Διηυθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὁδὸν συνήντησε πρεσβεῖας ἀπὸ τὴν Σκυθίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν (Γαλλίαν), τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν), τὴν Καρχηδόνα, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Αἰθιοπίαν. Ἦρχοντο ἄλλαι μὲν νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀσίας, ἄλλαι δὲ νὰ ζητήσουν τὴν ἐπέμβασίν του ἐπὶ διαφορῶν των μὲ γειτονικοὺς λαοὺς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐνισχύθη πλέον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του ἡ πεποίθησις, ὅτι εἶχε γίνῃ πράγματι κύριος τοῦ κόσμου.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, εὗρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἤλθον νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὰς νίκας του καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς τοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα κυρίως πρὸς τοὺς Μαλλοὺς. Εἰς αὐτοὺς παρέδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ ὅποια εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν χώραν ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περσικῶν πολέμων. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσε καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην.

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὀργανώῃ κυρίως ἀπὸ ἐντοπίους νέον στρατόν. Μὲ ξυλεῖαν ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἀφθόνους κυπαρίσσους τῆς Βαβυλωνίας ἐναυπήγει πολυάριθμον στόλον. Τώρα ὠνεῖρεῦετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σκυθίαν (σημερ. Ρωσίαν) καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Αἱ ἐτοιμασίαι διὰ τοὺς νέους ἀγῶνας εἶχον φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ τέλος των. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας διὰ τὴν ἐκκίνησιν.

‘Αλλ’ ἡ μοιραία ὥρα εἶχε σημάνει διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ χαλύβδινος ὄργανισμός μετὰ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις, εἶχε χάσει τὴν ἀντοχὴν του. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ ἡ θλίψις διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστῖωνος καὶ αἱ πικραὶ καὶ βασανιστικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ φόνου τοῦ Φιλῶτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου. Ὑψηλὸς πυρετὸς κατέλαβεν αἰφνιδίως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου. Ἐπὶ ἡμέρας ὁ πυρετὸς ἐγένετο σφοδρότερος καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέῃ ἀνησυχίας. Ἦτο συγκινητικὴ ἡ ἀγωνία, ἡ ὁποία εἶχε καταλάβει τὸν στρατόν. Οἱ Μακεδόνες συνωστίζοντο διαρκῶς πέριξ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτουν νὰ ἴδουν τὸν βασιλέα.

Ὅταν ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἔφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ αὐλικοὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εἴσοδον εἰς τὸν θάλαμόν του. Οἱ στρατιῶται διήρχοντο μὲ τάξιν καὶ κατῆφειαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος, ἀνίκανος πλέον νὰ ὁμιλήσῃ, ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς μὲ τὸ θολωμένον του βλέμμα καὶ ἐλαφρὰν κίνησιν τῆς κεφαλῆς. Τὴν ἐπομένην, 13 Ἰουνίου τοῦ 323 π.Χ., ὁ Ἀλέξανδρος 323 π.Χ. δρὸς ὑπέκυψεν εἰς τὸν θάνατον μόλις 33 ἐτῶν.

Ὁ νεκρὸς τοῦ ἐταριχεύθη καὶ ἐτοποθετήθη ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διεξάγονται εὐρεταὶ ἔρευναι εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν ἔδαφος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

8. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει προκαλέσει τὸν θαυμασμόν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Κανεὶς ἄλλος περισσότερο ἀπὸ τὸν Μακεδόνα στρατηλάτην δὲν ἔλαβε τόσον ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Τὸ κατόρθωμά του εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατέλυσεν τὴν ἰσχυρὰν περ-

σικὴν αὐτοκρατορίαν, προήλασε μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος κατὰ τὸν ἐπιτυχέστερον τρόπον.

Ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν, τὸ ὀργανωτικόν καὶ τὸ διοικητικόν εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικόν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφερεν εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἀφύπνισεν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν νάρκην, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκράτει ὁ περσικὸς ζυγός. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν, μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται νέος βίος καὶ νέος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατόπιν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν μετὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστὴμὴ ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐχὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἔμφυτον τὸ κατ' ἐσοχὴν ἑλληνικὸν γνῶρισμα τῆς περιεργείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν μάθησιν, ἐφρόντισε νὰ τὸν συνοδεύῃ εἰς τὰς ἐκστρατείας του ἐπιτελεῖον εἰδικῶν ἐρευνητῶν. Μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης τῶν ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν μὲ νέα, ἄγνωστα ἕως τότε, στοιχεῖα. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἔθνογραφία, ἡ φυσικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ἀστρονομία, τὰ μαθηματικὰ ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔστελλεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην σπάνια φυτὰ καὶ ζῶα, διὰ νὰ τὰ μελετᾷ. Ἐξ ἄλλου αἱ περιγραφαὶ τῶν παραλίων τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κλπ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον ἐπλάτυναν τοὺς ὀρίζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστῆμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερα τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἔχαράκτηρισαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς ἐνοπλὸν ἐξερεῦνήσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ΄ ΑΙΩΝΑ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

1. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ ἡ νεωτεριστικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν ἐπέφερεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος βαθεῖας μεταβολάς. Ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχει χαλαρωθῆ, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ἔπαυσε νὰ ἐμπνέῃ καὶ νὰ παρακινῇ εἰς γενναίας καὶ ὑψηλὰς πράξεις. Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται περισσότερον πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παλαιὰ ἀπλότης εἰς τὴν κατοικίαν καὶ τὴν τροφήν, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη ἐγκαταλείπονται. Ἡ ζωὴ γίνεται πολυτελεστέρα καὶ περισσότερον δαπανηρά. Ἡ ἀφροντισία, ἡ ἀποφυγὴ τῆς κοπώσεως, ἡ «ῥαθυμία», ὅπως τὴν λέγουσιν οἱ σύγχρονοι ρήτορες, ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολλοὺς τὴν εὐδαιμονίαν. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ γυμναστικὴ, ἡ ὁποία πρωτύτερα ἔθεωρεῖτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον μορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, παραμελεῖται. Ἐνομίσθη, ὅτι κουράζει τὸ σῶμα καὶ τὸ προπονεῖ μόνον διὰ τὸν πόλεμον. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σημεῖα κοινωνικῆς κατὰπτώσεως.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν κοινωνικὴν παρακμὴν, ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὄχι μόνον δὲν ἐσταμάτησεν, ἀλλὰ παρουσίασε σπουδαίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πεζὸς λόγος ἰδίως καλλιεργεῖται ζωηρῶς καὶ ἡ ἱστορία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τὴν τελειοτέραν αὐτῶν ἑκφρασιν καὶ μορφήν. Ἀντιθέτως ἀπὸ τοὺς δύο κλάδους τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ μὲν τραγωδία δὲν ἔδωκεν ἔργα ὑψηλῆς καὶ πλουσίας ἐμπνεύσεως, ἡ δὲ κωμῶidia ἀλλάσσει μορφήν καὶ παράγει ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Ἡ ἱστορία.

Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἀντιπροσωπεύει, ὅπως εἶδομεν, ὁ Θουκυδίδης. Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἀσύγκριτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Ἡ ἀρχαία ὁμως ἀττικὴ διάλεκτος, τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιοεῖ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἶναι δύσκαμπτος.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον εὐκαμψίαν, χάριν καὶ δροσερότητα. Μὲ τὰ προσόντα τῆς αὐτῆς ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὄργανον εἰς ὁλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔζησαν ἀρκετοὶ ἱστορικοί, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὅλων τὰ ἔργα. Σπουδαῖα ἱστορικὰ συγγράμματα μᾶς ἀφῆκεν ὁ Ξενοφῶν. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π.Χ. Ἡ πρώτη νεότης του διηλθε μέσα εἰς τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ πάθη τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐφηβος ἀκόμη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρισθῇ μὲ τὸν Σωκράτην, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐπέδρασαν βαθέως εἰς τὸν χαρακτῆρά του. Ἠκολούθησε τὸν Κῦρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ ἔγραψε τὴν Κύρου Ἀνάβασιν. Τὸ ἔργον διακρίνει ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία, ἀπλότης καὶ δροσερότης εἰς τὴν ἑκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ὑστεροῦν τῆς Ἀναβάσεως. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362 π.Χ., δηλαδὴ μέχρι τῆς

μάχης τῆς Μαντινείας. Ἡ Κύρου Παιδεία εἶναι μᾶλλον μυθιστόρημα μὲ παιδαγωγικὸν σκοπὸν. Τὰ Ἀπομνημονεύματα περιέχουν ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Ξενοφῶντος ἡ γλῶσσα εἶναι ρέουσα καὶ γλαφυρά καὶ θεωρεῖται ὑπόδειγμα τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου.

Ἡ ρητορική.

Ἡ ρητορική, ὡς τέχνη «πειθοῦς δημιουργός», ὅπως ἔλεγον οἱ σοφισταί, εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δημιουργήμα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ρητοροδιδασκάλων ἐκαλλιιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη εἰς βαθμὸν τελειότατον. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε κυρίως ὁ ἐλεύθερος δημοκρατικὸς βίος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαίρετος καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἐπεδείκνυν τὴν τέχνην των εἰς πολλὰς εὐκαιρίας. Ἡγόρευον ἄλλοτε ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς κατήγοροι ἢ κατηγορούμενοι, ἄλλοτε εἰς μεγάλας δημοσίας ἐορτάς ἢ πανηγύρεις καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐπὶ δημοσίων ὑποθέσεων. Δι' αὐτὸ ἔχομεν τρία εἶδη ρητορικῶν λόγων, τοὺς δικανικοὺς, τοὺς πανηγυρικοὺς ἢ ἐπιδεικτικούς καὶ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ δημηγορίας.

Μεταξὺ τῶν δικανικῶν ρητόρων τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν ὁ Λυσίας. Ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν μετοίκων καὶ ἔγραφεν ἐπὶ πληρωμῇ λόγους χάριν ἄλλων κατηγορουμένων ἢ κατηγορῶν. Τοῦτο συνέβαινε, διότι εἰς τὰ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια οἱ ἴδιοι οἱ διάδικοι καὶ ὄχι διὰ συνηγόρων ἔπρεπε νὰ ὁμιλοῦν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου διέπρεψεν ὁ Λυσίας καὶ ἀπέκτησε μεγάλην πελατεῖαν. Εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ προσαρμόζῃ τὸν λόγον του εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν τοῦ πελάτου, ὥστε νὰ φαίνεται φυσικὸς καὶ ὄχι τεχνητὸς καὶ ἀγοραστός.

Ὁ Ἰσοκράτης ὑπῆρξεν ἐξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Εἰς τὴν σχολὴν του συνέρρεον νέοι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καίτοι

τά διδασκτρα ἦσαν πολλά. Οἱ λόγοι του εἶναι δικανικοί, πανηγυρικοί, συμβουλευτικοί. Ὁ περιφημότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ὁ ὁποῖος μᾶς δίδει ζωηράν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρωτεῖα. Εἶναι ὁ μόνος λόγος, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐξεφώνησεν ὁ ἴδιος. Διότι ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἀπήγγελλε τοὺς λόγους του. Τοὺς ἔγραφεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὑποδείγματα τῆς τέχνης του εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ κυρίως διὰ πολιτικούς σκοπούς. Δι' αὐτῶν δηλαδὴ ἐπέδωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρωτίστως νὰ ἐπιτύχῃ τὸ εὐγενὲς ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του, τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὡς συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὁποῖοι ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημοσθένης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος, ἡ ὁποία ὀνειρεύεται νέαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἐπιδιώξιν του αὐτὴν συναντᾷ, ὅπως εἶδομεν, ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν, τὸν πολιτικώτατον καὶ δραστήριον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φιλίππον. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησεν αὐτὸν σφοδρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ Φιλίππικοὶ καὶ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἐξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν θέρμην, τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν στενὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ρήτορος.

Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἔχομεν καὶ δικανικοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν, ἰδιωτικοὶ καὶ δημοσιοί. Ἐκ τῶν δημοσίων περίφημος εἶναι ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος. Δι' αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης ὑπεραμύνεται τοῦ φίλου του πολιτευομένου Κτησιφῶντος, τὸν ὁποῖον κατηγορήσεν ὁ Αἰσχίνης, ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου παράνομον ψήφισμα. Εἶχε προτείνει δηλαδὴ ὁ Κτησιφῶν νὰ στεφανώσῃ ἡ πόλις μὲ χρυσοῦν στέφανον τὸν Δημοσθένην διὰ τὰς σπουδαίας πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του.

Ὁ Δημοσθένης θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς καὶ ἀπὸ

τοὺς νεωτέρους ὥς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν.

Πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐξ ἴσου νευρώδης ρήτωρ ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτου διεσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὥς ρήτορος.

Δύο ἄλλοι ρήτορες κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, ὁ Ὑπερεΐδης καὶ ὁ Λυκοῦργος. Ὁ Ὑπερεΐδης ἐθεωρεῖτο δεύτερος τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀνώτερός του κατὰ τὴν χάριν. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς φανατικοὺς ἀντιμακεδονίζοντας. Τῶν λόγων του διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν δροσερότητα ὕφους καὶ εὐφυΐαν.

Ἀπὸ τοὺς ἄκρους ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου ἦτο καὶ ὁ Λυκοῦργος, τοῦ ὁποῖου ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ ἀκέραιος ὁ κατὰ Λεωκράτους λόγος. Ἄν καὶ κατώτερος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ὑπερέχει ὁμως εἰς τὸν χαρακτήρα, τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ αἰσθήματος.

Ἡ ποίησις

Ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμωδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Ἡ κωμωδία τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἡ παλαιὰ κωμωδία, ὅπως λέγεται, σατιρίζει τὰ γελοῖα καὶ τὰ ἄξια κατακρίσεως ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Πολλάκις ἐπίσης παραλαμβάνει εἰς τὰ θέματά της ὀνομαστικῶς ἄρχοντας, στρατηγοὺς, ἰδιώτας, φιλοσόφους, ποιητὰς κλπ., τῶν ὁποίων τὴν διαγωγὴν ἐκρίνεν ἐπιβλαβὴ εἰς τὴν σύγχρονον ἠθικὴν ἢ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε τὸ διαφέρον τῶν πολιτῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶχε χαλαρωθῇ, ἡ κωμωδία ἐστράφη πρὸς ἄλλα θέματα. Περιορίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάτιραν

τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει θεωριῶν, τὴν διακωμώδησιν τῶν ἡθῶν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν μύθων, τοὺς ὁποίους εἶχον χρησιμοποίησε εἰς τὰ δράματά των οἱ τραγικοί. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κωμῶδιος λέγεται μέση κωμῶδία καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἀντιφάνην καὶ Ἀλεξίν, τῶν ὁποίων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἡ κωμῶδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παρουσιάζεται ὡς νέα κωμῶδία. Αὕτῃ σατιρίζει πρὸ πάντων γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ κοινωνικὰς κακίας, πολλάκις ὅμως καὶ ἰδιώτας καὶ ἰσχυρὰ ἀκόμη πολιτικά πρόσωπα. Τὴν νέαν κωμῶδιαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φιλήμων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν, ἀλλ' ἀνώτερός του εἰς τὸ ἥθος καὶ τὴν εὐπρέπειαν Μένανδρος ὁ Κηφισιεὺς (342–290 π.Χ.).

Ἡ φιλοσοφία.

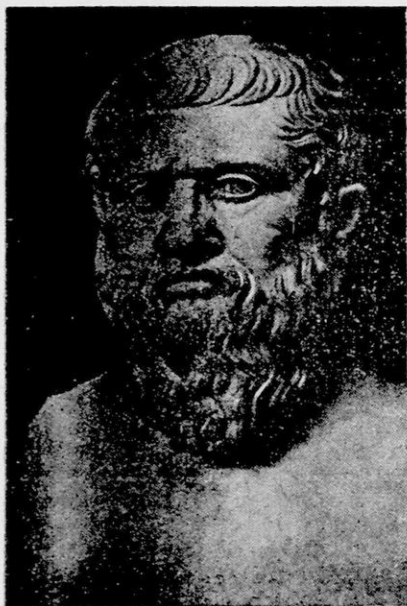
Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἔδωκεν, ὅπως εἶδομεν, διαφορετικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους φιλοσόφους ὁ Σωκράτης. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ του ἡρμήνευσαν τὴν διδασκαλίαν του σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς του ἑκάστος ἀντιλήψεις. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθον αἱ λεγόμεναι σωκρατικαὶ σχολαί.

Ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἦτο ὁ Πλάτων. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 427 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Φύσις ποιητικὴ ὅπως ἦτο, ἐστράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου ἐγίνε πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος μαθητής, ἔφερεν αὐτὸν ἐνωρὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Μὲ αὐτὴν ὠνειρεύετο νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του καί, ἂν ἦτο δυνατόν, ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὅταν ὅμως ἐπείσθη, ὅτι ὁ πόθος του αὐτὸς ἦτο ἀνεκπλήρωτος, ἵδρυσεν φιλοσοφικὴν σχολὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ἀκαδημίαν, τὴν ὁποίαν διήρθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του (347 π.Χ.). Ὁ Πλάτων ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος καὶ γονιμώτερος θεωρητικὸς νοῦς τῶν αἰώνων.

Οἱ μεταγενέστεροι ἠγάπησαν τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἐτίμησεν ἰδιαιτέρως αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους, διότι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πλησιάζει πολὺ τὴν χριστιανικὴν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα τῶν σκέψεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου. Ὅλα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, εἶναι εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ διὰ τοῦτο λέγονται διαλογοί. Εἰς αὐτοὺς ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, αἱ ὅποια ἀναπτύσσονται ἐκεῖ, εἶναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλάσματα τοῦ δαιμονίου νοῦ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ἰδέαι τοῦ Σωκράτους, ὁ ὅποιος διευθύνει τὴν συζήτησιν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους. Ἀπὸ τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ φιλοσόφου διεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἐπιγράμματα.

Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας (παρὰ τὸν σημερινὸν Σταυρὸν τῆς Χαλκιδικῆς) τὸ 384 π.Χ. Συνεδύαζε τὸν πρακτικὸν καὶ ψυχραῖμον νοῦν τῶν βορείων Ἑλλήνων μὲ σπανίαν ἰδιοφυῖαν δι' ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐρεῦνας.

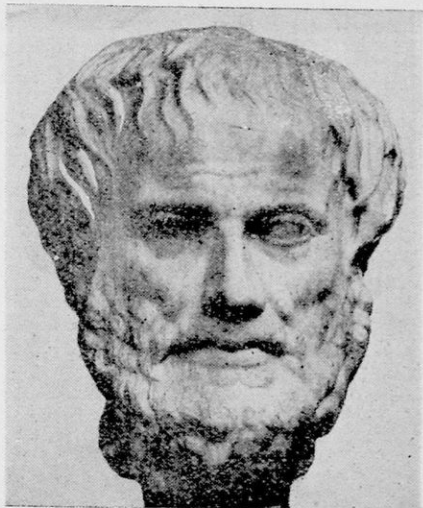
Δεκαεπταετὴς ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινεν ἐδῶ ἐπὶ 20 ἔτη. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του διεκρίνετο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν του, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀκόρεστον φιλο-

Πλάτων

Μαρμαρινὴ προτομή. Μουσεῖον Βατικανοῦ.

μάθειάν του, αλλά και την έμφυτον ικανότητα νά ταξινομή τās γνώσεις του. Κατόπιν επανήλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅταν ἐκεῖνος ἐγίνε βασιλεὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἵδρυσε σχολήν, ἡ ὁποία εἶχε περίπατον, δηλαδὴ ὑπόστεγον χώρον κατάλληλον διὰ διδασκαλίαν. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη περιπατητικὴ καὶ ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο, Λύκειον. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν περίφημον ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Ἐγραψεν ἔργα φιλολογικὰ, ἱστορικά, πολιτικά, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, φυσικὰ κλπ. καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἔχει ἀποθησαυρίσει ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἑλεγχον τῆς μεγαλοφυΐας του. Μὲ αὐτὰς ἐτράφη ἐπὶ μακρὰς γενεάς ὁ κόσμος. Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Βυζαντινοὶ καὶ Ἀραβες καὶ Εὐρωπαῖοι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἰς τὴν πανσο-

Ἀριστοτέλης

φίαν τοῦ Ἀριστοτέλους προσέφευγον, διὰ νά λύσουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπορίας των. Ἀλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἄλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὕμνον εἰς ἄρετήν.

2. Αἱ καλὰι τέχναι

Ὅπως ἡ πνευματικὴ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα δὲν ἐσταμάτησεν. Αἱ ἀναστατῶ-

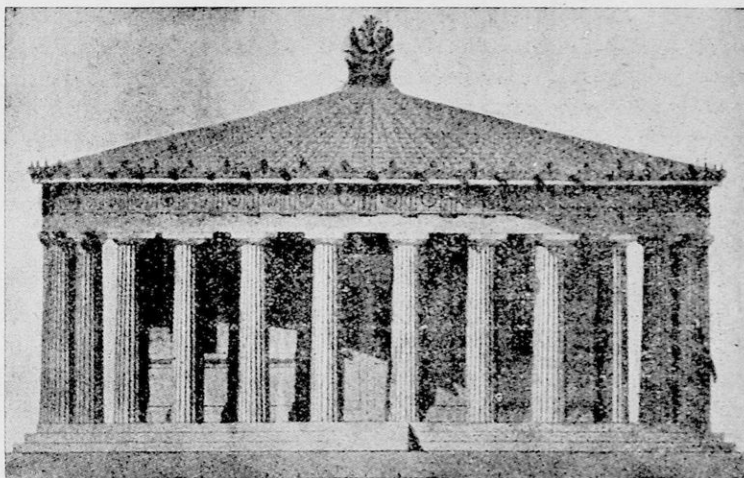
σεις καί αἱ καταστροφαί τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καί τῶν ἄλλων ἐμφυλίων ἀγώνων δὲν ἀνέκοψαν τὴν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Ἀντιθέτως μάλιστα καί κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν παρήχθησαν ἔργα ἐφάμιλλα τῶν προηγουμένων. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ κλασσικῶν χρόνων, ἐννοοῦμεν τὸν 5ον καί 4ον π.Χ. αἰῶνα. Καίτοι ὅμως ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα εἶναι ἐξ ἴσου ζωηρά, ὅπως καί ἡ τοῦ προηγουμένου, ἐν τούτοις αἱ κλίσεις τῆς εἶναι διαφορετικά. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ὡς κυρίαν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχουν τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον τῶν θεῶν. Ἀλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔκαμαν τοὺς Ἕλληνας νευρικοὺς, εὐερεθίστους, περισσότερον εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Τὴν συναισθηματικὴν λοιπὸν αὐτὴν κατάστασιν τῶν χρόνων τῶν ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεώς των. Καί αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ προσπαθοῦν νὰ τὴν πλησιάσουν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν καί τὰ ἀνθρώπινα πάθη καί ὅχι νὰ τὴν ἀναβιάσουν εἰς τὰ δυσθεώρητα ὕψη τῆς φειδιακῆς τέχνης. Μὲ τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν καλλιτεχνῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν παρουσιάζονται ἀπαλώτερα, ζωηρότερα, μὲ λεπτοτέρας καί ὥραιότερας γραμμάς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ τεχνῖται ἀρχίζουν νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἡ ὁποία πραγματικῶς ἔφθασε κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα εἰς ἀνυπερβλήτον τελειότητα.

Καί αἱ περιστάσεις ὅμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικῶς. Κέντρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα οἱ καλλιτέχναι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων καί ἡ ἐμπνευσις των προσαρμόζεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχόντων καί τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ, τώρα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι πτωχή. Πολὺ σπανίως ἀναθέτει εἰς τοὺς καλλιτέχνας τὴν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν πάντοτε εἰς τὰς Ἀθῆνας ἰδιῶται μὲ πλοῦτον καί λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὥрайου. Αὐτοὶ δίδουν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας, τοὺς ζωγράφους. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλι-

ξιν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται τώρα μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καὶ πρωτοβουλίαν καὶ ἡ ἔμπνευσις του δὲν δεσμεύεται ἀπὸ κανένα περιορισμόν.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ.

Ὁ 4ος π.Χ. αἰὼν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὴν παράδοσιν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ

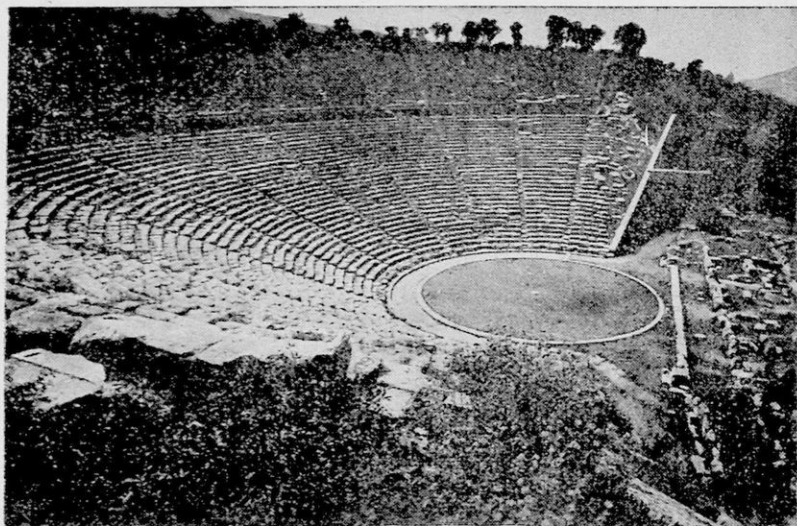
Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαράστασις)

Ἐκεῖτο παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον πρὸς τί ἐχρησιμοποιεῖτο.

καλλιτέχνη κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικοὺς. Σιγὰ σιγὰ ἐν τούτοις τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς καὶ τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουν σχῆμα κυκλικὸν μὲ κωνικὴν στέγην. Θαυμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ἡ θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον ὀλίγοι κίονες. Τὸ κτίριον εὐρίσκετο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἀσκληπείου), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς του. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντὸς αὐτοῦ

καί κυρίως εἰς τὰ ὑπόγεια διαμερίσματά του διέμενον οἱ ἀσθενεῖς, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα πρὸς θεραπείαν τῶν νόσων τῶν διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγύλον οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ μονολιθικὴν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (σήμερον φανάρι τοῦ Διογέנוϋς). Ἐπάνω εἰς αὐτὸ εἶχε τοποθετηθῇ ὁ χορηγικὸς τρίπους, δηλαδὴ τὸ ἀναμνηστικὸν ἀνάθημα πρὸς τὸν Διόνυσον διὰ τὴν

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὅπως εἶναι σήμερον

νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν ὁ Λυσικράτης ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχεῖ καὶ κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς. Θαυμαστὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ὁ νέος ναὸς τῆς Ἐφεσῖας Ἀρτέμιδος καὶ ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας.

Κατά τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα καίτοι ἡ παραγωγή τῆς τραγωδίας δὲν εἶναι ἀξιόλογος, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικίων φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουν θέατρα. Εἰς αὐτὰ ἐπαίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ τραγωδίαί τῶν μεγάλων δραματουργῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τὰ προϊόντα τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμωδίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεγείρεται μαρμάρινον τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον κατασκευάζεται τὸ περι-

Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου

φημότερον διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ θέατρον τῆς Ἐπιδάουρου. Εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἰδρύεται παραπλευρῶς τοῦ βουλευτηρίου ὅμοιον μεγαλοπρεπὲς κτίσμα διὰ 40000 θεατάς. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ μικρὰ κωμόπολις τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ θέατρόν της. Τὸ διαφέρον αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸ θέατρον ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὅπως εἶδομεν, ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς λαϊκὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτερπε μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἐφώτιζε τὸν νοῦν καὶ ἐξηυγένιζε τὴν καρδίαν.

Ἡ γλυπτική.

α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης.

Περὶ πολλοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἱ κλίσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Οἱ μεγάλοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι Ἀθηναῖοι ἢ ἐργάστησαν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀθηναῖος Κηφισόδοτος κατεσκεύασε χάλκινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μετὰ τὸ τέκνον της, τὸν Πλούτον, εἰς τὴν ἀγκάλην της. Τοῦ

ἀγάλματος σώζεται μαρμάρινον αντίγραφον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐντελὴς ἀνθρωπίνη ἔκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὥραϊον πρόσωπον τῆς θεᾶς προδίδει μεγάλον καλλιτέχνην. Ὁ Πλοῦτος εἰς τὴν ἀριστεράν χειρα κρατεῖ τὸ κέρως τῆς Ἀμαλθείας, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, τὴν δὲ δεξιάν ἀπλώνει μὲ παιδικὴν ἀφέλειαν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ὥσάν νά θέλῃ νά τὴν θωπεύσῃ.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ Πραξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰργάσθη διὰ λογαριασμὸν πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του παριστάνουν θεοὺς. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νά ἐκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἀρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ
τοῦ Πραξιτέλους
(Μουσεῖον Ὀλυμπίας)

δύναμιν νά μεταβάλλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμαρίου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἡ ὁποία δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον ἀλλ' ἀπαλόν, μὲ λεπτὰς γραμμὰς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νά ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας, ὅτι, σύμφωνα τοῦλάχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἔθεωρεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου. Πολὺ περισσότερον ἐφημίζετο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῇ

έντός τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ Κνιδία Ἀφροδίτη. Τὸ ἄγαλμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀπεικονίσεις νομισμάτων καὶ ἀντίγραφα. Τὸ κάλλος τῆς θεᾶς ἦτο θαμβωτικὸν καὶ ἡ ἔκφρασις τόσον ζωντανή, ὥστε παλαιὸν ἐπίγραμμα ἔλεγε περὶ τοῦ ἔργου: «Ποῖος ἔδωκε ζωὴν εἰς τὴν πέτραν; Ποῖος εἶδε μέσα εἰς τὸ μάρμαρον τὴν Ἀφροδίτην; Αὐτὸ ἐδῶ τὸ δημιουργή-

Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης
(Ἀντίγραφον)

μα ἐβγήκε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πραξιτέλους ἢ μήπως χηρεῦει ὁ Ὀλυμπος, ἐπεὶδὴ ἡ Παρία (Ἀφροδίτη) ἐπέταξε μακρὰν εἰς τὴν Κνίδον;» Ἐνδεικτικὰ τῆς τέχνης τοῦ μεγαλοφυοῦς πλάστου εἶναι καὶ ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του, ὅπως ὁ Ἑρως τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος, ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

β) Σκόπας καὶ Λύσιππος

Ἐξ ἴσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἦτο καὶ ὁ Σκόπας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ' εἰργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς

δεξιότητάς εἶχε καὶ σπουδαίαν ἀρχιτεκτονικὴν μόρφωσιν. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἦτο ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἀπὸ τὸν ἴδιον ναὸν σχηματίζομεν ἰδέαν καὶ διὰ τὴν πλαστικὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἐσώθησαν κάπως κολοβωμένα

τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται, ὅτι ὁ Σκόπας κατεγίνετο πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ σφοδροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἰδίαν ἄλλωστε ἐντύπωσιν μᾶς ἀφήνουν καὶ τὰ ἄλλα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως ἡ Βακχίς (μαινάς) τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ ἡ κεφαλὴ ἀγάλματος τοῦ Μελεάγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὥριμον τέχνην τοῦ Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στολισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μουσώλου, τοῦ Μουσωλείου, ὅπως λέγεται, εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Νεώτερος τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ τρίτος μέγας γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ὁ Λύσιππος. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ κατεργάζετο κυρίως τὸν χαλκόν. Κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας ἀθλητῶν καὶ συγχρόνων ἐπισήμων προσώπων. Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιούχος ἀνδριανοποιὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ προτίμησις αὐτῇ πρὸς τὸν Σικυῶνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐ-

Ὁ Μελέαγρος
(Μαρμάρινον ἀντίγραφον)

τὸς μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Μακεδόνος ἥρωος τὸν ἄρρενωπὸν καὶ λεοντόκαρδον χαρακτῆρά του. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι μόνον ὁ Λύσιππος κατῴρθωνε νὰ παριστᾷ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ βλέπη πρὸς τὰ ἑπάνω, ὅπως συνήθιζεν εἰς τὴν πραγματικὴν

ζωήν. Εἰς τὸν περιφημότερον τοῦλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ παλαιοί, παρέστηκε τὸν Μακεδόνα βασιλέα ὀρθόν, μὲ τὴν λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐρανόν. Ποίαν ἐντύπωση προεκάλει τὸ ἔργον, μᾶς λέγει παλαιὸν ἐπίγραμμα:

Μοιάζει ὁ χαλκὸς σὰν νὰ μιᾷ κοιτώντας πρὸς τὸ Δία

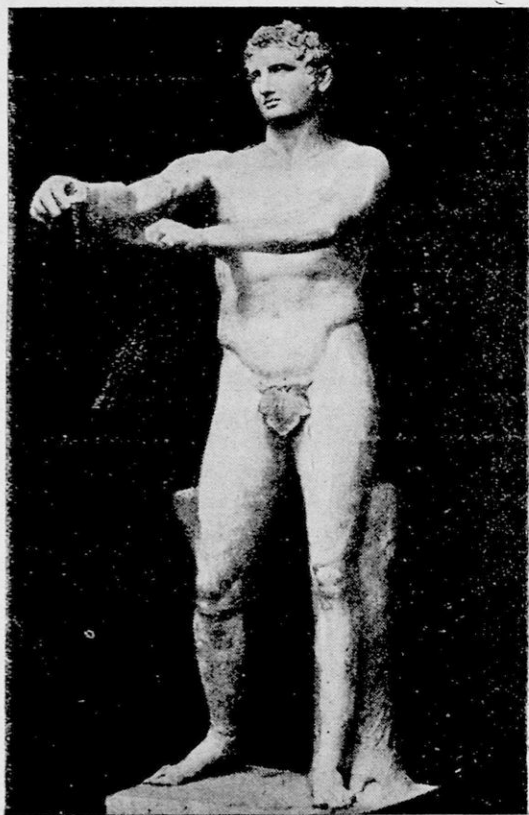
τὴ γῇ ἔχω ἐγὼ ὑποπόδι μου, τὸν Ὀλυμπο ἐσὶν κράτα.

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσίππου δὲν ἐσώθη. Ἐχομεν ὅμως ἀρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του. Ἐξαιρετὸν εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντος, τοῦ ἀποξησμένου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητὴν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην του ἀποξέει μὲ τὴν στλεγγίδα (ξύστραν) τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἀθλητοῦ μὲ τὸ πλατὺ ἄνοιγμα τῶν σκελῶν εἶναι φυσικωτάτη. Ὁ κορμὸς φαίνεται ὡς νὰ λυγίζεται ἐπάνω εἰς τὰ ἰσχία. Εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διακρίνεται ἀκόμη ἡ ὑπερέντασις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα χαλκῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἄρης καὶ ὁ παγκρατίαςτῆς Ἀγίας.

Εἰς τὰ γλυπτικὰ προϊόντα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μὲ τὰ τοξευόμενα τέκνα της καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ (Μπελβεντέρε) εἰς τὴν Ρώμην (Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε).

Δύο ἐπίσης χάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν ἰδίαν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν ἀνήκουν καὶ μερικὰ ἐξαιρετὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω εἶναι ἔργον διασῆμου καλλιτέχνου. Παριστᾷ τὸν εἰκοσαετῆ ἱππέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ Δεξίλεω τὴν σιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀρμᾷ ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του κατὰ τὸν κορινθιακὸν πόλεμον (394 π.Χ.), τὸν ἀνατρέπει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην του.

Ο άποξυόμενος του Λυσίππου
(Μουσείον τοῦ Βατικανοῦ)

Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος (Χάλκινος ἀνδριάς. Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

γ) Εἰδώλια.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀναζῇ παλαιοτάτη βιοτεχνία, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς δύο προηγουμένους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῇ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων

Εἰδώλια Τανάγρας

Ἄνθρωποι καὶ γυναῖκες μὲ ἐνδυμα περιπάτου καὶ σκιάδιον.

Ἡ εἰδωλίον, ὅπως λέγονται. Πλῆθος τοιούτων εἰδωλίων εὐρέθη εἰς τοὺς τάφους ἰδίως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παριστάνουν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναῖκας μὲ ἐνδυμασίαν περιπάτου, δηλαδὴ χιτῶνα καὶ ἱμά-

τιον, συχνά με σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ με ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Συνηθισμένοι εἶναι ἐπίσης κωμικαὶ παραστάσεις, ὅπως π.χ. ἄσχημοι γραῖται τροφοὶ με παιδιὰ εἰς τὰς ἀγκάλας των, δοῦλοι παιδαγωγοί, οἱ ὅποιοι σύρουν τὰ ὄντα τῶν μαθητῶν των κλπ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδῶλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Ἡ ἐπεξεργασία των μαρτυρεῖ γενικῶς, πόσον ἀνεπτυγμένον καὶ διαδεδομένον ἦτο τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν κοινωνίαν.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία.

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ ἐπιφανεῖς καλλιτέχνας. Ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὅλων ἦτο ὁ Ἀπελλῆς ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας. Τὴν ζωγραφικὴν ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ἐφεσον. Διὰ νὰ τελειοποιηθῇ, ἦλθε κατόπιν εἰς τὴν Σικυῶνα. Τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου πιστοποιεῖ τὸ γεγονός, ὅτι, ὅπως ὁ Λύσιππος εἰς τὴν γλυπτικὴν, τοιούτοτρόπως καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἰς τὴν ζωγραφικὴν εἶχε μόνον αὐτὸς τὸ προνόμιον νὰ ζωγραφῇ εἰκόνας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ ἐξύμνησαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κῶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τὸ ἐπάνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὰ κύματα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἦτο διαφανὲς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὡς περίφημον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἀρτεμις, τὴν ὁποῖαν ἐζωγράφησεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουνὰ μαζί με τὰς νύμφας τῶν ὁρέων. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος παρίστανε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον με τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ἦτο ὁ Πρωτογένης ἀπὸ τὴν Κάριαν τῆς Μ. Ἀσίας. Διὰ τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Λέγεται δηλαδή, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς τὸν ἐθεώρει ἴσον ἢ καὶ ἀνώτερόν του, τὸν κατέκρινεν ὁμως, διότι ἐπέμενε πολὺ εἰς τὰς λεπτομερεῖας τῶν ἔργων του.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἡ

διακοσμητική τῶν ἀγγείων παρακμάζει. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μοναδική εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἐλληνική τέχνη τῆς ἀγγειογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἄλλοτε ἀριστουργήματα, ἔπαυσε πλέον νὰ παράγῃ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ μαρασμοῦ οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται δὲν παύουν ἐντελῶς νὰ κατασκευάζουν ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἔχουν πλέον μεγάλην ζήτησιν. Αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αἱ ὁποῖαι πρὸ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀνοικτὰς τὰς ἀγοράς τῶν εἰς τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, τώρα ἔχουν διακόψει μὲ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐμπορικὴν συναλλαγὴν. Διὰ τὰς εἰς ἀγγεῖα ἀνάγκας τῶν ἀναπτύσσουν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἰδικὴν τῶν βιομηχανίαν, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἀττικὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἔχουν περιορισθῇ κυρίως εἰς τὰς ἀγοράς τῶν ἀποικίων τῆς Σκυθίας (Ρωσίας) καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς. Τὰ σχέδιά τῶν δεικνύουν πλουσίαν ἔμπνευσιν καὶ μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ χρωστῆρος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ προχειρότητα καὶ ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν. Ὅλα προμηνύουν, ὅτι ἡ ἀγγειογραφία βαδίζει γοργῶς πρὸς τὴν δύσιν τῆς. Καὶ πράγματι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἔσβησε σχεδὸν ἐντελῶς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδοξοτέρας περιόδου τῆς ἱστορίας μας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ Ἔθνος μας, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπροίκισε μὲ σπανίας ἀρετάς, ἔκαμεν, ὅπως εἶδομεν, ἔργα παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα κανὲν ἄλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχει παρουσιάσει.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ στοργὴ πρὸς τὴν πατρίδα ἀλλὰ προνομιοῦχον γῆν, τὴν ὁποίαν ἔταξεν εἰς αὐτὸ ὁ Θεὸς νὰ κατοικήσῃ, τοῦ ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον τῆς ἀσιατικῆς δουλείας καὶ βαρβαρότητος. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἦτο σήμερον διαφορετικὴ, ἂν οἱ Ἕλληνες, ὅπως τότε ἄλλοι μεγαλύτεροι λαοί, ὑπέκυπτον εἰς τὴν τρομακτικὴν ὑλικὴν ὑπεροχὴν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸ μεγαλουργημα τοῦτο οἱ πρόγονοί μας μὲ τὴν δροσερὰν καὶ γόνιμον φαντασίαν, τὸν δυνατὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των παρήγαγον ὅ,τι ἐξωραΐζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σφαῖραν ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ θὰ ἦτο ἀκόμη πλουσιωτέρα καὶ διὰ τὸν ὑλικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς εὐκολίας του, ἂν μέγα μέρος τῆς ζωτικότητος καὶ δραστηριότητός του δὲν ἐξήντλει εἰς τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίου πολέμους. Ποία εἶναι ἡ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ μικρὸν ἀλλὰ μεγαλουργὸν ἔθνος μας, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς γεγονός: Ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ πολιτισμένοι λαοὶ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ πρόδός των ἐθεμελιώθη εἰς ὅ,τι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Δι' αὐτὸ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἀριστουργ-

γήματα τῆς φιλολογίας των διδάσκονται καὶ μετὴν ἔνδοξον ἱστορίαν των καταγίνονται μετ' ἀγάπην καὶ τὰ καλλιτεχνικά των δημιουργήματα ἔχουν πάντοτε ὡς πρότυπα οἱ καλλιτέχνηται των.

Ἀλλὰ τὸ κοσμοῖστορικὸν ἔργον τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι, ὅτι τὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον ἐδημιούργησε, μετέδωκε μετὰ κατὰκτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Εἰς τὴν ἀσιατικὴν καὶ ἀφρικανικὴν ἡπειρον κινουῦνται συνεχῶς Ἕλληνες, φέρουν παντοῦ τὴν φιλομάθειαν, τὴν δίψαν πρὸς ἔρευναν, τὴν ἡμερότητα, τὴν γλῶσσάν των, τὰ ἔξοχα προϊόντα τῆς διανοίας τῶν μεγάλων πνευματικῶν δημιουργῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μετὰ μίαν λέξιν τὸν πολιτισμόν των.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἀποτελεῖ ἀξιοκατάκριτον ἔθνικόν ἐγωισμόν, ἂν λέγωμεν μετὰ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς Θεῆας Προνοίας, ὁ ὅποιος ἐδίδασκεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφώτισε τὸν νοῦν των καὶ ἐξηυγένισε τὴν καρδίαν των.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελίς Στίχος

		Ἀντί τίποτα	γράφει: τίποτε
10	22		
20	10	> προ- σώπων	> προσ- ώπων
81	30	> οὔτε χρυσός ἐπὶ γῆς οὐδαμόθι τοιοῦτος	> οὔτε χρυσός ἐστι γῆς οὐδαμόθι τοσοῦτος.
92		> ὄστρακον μὲ τὸ ὄ- νομα καὶ τὸν δῆμον τοῦ Θεμιστοκλέους	> ὄστρακον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θε- μιστοκλέους καὶ τοῦ πατρὸς του.
128	18	> Δήμητρος	> Δήμητρος
176	15	> ἐχθ- ρῶν	> ἐ- χθρῶν
188	τίτλος	> Ἡ ἀκμή καὶ παρακ- μὴ κ.τ.λ.	> Ἀκμή καὶ παρακμή τῆς δυνά- μεως τῶν Ἀθηνῶν.
245	21	> ἔχει μετακομισθῆ	> ἔχει μετακομισθῆ.
252	8	> τὴν ἀνοιξὴν τοῦν	> τὴν ἀνοιξὴν τοῦ
262		> Ἐπιγόνοι	> Ἐπίγονοι

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

- 4000 π.Χ. "Ενωση της Αιγύπτου εις ἓν κράτος.
1800-1530 » 'Επιδρομή τῶν Ὑκσῶς.
670 » Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουν τὴν Αἴγυπτον.
525 » Ὑποταγή τῆς Αἱγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

- 4000 » Οἱ Σουμερίοι εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας.
2000 » Ἰδρυσις τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
1100 » Ὑποταγή τῶν Βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.
612 » Ἰδρυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
539 » Κατάλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ

- 2000 » Ἐγκατάστασις τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην.

4. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

- 800 » Μεγίστη ἀκμή τῆς Τύρου. Κτίσις τῆς Καρχηδόνος.

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ

- 1400-1300 » Ἀκμή τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

- 550 π.Χ. Ὁ Κῦρος γίνεται βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν
Περσῶν.
546 » Ὁ Κῦρος ὑποτάσσει τοὺς Λυδοὺς.
538 » Ὁ Κῦρος κυριεύει τὴν Βαβυλῶνα.
528 » Θάνατος τοῦ Κύρου

ΕΛΛΗΝΕΣ

5ος Αἰών.

- 499 » Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.
492 » Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
480 » Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. Ναυμαχία τῆς Σαλα-
μῖνος. Μάχη τῆς Ἰμέρας.
479 » Μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης.
478 » Ἰδρυσις τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυ-
μέδοντος.
449 » Κιμῶνειος εἰρήνη. Θάνατος τοῦ Κίμωνος.
431-404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
421 » Νικίειος εἰρήνη.
415-413 » Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.
406 » Ἡ ναυμαχία εἰς τὰς Ἀργινούσας.
405 » Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς Αἶγός
ποταμούς.
404-403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

4ος Αἰών.

- 396 » Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν.
395-387 » Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος.
387 » Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
382 » Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
371 » Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
362 » Ἡ μάχη μῆς Μαντινείας. Θάνατος τοῦ Ἐπα-
μεινώνδου.

- 360 π.Χ. Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει τὸν Μακεδονικὸν
θρόνον.
- 358-355 » Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.
- 348 » Καταστροφή τῆς Ὀλύνθου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.
- 338 » Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
- 336 » Δολοφονία τοῦ Φιλίππου. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
βασιλεύς.
- 335 » Καταστροφή τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάν-
δρου.
- 334 » Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.
Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
- 333 » Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.
- 331 » Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων. Κατάλυσις τοῦ περ-
σικοῦ κράτους.
- 330-328 » Ὑποταγή τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς (ἄνω
Ἀσίας).
- 327 » Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας.
- 323 » Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.
-

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Αιγύπτιος	Σελ. 12
2. Ίερογλυφικά	» 13
3. Αί πυραμίδες και ή μεγάλη Σφίγγη	» 15
4. Ύπόστυλος αίθουσα του ναού του Καρνάκ	» 18
5. Άμένεμχετ Γ'	» 19
6. Κυνήγιον λεόντων (άσσυριακόν ανάγλυφον)	» 25
7. Πτερωτός ταύρος	» 26
8. Σφηνοειδής γραφή	» 27
9. Άσσυριακός ναός	» 28
10. Ό τάφος του Κύρου εις τάς Πασαργάδας	» 44
11. Περσικόν άνάκτορον	» 46
12. Περσικός κίων	» 47
13. Δαρείος Α'	» 51
14. Πέρσαι πολεμισταί	» 52
15. Έλλην όπλίτης	» 61
16. Μιλτιάδης	» 65
17. Άριστείδης	» 66
18. Θεμιστοκλής	» 67
19. Ό χρυσοῦς τρίπους των Δελφών και ή επί των σπειρών των όφρων έπιγραφή	» 85
20. Όστρακον μέ τό όνομα του Θεμιστοκλέους	» 92
21. Κεφαλή του Κίμωνος	» 96
22. Περικλής	» 102
23. Τριήρης	» 114
24. Άνήρ μέ χιτώνα και άνήρ μέ ίμάτιον	» 118
25. Γυνή μέ χιτώνα και γυνή μέ ίμάτιον	» 119
26. Σχολείον	» 120
27. Παλαίστρα (άπό έρυθρόμορφον άγγείον)	» 121
28. Έσωτερικόν σιδηρουργείου	» 124
29. Παναθηναϊκός άμφορεύς	» 127
30. Αισχύλος	» 132
31. Σοφοκλής	» 133
32. Εύριπίδης	» 134

33. Ἡρόδοτος	» 135
34. Θουκυδίδης	» 136
35. Σωκράτης	» 138
36. Δωρικός, Ιωνικός καὶ κορινθιακὸς κίων	» 142
37. Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης	» 143
38. Κοῦρος	» 145
39. Κόρη	» 146
40. Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας	» 147
41. Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς	» 149
42. Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος	» 151
43. Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου	» 152
44. Μελανόμορφος ἀμφορεὺς	» 153
45. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν	» 155
46. Ὁ Παρθενὼν	» 156
47. Τὸ Ἐρέχθειον. Στοὰ τῶν Καρυατίδων	» 157
48. Ἀλκιβιάδης	» 172
49. Στήλη Ἑρμοῦ	» 175
50. Νόμισμα Συρακουσῶν	» 177
51. Φίλιππος Β΄	» 218
52. Μακεδὼν ἵππευς	» 220
53. Δημοσθένης	» 225
54. Ἰσοκράτης	» 226
55. Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας	» 230
56. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος	» 236
57. Ἡ μάχη τῆς Ἰσοῦ	» 244
58. Πλάτων	» 273
59. Ἀριστοτέλης	» 274
60. Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου	» 276
61. Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὅπως εἶναι σήμερον	» 277
62. Ἡ Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου	» 278
63. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους	» 279
64. Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης	» 280
65. Ὁ Μελέαγρος	» 281
66. Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου	» 283
67. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος	» 284
68. Εἰδώλια Τανάγρας	» 285

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ἀρχαία Αἴγυπτος	Σελ. 11
2. Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία	» 21
3. Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη	» 33
4. Φοινικικὴ ἐξάπλωσις	» 37
5. Τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου Α΄	» 45
6. Χάρτης τῶν Περσικῶν πολέμων	» 59
7. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος	» 63
8. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν	» 73
9. Σχεδιάγραμμα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος	» 79
10. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν	» 83
11. Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν	» 105
12. Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας	» 117
13. Ναὸς ἐν παραστάσι	» 140
14. Ναὸς πρόστυλος-Ναὸς ἀμφιπρόστυλος	» 141
15. Ναὸς περίπτερος	» 142
16. Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας	» 169
17. Χάρτης τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου	» 199
18. Σχεδιάγραμμα τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης	» 213
19. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ	» 241
20. Σχέδιον τῆς Τύρου	» 247
21. Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	» 251

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Σελ.

Αἱ χώραι τῶν πρώτων πολιτισμῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι: Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος—Οἱ κάτοικοι—Κοινωνικὴ ὀργάνωσις—Ἱστορικαὶ πηγαί—Τὰ ἱερογλυφικά—Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου—Ἡ θρησκεία—Βιοτεχνία καὶ ἐπιστῆμαι—Αἱ καλὰ τέχναι—Μνημεῖα.—Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι: Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας—Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος—Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος—Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος—Ἱστορικαὶ πηγαί—Σφηνοειδὴς γραφή—Θρησκεία—Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων—Ἡ Βαβυλὼν.—Οἱ Ἑβραῖοι: Χώρα καὶ κάτοικοι—Ἱστορία τῶν Ἑβραίων.—Οἱ Φοίνικες: Χώρα καὶ κάτοικοι—Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων—Ἐμπόριον—Βιομηχανία—Τέχνη.—Οἱ Χετταῖοι.—Μῆδοι καὶ Πέρσαι: Τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἰράν.—Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν—Τὸ Μηδικὸν κράτος—Κῦρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους—Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κῦρον—Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν.—Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες

9—49

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΗΔΙΚΟΙ ἢ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν.—Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος: Ὁ Δαρεῖος—Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας—Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν—Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις.—Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων.—Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων: Ἀτυχής ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλά-

297

δος—Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηους—Μαραθῶν: α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην, β) Ἡ μάχη.—Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος.—Ὁ Μιλτιάδης—Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. — Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν. — Θάνατος τοῦ Δαρείου. — Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεῦει κατὰ τῆς Ἑλλάδος—Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν—Θερμοπύλαι: α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης, β) Ἡ μάχη—Ὁ Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας—Σαλαμίς: α) Πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα, β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας—Φυγὴ τοῦ Ξέρσου—Τιμαί εἰς τὸν Θεμιστοκλέα—Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους—Πλαταιαί: α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων, β) Ἡ μάχη — Ἄλλαι νῆκαι τῶν Ἑλλήνων: α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης, β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας.—Τὰ αἷτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων

50—89

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν—Ὁχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς—Τὸ τέλος τοῦ Πανσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους—Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία—Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου—Ὁ Κίμων—Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν—Κιμώνειος εἰρήνη—Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των—Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης—Ὁ Περικλῆς—Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους

90—105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ λαμπρὰ πεντηκονταετία: α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, β) Τὸ πολίτευμα, γ) Οἱ στρατηγοί, δ) Τὰ δικαστήρια—Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν: α) Ὁ στρατός, β) Ὁ στόλος. Τὰ οικονομικά: Ἐσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους

106—115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ἡ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ κατοικία—Ἡ ἐνδυμασία—Ἡ μόρφωσις τῶν νέων—Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων—Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον—Αἱ μεγάλοι ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις—Αἱ λειτουργίαι. 116—130

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Σελ.

Πνευματική καὶ καλλιτεχνική ἀκμή: Ἡ ποίησις—Ἡ ἱστορία—Ἡ φιλοσοφία: α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι—Οἱ σοφισταὶ β) Ὁ Σωκράτης. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῶν καλῶν τεχνῶν: Ἡ ἀρχιτεκτονική: Οἱ ρυθμοὶ—Μορφαὶ ἑλληνικῶν ναῶν—Ἡ γλυπτική: Ἀρχαϊκὴ τέχνη—Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος—Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία—Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηναίων 131—158

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου—Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου—Συνέδριον εἰς Σπάρτην—Ἡ ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου—Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου: Ἀρχιδάμειος πόλεμος—Ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηναίων—Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων—Θάνατος τοῦ Περικλέους—Ἀποστασία τῆς Λέσβου—Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων—Νικίειος εἰρήνη—Ὁ Νικίας—Ὁ Ἀλκιβιάδης—Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου: Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας—Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας—Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου—Ἡ καταστροφή—Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου: Δεκελεικὸς πόλεμος—Ἀποστασία τῶν συμμάχων—Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας.—Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας—Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς—Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων—Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου—Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων. 159—189

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι: Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας—Ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας—Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι—Ἡ Κύρου Ἀνάβασις—Ἡ κάθοδος τῶν μυρίων—Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν. Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν—Ὁ

Ἀγισίλαος—Οἱ νέοι ἐμφύλιοι ἀγῶνες εἰς τὴν Ἑλλάδα — Σελ.
 Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγισιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας. Ὁ βοιωτικὸς
 ἢ κορινθιακὸς πόλεμος — Ἡ μάχη τῆς Κορωνείας. — Κατά-
 λυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης — Προσέγγισις
 Σπάρτης καὶ Περσῶν — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. 190—203

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν

Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων — Ἀπελευθε-
 ρωσις τῶν Θηβῶν — Ἀνασύστασις τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς
 συμμαχίας — Ἡ πάλη μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν — Πελο-
 πίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας — Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς
 τὴν Σπάρτην — Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων — Ἐκστρατεία τοῦ
 Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον — Τὸ κράτος τῶν Θη-
 βῶν — Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας — Θάνατος τοῦ Ἐπαμει-
 νώνδου. 204—215

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ἡ Μακεδονικὴ ἡγεμονία

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες: Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακε-
 δονίας — Φίλιππος ὁ Β' — Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μα-
 κεδονικοῦ κράτους — Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίπ-
 που — Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος — Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φι-
 λίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ κατα-
 στrophὴ τῆς Ὀλύνθου. — Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδο-
 νικά κόμματα — Φιλοκράτειος εἰρήνη — Ὑποταγὴ τῆς Φωκί-
 δος — Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς
 νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας — Τὰ τελευταῖα
 ἔτη τοῦ Φιλίππου — Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν
 Μακεδόνων. 216—233

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Ἡ ἀκμὴ τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις

Ο' Μέγας Ἀλέξανδρος: Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ
 Ἀλεξάνδρου — Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῶν Θηβῶν —

Η κατάσταση τοῦ περσικοῦ κράτους—Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Σελ.
 Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν: Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς
 τὴν Μ. Ἀσίαν—Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ—Κατάκτησις τῆς
 Μ. Ἀσίας—Ὁ Γόρδιος δεσμὸς—Ἡ μάχη τῆς Ἰσσοῦ—Κατά-
 κτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης—Ἐκστρατεία κατὰ
 τῆς Αἰγύπτου—Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων—Τὸ τέλος τοῦ
 Δαρείου—Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ
 κράτους—Μεταβολὴ εἰς τὰς συνηθείας καὶ τοὺς τρόπους
 τοῦ Ἀλεξάνδρου—Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν—Διάβα-
 σις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ—Ὁ ἀγὼν πρὸς
 τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον—Λήξις τῆς ἐκστρα-
 τείας τῶν Ἰνδιῶν—Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν—Τὸ πολι-
 τικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου—Ἀντίδρασις τῶν Μα-
 κεδόνων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου—Ἐπάνοδος εἰς
 τὴν Βαβυλῶνα—Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου—Ἡ σημασία
 τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. 234—266

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Β'

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Η κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις: Ἡ ἱστορία—Ἡ ρη- τορικὴ—Ἡ ποίησις—Ἡ φιλοσοφία—Αἱ καλὰ τέχναι: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ—Ἡ γλυπτικὴ: α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξι- τέλης—β) Σκόπας καὶ Λύσιππος—γ) Εἰδῶλια—Ζωγρα- φικὴ καὶ ἀγγειογραφία	267—287
Ἀνακεφαλαίωσις	288—289
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	297—301
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ	291—293
ΕΙΚΟΝΕΣ	294—295
ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ	296
ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ	290

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουσι τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἑφ. Κυβ. 1946 Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1953 (VIII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 105.000

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ "ΑΣΠΙΩΤΗ ΕΛΚΑ" Α.Ε.

